

HIERONY

MI CARDANI

MEDICI MEDIO-

LANE NSIS

LIBER

DE

IMMORTALITATE

ANIMORVM.

COMITE FORTVNA.

LVGD VNI APVD SEB.

GRYPHIVM.

1545.

IN THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

HIERONYMVS

CARDANVS MEDICVS

IACOBO PHILIPPO SAC-

CO GALLIAE CISAL-

PINAE PRAE-

SIDI

S. P. D.

QUEM AD MODVM nullo alio argumento ueteres philosophi Deum esse cognouerūt, nisi eo ipso, quòd cœlum splendidissimum, atq; pulcherrimum intuerentur: Sic nunquam rationibus naturalibus intellectus nostri immortalitatem ostēdere me posse confisus sum, nisi cū mentem aliquam penē diuinā, cœlestisq; originis intuerer. Ergo iandiu huc, illucq; oculos intendens, tu mihi inter alios unus, atq; præcipuus uisus es, qui tot uirtutibus ornatus, tam singulari prudentia, tanta publicorum negotiorum peritia, tam præclara eruditione, mansuetudine, fide, religioneq; exemplum diuinitatis animi nostri exhibere posses. Nam uelut antiquo tempore artifices absolutum aliquod inchoandi operis exemplar querebant, ut olympij Iouis Phidia, uel eiusdem Mineruæ Athenis, aut si pingendum esset, Apellis Venus uel Diana inter sacrificantes uirgines proponebatur: Sic nobis ad operis argumentum humanæ mentis insigne aliquod exemplum inuenire oportuit. Itaq; tuam cum uitam, mores, ætatem, animiq; excellentiam inspicio, unus mihi in omnibus quæ ad mentis demonstrandam immortalitatem necessaria sunt, satisfacere posse uideris.

Prætermittam etenim quātis in periculis Francisco Sfortiæ Duci præsens affueris, quòd fide ille tua adiutus primò, atq; seruatus, consilioq; demum etiam regno restitutus, quòd Antonius Læua, uir acerrimus, Marinus Caracciolus cardinalis probitate, & pietate singulari, Alphonsus Aualus Princeps optimus, ac splendidissimus huius prouinciæ omnes proconsules tam dispari inter se, & si probatissimo quisq; ingenio firma continuatione amicissimum habuerint, ac in gerendis rebus cōsilio tuo semper usi fuerint. Illud sanè his omnibus maius esse existimo, quòd Cæsar ipse regnum hæreditarium adeptus adeò facta tua, tuam integritatem probauerit, fidemq; sit admiratus, ut te, senatumq; tuum, cuius iā princeps eras, nè uno quidē ex ordine illo amoto, integra cum auctoritate seruauerit. Quod sanè argumentum esse debet & summæ omnium illorum innocentie, & ingentis tuæ sapientie. Possum'ne ego non admirari eum, qui cum Frācisco Sfortia ob fidem aliquando in arce Iouis annuam obsidionem aduersus Cæsarem sustinuerit, per ipsum Cæsarē deinde redacta in eius potestatem prouincia ob singularem iustitiam, ac pietatem cōseruatus, & in summo honore confirmatus sit? At neq; id immeritò: cū simul diuini propè animi sui profundū consilium, religiosissimamq; mentem Cæsar nobis omnibus patefecerit. Intellexerat enim ille, optimos uiros, ac prudētissimos, afflictis populis quanto essent futuri solatio, ut iustitia animos retinere, mansuetudine lenire mala, sapientia periclitantibus occurrere possent. Quamobrem nō solum id tibi gloriosum, sed prouinciæ etiam salutare fuit, Cæsariq; argumentum optimi illius, non tantum cōsiliij, quo cuncta moderatur, sed grati etiam animi, cū officia erga illum tua ac studia, dum quasi

quasi sub interregno ob Sfortiæ mortem essemus, agnouisse uisus sit. Deerat tamen unum ad propositum nostrum confirmandum, quod immortalitatis hostes, quasi Herculeum argumentum nobis opponunt: id scilicet, Quod mens nostra senio confici, atque ægrescere uidetur. id tu unus inter multos tam egregie protinuisti, ut uerè in te Plutarchi sapiens illud dictum conueniat, Καὶ μάλιστα σώζεται πόλις, ἔνθα βουλαὶ γερόντων ἀριστεύουσιν. Propterea nec malè ab Homero de senè dictum est, πολλὰ δὲ τι πολλὰτι ἂ δ' ὄσ. Neque id mirum, cum naturæ, et exercitationi, ætas accesserit. Nam senilis sapientiæ testimonium locuples est Decretum sapientissimi olim populi Atheniensis, quo cauebatur, ut qui quinquagesimum annum excessissent, soli per præconem in consilium uocarentur. Itaque quod ab exemplo inclytæ uirtutis tuæ sum consequutus, scilicet ut animi nostri immortalitatem naturalibus rationibus probare me posse intelligam: si tibi hoc operis non dedicaretur, non ne merito, et si exiguo te præmio fraudarem, ingratus uiderer? Neque uerò te adulandi studio teneri me persuadeas, ut unius hominis admiratione commotus tantam rem ostendere aggrediar. Verum cum primum animi tui magnitudinem animaduerti, ad alios conuersus, quicquid in illis sapientiæ, sanctitatis, ac diuinitatis inerat, diligenter indagare, demum etiam obseruare cœpi: atque ea de causa et initium, et argumentum operis huius tu mihi unus præstas, quod inter multos dux, et antesignanus propositus, animum meum ad tantam capeSSendam provinciam erexeris. Ergo cum nondum libros de Sapientia, quos Francisco Sfondrato Sarnensi Episcopo, uiro prudentiæ, et integritate singulari, dedicaucrā, absoluissem: libellum hunc conscribere adortus sum, in quo, ne (quod

6
 ego semper euitauī) Græcam inquam loquacitatem, aut
 inania nugamēta requiras uelim, sed sensus, ac rationum
 uim, interpretationisq; subtilitatem. Quæ & si non sumus
 affecuti in tanta scribendi, profitendi, medendiq; assidui-
 tate, ac negotiorum multitudine, quid mirum? cū neq;
 per tempora liceat. Ea igitur de causa non te, qui omnia
 pro solita mansuetudine accipis, sed acres istos censores
 oratos uolo, ut siquid erroris sese inuenisse putent, tot re-
 bus impedito aut parcere uelint, aut ipsi meliora profer-
 re. Verū si quispiam forsā de operis proposito nos in-
 terroget. Respōdemus: Cū uniuersæ sapiētiae præcepta
 ab antiquis tradita his tribus contineantur, Γνώσις, σω-
 φία, καὶ ἀλλοιὺς καὶ πόρ. horum difficillimum erat, Seipsum
 agnoscere, ut Thales inquit: reliqua duo in libris de Sa-
 pientia docueramus: hoc igitur unum restabat demōstran-
 dum. At quonam pacto nos, inquam, agnoscemus uel me-
 lius, quā si propriā animi nostri substantiā, origi-
 nemq; cognouerimus, quā diuina & nobilis
 sit, unde profecta, & quò migratura? Hæc
 igitur omnia docere uolens ex natu-
 ralium philosophorum princi-
 pijs, ne diutius occupatio-
 nes tuas morer, Iaco-
 be Philippe Sac-
 ce, optime,
 ac sa-
 pientissimè hinc
 exordior.

HIER

HIERONYMI

CARDANI MEDICI

MEDIOLANEN-

SIS

DE ANIMI IMMORTA-

LITATE LIBER,

*Ad sapientissimum uirum Iacobum Philippum
Saccum, Gallie Cispalinæ Præsi-
dem optimum.*

A E P E, ac diu dubi-
tatū est, An animus
hic noster immorta-
lis, atq; incorruptibi-
lis sit, uelut diuinum
aliquod numen: an
potius, ut reliquorū
omniū animātium,
morti obnoxius cū
ipso corpore simul
intereat. Atq; si su-

perfit, & illud etiā dubium est, an omnibus homi-
nibus unus atq; idem existat, uelut uno sole cūcta
collucet: an potius distributus pro uniuscuiusq;
mortalis corpore, ut totidem animi sint, quot etiā
homines: Deinde, si unus sit, an substantia ipsa etiā
una sit, qua animi constant: an uerò animorum di-
uersa sit ratio, principium uerò unum? Cū uerò
principium unum sit, atq; immortale, quod in no-

bis etiam est, an & ipsum perpetuum simul, an uerò quod separari potest æternum? Ideoq; non semper contingit intelligere principio extrinsecus existente, quod uerò in nobis corrumpitur, nec manet, quoniam natura sua, & si sit sempiterna, non tamen secus ac lumen solis in aëre diffluit subiecti uarietate, quamuis causa ipsa immobilis, ac diuturna existat. Quod & si hoc in nobis sit immortale, utrum ne unum tantum, an plura sint, quæ mortis expertia dici debeant. Neq; enim ulla quæstio aut difficilior est, aut magis in hominum opinione, uel utilior, aut maiore contentione tractata. Habēt singuli uerisimilia suarum sectarum argumenta: Verum quæ animum mortalem astruit, ut simplicissima existens, omnibus cæteris è directo opponitur. Quamobrem nil mirum, si hæc una plures reliquis rationes possideat. Quid enim, illi dicunt, opus est tot rationibus ad intellectus naturam dignoscendam? cum illum, ut reliqua omnia, ex infantia augeri, & in senectute adeo, ut ad nihilum redigatur, minui uideamus. Tum uerò, cum omnium coelestium corporum anima tantum sit una, paruusq; tam immensæ molis immortalium numerus, hæc ipsa inferiora innumerabili deorum copia abundabunt, diuinum censerī debet quod immortale est, & semper intelligit: erit enim immortalis etiam illorum una uoluptas. Atq; si supersit quorsum hoc? an ut ociosa substantia sine opere, aut aliud opus denuò habebit, nec sensibus prorsus utetur, aut uita, aut forsan (ut Stoici dicebāt) uiuet quidem, sed donec mundus ad conflagrationem futur

futuram, quam ipsi credunt, peruenerit: tunc uero
 unâ & illa cum orbis mole destruetur. Sed quid
 uos potissimum mortales ad hanc tantam, ac incre-
 dibilem accendit spem? cum videatis tot homines
 belluarum vestigia imitari, tam paucos uirtutem,
 atq; eruditionem colere. At ex ijs paucissimi ad in-
 signem perueniunt tamen doctrinâ, quorum etiam
 uitæ minima pars huic contemplationi adiicitur:
 reliquum totum somno, crapulæ, alijsq; necessarijs
 rebus, quas cum animalibus reliquis communes
 habemus, impendi solet: atq; si uel eruditissimi uiri
 scientiam uniuersam diligenter æstimaueris, quam-
 uis uel totam uitam in studijs exigat, nihil tamen
 ibi immortalitate dignum inuenies, sed pauca con-
 fusa, obscura, incerta, ex infinita rerum, ac clarissima
 serie, ut doctus certè ab indocto parum differat, imò
 nec à bellua, & sit quantumcunque hoc interuallum,
 nunquam infinitum illud esse fateberis: quod tamen
 necessarium est eum confiteri, qui animum uelit
 nostrum esse immortalem. Adde uero quàm uio-
 lenter, quanta difficultate, ut prorsus obnitente na-
 tura, quanto uitæ dispendio, ad eam exiguam do-
 ctrinæ portiunculam trahimur, ut iam cum mori
 incipit homo, vix scire quicquam se putet: & tamē
 illud infinitorum hominum arte, & studio per mul-
 ta secula, maximisq; laboribus conquistum est. Inde
 si hominum animi supersunt, mirum admodum
 illorum nullum ad nos unquam tanto tempore
 peruenisse. Nam quæ de his narrantur, non obscu-
 re ad fabulas referri debent. Neq; enim tam auda-
 cter Aristoteles, cum animo quandam immorta-

- litatis speciem tribuisset, illum tamen à morte meminisse eorum, quæ in uita hac egerit, negasset: sed uel in dubia re saltem, ut facere solet, & quæ negatiua constat, silentio rem transigere poterat. Sed sint iam immortales, cur tantum non solum totus homo in cruciatibus affligitur, sed diuina constans natura ad malum fertur? Nam & si exiguum sit, quod diuinum est, toti tamen moli præest, illudque corpus elementare gubernat. Cumque quælibet anima in diuersum trahere possit, nam & arborum crescere facit in sublime quod graue est, & belluarum volare, ac saltare, quod suapte natura deorsum fertur: quãtò uerisimilius, si noster hic diuinus est, illum nos, etiam obnitente mole sensuum, ad diuina tamẽ machinam suam trahere debere? Deinde, cur adeo gloriæ, cur famæ cupidi, quæ umbra quædam est, ac fatis tenuis uitæ nostræ, si adeo solida uita à morte superstes est? Cur uerò Achillem, Homerumque celebramus, ac Ciceronem, tanquam uiros rarissimos, si animo immortalis existẽte omnes longè maiores futuri sunt, imò ne illi pro gregariis digni habebuntur. Vel, cur mortẽ non minus feris, imò magis formidamus, si in aliã clariorem uitam est transeundum? Denique si hic intellectus diuinus est, quid illum prorsus detinet, ne semper intelligat? Cumque tot sint illius opiniones de immortalitate diuersæ, cum una tantum sit ueritas, non aliunde prouenit, nisi quod nulla illarum vera sit, atque ideo illud accidat, quod feræ retibus circumseptæ, quæ cum nullum exitus locum habeat, pluribus in locis tãquam fugitura immoratur? Quod
- si im

fi immortalis omnino sit existimandus animus, hoc nulla magis ratione credendum esset, quàm ut bonorum, ac malorū ratio habeatur. At quàm dignum sit ob brevis temporis labem perpetuò quenquam torqueri, nec tyrannorum leges iubēt: sed nemo adeò excors ex philosophis habitus est, qui tam stolidam opinionem inuehere ausus sit, cū expertem omnis affectus, nedum cruciatus, substantiam illam purissimam esse deceat: nisi solus Plato, qui tamen cū aliò tenderet, ob hoc solū nihilominus malè audiuit, vnde in illum Carmina hæc Græca iactantur,

Ἄρ' μνήμης ἀνθρώπου λάβης ὁ πατήρ σε τί ποίωμι
 Ἐπείγεις, πᾶν σὺ τῆς μεγалоφροσύνης
 Ἀλλ' ὁ πλάτων σοι τῦφον ὄνειρώσσω ἐνέφυσεν
 Ἀθάνατόν σε λέγων, καὶ φύτον οὐρανίου.
 Ἐκ πηλῶ γέγονας, τί φρονεῖς μέγα, τῷ μὲν ὅτως
 Εἶπ' ἄρ' τις κοσμῶν πλάσματοςε μνηστέρω.
 Εἰ δὲ λόγον ζητῇς τ' ἀληθινόν, ἐξ ἀκολασσῶ
 Λαγνείας γέγονας, καὶ μιαρῶς ῥανίδος.

Quæ sic nos reddimus,

Si memor humanæ es sædæq; propaginis, olim
 Quodq; pater gutta te genuit misera:
 Hunc pones fastum, quo te Plato adornat inanem,
 Aeternum dicens semen, & æthereum.
 Somnia sunt hominis, nugæq; meræ, omnia cæno
 In nobis constant, interitura breui.

Porro quid illum attinet accusare? qui cū uideret nihil in homine præter reliqua animantia fore præcipuum, totam belluarū cateruam, modò perfecti

perfecti essent generis, animam dixit habere immortalem: & bos ille, qui sub claua cōcidit, & gallina, quæ nobis singulis diebus oua parit, Deus quidam est. Quid rogo, nūm omnino hæc puerilia non sunt? aut ego hac in re quicquam mentior?

- 14 Sed subterfugias, Hominis solus animus est immortalis. Quo argumento? Quòd ratione utitur. Nempe aliud nec fingere contingit. At Ratio ipsa differētia est hominis, qua ab alijs disiungitur animātibz: neq; enim aliud habet, quo ab illis distinguatur. Sed uide, quid nam sit hæc, imò quàm parua res: nam nihil aliud est ratio, quàm uis quædam resiliendi ex vna imaginatione in aliam, tum ex cogitatione in cogitationem: uerūm multiplicata non secus, quàm ex simplici nodo retia constituntur: omnia hæc cōsurgunt admirabilia, ars, consilium, scientia, prudentia, sapientiaq;. Argumento est, quòd in uiris, quibus non facilè illa reperitur, quos ingenio tardos dicimus, nihil horum fermè uidetur. Verūm ad omnia, quia omnia ex tenui illo principio ortum habent, transcendit, igitur uelocitate magna semper idem repetēs ac uelut (ut dixi) retia necēdens, exigua illa uis sæpenumero repetita, aliquid admiratione dignum emergit, his presertim, qui huius rei non intelligunt originem.
- 15 Enimuerò uis uidere in nobis nihil prorsus adesse, præter sensum? cūm dormiturus quasi es, remitte omnem cogitationem, ac denuò cūm excitaris, intelliges te animo omni caruisse, an putas, si tam leuiter ille diffluit, in tātā perturbatione, qualis morte accidit, eum manere posse? Sed maneat, nūquid
- 16 mundo

mundo existente æterno, numerus ille infinitus adhuc superest: omniaq; animis plena erunt: nec tamē sufficiet: quoniam infinito capiendo nulla certē capacitas sufficit. Verūm hoc tolerabile: illud planē absurdissimum, quod cū infinitus sit hic numerus, attamen in dies singulos semper augeatur. At uerō ne istud etiam stultum est, nos tandiū uixisse, nec quēquam huius uitæ recordari, solumq; hoc animal sapientissimū (ut ferunt) seipsum ignorare. Nam si & hoc credamus, quod animus ipse sit immortalis, tamen qualiter hoc contingat, nemi ni hucusq; compertum est: quin potius uoluntate quadam inepta, qua etiam regna, & imperia sole-
mus optare, quā ulla ratione ad tantam, ac adeo inaccessā rem spe ferimur. Quod si ita est, quā iniqua est hæc partitio: cū tot homines in insulis nouiter repertis hoc nesciant, nesciuerintq;: tum uerō antiquo tempore gentes ferē omnes hoc ignorabant. Tantum igitur præmiū etiam sorte ipsa distribuitur: atq; etiam, ut apud Homerum, fors quædam dijs imperabit, ut cū Vulcanus dicit,

—τό τ' αὖ πάθον ἄλγεια θυμῶ

Ἐμὴ μ' ἐν γυνόμην τε θεῆτις θ' ὑπεδίδεατο κῶλῳ.

Sic ne sinemus nobis illudi, ac quasi præstigijs mentem inuolui?

At tamen scimus, an hoc ipsum est quod æternum putas, quodq; tam labile est, atq; in memoria repositum est: unde Plato Memoriam in Theæte-to, Musarum matrem appellauit, & Cicero diuinū quoddam esse illam existimat, cū sit sapientiæ uniuersæ thesaurus. Quo fit, ut qui ea carent, & si uelo

uelocissimè nectant, nunquam tamen egregium quicquam conficere poterunt, corruentibus tam cito nexibus alijs, quàm celeriter fiunt. Igitur ne eiusdem rei sedes altera mortalis erit, altera æterna; aut aliud sapimus, aliud est quod memoria tenemus: aut ne dicendum erit cum Platone, Nostrum hoc scire esse recordari: Vides quanta hîc absurda contingunt, ut hanc opinionem tuearis. Quinetiam Plinius mortalem censet. Alexander verò Aphrodiseus, & Ioannes Scottus de Aristotele affirmant, quòd idem de illo statuerit. Sed hos tanquam notissimos prætereo, vnius Galeni uiri grauissimi sententia requiratur, dicentis,

Ἀνδρόνικον δὲ τὸν περὶ παθητικὸν ὅτι μὲν ὅλως ἐτόλμουν ἀποφίνασαι τὴν ὕσιν τῆς ψυχῆς ὡς ἐλεύθερος ἀνὴρ ἀνευ τοῦ περιπλῆκειν ἀσφῶς, ἐπαινώτε πάνυ καὶ ἀποδέχομαι τὴν φράσιν τοῦ ἀνδρός, ἐνδίσκω γὰρ αὐτὸν καὶ κατ' ἄλλα πολλὰ τοιοῦτον.

Quod est: Andronicum Peripateticum, quòd omnino audacter animæ substantiam declarauerit, ut uirum decet liberum, ac absq; obscuris inuolucris, ualde laudo, & uiri sententiam recipio: talem enim eum & in pluribus alijs inuenio.

Quid hoc est, Audacter protulisse, nisi quod legibus omnibus interdicitur, quodq; plebi inuisum est? At hoc ipsum planè Galenus affirmat: est autem nihil aliud, quàm quòd mortalis sit animus. Tum rursus:

ἐν δὲ ἀθάνατος ἐστίν, ὡς Πλάτων βούλεται, διὰ τίχω

τί χωρίζεται ψυχθέντος σφοδρῶς, ἢ ὑπερθερμα-
θέντος, ἢ ὑπερξερανθέντ', ἢ ὑπερυξηρανθέντ'
τοῦ ἐγκέφαλου, καλῶς ἂν ἐπιποιήκει γραφὰς αὐτοῦ,
ὡσπερ καὶ τ' ἄλλα τὰ κατ' αὐτὴν ἐγραφε.

Hoc est: Si autem immortalis est, ut Plato affirmat,
cur nam separatur, ualde refrigerato, uel excalescēto, uel 20
exsiccato, aut humectato cerebro? Pulchrè fecisset Plato,
si causam huius, quemadmodum et reliqua conscripisset.

Sed mittamus ambigua, illum potius clarè lo-
quentem audiamus hoc modo:

Τὸν μὲν ὅν ἦδη καὶ ὑποψίαμ τινὰ ἀφαιρῆ με-
γάλην ὅλην τῇ τῆς ψυχῆς ὁσίᾳ μὴ ἔκ ἀσώματου ἢ.
πῶς γὰρ ἂν ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας εἰς
τὴν ἐναντίαν ἑαυτ' φύσιν ἀχθείμ, μήτε ποιότης τις
ᾗσα τοῦ σώματος, μήτ' εἶδ', μήτε πάθος, μήτε
δύναμις.

Hoc est: Hoc quidem magnam quandam de animæ to-
tius substantia aufert suspicionem, ne non incorporea sit.
Quomodo enim à corporis societate in contrariam sue
naturam traduci posset, si nec qualitas aliqua est corpo-
ris, nec forma, nec affectus, nec potentia est?

Græcam volumus addere lectionem, non quòd
immutata plura sint: sed ne cùm uerborum ambi-
guitate in arcto res collocata fuerit, quispiā alter-
utri parti nos fauere dicat. Sed nec minoris ratio 25
Galenī auctoritate eius faciendā mihi videtur, qua
animæ interitū astruit, ea autem est, Fateor anne-
xam illam, ut meritò instrumenti propria ui: quan-
quam & hoc arduum sit, illa existente incorporea,
actione sua frustrari, ac in diuersum ac contrarium
trahi

trahi ne utiquā naturę proprię, nisi etiam illius fuerit aut uis quędam, uel affectus, aut forma concesserim. At verò ut ad institutum denuò reuertar: Cùm in nono de dogmate Platonis, & Hippocratis libro, ad sermonem de Platonis opinione iuxta finem, quam de anima haberet, deuenisset, illud subiunxit: Summę quidem esse diuinę sapientię indicium, fabricam nostri corporis his rationibus, quas superius attuli, abundè ostensum est. Quę verò de Animę, & Deorum, qui nos finxerunt, substantia proferuntur, probabilitatem, & uerisimilitudinem non excedunt. Cùm verò paulo post rationalem partem animę diuinam esse dixisset, ne uel hoc verbo dubij essemus, quòd diuina soleant etiam esse immortalia: protestatur illico, se nihil de animę substantia, aut immortalitate prorsus locutum fuisse: quin etiam, ut intelligeremus, diuinitatē illam ad officium, non ad substantiam, aut diuturnitatem rationalis animę pertinere, quodq; unicum uidebatur huius opinionis Platonice fundamētum, imò Aristotelicę, Animum siquidem ob id æternum esse, quòd uniuersale (ut dicunt) concipiat, quod æternum est, ac materia caret, ille ex toto subruit. Nam in secundo Artis curatiuę, belluas etiam affirmat uniuersale ipsum agnoscere aliud à singulari, exemplo ni fallor ab asino, & camelo sumpto; nam & Leonem fugit, nec fugit camelum, hunc etiam sibi agnitum libenter admittit. Hic etiam in duobus libris, quorum alteri titulus est De affectuum animi, alteri De peccatorum dignotione, ac medela: moralem cùm tractaret

Etaret institutionem, hominemq; cunctis alijs præ
 ferret animantibus, non alio cum præposuit priuile-
 gio, quàm rationis. Expediebat autem maximè
 ibi, non solum immortalitatis asserere rationem, sed
 & quemadmodum Aristoteles facit, ad rectam ui-
 tam instituendam, eam & si non crederet confinge-
 re. Sed ad pristinum propositum denuò reuertor,
 Si immortalis est animus, non alia magis ratione ²²
 cèsendus, quàm ut flagitiorum luat pœnas: at ue-
 rò si æterna, ac diuina est substantia, quid nam pa-
 ti poterit? an in ignem, aut in aquam, glaciem ue,
 poëtarum more coniicietur? aut ipsa seipsam desi-
 derio perpetuo torquebit? & quæ etiam nihil ad-
 misit, nam solum mortales animæ affectibus sub-
 iiciuntur, ut Plato uult, nihil minus insons plecte-
 tur: tum uerò, cum non agnoscat, nisi uniuersalia,
 quomodo iuste propter singularia pœnas dabit?
 Sed est & aliud mirum, quòd cum omnes animi ²³
 uirtutes continuo quodam ordine disponantur, ut
 sensus, imaginatio, memoria, ratio, intellectus: nec
 uel modico plus ratio ab intellectu uincatur, quàm
 ipsa memoriam superet, ut non solus Plato, sed pe-
 nè antiqui omnes cum illo memoriam aut princi-
 pem animæ partem, aut cum intellectu ac ratione
 eandem constituerint: cæteris omnibus manifestè
 mortalibus, ac corporeis existentibus, solus intel-
 lectus incorporeus, immortalisq; habeatur? Illud ²⁴
 uerò ualidissimum interitus animi argumentum
 est, quòd ipse in loco sit, quādoquidem forma cor-
 poris per consequentiam saltem necessariò sit in lo-
 co, Etenim corpus; & homo in loco non obscure
 b esse

esse dici debent, quare & eorum formæ illorum
 causa: At Deus ipse, & cælestes intellectus, atq; sub-
 stantiæ, saltem operatione in loco esse dicuntur,
 octauo physicæ auscultationis, & primo cœli. At
 uerò post obitum ubi erit, aut quonam pacto ten-
 dit ad eum locum? num per motum aut mutatio-
 nem? Nequaquam: nam quod diuidi nequit, mo-
 ueri, neq; mutari non potest per se, nec alterius cau-
 sa: cum corpus iam reliquerit: non igitur subito
 mutari, uel ad illum tēpore, ac motu deferri spon-
 te, uel alterius causa potest. Præterea si transmuta-
 tur, illico id fiet: nam tum primū anima illic esse
 incipit, cū corpus cadauer efficitur. Cuius igitur
 motus hæc transmutatio terminus est? Non alte-
 rius certè, quàm eius, quæ in qualitate: qualitas igitur,
 non locus acquiritur: alterius igitur causa, non
 per se locus per id mutationis genus habetur. At
 quod per se qualitate mutatur, per aliud in loco
 est: cadauer non anima terminus est proprius hu-
 ius motus, qui secundum qualitatem fit: per hanc
 igitur cadaueri non animæ locus per consequen-
 25 tiam acquiritur. At qui animam superesse testan-
 tur, alicubi eam esse affirmant, sed neq; separata
 quid agat quicquam habet, nec à Deo recipere po-
 test intelligendi uim, cū ille nihil sine motu æter-
 no cœli, ex Peripateticorum sententia, cuiquam
 tribuat: hoc autè, imò nec ipsa anima, cœlo subij-
 26 ci non potest. Manebunt, inquam, ne fortè mora-
 les uirtutes? Certè non: nam præter id, quod de-
 monstrauius, iam animam humanā separatam
 à corpore nihil intelligere, vnde nec moribus or-
 nari

nari, qui sine cognitione esse nequeunt, aliud est, quod impedit: nam illis uti non potest, tum quia organo corporis caret, tum quod ad unā partem voluntas eius necessario ab obitu ex omnium, qui immortalitatem animi tuentur, inclinatur: at uerò electio nō est illorum, que nec esse possunt, nec eligi queunt. Est etiam illud uero simile, Animam, si
 27
 super sit, animas reliquas omnes cognoscere, uel saltem aliquas. Si quidem omnes, infinitas igitur, atq; ideo infinita uirtus erit, quæ cognoscit: Sin aliquas tantum, maximè eas, quas in uita cognouit, quare memoria utetur: Ostendit autem Philosophus tertio de anima, illas nō meminisse post mortem. Tum uerò cognitio ea, erit ne per cognoscentis essentiam? quid igitur prohibet, ut quemadmodum Deus, ne omnes futuras, præsentēsq; cognoscat, atq; ideo denuò infinitas? Sin autem per illarum essentiam, esset forma dū intelligitur ab alijs, & informata (ut dicunt) dum intelligit: hoc autem est absurdissimum, & intellectu perdifficile, sin per speciem, seu similitudinem ab alio utpote obiecto profluentem, aut à Deo, uel una omnes intelligit animas, uel omnibus omnes, ut unicuiq; intelligendæ animæ species sua correspondeat: Ergo altero horum efficitur, ut confuse eas agnoscat, si una similitudine omnes comprehendit: altero, ut infinitam habeat cognitionem. Multo uerò minus consentaneum, atq; eò magis ridiculosum, existimare, ut simul loquantur: cum enim natura similes sint, & æquales, auditus ac sermones undequaq; mutuò erunt infiniti; atq; id ridiculosius sanè an-

Cap. 5.

gelo Maumethi, quem tot ora habentem singulis capitibus, atq; in singulo ore tot linguas finxerūt.

- 28 Nunquid etiam si à morte corporis meminit, uel etiam ad illud natura sua inclinatur, tandiu frustra bitur, atq; innoxia in posterū perpetuo desiderio illius discruciabitur? An uerò naturaliter resurgēt mortui? an uiolenter res diuina, æternaq; huius corporis carceri mancipabitur? Porro illud etiam necessarium fiet, ut scilicet libera natura in immutabilem euadat: & si regressus concedatur, denuo immutabilis fiat libera, aut si impedimento anima aliquo à libertate reuocatur, erit hæc uiolētia ipsi animę perpetua: at cōcessum uidetur ab omnibus, affirmatq; philosophus, nullum uiolentum esse
- 29 perpetuum. Est etiam illud consequens ad hos, qui animum immortalem prædicāt, ut hominem nec uerè generari, nec uerè fateantur interire: quandoquidem potior pars manet, aut ante ipsum hominem est: atq; ideo Plato transmigrationem quandam uocat, & qui cum eo consenserūt: totus enim homo, si anima est immortalis, anima est: & Theologi somnum ob id mortem uocant: an uerò Peripateticos sic appellare, ac credere mortē talem esse expediat, alijs dñudicandū relinquo. Forma etiam cordis senescit, senescunt enim operationes, atq; ut in adagio, Bis pueri senes: operatio docet formam qualis sit cognoscere: nam non ex alio oculi formā consenuisse agnoscimus, quàm quod senio malè uidet. Senescit igitur anima, quæ cordis ut potioris partis forma est, seu totum corpus sedem illius
- 31 esse mauelis. Nec credendum est, reges ac tyrannos
tam

tam paruam in hominum cæde habere dubitationem, si illorum animos existimarent esse superstites: quandoquidem, exuti & ipsi regno simul ac vita, tot hostes meritò sint habituri. Esset præterea 32
mirum, si animus esset intellectus quidam à corpore secundum naturam separatus, quod uel in primæ philosophiæ libris de ipso, uel in libris de anima de reliquis separatis substantiis philosophus non pertractasset. Quinimo tota hæc consideratio 33
naturalis potius esse uidetur: nam cum secundum rem intellectus moueatur, materia sensibilibis est de illius ratione: nam si à materia pendet res, in dubio posita non est: sin ut cœlestes intellectus absolutus, cur non uelut & in eis nulla à materia pro illius differētia ratio sumitur. Quare non obscurè Auerrois sententiam amplectimur, quæ cum multò sit absurdior quàm utilior, meritò relinquenda est. 34
Illum etiam duabus naturis præditum concedere cogeremur: ut enim à sensibus pendet illius operatio, naturali subiicitur: ut absoluitur ab illis, primo philosopho, neque enim ut separata est à naturali considerari potest: nam reliqui intellectus principia sunt orbiū, iste uerò ut forma solum iam fuit: quare absurdissimum, & inauditum est, ut eadem forma, sub eodem operandi genere à duobus tam diuersis artificibus consideretur. Adde, quanta sit, 35
ac quàm ambigua pugna inter sensus impulsus, ac rationem, quamque uicissim cōstet uictoria. Quis fieri igitur potest, ut immortalis rei mortalis non pareat: imò pax debet esse inter illa perpetua: diuina enim pace gaudent, imperantque mortalibus:

atq; eò magis, quòd in una anima ambo sedem
 36 habent. Animus etiam si in partes diuidatur, nec
 patiente, nec agēte nobis intellectu quicquam pro-
 deſt, etiam ſi uterq; ſit immortalis: nam ſine pa-
 tien- te agentem, ſine ſenſu patientem Philoſophus ne-
 gat quicquam intelligere. Extingto igitur ſenſu,
 etiam ſi ſuperſit uterq;, neuter tamen intelliget:
 prædicat enim ille, oportere intelligentem rerum
 imagines per ſenſum interiorem formatas cõtem-
 plari. At uerò ut & in ſenſu ſemper præuium eſt
 37 pati, ipſi ſenſus iudicio, quod uerè ſentire eſt. Vi-
 detur etiam Ariſtoteles ſecundo de generatione
 Cap. 3. animalium, omnes animas potentia in ſemine ſitas
 affirmare: ubi uerò potentia, ibi & ſuus actus.
 38 Quòd ſi omnino extrinſecus, quaſi uerè exterius
 prius exiſtēs, accedat, ubi propria illius operatio:
 nanq; omnis forma operationem habet ſibi pro-
 priam, quare & illam corpori coniuncta ſeruabit.
 39 Neq; etiam illud facile eſt oſtendere, quo nam pa-
 cto æternæ exiſtenti, poſtea corpori contingere
 poſſit: apud Ariſtotelem enim æterno nihil con-
 tingit: perpetua igitur inclinatione ad corpus ur-
 getur: quare rediuiuam facimus Auerrois opinio-
 40 nem. Nec ſatis intelligere poſſum, quo nam pacto
 exiſtentibus duobus actu iam animo & corpore,
 41 unum uerè ex his fiat? Aut quomodo immortalis
 exiſtens, & materia carens, forma ac principium
 poſſit eſſe nutritionis? Namq; cœleſtia generandi,
 alendiq;, mortalibus uim exhibēt, ſed non formæ,
 42 uel ſimilitudinis ratione. Apertè etiam fatetur in-
 tellectum Ariſtoteles, primo de anima, quodam in-
 terius

terius corrupto euanesceret; an verò propria subla-
 ta operatione forma manebit, an potius aliam nati-
 scitur operationem propriam non mutata for-
 ma, aut quod extremum est, formam simul cum
 ipsa facultate mutabit? Ipse etiā Philosophus dum
 animam diffiniret, nec corpus naturale, atq; orga-
 nicum, nec quòd illius esset actus omnino præte-
 riit, nec intellectiuam ab hac tam generali animæ
 diffinitione seiūxit. Neq; igitur non talis unquam
 poterit esse intellectiua anima, nisi diffinitionis par-
 tes à diffinito separari queant, uel tempore, uel alia
 causa, vt non sit res una perpetua diffinitio. Illud
 quoq; non minore dignum admiratione, quòd
 animus perpetuum tempus solitarius consumpse-
 rit, consumpturusq; sit, tam breui curriculo morā
 hic ducens in corpore. Nam quid de abortiuis di-
 cam, ac tot alijs, qui protinus ut nati sunt moriun-
 tur? Quid quòd tam leuibus causis hæc cōiunctio
 subiiciatur? cum quantacunq; uitę prolixitas ante-
 cedenti spacio, uel subsequenti temporis compara-
 ta, puncti uicem, ut rectè Auerrois inquit, referat.
 Quorsum igitur tot animæ foetuum, ac nuper, ut
 prodierunt ex utero, uita excedentium? Quàm in-
 digna, quàm futilis, quàm ambigua copula huius
 immortalis Dei cum mortali, ac fœda compage?
 Rursus denuò, tanquam infecta re, causam hanc
 nouis argumētationibus aggrediamur. Si animus
 immortalis est, forma proculdubio humani cor-
 poris erit: irridet enim Philosophus primo de ani-
 ma dicentes Pythagóricos, animam corpore uti
 tanquam instrumento, atq; ideo diuersorum ani-

43

44

45

Cap. 3.

malium subire corpora: nancq; cū annexa sit, ut forma, non cuiq; corpori quælibet anima conueniet. Non enim, ut ille inquit, ut in fistula fabrilis ars, sic animus in corpore: ars enim non à fistula pendet, uerū illius est tantū principium. Id si de anima fateamur, dicebat Aristoteles, nihil prohibet, quin Pythagoricorū fabulosam diuersarum animarum uicissim in corpora etiam hominum, atq; belluarum transmigrationem admittamus. Ergo si corporis, ut & nos fatemur, anima est forma, non ne subiecto corpori melius, quā substantiæ accidens inhærebit: nam ex animo & corpore unum uerius fit, quā ex substantia, qualitateq;: quare cū sine substantia accidens manere nequeat, multò minus sine corpore animus. Sed si genus alterum animæ est intellectiua atq; sensituiæ superaddita, cur homo à belluis nō genere, sed sola specie differt? Nancq; cū animalia sensituiam animam ultra plantas possideant, meritò ab illis etiam genere differunt: quæ enim sola specie differunt, easdem habent animas, sed differentijs diuissas, quæ genere aliquid plus, minus uel. Homo igitur quoddam genus est, atq; à belluis aliud: huius itaq; generis diuersæ species denuò, ut belluarum erunt, differentiæq; hominum, uelut & illarum secundum formam plures: quod nemo, uel immortalitatis animi cupidissimus unquam concedere ausus est. Si etiam in homine una anima est, uel sensituiua intelligit, atq; sic corporea est uis intellectiua: uel intellectiua sentit, quia afficitur, & patitur: utroq; igitur modo illarum quælibet morti obnoxia

noxia est. Si autem duæ, aut plures animæ sunt, homo duo erit, duorumq; animalium, ac trium uiuentium personam subibit. Neq; illud prætereundum est, quòd quemadmodū auribus audientes, oculisq; cernentes, nihilominus nos totos audire, cernereq; sentimus, atq; idem de tactu, nec magis hoc quàm oculis, aut auribus, quamuis illius instrumentum longè latius toto corpore sparsum sit, generaliter utimur, quoniam quilibet sensus ad totam animam, quæ ubiq; diffusa est, refertur, ac pertinet: sic cū non secūdum propriam ullam partē intelligere uideamus, sed totī, necesse est, ut intellectus & ipse uelut & anima per totum corpus distribuatur: quare, ut corpus sit, aut uis corporea quædam. Sed huic meritò quisquam forsā occurrat, dicente Philosopho in initio libri de Iuuentute, & senectute,

Ἐπεὶ δὲ πρὸς ψυχῆς ἐν ἑτέροις διώρεσαι, καὶ δὴλον ὅτι ἂν οἶοντε εἶναι σῶμα τὴν ὅσιν αὐτῆς, ἀλλ' ὁμῶς ὅτι γὰρ ἐν τινὶ τῷ σώματι ὑπάρχει μορίου φανερόν καὶ ἐν τῷ τινὶ τῶν ἔχόντων δύναμιν ἐν τοῖς μορίοις.

Idest: Cū iam de anima in alijs differuerimus, manifestumq; fuerit, eius substantiam non esse corpus: attamen eam in aliqua corporis parte subsistere clarum est, atq; ea, quæ inter cæteras partes principatum obtineat.

Itaq; si ita est, multo magis hoc de ipso intellectu statuendum est: totus autem homo sentire uidetur, ac intelligere, quia facultas eius animæ toti corpori communis sit, uelut quidem nutrimur toto corpore, anima tamen nutrix in una tantum

parte residet, sic de cæteris dicendum erit. Sed hoc
 ut indiscusso relicto, ad alia traseamus, cum inten-
 tum probandi per alia & promptiora, & clariora,
 haud facultas desit. Itaq; quodcunq; uigilantibus
 49 adest, dormientibusq; subtrahitur, uis est, nō sub-
 stantia: absurdum enim est dicere, substantiam re-
 cedere per somnum, neq; enim oculis, aut auribus
 priuamur, sed uidendi, audiendiq; facultate. Intelle-
 ctum per somnum amittimus, non est igitur intel-
 lectus substantia. Omnes enim qui intellectum ali-
 quid esse dicunt, illum cum operatione sua unum,
 eundemq; faciunt. Abest hic in pueris, in somno, in
 ebrietatibus: quamobrem aduentitiam rem, non
 50 substantiam aliquam esse putandum est. Conside-
 randum est etiam, quod si animi plures sunt, uel
 numero tantum, uel etiam specie differunt: si spe-
 cie, tot homines, tot hominum species: si numero
 solum, uel ob formam, atq; sic denuo etiam differ-
 re homines specie necessarium est: si uero materia
 tantum, aut differentes corruptioni propter illam
 obnoxij erunt, uel incorruptibiles, ab illa non pen-
 dent: atq; ideo omnium hominum non nisi ani-
 51 mus unus. Cæterum animo etiam superstitie nihil
 iuuamur: nam si quicquam manet, illud est, quo
 intelligimus siquidem ipse intellectus: at hic nec
 sentit, nec ulla prorsus afficitur uoluptate, non do-
 let, non meminit: hoc enim commune est præce-
 ptum eorum philosophorum, qui illius immorta-
 litatem tuentur. Nam & Plato ipse alias animas
 iræ adscribit, & uoluptati, de memoria solum dis-
 fidens: at cum non intelligimus, nihilominus im-
 minuti

minuti nulla ex parte uidemur esse: quoniam intellectus eorum, quæ homo agit, extrinsecus adueniens particeps nō est: est enim illorum, qui sic credunt, quasi additamentum quoddam, & homini iam perfecto adueniēs. Perfectum dico, quod iam sine illo uiuat, sentiat, recordetur, voluptatem, & dolorem percipiat. Reliquo igitur toto, præter intellectum, iam corrupto, & si ille sit superstes, quid ad nos? cum multa alia præter eum extrinsecus existentia post obitum maneant: an ideo oculum superesse dicemus, quod eo corrupto solis lux, qua ille uidet, supersit? Aequalia igitur prope sunt, seu maneat intellectus ex Peripateticorum sententia, seu non. Quamobrem illud uulgatum est, quod Auerrois dicit omnes philosophos, qui Aristotelem secuti sunt, animam humanam uel mortalem censere, uel unam. Est etiam non leue mortalitatis 32 argumentum, quod ea ipsa, propter quæ maximè asserimus illum immortalem, figmenta sunt, uniuersalia siquidem: nam uniuersale, ut philosophorum uocabulo utar, aut nihil est, aut posterius est scilicet ipso intellectu, ut philosophus dicit: ac rursus, Intellectus est, qui in rebus ipsis facit uniuersale. Ex quo colligitur interitus animorum, magnum argumentum, namque non eadem est scientia nostra, nec intelligendi modus, diuinis, & immortalibus: stultum enim est credere, superos figmenta moliri, ac per illa intelligere. Non plus igitur affinitatis est nobis cum superis, aut plus similitudinis in intelligendi actione, quàm igni cum sole: aut luci, & lumini solis, cum ignis luce, ac lumine.

Erit

Erit igitur nostrum hoc intelligere cum substantiarum separatarū intellectu solo nomine unum, re autem ipsa differēs ab illo omnino, & alienum.

- 33 Iam uerò & illud animaduertendum duco, quòd cum homines integra uita, delitijs, ac potentia fruuntur, nulla immortalitatis huius animorum cura teneri solent, imò nec quærunt: uerùm senes facti, uel pauperes, aut cum aliquo discrimine laborant, tunc ad malorum solatium illius recordantur: quærunt etiam, etsi non inueniant, fingunt. Vnde Cato cum mori destinasset, bis ea nocte librum Platonis de Animorū immortalitate perlegit, quem forsan uel tota reliqua uita, cum iam senex esset, nūquam inspexerat, ut non obscurum sit, potius ad leniendam miseriam, quàm propter rationem, mortalium genus in hanc tantam spem inclinasse. At decebat, si immortalis est animus, proculdubio cum nemo tam crassa sit minerua, qui non intelligat, quota pars æternitatis sit hæc uita, non in miserijs tantum, nec priuatæ sortis homines, sed reges ipsos perpetuò illam præ oculis habere. Verùm haud difficile fuerit huic respondere rationi. Prætermitto, q̃ reges, ac principes, tū magistratus, multa singulis diebus difficilia, ac proprijs impulsibus contraria huius gratia perpetiantur: tum uerò quod etiam optima, ac singularis exempli opera faciant, quodq̃ sub mortis hora totos se huic contemplationi, ac fidei dedant: quòd si ad calculum redigatur disputatio populorum, Rhetorum, Philosophorum, poetarum, historicorum, immortalitatis opinio pluribus suffragijs procul

proculdubio superior futura est, cùm eam nulla gens non credat, semperq; crediderit, nulli penè neglexerint sapientes. Illud pro responso nobis nunc tantum sufficiat, (quando quidem non redarguere, sed respondere tantum propositum sit) quòd & in uita dum ualemus, si modò nihil à morte superesse creditur, tota humana constante felicitate, nulla tamen ipsius uitæ cura habeatur, nullus medicum de propaganda uita consulit, nemo manifesta pericula satis studiosè deuitat, non est qui uoluptatem uitæ diuturnitati posthabeat, quin etiam morbis detenti, ac cùm summa rei in discrimine posita est manifestò, nihil minus diligenter quæritur, quàm optimus medicus, id est qui fide, eruditione, ac bona medendi fortuna sit peditus, sed diutiorem, uel ambitiosiore, uel affinem, aut male dicentissimum, aut comptiorem, quasi de mollitie certamen sit, eligunt: quidam uerò adeò neglectim, ut etiam primum qui occurrat uocari iubeant. Ergo cùm in tam presenti periculo adeò segnes sint de negligentia eorum, quæ post mortem subeunda sint, cum illam quisq; quàm potest longissimè abesse sibi fingat, admiramur? Itaq; ad mortalium errores pertinet, tam paucos inueniri de animi immortalitate sollicitos: sed cur deterior pars meliorè numero uincit? nam & hoc plerumq; in cæteris apud homines accidit? Quoniam non secus humana administratio à diuina secernitur, cùm in illa potiora semper præponantur, uelut in dæmonum (ut existimant) pessima quæq;. Verum tamen & mortis negligentiam parit plerumq; ani
mi pru

mi prudentia : vt enim ille inquit , Dum mortem metuis , quod uiuis , perdis id ipsum . Immortalitatis autem memoriam mortis recordatio necessaria præit . Sed est & alia difficultas : Nam si memoria in mente sita est , cūm homo obliuiscatur , diuinum aliquod esse mentem penitus dicere non possumus : si enim non memoratur à morte homo , quod & fatetur Aristoteles , quorsum supplicia , aut gratia erunt reddita ?

Argumenta pro animi immortalitate.

1 **H** A E C est illorum summa rationum uis . Sed ad presentes obiectiones sic respondere solent : Nam cūm præcantationes , miracula , spectra , atq; somnia narrantur , ea omnia in naturales causas , in dolos , in timorem , ac animi nostri patentem uim referre solent . In naturales causas referuntur , quæcūq; in aëre propter uapores uideri contingit : nam procul , ut etiam in nubibus , miras species rerum referre consueuerunt , uel exercitus , aut alterius rei nouitate admirationem ac fidem in hominibus augente : tum uerò & id in nubibus cūm frequenter appareat , negligimus . Similiter & quæ iuxta sepulchra , maximè illorum qui ferro periire , ad eandem causam reducuntur , ut in tertio de Varietate rerum libro docuimus : sic & quæ ad præcantationes pertinent , ad idem genus referuntur . Cūm enim Celsus dicat , quòd uulnera recentia spongia ex aqua frigida imposita assiduè sanat : lineis alijs , alijs aqua fingunt se præcantare , sic etiam alijs oleo , & nigra lana uulnera curant . Nam ,
ut Ga

ut Galenus in tertio, & quarto artis curandi docet, nullum medicamentum carnē creat, sed solum uel emendat malam membri temperaturam, uel uulnus eluit: quo fit, ut si quis optimè hoc curet tātum cum in uulneribus exigua sit mala temperies, voti compos sit, siquidē uulnerū cura exsiccatio est: addūt autem verba, & superstitiones, ne inartificioſa cura uideatur: quis enim medicum ſycophātæ gratia relinqueret, si nihil plus uirium auxilijs, quàm uel aquæ, uel oleo inesse putaret? Non multo iam tempore quidam detectus est impostor, qui & pœnas dedit, cum iam maximā pecuniam dolo congregasset, exercitui persuadens, plumbeas se pilas corporibus ui tormentorum impactas uerborum diuinorum ui extrahere, cum rem ipsam manibus ostenderet, sed tamen non illam, quæ in corpore esset, educebat, verum supposititiam manuum celeritate uulneri superinductam ostentabat. Quod si quis mira eius uiri prestigatoris, qui nuper cum Cæsare uenit, inspiciat, nihil non calliditate humana fieri posse persuadebit, quandoquidem plures quomodo hæc fiant sponte edocuerit. Argumēto autem est his precantationibus nihil diuinū inesse: palam est, quod vlcera non possunt curare, sed uulnera: quod aqua, aut oleo utantur, quod aliquos etiam perdant leuissimis ex uulneribus. Quod si prorsus uis diuina est, nec humana indigebit ope ulla, nec minus ulcera, quàm uulnera curare poterit, nec unquam falletur: adde quod si horum uitam spectes, minimè cum professione consentiet. Sic etiam tumores frigidos cum aqua cineris iuu-
uet,

uet, quidam se è stirpe beati Ambrosij iactantes, uirum illum egregium, ac alioqui clarissimum infamant, non succedente plerunq; effectu: nam si materia adhuc ex internis fluat, aut ex nigro humore sit, non sanantur: quemadmodum nec lineis ulcera, quòd uel flegmon, uel mala temperatura illis iungantur, quæ lineis haud curam admittunt. Et ego præsentī anno mulierem, quæ tignosos experta frustra fuerat, aqua& cineris diu se lauerat, quatrīduo fermè curauī, dato medicamento, quod pituitā uiscidam copiosè posset educere: ut intelligeret illa, quamuis mulier, his uiris nullum numen inesse, quos nec ullus sanæ mentis ex stirpe tantī uiri, qui etiam absq; filijs mortuus est, fuisse credat. Sed quod ad dolos spectat, satis in rustici exemplo, qui pœnas dedit, nuper demonstrauimus. Eiuscemodi plerunq; sunt miracula quædam prauorum sacerdotum auaritia conficta, qualia & apud Romanos innumera circunferbantur. At uerò quæ timor, ut in pueris, ac mulieribus nocte ambulantibus: quæ uerò ad phitones, ac homines dæmonio laborātes, tū somnia pertinent, partim dolo conficta sunt, partim ad excellentem animæ nostræ uim referri debent. Nempe Aristoteles hoc pulchrè in libro de Diuinatione per somnum de somnio, quomodo fiat ostendit: uerū hoc aliàs plenè docuimus. Sed quid de Platone, qui cū tot spectra, laruas, figmenta, miracula& confinxisset, demum huius tam egregij cōmenti unum tantū exemplum adducit, atque illud adeò fabulosum, ac ridiculum

lum, ut palam sit, illum ioci causa ipsum tantum scripsisse.

Nunc demum uideamus, an forsan ad bene, beateq; uiuendum hoc credere plurimum conferat: atq; ut uideo, nec in hoc utilis est hæc opinio: quinimo ut apud Ciceronem, Laërtiumq; Diogenem multò sanctius iura, fidem, ac pietatem colebant Epicurei inter homines, quàm Stoici, uel Platonici. Atq; huius causam fuisse reor, quòd ut Galenus docebat, homo fit consuetudine bonus, uel malus. At uerò his, qui sanctitatem uitæ minimè profitentur, nemo fidei: quam obrè fide maiore uti coguntur, talesq; se apud homines præstare, ut non uideantur ea professione deteriores: unde etià euenit, ut his temporibus pauci fœneratorum fidem æquiparēt, cum tamen illi reliquo uitæ genere sint perditissimi. Quinetiam apud Iudæos, cum Phariseorum secta resurrectionem, nedum animorū fateretur immortalitatem, perpetuò Christum insectabatur: Saducæi, qui animi interitū fatebantur, uix semel, aut bis illum, nec moleste admodū tentauerunt. Inde si Plini, & Senecæ uitam, non uerba comparaueris, inuenias Pliniū cum sua animorum mortalitate, tanto superare Senecam probitate morum, quātum uerbis Seneca religiosissimus Plinium uincit. Colebant Epicurei honestatem, pupillorum hæreditates officiosè tractabāt, filios defunctorum amicorum proprijs pecunijs fouebāt: apud omnes optimi uiri, præter deorum cultum, quos esse ferme negabant, habebātur: ad hanc etiam spem malī occasionem arripiunt, boni multa per-

c peram

peram patiuntur, leges mitiores statuuntur: sic fit, ut hæc opinio etiam iacturam rebus humanis afferat. Sed nec ad fortitudinē conducere uidetur: nam non Calsio Brutus fortior fuit, & si uera fateri uolumus, crudeliora etiam fuere facta Brutī, quàm Calsij: nam ille Rhodios infensissimos longē melius habuit, quàm Brutus amicas, quibus præerat, ciuitates. Quid tādē? Brutus Stoicus patriam ab Epicureo Calsio seruatam; Antonio præter leges incolumi præstito, euerit.

Ergone tanta aduersus hanc opinionem moliri licet; aut ne plura adhuc supersunt? Verum nos omnia ex fide retulimus, nec quantū in nobis fuit quicquā deesse uoluimus: philosophum agimus, ueritas brauiū est. Pudeat nos dicere cuiquā partī magis fauisse, integra omnia uolumus. Plura possunt addi, sed quæ plurimum offendant, minimè. Nos autem nō quod cupimus quærere, sed quod in re est, debemus diligenter: nam in ijs, quæ in nostra sunt potestate, optimi uiri officium est, meliora, ac sanctiora uoluisse: in ceteris autem uerissima. Nec tamen illud hīc uerum esse decernimus, quod rationibus conuincitur: sed hoc dicimus uerū, philosophos istos, quos nunc in mediū adducemus, ita sensisse. Nec nunc laborabo, ut ostēdam, quàm reipublicæ utile sit: hoc credere satis est, quod non de reipublicæ utilitate suscepta contentio est: quāuis non obscurum sit, nihil melius esse ad reipub. institutionē ac morum, immortalitatis animæ spe: & si fieri possit, ut in optima institutione uir pessimus, & in pessima optimus contraria uice existat.

Ergo

Ergo & rationes ipsæ, & philosophorum sententiæ à me diligenter excutiendæ primò erant. Sed postquam in unius Galeni uerbis diutius sumus immorati, quàm fortè par erat, breuitati semper studentibus, operæpretium esse duxi, ut prius opinionem illius, quæ in hac causa deplorata habetur, diligentius inspiciamus. Fieri enim forsitan posset, non lim dicere, ut contrariam de animi mortalitate opinionem inueniam, sed longè plura prædictis addamus: quicquid sit, experiendum cum sit, hinc initium ducam.

Dixit sanè Galenus, non incorpoream esse animam nostram, quæ mētis ac rationis est capax: an uerò dixerit eam esse mortalem, nondum certè cōperī usquam, sed forsitan sequitur, uerūm non planè: nam & cœlestia corpora omnino morti obnoxia erunt. Elementarē igitur animam uoluit, atque sic mortalem: equidem hoc suadet ratio, sed nunquid elementarem uspiam dixerit, ignoro: illud recordor tamē, quod in septimo de Platonis & Hippocratis dogmate scripsit: est autem,

Εἰ δὲ καὶ πρὸς Ψυχῆς ὅσας ἀποφύλασται καὶ
 δυοῖν δ' ἄτονον ἀνάγκαιον εἰπεῖν, ἢ τὸ τ' εἶναι τὸ οἶον
 αὐτοῖς τε καὶ αὐτοῖς σῶμα λεκτέον αὐτῶν,
 εἰς ὃ καὶ μὴ βάλει κατ' ἀκολουθίαν ἀποκινῶνται
 σωῖκοι τε καὶ αἰσθητέλης, ἢ αὐτῶν μὲν ἀσώματον
 ὑπάρχειν ὅσας, ὅχλημά τε τὸ πρῶτον αὐτῶν εἶναι
 τὸ πᾶν τὸ σῶμα, δι' ὃ μὲν τὸ πᾶν τ' ἄλλα σώ-
 ματα κοινωνίαν λαμβάνει. τὸ μὲν ὅν αὐτὸ δὲ
 ὅλον λεκτέον ἡμῖν ἐκτετακτὸν τ' ἐγκειμένον, τὴν ἣ τε

πρὸς αὐτὸ κοινωνία τὸ ἵππ' τὰς ὁψὲς αὐτῶν πρὸς
μα φωταίδες γίνετο.

Liceat in tam seria re uerbum reddere uerbo: Si autem
et de animæ substantia dicere sententiam oportet, duo-
rum alterum necessarium est dicere, uel hoc esse quale
fulgens hoc, et æthereum corpus: ad quod dicendum, et
si nolint, secundum consequentiam coguntur Stoici, et
Aristoteles, uel ipsam quidem incorpoream substantiam
existere, uehiculum autem primum illius esse hoc corpus,
cuius medio ad reliqua corpora communicationem assu-
mit. Hoc igitur ipsum per totum dicendum nobis extendi
cerebrum: eius autem ad ipsum communicatione spiritus
uisibilis lucidus efficitur.

Hæc cum dicat Galenus, imò constanter affir-
met, Paulo altius propositum repetendum erit: est
autem ut ostendat spiritum uisibilem lumine cœle-
sti participare, quod ille radios immittat rebus
quæ uidentur, non autem ab illis recipiat, quod
Aristoteles fatetur: siquidem apud Philosophum,
omnes sensus patiendo sentiunt, auris sonum reci-
pit, olfactus halitū cum odore, lingua gustum ha-
bet recipiendo sapes, tactus primas qualitates,
tum durum, molle, asperum, & leue, eadem & in
uisu ratio. Hoc tamen Galenus Platonem sequens
negat, ut etiam decimo de usu partium declarauit.
Sic ne uera hæc illius opinio, an potius Aristote-
lis, non est præsentis instituti inquirere. Attamen ui-
demus, per radios solis, uitreis, ac depictis fenestris
transeuntes in subiectam terram qualescunque fue-
rint colores deferri, idque ad oculū delatis accidere,
uerisimile est, ut huius rei clarum experimentum
habea

habeamus. Est etiam hoc difficilius, quod & Philosophus pro se adducit, quod fieri necesse esset, ut uirtus quidem tam minima usq; ad astra, quæ tam longè absunt, deferatur, ut quæ quadragies millies mille passuum millia à terra, atq; amplius distet, cœlestisq; illa substantia non dubiè mortali lumini peruia foret. At contrà pro Galeno est, quòd si oculus patiendò solùm concurreret, causa nulla esset, propter quid ex ijs, qui acutè propè uident, longius non possint: nam in patiendò quælibet uirtus sufficit, modò instrumentum non sit corruptum: at acutissimè uidere propè, instrumentum quidem arguit opportunum, uerùm spiritum exilem, & imbecillem. Cur igitur non hic à quacuncq; causa ad sentiendum non mouebitur, quandoquidem pati omnia, agere autem minimè apta sint: nam nec anguli strictura huius causa esse potest, cum res longè subtiliore sub coni angulo, propè existentes, quàm ciuitatem, uel montem procul uideat: nec ex debilitate radij solis id accadat, quandoquidem multi minus clarissima luce etiam uideant, ut quanto magis si ad radij fortitudinem res hæc pertineat, illam luce uberiore auxeris, eò minus uideat. Hoc igitur non ex alio accidit, quàm quòd ex oculo uirtus ad rem uisibilem diffundatur, quæ si à tenui, ac subtili substãtia prodierit, longò spatio dissipatur: si à crassa, cõseruatur: ob idq; senes nec procul ualde, nec propè benè uident: sed cū mediocri distantia à re, quam inspicere uolūt, elongantur. Quinimò perspiciliorum auxilium, haud tam euident. posset apparere, si uideremus radijs

ad oculum intus delatis: nam iam facti debiles tam breui interuallò non possent fortiores effici, sed potius iuxta rem ipsam apponi deberent perspicillia, quippè quæ radium ex initio à re prodeuntem, ualidiorē efficerent: cum tamen cōtrā eueniat, nam proximi oculis ualidos suscipientes radios ob propinquitatem quadam ratione adaugent, ut uirtus illorū diu possit perdurare. Sed nec argumentum, uitreæ fenestræ quicquam prodesse Aristotelis opinioni debet, sed obesse potius: cum tota terra, quæ radijs obijcitur, omnibus coloribus debeat esse permixta, nullo colore alium superante, cum ad uisionem hoc modo causandā, omnes colores ad singula puncta deferri necessariū esset. Sed hæc præter intentum: illud sufficiat intellexisse, Galenum, Platonem secutum, uoluisse uisionē ab oculis per radios supra res uisas immisos fieri, atq; ob id animā quæ in cerebro est, statuisse uel æthereum corpus, uel incorpoream, æthereo tamen utentem corpore illo. Quid igitur admirabilius est, animā esse corpus, an incorpoream existentem mortalem, esset. At uerò cum concesserimus, illam esse incorpoream, atq; æthereo corpore alligari corruptibili corpori, non ne hoc planè est immortalem illam fateri? Melius igitur est, ac ad mentem illius dicere, eam corpoream, sed lucidissimo corpore constantem, quale æthereum est: nam si hoc quintum corpus est, omnino uel sic immortalis est anima. Num igitur inter elementa aliquid adeo lucidum est, & clarum, ut ad hæc sufficiat? Certè non: aut quid attinebat æthereū dicere corpus, si elementare uoluerat

uoluerat intelligi: an ei uiro uerba deerāt: Quod si
 elemētare corpus existimauit, haud dubiè cerebro
 erat coëxtensum, quorsum igitur attinuit addere,
 quòd toti cerebro hoc corpus coëxtenderetur: sed
 & inter elementa, quòd nam adeo ualidarum ui-
 rium est, ut ex terra lucem usq; in cœlum emittere
 possit: nanq; nec ignis, nec aqua hoc facere queūt,
 præsertim tam minima existentia, neq; in plurifa-
 riam mixto, tam sincerū usquā inuenies elementū.
 quare necesse est cœlestem eam esse animæ substan-
 tiam, nisi & præter cœlum & elementa aliud cor-
 pus diuersum, naturaq; simplex statuatur. Sed &
 si corporea erit anima, quis inquam illā mouebit,
 cū nihil se ipsum mouere possit: nec etiam illud
 οἷον, ad negationem referri debet, sed ut partem ex-
 primat: nanq; uel sic non fulgidum corpus esset
 anima, cū proculdubio apud Galenum nephas
 sit, negare animam talem non esse: palam igitur
 quòd, οἷον, expressionis gratiā, nō ad similitudinē
 dictum est: Quare ætherea est anima apud Gale-
 num, ut uel non fidēdum sit Galeno, cū animam
 corpus dixerit esse: uel omnino si ei credamus, uel
 corpoream esse dicamus, immortalem tamen fa-
 teri cogamur. Est etiam illud in homine mī-
 rum, qui cū decimo de Vsu partium fateatur se
 à Deo monitum, ut de oculis conscriberet: tum
 aliàs etiam ad medicinæ studium impulsus, ac sa-
 nitati restitutum, oraculo per somnium accepto,
 cur non apertè protulerit animi immortalitatem:
 siquidem turpe Deo est, cum mortali habere com-
 mercium, si nihil commune utrisq; sit. At uerò exi-

I I I.

stimandum est illum proculdubio immortalem, sed non incorpoream existimasse illam: nam cum in prima illius autoritate dubitare uisus sit, nihil difficile uidetur, si quintum est corpus, illud potius à reliquis deferri, quàm deferere. Verùm nititur, ut ex sequentibus apparet, uerbis ostendere, illam minimè esse incorpoream: quod an faciat, illis relinquo: Sed tamen & hoc subiicit,

πολυὼ λέγειν αὐτὸς, ὡς ὁ πᾶν εἰδὼς σώματος ἐπιτηδίου ἐστὶν ὑποδέξασθαι τὴν λογιστικὴν ψυχὴν.

Hoc est: Audeo dicere hoc, quod non omnis corporis species apta est suscipere rationalem animam.

Sed cum etiam contra illam iterum inuehatur, hoc tamen seruat, ut illam non incorpoream esse ostendat. In v. etiam super sextum Epidemiorum Hippocratis cōm. v. dicebat: Neq; animæ substantiam me firmiter scire persuadeo. At postmodum, quasi sibi inconstans, paucis uerbis interpositis, ait: Illud præterea persuasum habeo, spiritum in cerebri cauis positum primum esse animæ instrumentum, quem etiam ut animæ potius substantiam esse dicerem, mihi erat animus. Siue autem tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperamento ad eam substantiam, uel proprietatem redacta sit, per quam sensus, motusq; uoluntarij in animali primus opifex habeatur, & memoriæ scilicet, & intelligentiæ: siue alia quedam incorporea uis cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo. Hæc ille, non minus perplexe, quàm callide. Cæterum illud etiam
haud

haud magnificiendum puto, quod Galenus in hoc statuatur, cum proprium opus, cui titulus erat, de Animæ partibus, ac potētīs, quod ad hanc rem pertineret, interierit. Ipse etiam Epicureus erat; indicant illius philosophiæ Galenum fuisse studiosum libri multiplices, tum tres maxime, in quibus placita illorum comprobant. Mirum igitur est, cur uel in hoc solo proposito non adeo cōstanter illum sequutus sit, sed ætheream pronūtiarit animam: uerum absurdiora, dum illum sectatur, ac philosopho indigna profert, cum in libro eodem, ex quo penè omnia hæc sumpsimus, cui titulus est, Animi mores corporis temperaturam sequi, dicat, stellas ob id esse prudentes, quòd sint siccissimæ: talesq; etiam esse homines, qui ea constant temperatura. Quis unquam audiuit stellas esse siccas? inde, quis illas esse prudentes, uel deliras, quæ nihil intelligāt, sed cœli, in quo sunt, motu circumferantur? Deinde, quis dicat hominis animam, cuius corpus sit humilissimum, siccam fore, atque ob id esse prudētem? Piget hæc narrare: sed quis non uidet, immensum amorem artis illum in hanc traxisse opinionem, ut nō solum ualetudo, uires, & uita, sed & mores medicinæ subijcerentur: & nisi ueritas, quæ omnium ualidissima res est, uel inuito extorsisset, quòd animam ætheream fateretur, iam in illius interitum apertè inclinasset. Verum & hoc modo cum Epicuro cœlestem existētem, interituram tamen sentit. Nam Epicurus cum omnia corpusculis constare affirmet, etiā sydera, & stellas ad interitum uocat: nobis sat sit, animam fore cœlestem, si modò cum

hoc etiam interitura sit, aliàs uidebimus. Seu igitur Galenū relinquamus, siue amplectamur, negotiū de animi interitu satis explicatum est. Nam uel omnino illi nullam adhibebimus merito fidem, uel nolentibus adhibere, ea confiteri illū ostensum est, per quæ proculdubio, ni omnis philosophia peripatetica, uel academica corruat, immortalem animam rationalem fateri necesse sit: quamobrem eo relicto ad Platonem ueniamus.

Rationes Platonis pro animæ immortalitate.

1111. **H**ic quidem, cū multa multis in locis pro animi immortalitate conscripisset, hæc argumenta existimauit ad propositum ostendendum ualidissima. Primum ratio ipsa, qua unum ab altero differt, & si unum in reliquum trāsmutari possit, inuariabilis permanet: nam si paries candore albus sit, & si paries possit denigrari, candor tamen in nigredinem minimè potest transire. At uerò uitæ ratio in homine est anima: uiuimus enim propter animam, anima igitur in mortem transire nequit, etsi quod per illā uiuit, mori possit: Immortalis igitur est anima. Vt igitur trini ratio in quaterni rationem nūquam transire potest, neque par esse, etsi tria in quatuor possint euadere: sic anima, quæ author est uitæ, morti subijci nūquam poterit. Ex quo patet, Proclum atq; alios expositores, qui Platonem de anima tantum perfectorum animalium, non muscarum & uermium illum intelligere putant, longè falli: cū hæc ratio non solum ad imperfecta animalia, uerū ad plātarum omne genus

genus, & generaliter ad quodcunque, quod uiuit, extendatur. Constat autem ratio ipsa ex transitu contrariæ causæ in contrariam; nam mors uitæ contraria est.

Secunda eius ratio, Digniora, & undequaque v. magis absoluta, sunt etiam diuturniora, nanque talia uidemus esse cœlestia: at uerò anima dignior est corpore, nāque primo illi imperat, nec in perpetuo est fluxu, ut corpus: proxima etiā immortalibus, & inuariabilis est: igitur corpore diuturnior. At cadauer à morte etiā per aliquot supereſt dies, et si seruetur Aegyptiorū more, ad multos perdurat annos: Anima igitur cœlestibus similior corporibus, splendore, cognitione, firmitate, substantia, à morte diuturnius uiuet: ipsi q̄ cadaueri meritò erit superstes. Palam autem est, rationem de omni anima concludere, et si præcipuè de rationali.

Tertia in hoc consistit: si quis rectè interrogatus v. i. de ijs, quæ iam nouerit, sed oblitus fuerit, etiam rectè respondet ad ea: quoniam quæ obliuioni mandauerat, ad memoriam reuocat. Nam si quis de cane te roget tuo, quem aliàs amiseris, nōne proculdubio illi enarrare poteris & formam, & mores, & magnitudinem: at de alio cane, quem non noueris, hoc efficere non queas: at rerum, quæ discuntur, per solam rectam interrogationē assensus fit: ut quòd totū maius parte sit, & quòd quæ æqualia uni sint, & inter se etiam sint æqualia: non sic sensibilibus, & nouorum hominū, nisi sensu eas perceperis, habetur cognitio. Quamobrem Scire ipsum est reminisci: est autem Reminiscencia eorum, quæ
aliàs

aliàs didicerimus. Anima igitur antequam in corpus ingressa sit, multa perdidicit, quare ante ingressum fuit, ex mortuisq; uenit in uitam: rursus autē necessariū est, ut ex uita in mortuos demigret, aliter numerus ille animorum deficeret. Apparet autem hanc rationem de anima tenere eorum duntaxat animalium, quæ memoria prædita sunt: quin etiam defendi posset, solis hominibus conuenire.

VII. Alia etiam ratio illius talis est: Circuitus in rebus cunctis apparet; & quæ solùm recta feruntur, nec regredi solent, finem inueniūt; at ex uita mors fit, ac uitæ interitus succedit: igitur & uicissim contrā, mortī denuò uita succedet: utq; ex uiuis ad mortuos transitus per mortem fiet, sic ex mortuis ad uiuos per generationem transitus erit: mortui igitur sunt, & inferi: nam duarū mutationū unus est saltem terminus, ex quo: ut igitur in morientibus uiuētes iam præfuerūt, sic in nascentibus mortuos præcessisse necessariū erit. Palàm uerò & hāc ad uniuersa quæ uiuunt corpora extendi rationē, contrarijs autem terminis innititur.

VIII. Rursus, sempiterna est ueritas, et scientia: utrūq; autem in anima est: immortalis igitur anima: nam secus cū illa corrumpetur utrunq; horum: nec ullo modo probabile est, res natura æternas in corruptibili subiecto sedem habere. Hæc ratio aut homini soli, uel perfectis tantum competit animantibus: nam & apud Platonem, quāuis obscuriorem, belluæ tamen absolutæ naturæ scientiam habent. Sic etiam argumentatur:

IX. Quod mouet seipsum, est immortale: anima seipsam

ipsam mouet, immortalis igitur est: nam animam seipsam mouere palam est: at uerò quod seipsum mouet, quia nunquam se deserit, nunquam cessat moueri: hoc igitur principium est, non solum sibi, sed cæteris, quæ ab ipso mouentur, motus: quare anima principium est. At principium sine ortu est, cum potius aliorum sit initium, & origo: anima igitur non oritur, quare nec interire potest: nam si interiret, & non oriretur, necesse tandem esset illarum numerum ad finem peruenire: exëplo etiam immortalium rerum Solis, & Lunæ ac stellarum patet, quod semper mouetur nullam interitus metam subire, hæc omnibus ratio uiuentibus conuenit. Quam quidem Cicero in Tusculanis quæstionibus tanquam subtilem & acutam admiratur, laudat, extollitq;.

Habet & argumentum ex moralibus, si anima x. deficere possit, uitium utile, & prodesse poterit, & uirtus damnosa erit, nocereq; posset: Hoc autem cum esse non queat, quòd alterum per se bonum, reliquum per se malum, atq; ideo in contrariam naturam transire non possit, candor enim denigrare, & lux tenebras offundere minimè potest: Relinquitur, animam immortalem esse: nam si anima non supersit, palam est hæc omnia in promptu esse: hæc q; ratio, ut reliquæ, ad animalia sensibus omnibus absoluta pertinere potest, quanquam iuxta Aristotelem ad homines solos contrahatur.

Est etiam illud planè apud illum immortalitatis animæ argumentum, quòd operationem habeat seorsum à corpore: ipsa uerò quas cum corpore
pore

pore cōmunes habet, proprias magis sibi habeat, uelut angere, nutrire, sentire: at si ita est, corpore tanquam uehiculo, atq; instrumento utitur: quò pereunte, ipsa non solum manebit, sed tanquam uinculis & carcere liberata illustrius intelligit, atq; cognoscit: atq; idem uidetur etiam belluis commune: ex quo patet animam ab initio ortus nobis asistere, imò illius causam esse: quare debuit Alexander Aphrodiseus, illam post nobis accedere intelligendi potestatem, iam natis nec simul cum ortu, quemadmodum ambulandi facultatem, & si tunc ambulare non possimus, aduersus Platonē ostendere, tum præsertim, cū harum duarum potestatum nec originem demonstrauerit, nec differentię rationem: nam sic planè ostendisset, nostrū nihil à morte superesse.

Sed iam Platonis rationes excutiamus: Viuere corpori est propter animam, igitur anima mori non potest. Dico illam, quòd à corpore profluat, non interire, nisi illius interitu: non tamen potest anima mori per se, nec corpus propter animam. De trini ratione ratio similitudinis claudicat, quia trini ratio hæc potest definere, quamuis non possit permutari in quaterni rationem: at anima in mortem trāsinutari non potest, sed bene definere: at uerò cū dicimus, quòd uita morti est contraria, fatemur, una ergo alteri succedet, non ne etiam trini rationi quaterni ratio succedere potest, priore corrupta: at trini ratio nunquam paris subibit rationem: fateor, uerū anima nō à morte corrumpitur, sed à mortis causis, quę causis uitæ aduersantur

tur. Quòd uerò digniora sint diuturniora uilioribus, nō est uerū in his, quæ diuersa sunt specie, nec quæ se habent, ut materia, & forma: aliter formæ artificum manerent corruptis subiectis, cū tamen accidat oppositum: item materia prima æterna, corruptibiles autem simplicium, & mistorum formæ nobiliores.

Ad tertium, Scire non est reminisci: nam aliqui Solis & Lunæ reminiscerētur, quoniam & illa aliquando uidissent, cū æterna sint: at ex cæcis dignoscimus, quòd nunquam aliàs solem cognouerint: ut igitur in oculo aliquod lumen est ingentū, ut uidere possit, sic assensus ad principia animo inditus naturæ priuilegio, aliter intelligere non posset reliqua.

Ad quartum, Eadem ratio doceret ex cæcitate in uisum fieri regressum. alia igitur succedunt, non per regressum: & non est necesse eosdem esse terminos in numero motuum contrariorum in specie: nam sufficit quòd unus sit à forma ad priuationē, alter à priuatione ad formā: aliter sequeretur, quòd idem lapis etiam numero rediret, & daretur etiam lapidis anima post ipsius corruptionem.

Ad quintū, Radī solis æterni sunt natura sua: nam in cœlo non corrumpuntur, desinunt in aëre, corrupti corruptione subiecti: nec est inconueniens quòd res natura sua æterna sit in subiecto corruptibili, sicut species solis in oculo equi: nec ualet, cognoscit rem æternam: igitur cognoscens æternum est: nisi comprehenderet perfectē, ut in exemplo solis docuimus,

Ad sex

Ad sextum, Anima non mouet seipsam motu locali, nisi ad motum corporis: motu autē sensus, ut Aristoteles docet, & intelligendī, mouetur ab obiecto, nō à se: motu uerò nutritionis mouet medio primarum qualitatum, & in omnibus corporis uariationibus à sole, & astris adiuuatur.

Ad id de moribus dicimus, quòd bonum per se potest malum per accidens producere, & ita contraria uice: uirtus autem est quæ habetem perficit, & opus bonum reddit, uirtute igitur ipsa anima perficitur, uelut color luce: uitio autem corrumpitur: & si etiam omnis species immortalitatis tollatur, uirtus animum erigit: uitium, & sceleris conscientia exagitat: nam & præter metum post mortem, multa sunt quæ hominem ab indecoro prohibent: conscientia, legum metus, sociorum reuerentia, tum maximè bonorum, populi infamia, ingenuita quædam nobis uerecundia, recta ratio, consuetudo à pueritia inducta, difficultas patrādī, & metus illorum, in quorum iacturam flagitium peruenit, neque enim uirum peccare licet grauiter sine alterius detrimento: tum, quod maximum est, ne paulatim in deteriora illabaris, suspicio, ut tandem legibus obnoxius fias.

At uerò quantum ad exitum pertinet, opinio de immortalitate animi, aliquando plura mala excusat, quàm bona: ut cū nostris tēporibus totus mundus religionis cōtentione pessundatur: Lutherani catholicos oppugnāt, cū Christum utriusque tamen colant: & Persæ cum Turcis ob id grauissima bella gessere, cū utraque gens Maumethem

them adoret: quid postmodum Christianis cū ijs qui Maumethem colunt, res nō mitius, quā cum pātheris ac tigribus agitur, incēdio, cæde, ruina, stupris, ac miserabili direptione, nō homines, non oppida, nō ciuitates, sed integræ prouinciæ hac peste iam desolatæ sunt: quæ mala nusquam essent, si omnes animorū interitū crederent. Igitur bonū hoc per se, si bonum est ueritatī insistere: & ueritas, ut Plato uult, est animum nostrum immortalem esse, ingens tamen malum per consequētiam parere potest: non igitur hæc probant, quæ in utranque partem quasi ex æquilibrio possunt inclinare.

Ad ultimum dicendum est, Animum nostrum habere operationes aliquas seiunctas à corpore, ut prima operatio secundæ est causa, & secūda tertiæ: quia tamen omnes à prima pēdent, suntq; in subiecto corruptioni obnoxio, ideo corrumpūtur, ut de Solis lumine in elemēta diffuso dictū est. Quòd autem anima organo utatur, probādum iam erat: homo enim utroque utitur, anima, & organo. Pro his autem Alexandri explicanda positio est, qui solus inter Philosophos magni nominis, intellectum censuit corruptioni obnoxium.

Anima igitur est substantia, quæ est actus corporis naturalis potentia uitam habentis: est autem in semine in potentia, antequam fiat animal, ut in ouis, & arborum, ac herbarum seminibus manifestè apparet: est etiam diffusa per totum corpus, uelut et lumen, sed radix eius ut ignis in corde sedem habet: indicio est, quòd arteriæ per se mouentur, & tamen ligatæ motū amittunt; instrumenta duo
d habet

habet, cerebrum, iecurq; singularia : sed generalia duo, calorem, & spiritum: hæc in hominibus lucidissima est respectu cæterorum animantium, & in ea nihil ab initio impressum est, sed tanquam tabula munda, & clara, omnibus imaginibus recipiendis apta est: habet tamen assensum ad prima principia natura inditum, nō ut illa sciat, sed ut repræsentata per sensus, uel imaginationē, aut memoriam, illorū ueritatī subito consentiat.

Materialis itaque intellectus est præparatio illa in anima, qua species intelligibilium anima recipere apta est, palam enim eam aliquid esse, postquam anima culicis, uel aranei has nō potest formas propter imperfectionem suscipere: eorum autem quæ suscipiuntur formæ nomen intellectus habent.

In habitu igitur intellectus dicitur, qui formas ipsas cōtinet, scilicet cū quis intelligit: non omnis autem homo intelligit: nam etsi facultatem intelligendi ab initio, id est præparationem illam à natura suscepit, nō tamen à natura actum assequitur, sed exercitatione, & labore, ac magistro opus habet: non enim ut ambulandi facultas: & gignendi semen, cum ab initio potestate à natura tradita nobis sint, ab eadem suo tempore sine industria reducuntur, sic est de intellectu: imo potius hic natandi refert similitudinē: nam omnes homines cum hac facultate produxit natura, quæ tamen ab illa sine exercitatione non reducitur ad actum, ut etiam de loquēdi potestate: palam autem est, hunc duplicem esse, Practicum, ac Speculatiuum, itemq; qui secundum actum, uel habitum dicitur. Secundum actum intellectus

Intellectus est, quādo species rerum iam intellectarum intellectui offeruntur, estq; in ipso actu intelligendi anima. Secundum habitū uerò est, coaceruatio intellectarum specierū intellectu eas non considerante: palam autem est, quòd unum poterit cōsiderare reliquis non intellectis, eruntq; alia secundum habitum, alia secundum actum in anima: seu alius intellectus secundum habitum, ab eo, qui secundum actum est. Potest autē intellectus hoc modo seipsum intelligere, & tunc fiet uerè intellectus in actu: quantò autem magis ab his in hæc procedit à sensibilibus se elongando, eò magis à materia omni remouetur, atque perficitur. Ultima igitur, ac perfectissima operatio, atque separatio fit, dum primam causam intelligit: cū uerò necessariū sit, intellectum, & id quod intelligitur, unum atque idē esse, nam iuncta ambo sunt, amboq; materia carent: nec est quod intelligitur, nisi quia intelligitur; si à singularibus sumptum sit: nec intellectus, nisi quia intelligit. imò: ut diximus ille ipse species est, quæ in anima sunt dum intelliguntur. Propterea cū primam causam, aut separatam aliam intelligit, aut seipsum, idem fit, & unitur illi: quare ultima perfectio eius, quæ etiam postrema est, cū primā causam intellexerit. At uerò prima causa ipsa æterna est origo aliorum, quæ intelliguntur, & si non intelligatur ab alio, tamē est: quamobrem incorruptibilis est hic intellectus adeptus, atque æternus in se. Manifestum est autem, quòd intellectus agens est prima causa. Intellectus agens est, qui sua natura intellectus est, cū alia propter ipsum intel

ligantur: sicut Sol per se lucidissimus cum sit, astra omnia lucida magis, aut minus reddit: nam si agēs intellectus nō esset, nihil intelligi posset. Intelliguntur autem alia, quia sic sunt, & per se intelligibilia, quia formæ à materia separatæ, ut prima causa, & quæ ex eodem sunt genere: & hæc antequam intelligantur sunt, manentq; postquam fuerint intellecta: alia sunt non natura consistentia, sed intellectus opere fiunt: fundamentum tamen ex sensibilibus singularibus sumente, hæc igitur intellectu non considerante decedunt, ut cum ab illo solo pendant.

Speculatiuus igitur intellectus dicitur horum omnium, quorū scientia haberi potest, seu in æternis, ac in materialibus fundamentum habeat, seu in singularibus, ac corruptibilibus.

Practicus autem intellectus est de ijs, quæ opinione cōstant, ad actusq; dirigitur, tum artis, tum prudētiae, tum eorum, quæ opinionem admistam secum habent, uel quia naturalia sint, uel saltem, quia sensuum beneficio: quanquam à scientia ortum suscipiant, perficiuntur, ut medicina, & agros metiendi peritia.

Omnibus igitur sic existentibus, humana anima cum & sensu prædita sit, & intellectu, sensus autem quoquomodo ipsa sit, sensibilia cum materia spoliantur: & intellectus ea, quæ intelliguntur: erit anima similitudine omnia, ac potestate, seorsum tamen: nanque simul forsan esse non potest: suprema igitur rationalis anima est, atq; potētia, postquam materialis intellectus, qui etiā animalibus quibusdam

dam ualde perfectis, præter hominem: communis esse uidetur, post quem memoria, post impulsus, quem uocare solent appetitum, post quem imaginatio, inde sensitiua anima, ultimo loco nutritiua. Porro rationalis etiã animæ nobilissima pars intellectus est speculatiuus, huius etiã nobilior pars intellectus in actu, cuius suprema perfectio est, quòd causæ primæ coniungatur.

Nunc igitur uidendum est, quonam pacto secunda ratio Galeni probet, quia cum in cōtrarium affectum dirigitur anima, ideo corpoream esse fatetur: At Alexander, qui maximè animi interitum astruit, & morbis animam concuti affirmat, nec tamen illam esse corpoream, nec intellectum ob id materiæ esse participem; nam dum aberrat morbo intellectus, non in contrariam uertitur naturam, imò nec intelligit, quòd si imaginatione memoriæq; labatur, aut materialis ille intellectus, cum omnia hæc belluis etiã sint communia, non arguunt rationem, seu mentem pati: sed fac ut patiatur, non dubium est, animam ex eorum immortalium genere esse, quæ uitijis quibusdam obnoxia sunt: uelut enim Luna, quæ in contermino cœlestium est, atque elementarium corporum, quãuis sit ab omni corporea alteratione libera, atque ut reliqua astra incorruptibilis, attamen multiformis & maculosa, & deliquijs subdita manifestè apparet: sic non dubium est, intellectum nostrum ex genere sempiternorum in confinio tamen mortaliũ, diuersimode quidem, quoad nos, affici: substantia tamen illius minimè corporeæ obnoxia alteratio-

nit: nanq; si calefceret intellectus, aut refrigeraretur, proculdubio etiā morti obnoxius esset: sed quod nunc quidem illustris, aliās obscurus habeatur, etiam absque instrumenti proprii permutatione, hoc non solum mortalium ex genere esse ipsum ostendit, uerū potius immortalium: quandoquidem uis eius, atque perfectio, aliunde quā à corpore ducit originem.

XII.

Sed nec tamen illud argumentum, quod Alexander quasi ex Aristotele sumpsit, ad differētiā sensus, & intellectus ostendendam, multū ualere uidetur: nam sensus non in ualidis sensibilibus obtunditur, nisi organum lædatur, quod etiam accidit ualdè laborantibus, ut intelligant: non ne multi, ut eruditi euaderent, insanierunt: at si per ualida sensibilia difficilia intelligamus ad assequendum, profectò idem accidere uidetur quod in intellectu, scilicet ut leuiora etiam facilius apprehendant: nisi, ut diximus, instrumentum labore corruperint: in dicio est, quod qui semidiapente percipit aure, longè facilius diatessaron, ac multò plus diapente cognoscit, atq; facillimè diapason: & qui assueti sunt per noctem ambulare, in crepusculo si iter agant, longè melius uident cæteris: & qui gemmas scalpunt dum iuuenes sunt, melius singula quæq; minima percipiunt.

Porro primam causam intelligere, & Solem uidere, non similiter se habent: tum primū, quod Solem quidem totum uidemus, organumq; à Solis radijs corrumpitur: at Deum non perfectè intelligimus, sed uix illius umbram, nec nos ulla qualitate

tate peregrina offendit ille, cùm omnis talis expers sit.

At uerò nec Platonis sententia stare potest, ut scilicet belluarum animæ etiam sint immortales: nam omnes illarum actiones corpori communes sunt: ideoq; omnis illarum uis corpori communis, atque interitui parata. Cessat etiam finis: nam cùm natura, nō ratione agant, peccare minimè possunt: & si peccent, cùm ratione careant, etiam quòd puniātur, nescient se ob id luere pœnas: est autem hoc propriū ultionis iustæ, ut intelligat, propter quid pœnæ illi sit addictus. Illud uerò maximum, cùm tam proxima inuicem adeò natura sint, nec ullum sit euidens interuallum, nisi ad hominem, necesse prorsus erit, usq; ad plantas ipsas descendere, quod belluarum naturam ordinatam, ac sensim descendentem contemplanti, apertum nimis est: hoc autem quàm absurdum sit, ut ne ipse Plato concedere ausit, si uiuat, satis unicuique perspicuum est.

Veruntamen ultra immortalitatis spem, si quis aliam in homine perfectionem statuere uelit, iuxta Galeni, uel Alexā dri opinionem, in intellectu quidem duas habebit: alteram contemplationem primarum causarum, alteram artis alicuius, uel prudentiæ exquisitam rationem: in homine autem uitæ longitudinem, robur, & incolumitatē cum formæ elegātia: exteriora autem gloriam, libertatem, filios, diuitias, atque eiusmodi, quæ in libris de Sapientia docuimus.

Verum quod ad opificis industriā attinet, nihil omissum est diligentiae: adeò enim excellenti arte

fabricatum est nostrum corpus, ut totum harmonia quadam constet: unde infantes non alio magis demulcētur: quàm nutricum cantu, atque adeò uehementer, ut meminerim nullam ei, quam dum in cunis essem, postmodum grandæuus sensisse uoluptatem, & si adolescentiæ illecebræ, & uenereorum usus, tum luxus maximus esse uideatur. Hac etiam causa homines, quos musicæ moduli nō delectant, agrestes sunt, & ferī: unde natum etiā adagium, ut ἄμωσι uocarentur: qui musis non delectantur, atque ideo ingrati, ac planè rustici: unde apud Aristophanem, cum pessimè moratus uir introducat, fingitur respondere:

Ἄλλ' ὦ γὰρ θ' ἔδὲ μουσικὴν ἐπίστανται.

Imò nec ipsam musicam noui ô bone.

Agreste nimium est, musicam non nouisse: uerùm ferinum prorsus, illa non delectari: quādoquidem ueteres non solùm qui non delectarētur, sed & qui ignorarent, illa contumelia notauerint. Cum'que hoc ita sit, nec maius quicquam diligentiae, uel sapientiae in opifice testimonium requiras ad humani corporis constructionem, (quod Galenus admirans, hymnū, seu laudem Deo præcinit) Cur tamē est, quòd tam pauci eam cōpositionis absolutionē assequantur, exactamq; symmetriā: nam uix inter multa millia hominū unus talis inuenitur: an non hoc materia ipsa reluctante euenit? Quid igitur mirum, si hæc tātum potest, ut sapiētiā illā primā, illā omnimodā potestatē uincat cōtumacia sua, etiam animū nostrum, qui et si sit immortalis, multò tamen à prima causā degenerat, possit deflectere, ac superare

superare: Eam uerò felicitatem Alexandri (ne quid intactū ex illo relinquam) quòd extra limites exeat rationis, nemo uel obolo, qui sapiat, æstimet: quandoquidem quid hoc ad perfectionem uniuersū pertineat, non ostendit. Nulla autem prorsus res naturalis suo fine maxīma ex parte frustratur, quod cūm uideamus tam paucos ex innumeris illam assequi felicitatem animi, quod & ipse fatetur, non erit illa finis humanæ generationis: quorsum igitur hæc moles mortalium? hic hominum perpetuus cœtus? an ut tantū nascatur, doleat, fruges consumat, & moriatur? Indigna hæc maximi philosophi sententia prorsus, sed multo diuina sapientia indigniora. Quamobrem cūm aduentitia hæc omnia potius immortalitatem attestentur, illa prætermittamus, & ad solidam philosophorum sententiam, tum rationes ualidissimas ueniamus, atq; in altero consensum, & differentiam, tum etiam cūm legibus ipsis in altero pondus argumētorum utriusq; partis pensitemus. Quod ad inconuenientium rationem pertinet, quæ ex utraq; sequuntur opinione, illud unum dictum sit, ad religionem, immortalitatisq; fidem plurima in reipublicæ administratione inconuenientia necessariò sequi: at immortalitate non supposita, omniq; diuino abrogato cultu, nullo modo mortales uiuere posse, nec ullum societatis genus inire, sed uelut Horatius de prima illa hominum origine fabulatur,

*Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum, & turpe pecus, glandē atq; cubilia propter,
Vnguibus, & pugnis, dein fustibus, atq; ita porro*

d 5 Pugna

Pugnabant armis, quæ post fabricauerat usus.

Sic fiet in neglecto religionis cultu: nam testis ipse est Thucydides, uir grauis, ante coactam à Theſeo gentem in Athenarum ciuitatem, homines latrocinij uiſiſſe: at cùm primùm in unum conuenerūt, religionis prima cura fuit. Non igitur ſine religione urbes, nec ſine urbibus quies ulla humano generi, uel ſine opinione immortalitatis animorum religio eſſe poteſt. Sed hæc cùm extra propositum ſint, ſatis duxi, ne à quoquam mihi obijci poſſent: nunc ad reliqua tranſeundum eſt, quæ ex rationibus firmiſſimis colliguntur.

Sententiæ Antiquorum de Anima.

XIII.

ERgò immortalem fuiſſe animum, ab initio ferme rerum humanarum, magno, ac perpetuo conſenſu, ac mira omnium concordia ad nos uſq; peruenit. Nam Themiftius poſt longam de intellectu diſceputationem ſcripſit,

Ὅτι δὲ μάλιστα αὐτὸς ἐξ ὧν συνκράτομεν ῥήσεων
λάβοι τὴν περὶ τούτου γνώσιν Αριστοτέλης καὶ Θεο-
φράστος, μᾶλλον δὲ ἴσος καὶ αὐτοῦ Πλάτωνος, τὴν
οὐκ πρόχειρον ἴσιν διεικνεῖται.

Quod autem præcipuè ex his colligendo dicta, ſententiam Ariſtotelis ac Theophrasti, magis autem fortassis et Platonis licet intelligere, per ea quæ adduximus, aſſue-ramus.

Quaſi horum trium una foret ſententia, quod & alibi manifeſtum eſt, dum Platonis opinionem Ariſtotelis ſententiæ comparat; nam de Theophrasto

sto, quòd à magistro dissentire noluerit, haud dubitandum est: igitur subijcit Themistiuz:

Ἡ ὁ μὲν πρῶτος ἐλάμπων εἷς, οἱ δὲ ἐλαμπόμενοι καὶ ἐλαμπόντες πλείους, ὥσπερ τὸ φῶς ὁ μὲν γὰρ ἥλιος εἷς τὸ δὲ φῶς εἴποις ἀνθρώπου τινὰ μερίζεσθαι εἰς τὰς ὀφθαλμοὺς. διὰ τῶν γὰρ ὁ τὸν ἥλιον παραβέβληκεν, ἀλλὰ τὸ φῶς γλῶσσαν ἢ τὸν ἥλιον.

Id. est: Vel primum quidem illuminans unum, illuminati uerò, atq; illuminantes multi, quemadmodum lux: nam Sol unus est, lux autem quodammodo sua per partes in diuersos hominum obtutus dispartitur: propter hoc non Soli, sed luci (supple intellectus) comparandus est, Plato autem Soli.

Ecce quàm parum putat interesse inter opinionem Platonis atq; Aristotelis Themistiuz. Sed iam hoc est præludium, namq; sensim ad id, quod proposueramus, demonstrandum descendere in animo est, cùm Simplicii prius audierimus: is enim hæc habet,

Ἐπισῆσαι ἄξιον τῷ παντὶ λόγῳ, θαρρῶν τὸν ὁσιώδη τῆς ψυχῆς νόμον, ἀθάνατον καὶ αἰδίον ἀποφάνεσθαι ἵνα καὶ ταύτη, τὴν πρὸς Πλάτωνα αὐτῷ συμφωνίαν ἅμα θαυμάσωμεν.

Quod est: Dignum scitu est, hoc toto in sermone de substantia ipsius animæ haud dubiè, quòd mens incorruptibilis sit, atq; immortalis declarari, uelut et apud Platonem miro consensu etiam uidemus.

Sed ne in incertum pro uocibus Græcis euagmur, habet Aristoteles, cuius auctoritati penè quantum rationibus deferimus, hæc nomina *Δυνάμει*, intel

intellectum potentiae quasi ποιητικός, seu αὐτίς qui
& agens, Alexander adeptum etiam hunc putat.
κοινός ἢ φθαρτός ἢ παθητικός qui patiens, inuolucrum,
quo quasi cingitur intellectus. Διάνοιαν autem cogitationem esse, haud dubium est: νῦν mentem uocat,
νόησιν intelligentiam, δόξαν autem opinionem,
πίσιν ὅρ fidem; κοινός tamē etiam communis dicitur.
Itaq; ut de nominibus satis constat, quibus tamen
uariē Aristoteles utitur, ad Philosophorum historiam redeo: est enim sub Pythagoræ nomine uersiculus, hic:

Ἀλλὰ σὺ θέρσει, ἐπεὶ θεῖον γένε' ἐς βροτοῖσιν.

Confidere nos iubet, quod mortalibus genus diuinum inditum sit: sed non hominibus solum eam tradidit mentem, quod crederet etiam belluis eam esse communem: nam à morte ex his in illa transire animas existimauit, quoniam persuasum esset antiquis, belluas etiam ipsas ratione polleret: unde referuntur ex Menandro carmina,

Ἄπαντα τὰ ζῶα, ἐς μακαρώτατα

Καὶ νῦν ἔχοντα, μᾶλλον ἀνθρώπων πολύν.

Omnia animalia beatissima sunt, & mentem habentia, hominibus multo magis.

Vnde etiam Plutarchus dialogum instituit, in quo Vlysses ille facundissimus, cum exiguo colloquitur animali, quasi mentem etiam ei inesse præsenteret. Sed & Trimegistus, quasi ter magnus, seu quod Rex, Sacerdos esset, ac Philosophus: seu quod eo numero, quem Aristoteles perfectum nuncupat, sapientiae absolutae esse decerneretur:
seu

ſeu ante Pythagoram, ſeu poſt floruerit, dicebat:

Ὁ νῦν ἐν ᾧ ἐστὶν ἀποκετμμένον ἐσιόηται
τὸ θεῶν, ἀλλ' ὡς πῶς ἡπλωμένον καὶ ἄπειρ
ἡλίος φῶς.

*Mens igitur (dicit) non eſt pars diuinæ ſubſtantię,
ſed uelut lux ſolis ab illa explicata.*

Sunt qui credant, Pherecydem illum Syrum,
Pythagoræ diſcipulum, Philoſophum admiran-
dum, primum extitiſſe, qui auſus ſit de animi im-
mortalitate diſputare, cū antea cæteri potius af-
ſentirentur, aut affirmarent, quā defendere rem
auderent: ob hoc fuiſſe publicè interdictum, ne
quis de animorum immortalitate uerba faceret.
Verū cū is diuinus propè haberetur, primò ei
permiſſum: inde licentia peruagata. Itaq; ut ad or-
dinem reuertar, idem Trimegiſtus ante illum de-
nuò dicebat:

Ἀνθρώπος διπλῆς διὰ τὸ σῶμα θνητῆς, ἀθάνατος
δὲ διὰ ψυχῆς, τὸ ἐσιώδῃ ἀνθρώπων.

*Ideſt, Homo duplex, nam parte corporea mortalis,
animo immortalis, qui hominis ipſius ſubſtantia eſt.*

Ergo poſt ipſum & Anaxagoras (hic Pherecy-
dis ætate fuit) cū ille Pittaci eſſet auditor, qui
unus fuit è ſeptem ſapientibus: at Anaxagoras
Anaximenis, qui Pythagoræ coætaneus erat. At
Pythagoras ſeptem ſapientibus paulò fuit poſte-
rior, & ipſe quaſi ab illorum ætate originem du-
cens, Ariſtotele referente dicebat:

πολλακῶς μὲν γὰρ αἰτίου τὸ τῷ καλῶς καὶ ὀρθῶς
τοῦ

τὸν νῶν λέγει. ἐτέρωθι δὲ τὸν νῶν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ
 ψυχῇ ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις.

*Idest: Sæpius enim mentem boni, atq; recti causam
 esse dixit, alibi uerò animam ipsam esse mentem, nam
 animalibus omnibus illam inesse ait.*

Inde inferius de mēte sic habet, de anima primo,

μόνον γὰρ φησὶν αὐτὸ τῶν ὄντων ἁπλῶς εἶναι
 καὶ ἀμυγῇ καὶ καθαρόν. ἀποδίδωσι δ' ἅμφω τῇ
 αὐτῇ ἀρχῇ, τό, τι γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων νῶν
 κινῆσαι τὸ πᾶν.

*Quasi dicat: Solam nanq; omnium rerum existentium
 dicit simplicem et immixtam, ac puram esse, illi ambo
 hæc tribuens principio, cognitionem scilicet, atq; mo-
 tum, dicens uniuersum hoc à mente ipsa moueri.*

Ergo Anaxagoras hæc: post illum illico & De-
 mocritus, nam paulò iunior hic extitit Anaxago-
 ra, in eadem sententia fuisse uidetur, cum dixit:

Ἐκεῖν θ' μὲν γὰρ ἁπλῶς παντὸς τὴν ψυχὴν καὶ
 τὸν νῶν. τὸ γὰρ ἀληθῶς εἶναι τὸ φαινόμενον. διὸ κα-
 λῶς ποιεῖσαι τὸν Ὀμηροῦ ὡς ἔκτωρ καὶ τ' ἄλλοι
 φρονέω.

*Quod est: Ille enim simpliciter eandem mentem, atq;
 animam, nam uerum esse existimauit, quod apparet: Pro-
 pterea Homerum pulchrè dixisse inquit, iacere Hæctora
 alia sapientem.*

Ergo non in sepulchris habitauit, ut ostenderet
 extinctos fuisse ánimos, sed quòd crederet cum Py-
 thagora ex hoc in illud eos commigrare animal.
 Successit his Alcmeon, & hic dicens explicatius.

φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι διὰ τὸ εἰκέναι
 τοῖς

ἡ τοῦ ἀθανάτου. τὸν δὲ ὑπάρχειν αὐτῇ, ὡς αἰὲν κινε-
μένη. κινεῖσθαι δὲ καὶ τὰ θεῖα ἅπαντα συνεχῶς αἰὲν,
σηλὴν, ἥλιον, ἀστέρων, καὶ τὸν ὕδαν ὅλον.

*Est autem hoc: Dicit enim eam immortalem esse, quòd
immortalibus similis sit: hoc autem ipsi competere, quo-
niam semper mouetur: mouentur enim omnia diuina con-
tinuò, semperq; Luna, Sol, astra, & cælum totum.*

Sed uix hæc sententia exactè Latinè transferri
potest, ut integrum sensum retineat. Manifestum
est igitur, hos Philosophos sensim ad immortalita-
tis non solum opinionem, sed & ad modum, quo-
nam pacto tueri posset, descendisse: donec Plato
clarius, inde Aristoteles rem tractauerunt. Sed an-
tequàm ad illos accedamus, meritò quis forsan dubi-
tabit, quorsum hæc tractatio tendat: aut quàm nam
utilitatem præstet: nam ipsi, qui fide immortalita-
tem credunt, prorsus superflua est, ac etiam dam-
nosa, fidei scilicet meritum auferens: alii uerò, qui
hanc non sunt consecuti gratiam, præstat sic ta-
men credere, Ciceronis argumento, Nam si à
morte nihil superest, coargui tamen non potes:
nec qui animum mortalem dicit, laudari. Sed
si supersit, credenti quidem non exigua laus est,
præuidisse: neganti uerò dedecus maximum im-
minet: tutò igitur quisq; hoc debet affirmare.

Verùm non aliter mihi uidentur hi nobis
consulere, quàm uiatoribus latrones, qui ut in
eos inciderint, iubent arma deponere, ex equo
descendere, atq; sic non arma solum, & equum,
ac pecunias, sed uitam etiam eripiunt. Mentis
oculus nobis datus est, ut cognoscere, atq; intel-
ligere

ligere possimus, ac hæsitantes in fide confirmare, retrahereq; periclitantes. Dulcis res est ueritas, etiam si nostro desiderio aduersaretur. Nonne matres nuntios sciscitantur ex bello reuertentes de filiorum fortuna, etiam si existiment illos cecidisse? at cur non illis dicas, uiuos emisistis, cur quærere uultis? Sed nemo horum, qui uel anxie quærunt rationes naturalium rerum, malus est, uerum qui credere simulat: etenim & illud simile his euenit, qui terriculamentis, umbris, ac spectris detinentur, horum enim miserrima uita est, timere quod nescias: alij supra modum audaces, tanquam nullibi pœnas daturi scelera admittunt. Ergo dulcissima res ueritas, atq; iocundissima, quam si forsan tenerent multi, pauci mala admitterent. Quem tu sensum immortalitatis animorum his esse putas, qui sponte, & aduersus etiam maiorum instituta, tot hominum infontium capita inferis deuouerunt? Non parui est momenti intellexisse, quid nobis à morte futurum sit, cum religioni semper locus suus relinquatur.

XIIII. Plures argumento beati Pauli mouentur,
 I. ad Corint. 15 est autem tale: Quod indignum hoc uideretur
 diuina iustitia: cum homo, si animus mortalis ponatur, omni bellua esset infelicio: nascitur, aliturq; per annum in immundo stercore, cum cætera animalia pura degant: inde quot conatus, quot labores, ut ambulare discat, cum cætera animantia sponte eant: puer traditur magistro, ibi illius conditio miserrima, timere, discere, uapulare ab eo, qui insanit, ob studium, ob iram, ob laborem:

Adole-

Adolescens efficitur, quàm brevis est illa ætas, quæ si effrænis duriores nanciscitur parentes, traditur exercitationi, uel militiæ, uel arti, uel studijs: quàm immensi ibi labores: quā dura cōditio: adde quot in ea pericula à coætaneis: nulla enim ætas incontinentior. Subit Iuuentus, eam exercēt curæ, labores, certamina, pericula uicissim: inde Senectus homini tristissima, soli illi dentes penè cadūt, incuruatur, uix potest se sustinere, quòd duos tantum habens pedes, alis careat, rugæ, & canī, & oris foetor: omnia hæc soli homini senescēti priuilegia, ob quæ despicitur, irridetur, reñcitur: solus inermis nascitur, solus natandi expers, ad frigora, & calorem omnium animantium impatiens maximè, ad omne discrimen inualidum, cum reliqua corium, aut etiam cum illo pili tueantur: ille solus cum senex est, mortem propè adesse nouit: cum iuuenis, quocunq; momento imminere. Quænam igitur cœlestium diuorum inuidia, hominem creasse, si propter hoc æuum tantum gignitur? Ad hæc quid dicet Alexander? Neminem, ille inquiet, uel sic tamen uelle cum boue, uel asino, uices commutare, tanta est dulcedo sapientiæ: tum uerò in uno quocq; genere omnia ob perfectissima esse: nam tales sunt reges, ac diuites, qui sapientia pollent: quis enim adeo excors est, ut malit se belluam, quàm regem, præcipuè eruditum: nam eorum uita, dum uiuunt, Deorum beatitati parum uidetur absimilis. Superaddidisse uerò in omnibus etiam naturam homini maiores uoluptates, solus harmoniam sentit, solus uarietatem picturæ cognoscit, so-

lus odores, ac sapores iucundos rerum, quæ minimè esui parantur percipiunt: in uenere maiore fruitur uoluptate, uita longiore potitur: periculo opponat obliuionem, uel fortitudinem: qualicuncq; fato pereat, satis est hominem fuisse, non belluam: imitetur Thaletem, hic gratias agebat Deo, quòd hominem, non belluam eum fecisset. Quid etiam, & si deterior sit hominis conditio, habet homo, quod queratur? nam ipso uel Paulo teste, non iure conqueri potest aduersus figurum uas, etsi ad turpes usus illud effinxerit. At uerò illud planè certum est, uel regibus ipsis Elephātes, ceruos, ac cornices, aquilasq; esse feliciores, si animi tollatur immortalitas: nam & diutius uiuunt, & minore cum periculo longè, & nulla cum suspitione multis in regionibus uagantur. Illud tantum me torquet, quòd eadem ratio etiam querelæ leporibus relinquitur, ac pecudibus: insonantia enim, & immortalitatis animi expertia, parum uiuunt, cum aquilæ omnibus infestæ, longiore uita multò fruuntur: ob hoc existimo Platonem etiam belluis animorum immortalitatē concessisse. At homo ratione ac deliberatione hæc facit, cum cætera animalia natura ferantur. Quomodo igitur fieri potest, dicebat Paulus, ut si Deus habeat prouidentiam, qui iustè, sanctè, pieq; inter ærumnas uixerunt Dei contemplatione, cum aliàs beatam, ac iucundam uitam agere potuissent, ut hac spe, hoc merito munere frustrentur? Nam quantum ad hanc pertinet uitam, tantum qui optimè uiuunt, ac religiosissimè, miserrimi

omnium

omnium sunt mortalium. Hæc ratio Dei prouidentiam docet, quam Alexander & si neget, nos tamē longē certiorē animi immortalitatem esse ducimus, etiam dico de singularibus: quare Pauli ratio ex nobis notioribus deducitur. Quod & si cum Aristotele aliqui longē facilius animorum immortalitatem, quā huiusmodi prouidentiam tueri se posse sperent, non tamen hoc illis concedendum: quod a nobis tamen aliās eū sit ostensum, hīc iam prætermittetur. Sed nec magis animi immortalitatem ostendit diuination, quam diximus per somnium: nam si animus natura diuinus est, nobis dormientibus melius intelliget, externo sensibili quiescente: nec enim turbabitur, uel impiedietur. Quiescunt autem sensus non toti, sed magna ex parte (ut Galenus dicebat) in libello de Odoratus instrumento: huius indicium est, quod uocati expergiscimur: nam si nihil audiremus dormientes, uocibus exclamantium non excitaremur: solus oculus ex toto functione priuatur, non per se quidem, sed obducta palpebra, quæ illi ad munimen, quod expositus esset, fuit necessaria. Ergo cur non intelligit multo melius per somnum animus? quoniam etiam interiores sensus sunt hebetiores, ipse uerò dum corpori immiscetur, ab illo excitatur. Porro per somnum alligata est omnium ratio: nam imaginari contingit dormientibus, discurrere, & uti intellectu multo minus: non igitur diuination per somnum ab animo procedit collimante, seu mortalis sit, seu immortalis, sed quod-

dam

dam accedere extrinsecus est necessarium, quod ideo per somnum facilius sentitur, quia animus exterioribus causis minus est impeditus.

55 At longe difficilius esse uidetur, quod in opus-
positum adduci potest: Si enim nulla est opera-
tio propria animæ, non contingit eam separari:
at manifestum est, eam non dari: quæcunq; enim
sit illa, cum animus supponatur immortalis, post-
quam ea potiri contigerit, non fatigabitur, labo-
ris enim expertia sunt æterna: non igitur animus
noster in ea fatigatur. At uerò compertum cuiq;
est, in omni intellectu, ac cognitione nos fati-
gari, imò non secus, ac in uisione: ex fixo enim
intuitu magis oculus patitur, quàm in uarietate,
quæ ob uoluptatem laborem minuit. Sic intel-
lectus plus laborat in adepta iam cognitione, si
diutius ei institerit, quàm in permutatione: quan-
quam permutatio ipsa auxiliij corporei expers
non sit. Quid igitur uoluit Philosophus, cum
dixit:

3. De anima
cap. 4.

Ὅτι δ' ὅκ ὁμοία ἢ ἀπάθεια τῷ αἰσθητικῷ, καὶ
τῷ νοητικῷ, φανερόν ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν, καὶ τῆς
αἰσθήσεως ἢ μὴ γὰρ αἰσθησις ὅ δ' ὕναται αἰσθάνη-
θαι ἐκ τῷ σφόδρα αἰσθητῷ οἷον ψόφου ἐκ τῶν
μεγάλων ψόφων, ὅδ' ἐκ τῶν ἰχυρῶν χρωμάτων
καὶ ὁσμῶν, ὅτε ὀρεῖν ὅτε ὁσμᾶναι, ἀλλ' ὁ νῦν
ὅταν πινύσῃ σφόδρα νοητῶν, ὅ ἢ πινύσῃ τὰ ὑπο-
δεέστερα, ἀλλὰ καὶ μάλλον. ὅ μὴ γὰρ αἰσθη-
τικὸν ὅκ ἀνδρὶ σώματος, ὅδ' ἐν νῦν χειρὸς.

Hoc autem est Latine: Quod autem non similis
est

est non patiendi facultas sensui, ac intellectui, patet in sensuum instrumentis, atq; in ipso sensu: nanq; sensus non potest sentire post uehementia sensibilia: nam nec à uehementi sono sonum, nec ex colore, aut odore forti uidere, aut odorari potest. Sed mens quando uehemens intellexerit ens, ac diuinum, non minus inferiora intelligit, sed magis. nam sensitium sine corpore non est, mens autem separabilis. Hæc ille.

Sed nunquid omnium sensus animalium ab excellenti corrumpuntur sensibili? nam oculi aquilarum in Sole non conuiuent, & carniuoræ aues plereq; tū etiam aliæ Solem absq; offensa intuentur, num illorum animi ob hoc erunt separabiles? Sed an sensus ipse corrūpitur, quem etiam negat senescere? an potius instrumentum? uel, cur ratio hæc illi erit abfīmilis? tactus ex toto corrumpitur à uehementi sensibili, oculus autem solum fit debilior, ergo oculi uirtus ab instrumento separari potest? Si igitur hoc solum concluditur, quod minus sit immixtus: fatebor, inquam, & intellectum sensu minus immixtum fore. An forsan hoc concludit solum, qd sensus & corpori sit immixtus, & ex eo ortum habeat? intellectus autem & si à corpore exoriat, operatione separari potest, quoniam ex ijs, quæ iam separata sunt, procedit? nam imagines rerum imaginatione à sensibilibus abstractas, atq; seiunctas contemplatur: at non idem de imaginatione & intellectu practico concludit. Itaq; si ob hoc tantum intellectus immortalis censetur, quod à uehementi obiecto perficitur, non alius immortalitatis modus tribuendus illi erit,

e 3 quàm

quàm uniuerſalibus formis, quæ ſolùm per intellectum conſiſtunt, intellectus autem in habitu non ſolùm perfici non uidetur, ſed ad reliqua redditur
 x v. occupatus, ac ſegnīs. Ergo quod ad laborem, aut ſenectutem pertinet, nihil dignum uera habemus immortalitate; quòd enim dicat Philoſophus in primo de anima,

Ὁ δὲ νῦνς ὅμοιον ἐγγίνεσθαι ὅσα τις ἔχει καὶ ἐφθίρεισθαι μάλιστα γὰρ ἐφθείρεται ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρα ἁμαυρώσεως νυνὶ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν συμβαίνει γὰρ εἰ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα ποντί, βλέποι ἂν ὥσπερ καὶ ὁ νέος ὥς τὸ γῆρας, ἐπὶ τῇ ψυχῇ πεπονθέναι τι ἄλλ' ἐν ᾧ καθαπτερῶμεθα καὶ νόσοις καὶ τῷ νοῦν δὲ καὶ τῷ θεωρεῖν μαρμαίνονται, ἄλλοι πινὸς ἐσω φθειρομένους αὐτὸ δὲ ἅπαρ θὺς ἐστὶ.

Hoc est : Intellectus autem uidetur aduenire substantia quædam existens & non corrumpi : præcipue enim corrumpetur in ea quæ fit in senectute obſcuratione: nunc autem quemadmodum in ſenſitiuo accidit, ſi enim accipiat ſenex oculum talem, uidebit uelut & iuuenis, unde ſenectus non ex eo quòd anima quicquam paſſa ſit, ſed quia id, in quo eſt, quemadmodum in ebrietatibus, & in morbis, & ipſum intelligere quidem, ac contemplari marceſcit, alio quodam interius corrupto, ipſum autem detrimenti expers.

His locis Ariſtoteles uoluit argumentis reſpondere famoſiſſimis, quorum unum erat, ut dictum eſt, Epicureorum, Senescit intellectus, prout & reliqua omnia noſtra. A maiori redarguit Philoſophus

phus hoc, nam quantum est hac ratione, ne sensus quidem ipse marcescit, nedū intellectus. Quamobrē si ob eam causam interire intellectus credatur, nō solūm hic, sed etiam sensus interitus expers erit. Sed per hanc rationem animi immortalitatē non tamen nititur astruere: clarum est enim, non solūm quia hic locus non est, sed quia de omni anima sensitiva concluderet. Sufficit igitur Philosopho declarasse rationem, non ostendere. At quoniam facillimē quisquam propter hoc existimare poterat, etiam intellectum interire, uelut & animam, inter sensum & intellectum differentiam postmodum adiecit; similiter quia hoc nouum erat, sensum ab intellectu differre, cum ambo cōprehendant, ambo quoquo modo à materia sint separati, ut omnes ante eum, etiam Plato, aut ambos dixerint esse corruptioni obnoxios, aut immortales: subiicit differentia ut ex animæ sensitivæ interitu intellectiuam mori nō credamus necessarium: nā sensus adeo est corpori immerfus, ut à maxime sensibili lædatur: nō sic intellectus, quia ex uno in reliquū trāsire nō licet: quāquam hoc nō sit argumentū immortalitatis animorū, neq; enim ratio ipsa (ut diximus) ostēdebat de agēte intellectu, sed de patiente tantūm, qui nō uerē est immortalis, cum sit actus ipse intelligēdi. Sed nec argumētū pro Alexātri opinione probat: nā sensus ut duplex est, sic & intellectus, ut ipse Alexāder fatetur: dū enim recipit, patiēs est; dū sentit, agēs: sic & intellectus. At uerō dū agit, recipit: dū recipit, formas rerū contēplatur, actioq; sua ab omni corporis uī absoluitur; ac patientē præsūponit

ponit intellectū, hic autē corruptibilis est, ut etiā
 Simplicius ait, ea exponēs uerba Philosophi (ὁ μὴ-
 μονόλογος δὲ, ὅτι τὸ πρῶτον μὲν ἀπαθείς) seu nō reminiscitur au-
 tem: quod interpretatur rectē, nō uerē corrūpi, sed
 agentī iterū uniri: uelut si in sensibilibus nauta mo-
 ueatur à naui, desinat autem mouere etiā nauim,
 simul desinet & nauta esse, & motu nauis moueri,
 hoc autem nulla facta iactura in nauta: igitur ad
 patientem intellectum necessariae sunt imagines,
 hae uerò à corpore prodeunt, sensui autem accedūt
 exterius: quare & si intellectus minimē patiatur, &
 sensus corruptioni obnoxius sit, longē tamen plus
 corpus in intelligendo, quā in sentiendo debilita-
 tur, quoniam mouens causa in corpore est dum in-
 telligit, actiueq; uis corporea concurrir: sentiendi
 principium ab extra est, & sensus passiuē concur-
 rens minus affligit: quod uerò actiue operatur, sine
 motu omnino agit: ob id plus intelligendo, quā
 sentiendo patimur. Forsan & illud dubitatione di-
 gnum est: An, quod sentire Galenus uidetur, ani-
 mus ex æthere sit: utq; æter purior sit ignis, qui
 Lunæ ad intra cœlo tægitur, & cōtinetur, ut tertio
 Pronosticorū de æthere loquēs, ac mūdi ornatu, iux-
 ta initiū sentire uidetur, sit ita: nūquid respōden-
 dū est ad Philosophos illos antiquos, qui aquā uel
 ignē ponebāt animā. Deinde, quid habet æther ut
 sit splēdidus, cum sit tantūm lumini peruius: & si
 ignis est, quorsum ætherē appellauit: si nō est, nun-
 quid datur quintū elemētū: deinde, cur tā leue exis-
 tēs hic manet: & quis illum huc aduocat: & si hic
 manet, cur non ignis potius, ut reliqua tota ignis
 materia

materia,quàm æter est appellandus? Mitto omnia Aristotelis fundamenta primò de Anima scripta: Sed audētior fuit in his,quid mirū? cū in eis etiā, quæ sensui subiacent,multa mentitus sit, cū liceret ea uidere,uel saltem silentio prætermittere: uir sanè ingeniosus,& eruditus,ac qui maximam utilitatem medicinæ adiecerit:sed tamen adeò gloriæ cupidus,ut multa cōscripserit,quæ cum illi explorata non essent,refelli tamen non posse sperabat:& tamen hīc nouo commento gloriam spernere gloriatus est,ut nec hoc cumulo deesset: quandoquidē etiā sine titulo libros omnes edidisse sui nominis affirmat:& tamen librū,in quo & omnia,quæ conscripfit,nulla alia utilitate seorsum commemorat,edidit,ac forsan etiā quædam est e mentitus. Doleo occasionem datam mihi de principe medicorum maledicendi, cū in cæteris sim illius non parū studiosus:sed tamen ille nos impulit,qui suos fines transgressus,in quibusdam ridiculum se præbuit. Quis non rideat iactantem Geometriam,atque Arithmeticam? deinde pusillis quæstionibus adeò implicitum,ut ferme nec illarum elementa satis benè tenere uideatur. Quis hęc in Aristotele,uel Auerroë,uel Auicena arguat? Quamuis Aristoteles maximus fuerit geometra, Auicena maximus philosophus, Auerroës medicus non uulgaris: omnes tamen ab aliarum disciplinarum professione abstinerunt: & quanquam gloriæ essent studiosissimi,nihilominus iactantiam effugerunt. Galenum amamus,colimus, uitam illius adeò diligenter scribēdo studiosè sumus prosequuti,ut nullum

mortalem ei,illum fermè cunctis eruditis prætulerimus:& quamuis hac in parte ob ueritatem, quæ nobis magis etiã quàm ille amica est, ab eo dissentiamus, nullus tamen ardentiore uoluntate illum, quantum per uires licuit,extulit. Sed cùm adeò cupidum illū gloriæ,ambitionis, inanisq; auræ properantem aliqua perperam scribere uidemus,quæ multis ob autoritatē iacturæ esse possunt,necessarium duximus,omnes admonendos,ut tantū cuiusque credant,quantum ratio ipsa coëgerit:nec sufficiat illis dixisse,Aristoteles dixit,uel Plato,aut Archimedes,uel Ptolomæus,aut Galenus:sed uires argumentorum pensitent: quod & in nostris placitis, si aliqua unquam futura est nobis autoritas,nō solum libenter permittimus,sed requirimus. Quis non illius inconstantiam, aut nugacitatem admiratur? cùm toties de eadem re, nec unquā aut clare,aut plenè,aut saltem constanter scripserit.Quoties in eundem lapidem impegit? Nam & in libro de Tremore & rigore inquit,Ex Hippocratis placitis est,calidum innatum primum esse animalis,& generis principium:atque nihil aliud esse naturam ipsam aut animam,ut essentiam semper mouētem,semperq; mobilem existimās,non erres. Priuatim autē hæc omnia sunt examinata, & alibi disci possunt. At quantum nunc intersit propter sermonis feriem quærantur. Qua enim mobilis semper est innatus calor,nō intra tantū,extrāue mouetur,sed alius alium excipit motum semper: nam intra firmus,immobilis ocyus euadat,extrorsum dissiparetur,ac periret: modicè uerò auctus ac succensus
perpe

perpetuò mouetur. Succéditur autē ad ima lapsus, quo alatur appetens: at expansus & auctus affatim fermè extinguitur. Quodd autem extrorsum exeat, & ut sic dicā explicetur, à principio proprio, quia calidum erat obtinuit. Interiorem autem, & infirmum locum possidet, quia frigoris sit particeps. Quandoquidem ex calido ac frigido mixtum existit. Hæc inquam Galeni anima est, qua ille maxime dignus extitit. Rursus uerò in secūdo de Locis affectis prope finem: Si quidem anima est forma in corpore existens, uelut nos in domo aliqua, forsan nullam ei noxam inferri meritò illi posse putaremus: at si à corpore inseparabilis est, eam lædi non inficiabimur, ob corporis noxam suscipientis. Porro quodd lædatur, ab ipsa experientia discere licet. Etenim ubi fracto capitis ossi, terebra adacta est, si quis uehementius comprimat, protinus sensum omnem amittit laborans. Sed audi iterum illum in tertio de Locis hæc scribentē, super uerba illa Hippocratis sexto de Morbis uulgaribus (Si enim morbus in corpus repit, Epileptici fiunt: si in mentem, melancholici) Altera uerò Hippocratici sermonis pars non exiguum contemplandi locum desiderat: quippe cū anima sit temperamentum primarum qualitatū, aut ab ipsarum temperamento permutetur. In secūdo uerò de Symptomatum causis nō procul à fine inquit: Ipsius nāq; animæ substantiam uel alio quouis opere definisse fortasse sit audacia: in eo uerò quod nunc proponitur, non audacia solū, sed etiam superuacuum. Videtur tamen quæcunque ea fuerit duorum alterum,
uel

uel primis ad omnem actionem instrumentis sanguine, calore, ac spiritu uti, uel in his ipsis esse. Licet autem ipsius motus contemplari, tam in alijs multis, sed precipue in ipsis perturbationibus. Hic porro indiscussum relinquit profecto quod sepius iam determinauerat. Sed & in quinto de Simplicium medicamentorum facultate, ubi de pus mouentibus tractat, inquit: At Stoici nunc ipsum spiritum animæ substantiam existimant esse. Nos autem non admodum quippiam de animæ substantia nunc pronuntiare audemus, & ad præsens superuacuum arbitramur. Quāquam nos ante iam spiritum innatum, etiam si non sit animæ substantia, saltem illius instrumentum primum, in cōmentarijs de Hippocratis & Platonis placitis ostendimus. At inde Formatione foetus, longè fermè secus, cum in fine dixit, sentire uisus est: Sed de his peculiariter in quodam libro à nobis scriptum est, ubi ea quæ à Chrysippo in libris de Anima dicuntur cōsideramus: atque in altero, in quo ea referimus, in quibus Plato, dum de anima agit, sibi uidetur contradicere. Cæterum ut iam dixi, cum nullam inueniam opinionem, scientiam efficiente demonstratione confirmatam, fateor me de animæ substantia dubitare: nec habere probabile aliquid quod asseram: fateor & nihilominus de formatrice causa foetuum ambigere. Iam ergo quoties demonstraui quod demonstrare omnino iam se posse negat. Simile fermè est quod scribitur in libello de motibus manifestis, & si nō pauci illum Galeni esse negent, cum dixit: Inquirere autem de animæ substantia an sit corporea, neque

neque cesseret quando corpori aliquid accidit, quin animalis uirtus afficiatur: aut sit potius cōiunctum aliquid corpori adueniens, aut uis aliqua feminis, cui cū corpus gignitur, qualitates eius cōueniāt: illis relinquo, qui se demonstrare posse hoc persuadent. Num forsan imitatur Hippocratē: ille enim, seu qualiscūque fuit autor, in initio libri de Carnibus: prolapsam ē cōelo refert. At in alio libro de Nutritione, qui uigesimus septimus habetur, igne & aqua immixtum corpus ingredi animam affirmat: consumpto autem humido, non secus, atque ignem fomentis exhaustis euanescere. O' quā rectē dixit Auerroēs, locum consequentis Galenum decepisse: cū enim omnis ratio homini propria sit, ac rursus intellectus: rationē ideo credidit eandem esse cū intellectu. Quid igitur mirum est hallucinari Galenum: qui cū sibi ipsi nō constet, etiā in primis principijs, in ipsorum nominum interpretatione decipitur. Nonne dum praeceptis in huiusmodi rebus rapitur, egregium illum, ac admirandum Platonem, quem sequi profiteretur, longē magis arguit, quā æmulus ob gloriā illi Aristoteles. Quid, arguit: imō uituperat: illi imponēs, quod tres in homine animas locis distinctas esse senserit, atque triplex hoc erit animal, & abscisso etiam capite, quemadmodum anguillæ, uiuet: non hoc ei Aristoteles, qui in minimis quibuscūque illum arguit, insectatur, multaq; imponit, ausus est adscribere, cū palam foret, Platonem nō animā, sed illius uirtutes per mēbra segregasse, ut Rationalem in cerebro, Irascibilem in corde, at Voluptatis

tis uim, atque impetū in iecore: illam uerò quasi nucem tribus constare putat inuolucris, ut extimus cortex nutritionem & uoluptatem habeat, interior autem sensum atq; iræ uim, ipsa medulla rationē: qua in re non solum ab eo Aristoteles non dissentit, uel illum nō oppugnat, uerūm si Themistio credimus, hīs q; quæ in primum de Anima Aristotelis scripsit, cum illo planè consentit. Quinetiam Trapezuntius, qui Platonis quæque minima usque ad insaniam, qua tunc iam manifestè laborabat, cum librum conderet, obseruabat: hoc illi quod maximum fuisset, nō ausus est imponere, uir acutus, eruditus, Græcus, cuius nullum aliud erat propositū, quàm criminari Platonem, seu uerè, seu falsò, sed tamen apparenti flagitio, uel errore: nam cum (ut diximus) Plato non hominum tantum, sed & beluarum animam statuisset immortalem, mutuo q; uel ex hominibus in illas, uel inter ipsas uicissim cōmigrare statuisset: inter hæc animalia etiam orbata reposuit Trapezuntius, uelut muscas, uermes, crabrones, cum tamen alij Platonem de perfectis tantum animalibus sensisse uelint: unde Proclus Platonis expōitor, qui penè singula eius opera cōmentarijs illustrauit, super his Timei uerbis, Μη πανόμηνος τε ἐν ζώῃς ἔτι κακίας πρόπων ὅτι κακύνουσιν καὶ τὰ ὁμοιωτῆτα τῆς τοῦ πρόπου γενέσεως, ἔσ' ἴνα κινώτης αἰὲ μεταβάλλῃ θερίον φύσιν: hæc habet,

Τῇν εἰς τὰ ἄλογα ζῶα καὶ δοδὺ τῇ ψυχῶν ὁπῶς λέγεται, ζῆτεῖν εἰώθασι, καὶ οἱ μὲν ἀνθρώπῳ ὁμοιώσεις πρὸς θηρία νομίζουσιν εἶν', τὸς λεγομένους

ζομιλὸς θηριώδους βίης. ὃ γὰρ εἶναι δυνατὸν θη-
 εῖς γηγεῖναι ψυχῇ, εἴαμ λογικῇ. οἱ δὲ αὐτό-
 θερ ἢ ταύτῃ εἰς τὰ ἄλογα συγκωρῶσιν εἰσκει-
 νεῖσθαι. καὶ γὰρ εἰν πάσας ὁμοειδῆς τὰς ψυχὰς,
 ὥσε εἰ λύκος καὶ παρδάλεις καὶ πνεύμονας γί-
 γναισθαι ταύτας. ὁ δὲ ἀληθὴς λόγος, εἰσκεινεῖσθαι
 μὲν, εἰς θηρία φησὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, ἔχον-
 τα ἢ τὴν οἰκείαν ζωὴν εἰ αὖτὰ ταύτῃ τῇ εἰσκει-
 νείσθαι ψυχῇ, οἷον ἐποχυσμένην, καὶ τῇ πρὸς αὐ-
 τὴν συμπαθεία δεδεμένην. καὶ τὸ το δεδεικται
 μὲν ἡμῶν γὰρ ταῦς εἰς φαίδροον σενουσίας διὰ πολ-
 λῶν λόγων, εἰ ὅτι μόνος ὁ πρόπος ὅτος εἰσι εἰ
 εἰσκειναι.

Hec in quint o libro, quasi dicat: In rationis expertia animalia transmigratio animorū quomodo fieri dicatur, quæri consuevit: Et quidam similitudines ad feras putant esse eas uitas, quæ ferinæ appellantur: non enim fieri potest, ut substantia rationalis anima feræ fiat, Alij uerò Et illinc ipsam in rationis expertia ingredi uolunt, ut quòd omnes animas eiusdem speciei esse credant, atq; ita eadem animæ modò lupi, modò pardi, uel alterius spirantis animalis fiunt. Vrißima autem sententia est, quòd dicat, animam quidem humanā feras ingredi, sed nihilominus quæ propriam uitam habeant, Et post ingressum non secus, ac si ueheretur, ac ea de causa uincta foret, quod cū illa eisdem affectibus reddatur obnoxia. Et hoc quidem à nobis in Phædri expositione longo sermone declaratum est, nec id tantum, sed quòd hic solus modus ingressus esse possit.

Igitur non hic mihi præcisè de hac re agendum erit, aut breuiter, sed clarè, ac copiosè: quādoquidē

Platonis

Platonis opinio celebris hac in causa semper fuerit, nec pœssimus in tam obscura dubitatione, uel sine philosophis pertractare quicquā dilucidè: aut si philosophorum placita enumerare uelimus, diuini Platonis posthabere sententiā. Itaque Platonis mentem libet prius declarare, inde ex proprijs illam cōfirmare libris. Nunquam ille de animi immortalitate dubitare uisus est, sed quod perennis existens, uni agglutinetur à morte, uel ex bellua in belluam, aut hominem transiret, donec annus ille maximus finiretur, censuit: uerūm resectam ex uno, ac denuo redituram in idem, quidam ex opinione eius fuisse putant. Vnde Auerroës in disputationibus Platoni adscribit unitatem intellectus: & Plotinus ipse dum Puteolis esset, laboraretq; in extremis, Eustochio interroganti, quid ageret, respondit,

Ἐγὼ δὲ νῦν σὲ περὶ διῶκα, καὶ δὴ τὸ ἐμ' ἐμοὶ
θεῖον, πρὸς τὸ, γν' ὅτι καθόλου θεῖον ἀναγκάσει
ἐπιχέρω.

Ego autem nunc te expecto, & quod in me diuinum est, ad id quod in uniuerso diuinum est, redigere adnitor.

Hec ille. Sed aliàs plura, cū sententiā illius tractabimus, nunc ad Platonis uerba uenio. Is decimo de Republica immortalitatem animorum, & post obitum iusti, ac iniusti nō solū memoriam, sed & retributionem, facinorumq; conscientiam, tum tartari, ac cœli sedes his uerbis fermè declarauit: Equidem tibi non Alcyni apologum, sed præstātissimi uiri Eri Armenij, genere Pamphylj, referabo: qui cū occubuisset in prælio, sublati decimo

cimo die cadaueribus iam corruptis, integer, ac incorrupto corpore repertus fuit, domumq; ut sepeliretur relatus: duodecima iam ab obitu die, dum pyræ impositus esset, reuixit, & quæ interim uiderat retulit: inquit igitur: Postquam anima fuisset à corpore separata, unà cum pluribus quendam in locum dæmonum peruenisse, in quo terræ duos proximos uidit hiatus, duos etiam alios è directo in cœli regione suprâ conspexit: inter hos autē hiatus iudices sedere, qui postquā animos iudicarunt, iustos quidem ad dextrâ per cœlum ascendere iubent, in aduersa eorum parte signa quæ iudicauerint suspendentes: iniustos contrâ ad sinistram infra, omnium quæ in uita peregerant signa post tergum ferentes. Cùm uerò ad iudices ipse quoq; accessisset, illos aiebat respondisse, redire eum nuntiū ad homines eorum, quæ illic uiderat oportere: iussisseq; illum intueri, ac audire omnia, quæ in illis locis gererentur. Viderat igitur illic per utrâque cœli, terræq; portam animas lata sententia abeuntes: per alias item duas, ex terra quidē ascendentes, animas puluere, macie, squaloreq; confectas, è cœlo autem alias nitidas descendentes: uideriq;, inquit, animas undique uenientes, tanquam longa peregrinatione fatigatas, libenter in prato, quod ibi est, tanquam celebri in conuentu recūbere, ac se inuicem, quæ mutuò se cognouerint, salutare: easq; omnes, tam quæ è cœlo, quàm quæ è terra conuenissent, sese ultro, citroq; de his, quæ in his locis uiderint, percunctari, sibiq; uicissim ad singula respondere: has quidem dolentes, ac flentes memoria malorū,

f quæ

quæ in præterito sub terris itinere, & perpessæ sunt, & uiderunt: esse autem iter illud mille annorum. Illas uerò, quæ de cœlo descenderant, narrare delicias, pulchritudinisq; ingentis spectacula: inde paulopost, quoscunque alijs iniurias intulisse constaret, pœnas sigillatim pro quolibet decies reddidisse: id est, spacio annorum centum: quasi hæc uitæ humanæ meta foret, ut animæ decuplam iniuriæ darent pœnam. Itaque si qui cædis multorum causa fuerint, ciuitatesq; & exercitus prodiderint, uel homines in seruitutem egerint, uel alicuius alterius flagitiij, uel sceleris conscij fuerint, in his omnibus pro quolibet facinore pœnas decuplas pendere: atque iterum, si qui beneficia quædam contulerint, iustitiâq; ac pietatem coluerint, eadem ratione præmia reportare. De ijs uerò, qui statim ut nati sunt decessere, aut breue tempus uixere, quædam parum memoria digna recensabat. Erga deos autem & parentes pios uel impios, & homicidas, qui cæde manus proprias polluerunt, maioribus & præmijs, & pœnis affectos esse, narrabat. Inquit enim se interfuisse, cum alium interrogaret quispian, ubi nam Ardieuus magnus esset: hic autem in quadam Pamphiliæ ciuitate tyrānus fuerat, annis iam mille ab hoc tempore exactis, qui senem patrem, & maiorem natu fratrem occiderat: aliaq; plura impia scelera perpetrauerat: interrogatumq; illum respōdisse: non uenit Ardieuus, neque ueniet. O' dirum spectaculum! dum enim egressuri hiatū peteremus, cætera omnia perpessi illum protinus uidimus, aliosq; cum eo, omnes fermè tyrannos, inter

inter quos & priuatos nonnullos, qui magna scelera perpetrauerant, quos ascendere iam propemodum ausos, hiatus ille minimè permittebat: sed horridè mugiebat, quoties aliquis eorum, qui uel insanabiles essent, uel nondum purgati, egredi niterentur. Aderant igitur illic uiri quidam feroces aspectu, ignei, qui cum mugitum subito perpendissent, hos seorsum rapiabant, Ardium scilicet, atque sui per similes, manibusq; ac pedibus, & ceruice deuinctis, prosternebant eos, excarnificabantq; & secus uiam ad exteriorem partem raptatos, tribulis lacebant, prætereuntibus indicantes, quā illi ob causam talia pateretur, quod uel in tartarum proijcendi agitaretur: ubi cum multa alia eos terrerent, hic pavor uehementissimè uexabat, cum in ascensu mugitus excitabatur, quo silente, quisque libentissimè ascendere uidebatur. Hæc ille. Cæterum quoniam pacto reuiuisceret, atque in belluarum transirent corpora, obliuiscereturq; præteritorum, post pauca his penè docuit uerbis. Enimuero qui tunc rediit illinc nuntius ostendebat, hoc pacto prophetam in edicto adiecisse, si quis postremus etiam accedit, eligat modò prudenter, constanter uiuat, uita occurret expetenda non mala. Primus ne oscitanter eligat, ultimus ne desperet: cum hæc dixisset, eum, cui primò fors obuenerat, tyrannidem illico, inquit, properantem elegisse, ac propter inscientiam, auiditatemq; haud satis singula prius examinasse, & iccirco etiam illud ignorauisse, quod in ea uita fato decretum erat, ut filios suos uoraret, aliaq; plurima mala sustineret: postea uero, ubi per oclū

f 2 electam

electam uitam considerasset, eiulasse, noxiam electionem deplorantem, quod non cauisset, quæ propheta prædixerat: neque seipsum, tanquam malorum causam damnantem, sed fortunam, daemones, reliquaque omnia potius, quam seipsum. Deinde paulo post subiungit: Hoc quoque consideratione dignum spectaculum esse dicebat, quomodo singulæ animæ singulas uitas eligeabant. Miserabile quippe istud, ridiculum, uisumque mirum, electionem secundum uitæ prioris consuetudinem siquidem ut plurimum facientes. Animam, inquit, quæ olim Orphei fuerat, uidisse cygni uitam odio muliebris generis eligentem, nolentem uidelicet ex mulieribus, à quibus occisus fuerat, nasci: Thamiris uero Philomenæ: cygnum etiam conspexisse ad humanæ uitæ electionem conuersum, aliaque musica animalia, ut consentaneum est, similiter: quandam etiam, cum oblatae sortes essent, Leonis elegisse uitam, & hanc fuisse olim Telamonij Aiæcis detestantem homines, quoties iudicij illius in mentem uenisset, quo pro armis cum Ulyssæ cõtenderat. Post hunc Agamemnonis animam propter ærumnas odio humani generis uitam aquilæ elegisse: Atalantes autem animam, cui media quædam fors contigerat, intuitam dixit, quàm maximis honoribus athleta afficiatur, athleticam uitam quin eligeret minimè se cõtinerere potuisse. Animam deinde Epei Panopenis ad artificiosæ protinus mulieris naturam migrasse. Longè uerò inter nouissimas animam ridiculosi Therisitæ simiam induisse: casu uerò Ulyssis animæ sortem ultimam cõtigisse, quocirca

circa & ad eligendum ultimam aduenisse dicebat. Præteritorum autem laborum memoria ab ambitione cessantem, diuq; priusquam eligeret circumueuntem, quæsisse priuati hominis, minimeq; curiosi uitam, eamq; uix tandem alicubi iacentem, & ab alijs neglectam reperisse, dixisseq;, non aliam se uitam electuram fuisse, etiam si sortem primam nacta esset, quare uitam illam libenter fuisse complexam. Ex feris item alijs in homines transire animas asseribat, & inuicem commutari: iniustas quidem in feras agrestes, iustas autem mansuetorum animalium uitam capessere: atque omnes hunc in modum confici mixtiones. Cum uitas omnes animæ gradatim, ut fors dederat, elegissent, longo ordine ad Lachesium eas accessisse narrabat. Lachesium uerò cuique dæmonem quem cœperat quæque ipsius uitæ custodem præscripsisse: electorumq; operum executorem: hunc in primis ad Cloto animam ducere, & sub illius manu, reuolutioneq;, ac uertigine fusi approbare quam sortitus fortunam elegerat. Hanc ubi tetigit, mox ad Atropon nentem, quæ immutabilia stamina reddat. Illinc postea properè Necessitatis thronum adire, per quem cum transierint, omnes sub uehementi æstu in Lethæum campum proficisci, arboribus, & omnibus, quæcunque terra nascuntur, destitutum. Recumbere igitur ipsas aduentante nocte iuxta Amelitæ flumen dicebat, cuius aquam uas nullum contineat, atque ipsius aquæ bibere aliquantum cuique necessarium. Eos autem qui Prudentiam ducem non habent, ultra quàm deceat bibere, semper

uerò bibentem omnium obliuisci: ubi uerò ad
 mediam noctem dormiuerint, subito motu, & ter-
 ræmotu excitos, repente alium aliò sursum ad
 generationem confurgere, stellarum instar prosi-
 lientes. Ergo tam longa fabula exemplum opinio-
 nis suæ nobis explicuit. Sed iam non alia seriò tra-
 ctat: nam & in Timeo dixit, Tria adhuc morta-
 lium genera nobis generanda restant, absque ho-
 rum generatione cœlum imperfectum erit, omnia
 enim animantium genera ambitu suo non conti-
 nebit: contineat autem oportet, si est mundus o-
 mnino perfectus futurus. Hæc uerò si à me solo
 fiant, uitaq; donentur, Dñs adæquabuntur. Qua-
 propter accedite uos ad animalium generationem
 secundum naturam, ut uim imitemini meam, qua
 in ortu uestro sum usus, atque eius quidem ani-
 malis quod in ipsis tale futurum est, ut cum im-
 mortalibus appellatione conueniat, diuinumq; uo-
 cetur, ac teneat principatum, & iustitiam, simul ac
 uos ultro colat: ego uobis semen, & initium tra-
 dam, cætera uos exequimini, ut immortalis natu-
 ræ mortalem attexentes faciatis, generetisq; ani-
 malia, subministrantesq; alimenta augeatis, & con-
 sumpta rursus recipiatis. Hæc fans in eodem rur-
 sus cratere, in quo mundi animam temperauerat,
 superioris mixtionis reliquias perfudit, eodem mo-
 do miscens: non tamen similiter, sed secundo mo-
 do, & tertio gradu à primis deficientes. Ergo hic
 nō tam clarè ea docuit, quinimo quemadmodum
 uidebitur animorum quidem immortalitatem nō
 solum hominum, sed & belluarum hac lege, quæ
 ferme

fermè Aristotelis sententiæ fauet, docere uisus est: ut tamen cum omnes ab anima mundi decidentur, quæ proculdubio æterna est, gradus tamen diuersos assequi possint. Sed de hoc clarius, dum Aristotelis sententiam prosequemur. Forsan illud Plato uoluit, si sibi consentiens est, ut anima quidem dum in belluis est, immortalis sit, atque in homines transire post obitum possit, sed alium temperamenti modum accipiat: quod in Phædone etiam his quasi uerbis explicare uidetur: Ponderosum, & amice, id putandum est, & graue, terrenumq; , ac uisibile, quod anima secum trahit, ideoq; ab eo grauatur, & ad uisibilem trahitur locum, metu inuisibilis, atque occulti, & quemadmodum fertur circa monumenta, sepulchraq; uersatur, circaq; nonnulla apparuerunt animarum iam umbrosa phantasmata, qualia præferunt simulachra tales animæ, quæ uidelicet non purè à corpore decesserunt, sed uisibile trahentes aliquando, sic ut uideri possint.

C E B. Consentaneum est, & Socrates. S O C. Consentaneum est, & Cebes tamen, ne hæc animæ sint bonorum, sed malorum, quæ circa hæc oberrare coguntur, pœnas improbæ actæ uitæ dantes: itaque tandiu circunuagantur, donec cupiditate naturæ corporeæ comitante, rursus induant corpus: induunt autem, ut decens est, tales mores, quales in uita exercuerunt.

C E B. Quales dicis mores, & Socrates? S O C. Eiusmodi: eos quidem, qui uentri dediti, per inertiam atque lasciuiam uitam egesserunt, nec pensum quicquam aut pudoris habuere, decens est in asinos, ac similia, ingredi. An non putas?

C E B . Consentanea loqueris. s o c . Qui uerò iniurias, tyrannides, rapinas secuti sunt, in luporum, accipitrum, ac miluorum genera pertransire par est. Num aliò has migrare dicendum est? Ita potissimum, Cebes inquit. Similiter & in cæteris: abeunt enim in genera illa, quibus in uita mores similes contraxerunt. C E B . Manifestum id quidem. s o c . Non ne horum felicissimi sunt & in optimum proficiscuntur locum, quicunque popularem, ciuilemque uirtutem, quam Temperantiam uocant, ac Iustitiam exercuere, absque philosophia quidem, atque mente, sed ex consuetudine, exercitationeque acquisitam? C E B . Quo nam pacto hi felicissimi sunt? s o c . Quoniam decens est, hos in tale quoddam genus iterum ciuile, miteque demigrare, quale apum, uesprium, ac formicarum, atque deinde in idem rursus genus humanum, atque modestos ex his fieri homines. C E B . Ita decet. s o c . In Deorum uerò genus nulli fas est peruenire, præter eos, qui discendi cupiditate flagrantēs, & philosophati sunt, & puri penitus decesserunt. Horum quidem gratia, ô amici Cebes, atque Simmia, qui rectè philosophantur, ab omnibus corporis cupiditatibus abstinent, atque ita perseverant, nec se unquam illis tradunt, neque familiæ iacturam, paupertatemque formidant, quemadmodum multi pecuniarum cupidi: neque rursus contemptum, atque ignominiam, quemadmodum qui magistratus, & honores ambiunt. Hæc ille diffusè satis, sed tamen clarè, ut non iam de Platonis opinione dubitare fas sit, ille enim immortales animos statuit, communesque

nesq; cum belluis, atq; ab una mūdi totius anima segregatos: forsitan etiam aliquando, cūm mundus totus ad perfectam reuolutionem redierit, in eandem reuersuras, ut sic etiam cum Stoicis consentiret. Quicquid de hoc sit, à morte illas meminisse putat, numeroq; seiunctas, unāquancq; malorum, ac bonorum retributionē sentire. Ille etiam idem in Alcibiade sic Socratem cum illo loquentem inducit. s o c. Nū reperire possumus aliquid in anima diuinius illo, circa quod intelligētia, sapientiāq; uersatur? A L C. Nequaquam, s o c. Id igitur animæ diuini simile est, in quod sanè quis intuens, & omne diuinum, Deum scilicet, & sapientiam cernens, ita & seipsum agnoscet. Alibi autem de reditu hæc habet:

Εἰς τὸ ὅμοιον αὐτὴ τὸ θεῖον ἀπέχεται τὸ θεῖον τε καὶ ἀθάνατον καὶ φρόνιμον.

Idest: In sui simile, quod diuinum est, abit, immortale, ac sapiens existens: dum scilicet recedit animus.

Plutarchum igitur ne auscultemus in libro de Placitis Philosophorum, quem paucis immutatis, etiam Galeno tribuunt, adeò corruptis mortalium iudicijs, dicentem Platonem sensisse, animam qua parte rationis particeps est, haud interiturā: nanq; & si Deus non sit, æterni tamen Dei illam opus esse: rationis autem expertē mortī obnoxiam, ipsam tamen semper mouentem esse. Apud illum credi debere putat, rationalem etiam immobilem, motu qui ex loco ad locum est: substantiam autem intellectilem sponte moueri, ac ad numerum harmonicum modulatam in toto cerebro sedem habere.

Quid est, quod expertem rationis mortis obnoxium putet? cum omne genus animæ apud illum sit immortale: quoniam omne id perpetuò mouetur, & principium quoddam est, uicissimque modò in unum animal, modò aliud, seu rationis capax, seu non, transmigret. Tria etiam genera immortalium animorum cum constituerit, omnia tamen & si in alijs dissideant, in immortalitatis natura conuenientia. Sed quanquam diuersa genera animorū sint, belluas tamen animam putat habere rationalem, substantiaque cum hominibus eandem, uerum uelo quodam obsitam, opere, ac moribus tantum, non ui, aut dignitate ab humana differre. At ipse Plutarchus potius in hoc suam, quam Platonis sententiam expressit, dicens:

Ὁ δὲ τῶν ὁσίων νομίζουσιν. ἢ alibi. Ὁ νῦν γὰρ ἡμῶν ὁ θεός.

Mens quidem nostra Deus, & substantia animæ lux.
 Actalia quidem de illa prædicat. Diogenes autem Laërtius, qui Philosophorum uitam scripsit, hæc de Platone habet, Immortalem esse animam, & de corporibus ad corpora perpetuis uicibus migrare, eiusque initium numeris constare, quemadmodum corporis principium geometrica ratione. Diffiniebat autem eam esse idem penitus differentis spiritus, se ipsam mouentem, & motum corpori præstantem: & esse tripartitam, rationalem ipsius partem in capite constitutam, irascibilem in corde, concupiscibilem in iecore, ac umbilico contineri: corpus uerò ipsum per gyrum circumambiens, uelut ex medio distinctis per harmoniæ interualla

terualla duobus orbibus, atq; iniucem coniunctis, mundi animam elementis ipsis constantem continere. Hæc etsi perperam de mundi, ac mortalium anima ab ipso Diogene scripta sint ex Platonis sententia, cum nec mundi animam elementis constare affirmet, nec humanam sedibus diuidat, sed humanæ tantum facultates: in reliquis tamē ab his, quæ nuper diximus, non dissentit. Psellus uerò & ipse Platonicus Philosophus, hæc habet:

Ἐπιδὴν ὅκ' ἀπὸ ἀπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, ὅδ' ἐν σωματικαῖς ὑφεισέκει κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἀπὸ θεῶ τὴν ὑπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκείνον καὶ ἐπιστρέφω.

Posteaquam, dicit, nō ex seminibus substantiam anima ipsa accepit, neq; corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur.

Hic igitur animum diuinum, ac diuinæ originis esse duxit: in qua sententia hæc etiam à plethone Gemistone, Platonico uiro, scripta sunt:

Οἷς καὶ συγγενῇ πῶς τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν, ὧν περ καὶ ἐκείναι ἐφαπτομένη καὶ αὐτὴ τῆς τῶν ὄντων διὰ γνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχει καὶ αὐτῶν ἀνωτάτου θεῶ, καὶ διὰ τῶν ἀνώλεθρον.

Idest: Quibus similes operationes efficit attingens ad eadem atq; ipse, nempe rerum notiones, & contemplationes usq; ad ipsum supremum Deum, eoq; incorruptibilis.

Omnes igitur Platonicos huius opinionis fuisse perspicuum est, ut animus diuinus sit, atq; immortalis: quanquam non omnium uerba recitare liceat

liceat, aut etiā in reliquis, quæ ad immortalitatem animi pertinent, quod etiam ab initio præfati sumus, concordare uideantur. Quamobrem Epicteti clarissimi Philosophi, ac Plotini opinionem declarasse nunc sufficiat: nam reliquos, ob inutilem longitudinem, præterire decet: neq; enim aliquid ad rem ipsam addunt, & lectorem iandiu longa Platonis narratione defessum, tædio afficient. Igitur Epictetus sic inquit:

Ἀλλ' αἱ ψυχὰς μὲν ὅσες εἰσὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ συναφῆς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτῶ μόρια ὄσαι, καὶ ἀποσπᾶσμά τα, ὃ παντὸς δὲ αὐτῶ κινήματος, ἅτε οἰκείῳ καὶ συμφυεὺς ὁ θεὸς αὐθάρκειν θά.

At animorum dicit, qui eo usq; connexi sunt, ac copulati Deo, ceu sint particule eius, & abscissiones, non ne motum ceu proprium, & coniunctum Deus ipse sentiet?

x v i. Vnum igitur amplius hac ex sententia superlucrati sumus, quàm quod per aliorum dicta patuisset: siquidem, animum nostrum à Deo proflueret, ac quāsi illius partem esse. Plotinus uerò etiam argumentatione utitur, uerba eius subiungere libet, cùm de animo loqueretur: Credetq; se immortalem, cùm seipsum uiderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aspicere, nosseq; nihil sensibile, neq; rem mortalem ullam, sed cum re sempiterna sempiternā rē intelligentem, omniaq; in natura intellectuali, ipsumq; mundum intellectualem ac luminosum esse: uerùm hæc tamen à discessu. Aliam subiungit ante discessum, dicens, x v i i. dum de animo loquitur: Quomodo non naturæ illius

illius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ
 omnis, dicimus: nam sapientia, & uera uirtus, quæ
 diuina sunt, haudquaquàm rei uili, atq; mortali
 insunt, sed necesse est diuinum esse eiusmodi, ut cui
 soli sit cum diuinis societas, propter affinitatem ge-
 neris, atq; substantiæ. In eandem fermè uim redit XVIII.
 Ciceronis argumentum, dicentis in oratione pro
 C. Rabirio: Itaq; cùm multis alijs de causis, uirorū
 bonorum mentes mihi diuinæ, atq; æternæ ui-
 dētur esse: tum maximè, quòd optimi cuiusq; atq;
 sapientissimi animus, ita præsenti in posterum,
 ut nihil, nisi sempiternum spectare uideatur. Sed
 hic tamen nihil, tamen etsi piè omnia, præter auto-
 ritatem cōcludit intentam ab illis propositionem,
 nanq; quod ad pietatē attinet, adeò religiosè scri-
 psisse Phocylidem, atq; Epicharmum antiquissi-
 mos poëtas refert Clemēs Alexandrinus, ut etiam
 hæc illos quāquam præstitisset numerosa oratio-
 ne, si modò illi hæc scripserant, usum fuisse, memo-
 riæ monumentis mandauerit:

Ευσεβὴς νῶν πεφυκὼς ὁ πάθοις ὁδὲν κακὸν κα-
 ταθανὼν, ἄνω τὸ πνύμα διαμένει κατ' ἔρανόν,
 Ψυχὰ δὲ ἀσεβῶν ὑπεράνιοι ἐπὶ γαῖα πετῶνται
 ἄλλοι φοβήσιν, ὑπὸ ζάγλας ἀφύκτις κακῶς θυσε-
 βῶν δ' ἐπεράνιοι νεῖσι καλποῖς μακάρεσσι, μέγαρ
 αἰδοῦσιν ἐν ὕμνοις.

Quæ ille etiam sic uertit: Si pietatem animo coluisti,
 defunctus mali nihil patieris, sursum in cælo permanet
 spiritus. At impiorum animæ sub cælo uagæ, doloribus
 sæuis, cruciatibusq; æternis exagitantur. Animi piorum
cælestes

cœlestes, sinui beatorum recepti, iubilant hymnis.

Ceterum ut ad rationes redeam, nihil ad rom-
bum: nam prima ab obitu initium sumit, atq; ideo
ex ignotis proficiscitur: lux autem non omnis per-
petua, sed Solis quidem, ac stellarum: lucent enim
& ipsæ lumine quodam proprio, & si forsan ex
Sole illustriores reddantur, uelut in Lunæ deliquis
uidere licet: at ignis lux, quanquam splendidissi-
ma, extinguitur. Quare non ex luce, sed ex re, quæ
lucem habet, argumentum immortalitatis sumen-
dum erit. Quod uerò in animo sit sapientia, eadem
etiam in homine est: homo igitur immortalis. Sed
quænam sapientia? quæ uirtus? an umbra potius
horum, etiam si in anima illas esse constanter affir-
mes? uidetur enim nō secus, ac de luce iam dictum
est, puram quidem in æternis substantiis esse, seu
lucem, seu uirtutem, & sapientiam spectes: impurā
autem mortalibus communicatam. Quo fit, ut ue-
rear, ne hoc argumentum potius obsit immortalī-
tati probandæ, quàm conducat. Quid autem Cice-
ro in hac causa habet autoritatis, qui inferos, & di-
uinationem deridet? Sed habet ratio sua autorita-
tem. Quam? Quod animus præsentiat? Nimirum
si hanc ob causam. Prætermitto nunc temporum
mutationes, quas ferme nullum animal aliud non
melius homine ipso præsentit: Palma immortali-
tatis animi equis debetur: nam hi, ut qui historias
bellorum, aut equorum scripserūt, uictoriam, aut
cladem præuidere creduntur: atq; inter auspicia
etiam cædis C. Cæsaris numeratum est ab histo-
ricis, equos illius sacros fleuisse, cum nihil horum
homo

homo praevidere queat. Sed hic tamen praesentit animi immortalitatē. Quoniam argumēto id licet coniectari, cum adeo stupidus in manifestis rebus deprehendatur, ut multis etiam belluis sit inferior?

Ergo ne nulla ratione Platonis opinio nobis ostēdi potest? Certē sic, atq; adeo ualida, ut omnem conatum Philosophorum ad se trahat: ea autem est: Quoniam non obscurum est, omne, quod nullo corporis uitio, non morbo, aut senectute languescit, ac debilitatur, à ui corporea, atq; ideo ab omni corruptione fore immune: namq; omnem generationem, corruptionemq; mutatio quaedam praecedit, nec esse potest, ut quicquam statim corrumpatur: accedit, quod tale coeleste esse oportet, quod nulla prorsus corporis iniuria afficiatur: tum uerò quod in omnibus experimur, facultates, uirtutes, partesq;, ac corporum accidentia illis uitiatas, quamquam per se ipsa non corrumpantur, per accidens tamen, ut dici iam solet, deficere. Quare quod nullo modo uitiatum corporis intuitu, atq; langore, id nullo modo pars est corporis, aut facultas, aut ab ipso pendet. Anima autem nulla prorsus corporis contagione afficitur, non senio, non langore, quanquam extremis: quare prorsus anima ipsa immortalis erit. Ut autem intelligamus, animam neq; senescere, nec ullo morbo aut temporis ulla diuturnitate uitari, illud primo non ignorare nos decet, quod non solum ab Aristotele, cuius etiam haec tota ratio est, sed à populo etiam dicitur, & quilibet in seipso quotidie experitur, siquidem, hominē esse qui audiat, qui uideat,

deat, qui sentiat, nec magis tactu certi sumus, quàm uisu, uel auditu, imò minus, etsi tactus instrumentum per totum corpus diffusum sit, auditus uerò, ac uisus in una tantùm parte, atq; ea perexigua, constet. Huius ratio manifesta est, quòd oculus, auris, & nerui non sentiunt, sed simul homo ipse per aures, oculum, atq; neruum, tanquàm organa, seu instrumenta: non uerius dicimus, tonsor tondet, quàm nouacula tondet: at uerissimè, ut nihil iam possit euidentius explicari, uel significantius dici, Tonsor nouacula tondet, & fullo aqua abluit, & homo oculo uidet, aure audit, neruo sentit, ut iam non in recto, sed obliquo casu instrumentũ ipsum ponatur. Cæterum si quis roget, quàmnam principalis parte, an animo, an corpore sentiat? Quis dubitabit respondere, quòd animo: cum non solum mortua, & inanimata, & plætæ etiam, uerum & ipsa animalia dũ dormiunt sensu careant: quòd anima somno sit obuoluta, ac planè impedita. Igitur homo anima ipsa, tanquam principe, per aures audit, uidetq; per oculum. Hæc igitur cum ita sint, senes primò animaduertamus, qui curam aliquam partis cuiuspiam habuerunt, in ipsa extrema ætate optimè uti: uelut cum pater meus Fatius Cardanus ab ineunte ætate summam curam oculis, ob illorum imbecillitatem adhibuisset, octogenarius minutissimas literas non secus, ac puer legere solebat. Ergò cum reliquæ omnes facultates ad summam, confecta iam ætate, imbecillitatem redactæ essent, sola uidendi uirtus manserat illæsa: uidebat igitur ut iuuenis, cætera agebat, ut hi solent, qui in decrepita

decrepita ætate sunt constituti, quoniam reliquarum functionum instrumenta uitiata erant, nec spiritus præsto illis erat, ob caloris innati paucitatem. Concessum uero est, uisionem homini secundum animam competere: anima igitur tunc, cum in ultimo senio esset, æquè perfecta erat, ut in iuuentute: sed solo uidendi munere exactè, atq; incorruptè fungebatur, quoniam id solum organum illæsum manserat, atq; ob consuetudinem magna solum ad id spirituum copia deferebatur. Quamobrem & membra, quibus magis utimur, modo moderatè illis, ac citra noxam utamur, tardius senescunt. Atq; ideo in eruditis memoria tardissimè, ac mētis robur, uires uero corporis celerrimè: at in stupidis contrà accidit. Quare si cui uitam diutius seruare in animo est, omnia corporis membra, omnesq; partes æqualiter exerceat: si unum tantum membrum, illud curet, assiduâq; exercitatione foueat; sic salaces quidam etiam citra noxam in senectute uenere utuntur, quanquam ei ætati nihil possit esse infensius. Et nos, cum iam quadragesimum tertium agentes annum, aliquo modo uires corporis debilitari sentiamus, memoriam tamen augeri percipimus: id fieri minime posset, si anima ipsa cum corpore ipso uires amitteret. Sed nec dicendum erit, in patre meo omnia membra exteriora consenuisse, præter oculos, animam autem cum corde adhuc fuisse in ætate constituta: nec illud negandum experimentum ob id, quod non ad unguem æquè benè tunc uideret, ut puer iam facere solebat; nam ariditas totius corporis, quæ siccita-

tem cordis consequitur, iam aduenerat, et si paruo interuallo à uidendi uiribus, quas in iuuenta habuerat deficeret, nihil nos impedit: quādoquidem confitet, cor celerius cōfenuisse, atq; plus quā oculos. Quamobrem si anima, quæ in illo sita erat, cordis est uel temperamentum, uel pars, uel uis, aut facultas: necesse prorsus fuit, ut fermè æqualiter in omnium membrorum operationibus læsus esset: quod cum non ita foret, nec cōtingat, manifestum est, animam quid diuinum esse, ab omni corporea ui, quo ad substantiam immune, atq; ideo perpetuum, atq; incorruptibile. Similiter & in morbis, cum plures iam ad mortem proximè accesserint, laboratq; iam cor extrema lassitudine, nec ulla ibi temperies est, audiunt tamen, & uident, ac intelligunt. Quare si anima cordis est temperamentum, uel ex eius temperamēto procedit, esse non potest, ut eo iam corrumpi incipiente, quicquam sanum existat: quinimo eos, qui ob uitium cordis laborabunt, sentiendi omnes functiones magis deferent, quā qui cerebri. At cōtrā res se habet: quoniam cerebrum, cum sit harum functionum instrumentum, sui uitia eas corrumpit. Quare necessarium fuit, uel animæ sensibilis sedē in cerebro, tanquam unius tantum constitutere, quod nemo adhuc ausus est: uel, ut Galenus facit, imponitq; Platoni, tripartita anima, illam quæ sensu, & ratione pollet, in cerebro collocare.

Ergo ad hoc aliter, atq; aliter alij respondebunt. Galenus enim animam, cum corpus cerebro toto sparsum credat, diuersis partibus diuerso modo affici

affici non negabit, igitur iam senescente anima, quæ in corde est, ob caloris, ac siccitatis magnitudinem ea quæ in cerebro manet, nondum senescit: atq; id ad finem optimum constitutum uidetur, scilicet, ne animal mancum, atq; mutilum maneat, sed prius uita priuetur, quàm reddatur inutile. Verum cum iam ostenderimus, tres esse animas in homine non magis posse, quàm ipsum tria animalia: nec animam corpus unquam credere sani fuisse hominis: erat hæc responsio, etiam si nihil aliud obstar, relinquenda. Sed cum nec his admissis satisfaciat, non obscurum est, nihil ad rem illam pertinere. Namq; si anima ipsa cerebri non senescit, aut tota quidem uidet, aut per partem, sic ut singulis sensibus sua portio adscribatur: si secundum, alius audiet alius uidebit, alius tanget. Hæc si quis mihi sponte fateatur, iam & ego, ne cum homine tam absurdo contendam, animorum potius obitum libenter concesserim. Sin autem dicat, totam illam animam uidere, atq; ut in neruo absq; spiritu, illico per totum diffundi dolorem, aut uoluptatem: quæro ego, postquam anima ipsa, ac cum illa cerebrum bene se habet, nec consenuit, cur reliquæ omnes uires interiores illæscæ non manent: quare eum, qui iam uel senio, uel morbo confectus delirat, uisus, & auditu carere necesse est: atq; eo modo non iam tres homines, ut Platoni imponit, sed uel plusquàm decem, si secundæ innitatur responsioni, imò penè innumeros in uno collocabit. Hæc igitur prætermissa responsione, alia excutienda erit.

Sentire quidem, ut iam ex Alexandro dictum est, patiendo primum, inde in actione quadam constat, actio in anima, quæ sentit: pati autem organo conuenit, eo rectè disposito sentiendi facultas benè habet: sed non tamen quod actione perficitur, illæsum est: ergo & subtiliter, & procul uidere, uel audire, senibus est concessum: at benè uidere, aut audire nequaquam: uerùm sentiendi actus ipse obtusus est, ac inualidus. Subtilis planè hæc est responsio, uerùm difficultatē non euadit, namq; tam agere, quàm pati in anima fit: sed tamen ad hoc dicitur, pati quidē posse etiam oblæsa anima, actiones perficere minime. Verùm si quis rectè animaduertat, senum diffidentia potius in causa esse uidetur imperfectarum actionum, quàm animi læsio: nam cum aliqui delirarent, audaciores facti sunt: indicio igitur est, conscientiam imbecillitatis potius in causa esse, ut actionum uideantur imperfectarum, quàm debilitationē. x x. Quin etiam in morientibus ob cordis intemperiem rectrices facultates meliores, nedum sanis æquales esse uidentur, quod etiam pro A. Cluentio Cicero orans confirmare uidetur his uerbis, Longius prospexisse morientem. Atq; id clarius in libris de diuinatione, dum etiam Possidonij exemplum enarraret: quamquam id non eò nunc tendat, ut sensus sint uegetiores, sed ad animi potius explicandam diuinitatem, ut ex hoc aliud argumentum immortalitatis animorum sumere liceat, Sed tamē nihil ad rhombum diuinatio hæc, aut subtilitas ingenij, ac in posterum acuta præsensio, cum diuinationem perficiat

ciat rationis interitus : nam belluas , & stultos , ac pueros melius diuinare , cū etiam ex his aliqua non dubiè cernimus : prospicere autem in futurum melius morientibus concessum , quoniam intētius animum figunt ob maximam sollicitudinem : & quoniam tunc ad pauca respiciunt , de ijs , quæ solum maxima esse ducunt , cogitantes . Alij magis ad philosophi mentem , neminem cordis senio interire fatentur , sed iam calore euanescente , morbi ex cruditatibus consurgunt interimentes : ob hoc in senio , nemo ex senio , sed ex morbo mori uidetur : fiuntq; in his lætales hi morbi , qui in iuuenta leues extiterant . Ob id cū senectutem quis ingreditur , cruditatibus coaceruatis , caloreq; inclināte , facile cuius morbo exponitur , prout natura in illum paratus est , facileq; ab eo extinguitur : tum maxime id euadunt diutius discrimen qui corporis exercitio plurimo , mentis minimo utuntur , paucisq; utuntur cibis . Ob hæc igitur studiosi ad longam nunquam euadunt senectam , nisi uictu utantur exquisito : quicuncq; autem morbos omnes effugerint , siccitate tamen pulmonis , ut Aristoteles

Cap. 7.

etiam præter uictus & laborum moderationem in senibus : nanq; calor minor , & humidum minus est , ad febres itaq; , & putridos morbos , naturali temperamento resistente , minus sunt parati : nanque experimentum nos hoc docet , iuuenes epidemiæ tempore facilius corripì senioribus , & plerunq; propter solam aëris æstiuæ qualitatem febres incurrere , quòd iuuenes & si fortiorrem habeant calorem , rariorem tamen habeant eum senioribus : nec fortior calor omnibus causis cum ab intemperie ortum habuerint , debili fortius resistit . Adde , quòd senis membra duriora sunt , & solidiora . Ergò si his omnibus exquisitiorem uictus rationem , & moderatiores addideris labores , sermo Hippocratis clarus , ac completus euadet . Sed ut ad rem redeam , responsio hæc non satisfacit , cum anima si senescat cordis senio , quamquam non ad ultimum cor senescat , inualidum tamen efficitur , ac longè debilius multis sensibus : quin etiam Alexander , qui animum etiam humanum interire putat , fatetur tamen in suo libro de Intellectu , senes iuuenibus melius intelligere , & ad eruditionem aptiores esse . Cum igitur palam sit , animam si cum corde afficitur , in senio decreſcere uiribus , at sensus , & intellectum augeri , non erit anima sensus , & intellectus fundamentum . Sed interim in mentem uenit , ut quod Angelo Cardano affini meo accidit , enarrem : is annos agebat sexaginta , amisitq; totam penè uidendi facultatem , atque sic , absq; tamen morbo , ut uidebatur , usq; ad septuagesimum annum

num uixit : postmodum cum ad eam usq; diem cum uxore sterili uixisset, atq; ideo Andream in familiã adoptasset, mortua ea uxore, aliam superduxit, suscepitq; tres filios, quorum ultimus, iam illo agente septuagesimum septimum annum natus est, quanquã Aristoteles septuagesimum annum ultimum generandæ prolis terminum in masculis statuerit : à nouis autem nuptiis, uisus aciem sensim adeò benè recuperauit, ut ad nonagesimum quartum prouectus annum literulas absq; conspicih̃s legere consueuerit : sed nec responsio ista in morbis satisfaciet, cum palam ibi necesse sit animam corrumpi spiritu, ut uocant, complantato iam corruptioni obnoxio : attamen nullo melius tempore, aut subtilius audiunt ægrotantes, quã sub extremo uitæ tempore.

Aliter Galenus etiam responderet, siccitatem dicens sensibus non obesse, quinimo stellas sapientissimas affirmat, quòd sint siccissimæ. Si de siccitate loquitur, erubesco certè illius causa, cum nec stellæ sint sapientes, nec siccæ, quin potius omnis extraneæ qualitat̃s expertes. Verum utcunq; sit, in senio non tantum siccitas, sed etiam frigiditas dominatur, quam palam est, etiam ex illius decretis omni functioni animali obesse; nam & obliuiofos senes ob frigiditatem esse dicit. Forſan quispiã negabit, senes sensibus æquè perfectis uti posse: uerum de intellectu alia ratio, quæ etiam de prudentia assignari in senibus solet, præferri poterit: non sentire autem illos, detrimentum temporis longitudini, & diminutioni, quæ adeò sensim

fit,tribui queat: uerùm hoc in ægris defendi non potest. Vidimus etiam quosdam, qui leues cibos in iuuenta concoquere non poterant, extrema etiam senectute durissimos subegisse. Alexādrum Cardanum uidi annum septuagesimum superantem probè curatum ab oculario medico per acum à suffusione, in posterum tam benè uidisse, cum paucis superuixerit annis, ut longius agnosceret uenientes,quàm ego,qui tum eram adolescens:sed id tamen beneficio ille adiutus perspiciliorum, nanq; sine illis parum ritè uidebat.

Ergo ne hoc argumentum tam parui momenti esse duxerim: cum Aristoteles ferme uideatur affirmare, omnem animam esse immortalem: nam neq; dicendum est, ad extremum usq; manentem uelut flammam omni non solum oleo, uerùm & licinio absumpto protinus extinguì: nam dum flamma ad extremum deducitur,minus etiam illuminat:cum uerò liciniū depascitur, collucet: quod etiam exemplum ad morientes, qui paulò ante reuiuiscunt, quidam transferte solent. Igitur uerba
 Cap.3. Philosophi secundo de Generatione animalium
 abscribenda mihi erūt: ea autem sunt, Græcè enim prius adiiciam quæcunq; ex Aristotele sumuntur, quoniam multi illius authoritatem, nec immeritò, pro ratione habent:

ἔχει δ' ἀπορίαν πλείστην, καὶ δεῖ προβυμῆσθαι
 κατὰ δύναμιν λαβεῖν, καὶ καθ' ὅσον ἐνδέχεται. τὴν
 μὲν ὁ βρεπτικὴν ψυχὴν, τὰ σπέρματα καὶ τὰ κυ-
 ῑματα τὰ χωριστὰ δηλονότι, δυνάμει μὲν ἔχοντα
 δεύτερον

διτίον, ἐνδργεία δὲ εἰς ἔχοντα, πρὶν ἢ κατὰ πόρ-
 τὰ χωριζόμενα τῶν κυνημάτων ἑλκεῖ τῇ τροφῇ,
 ὥς ποιεῖ τὸ φῶς τριάντης φυγῆς ἔργον πρῶτον μὲν
 γὰρ ἄψαντ' εἰσὶν ζῆν τὰ βιόαυτα φυτῶν βίον. ἐπο-
 μινώς δὲ δηλονότι καὶ πόρι φῶς αἰσθητικῆς λελετίον
 φυγῆς, καὶ περὶ φῶς νοητικῆς. πάσας γὰρ ἀναγ-
 καῖον διωάμει πρότερον ἔχειν ἢ ἐνδργεία ἀναγ-
 καῖον δὲ ἢτι μὴ ὅσας πρότερον ἐγγίνεαι πάσας,
 ἢ πάσας πρῶταπαρχέας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μὴ
 καὶ ἐγγίνεσθαι ἢ γν' τῇ ὕλῃ μὴ εἰσελθόντας γν' τῷ φῶ-
 ρίῳ ἀπὲρματι, ἢ γν' αὐτῶν μὲν, εἰσέειναι εἰσθ-
 ρας. γν' ἢ τῷ ἀπὲρματι, ἢ θύραθεν ἐγγινομένης ἀπά-
 ρας, ἢ μηδεμίαν, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μὴ ὅτι μὲν
 τίνων ὅχ οἶον τε πάσας πρῶταπαρχεῖν, φανέρον
 εἶσιν ἐκ τῶν βιόαυτων. ὅσων γὰρ εἶσιν ἀρχῶν ἢ ἐνερ-
 γεια σώματικῇ, δὴλον ὅτι ταύτας ἀνευ σώματος
 ἀδυνάτου ὑπαρχειν. οἶον βαδίζειν ἀνευ ποδῶν
 ὥς εἰ δὲ θύραθεν εἰσίναι ἀδυνάτου. ὅτε γν' αὐτὰς
 κατ' ἐαυτὰς εἰσίναι οἶον τε ἀχωρίστος ὅσας, ὅτ'
 γν' σώματι εἰσίναι. τὸ γὰρ ἀπὲρμα περὶ τῶμα με-
 ταβαλλόμενης τῆς τροφῆς ἐστὶ. λέπεται δὲ τὸν νῦν
 μόνον θύραθεν ἐπιδείναι, καὶ θεῶν εἶναι μόνον. ὅδε
 γν' αὐτῶν τῇ ἐνδργείᾳ κοινωνεῖ σώματικῇ ἐνέργειᾳ
 πάσης μὲν ψυχῆς ὅν διωάμει ἐτέρῃ σώματι
 εἰσὶν ἀκοινωνητέα, ὥς θεοτέρον τῶν καλομένων
 σιχείων. ὡς δὲ διαφέρουσι ἡμιότητι αἰ ψυχῇ καὶ
 ἀπὲρμα ἀλλήλων, ὅτω καὶ βιόαυτη διαφέρει φύσις,
 πάντων μὲν γὰρ γν' ὑπάρχον τῷ ἀπὲρματι, ὅπου

ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ λαλῶντον
 θερμὸν τὸ το δ' ὅτι πῦρ, ὃ δὲ τοιαύτη δυνάμεις ἐστίν,
 ἀλλὰ τὸ ἐμποδισθαι ἀνθρώπου γὰρ τῷ σπέρματι, καὶ
 γὰρ τοῦ ἀφρώδ' πνέουσα, ὅτι γὰρ τῷ πνέουσα φύ-
 σις, ἀνέλεος ὅσα τῷ τῷ ἄσπερσι στείον. διὸ πῦρ
 μὲν ὅδε γόνιμα ζῶον, ὃ δὲ φαίνεται συγχεύοντος
 πυρσύνῃς, ὅτι γὰρ ὑγροῖς ὅτι γὰρ ξηροῖς ὅδε. ἢ
 δὲ τὸ πᾶσι θερμότης καὶ ἢ τῷ ζῶον, ὃ μόνον δὲ
 τὸ σπέρματι, ἀλλὰ ἔκκειται περὶ τῶμα τύχη τῆς
 φύσεως ὃ ἔτερον, ὅμως ἔχει καὶ τὸ ζῶον ἀρ-
 χὴν ὅτι μὲν ἐν ἢ γὰρ τοῖς ζῴοις θερμότης ὅτι πῦρ,
 ὅτι ἀπὸ πυρὸς ἔχει τὴν ἀρχήν, ἐκ τῷ ζῴῳ ἐστὶ
 φανερόν. τὸ δὲ ἐν γόνις σῶμα γὰρ ὅτι σωματικῶς
 χεῖται τὸ σπέρμα τὸ ἐν ψυχικῆς ἀρχῆς, τὸ μὲν χω-
 ριστὸν ὅτι σῶμα, ὅσοις ἐμποδισθαι φαίνεται τὸ θεῖον.
 ζῴος δὲ ὅτι ὁ καλούμενος νῆς, τὸ δὲ ἀχώριστον,
 ὅτι σπέρμα τὸ γόνις διαλύεται καὶ πνευματικῶς
 φύσιν ἔχον ὅτι καὶ ὅτι ὅτι ὅτι. διὸ πῦρ ὃ δὲ ὅτι
 ζῴος αἰεὶ θύραζε αὐτὸ ἐξέρχεται. ὃ δὲ μόνον ὅδε
 εἶναι τῆς συστάσεως μορφῆς, ὅπως ὃ δὲ τὸν ὅτι
 τὸ γάλα σπινθῶντα. καὶ γὰρ ὅτι μεταβάλλει, ὅτι
 μόνον ὃ δὲ ἐστὶ τῷ σπινθῶντων ὅτι, περὶ μὲν
 ἐν ψυχῆς πῶς ἔχει τὰ λήματα καὶ ἢ γόνι, καὶ
 πῶς ὅτι ἔχει, διώκεται. δυνάμει μὲν γὰρ ἔχει, ἐνερ-
 γείας δὲ ὅτι ἔχει.

Tam longa uerborum serie hic utimur, quo-
 niam disputatio nostra ex hac famosissima autho-
 ritate quidnam Aristoteles censuerit, exordium su-
 met

met: Latine igitur prius cōuertemus quasi ad uerbū, ne uel fidelius aut melius, sed ut facilius, quā Giza eruditissimus transtulerit, legētibz euadat. Ergo sic habet:

Est autem dubitatio magna, & quam pro uiribz tractare, animoq; ad eam intēto oportet, & omnibz rationibz perquirenda.

Dixerat autem eam esse hanc, οὐ καὶ περὶ νῦ πό-
τε, καὶ πῶς μεταλαμβάνει, καὶ πόθεν τὰ μετέχοντα τάντης
τῆς ἀρχῆς. Id est: Propter hoc, & de mente quan-
do, & quomodo, & unde eam recipiant quæ hoc
participant principio. Ergo respondens dubitati-
onī, subiungit quæ Græcè sequuntur, scripsimusq;
superius in hunc modum:

Animam igitur nutrientem semina quidem, ac conce-
ptus seorsum accepta manifestam est potentia quidem ha-
bere, actu autem non priusquam eo modo quo conceptus,
qui iam separantur, cibum trahant, & officio eius animæ
fungantur: principiū enim hæc omnia uitam stirpis uiue-
re uidentur: pari modo de sensitiua anima ac rationali di-
cendum est: manifestum enim est, necessarium omnes po-
tentia prius haberi, quā actu. Necessarium est autem
omnes prius non existentes innasci, uel omnes prius exi-
stentes accedere, uel aliquas, sic aliquas nō. Et si innascun-
tur, aut in materia ipsa, non ex maris semine uenientes:
aut ex illo quidem uenientes. Si autem ex maris semine
ueniant, uel extrinsecus omnes adueniunt, uel nulla, aut
aliqua sic, aliqua non. Quod autem omnes præcedant, his
rationibz ostenditur esse non posse. Quorum enim prin-
cipiorum actio cum corpore est; eorum etiam existere
absque corpore esse non posse, manifestum est: uelut am-
bulare

bulare sine pedibus: itaque extrinsecus ea aduenire non possunt, nec enim ipsa per se accedere possunt, cum inseparabilia sint: neque cum corpore, est enim semen excrementum alimenti mutati. Restat igitur, ut mens sola extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit, nihil enim cum illius actione communicat actio corporalis. Igitur omnis quidem animæ uirtus alterius corporis particeps esse uidetur, atque eius diuiniore, quam eorum, quæ uocantur elementa: uerum ut nobilitate, ignobilitateq; animæ differunt inter se, sic et natura illius corporis differt: omnium enim seminibus inexistit, quod facit, ut fecunda sint illa uocatus calor. Hic uero non ignis, non talis facultas aliqua, sed qui continetur in semine ac spuma spiritus, et eius spiritus natura proportionalis existens elemento stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat, neque calidis, aut humidis, siccis uel ulla res constat. At uero Solis calor, atque animalium, non solum qui in semine continetur, uerum qui in excremento, quanquam natura diuerso, similiter habet uitale principium. Quod igitur calor, qui in animalibus est, neq; sit ignis, nec ab igne ducat originem, apertum ex his est: corpus autem genituræ, in quo semen animalis principij contentum una prouenit, separabile quidem à corpore in ijs, in quibus diuinum comprehenditur, tale autem est, quod mens appellatur: hoc autem inseparabile, taleq; est genituræ semen, dissoluiturq; ac in spiritum uertitur, cum naturam humidam, et aquosam habeat. Quapropter cum id semper foras exeat, querendum non est, neque an pars ulla sit formæ constitutæ, quemadmodum nec de succo, à quo lac cogitur: nam et is mutat, et nulla pars constitutæ magnitudinis est. De anima igitur quemadmodum eam habeant conceptus, ac genitura,

et

Et quomodo non habeant definitum est, potentia enim habent, actu non habent.

Ergo Philosophus animam omnem diuinum aliquid esse putat, ac ut breuiter dicam, substantiam elementarem cœlesti uirtute formatam, atque impressam: non solum ob id, quod neque senescat, nec morbis uitiatur: sed quod uim illam generandi, ac formandi in se contineat. Non igitur tantum abest à Platonis opinione Aristotelis de belluarum anima sententia: sed tamen quod immortalitatem illi deneget, ex multis, quæ adducemus inferius clarum erit. Quamobrem nec elemento stellarum, id est substantia illarum constare, sed proportionali, neque corpus aliud, sed alterius corporis uirtutem dixit, manifesteque corruptibilem pronuntiauit, cum inseparabilem nullam præter mentem affirmat. Manifestum uero est, cur non senescit, aut morbo uitiatur: nam uirtus illa diuina est, quæ nec imminuitur, nec augetur, dum corpus manet: & tamen illo soluto ipsa per accidens interit, uelut & Solis lumen, quod in aëre est: perpetuum quidem natura sua est, uerum tamen subiecti corruptione destruitur: ex se igitur inuiolabile, subiecti autem natura singulis momentis interit, alio succrescente. Anima igitur corpus non est: nam ubique, & omni inesse non posset, alioque indigeret mouente: nec accidens, posterior enim esset corpore ipso, nec dignum esset, ut uiuentis principium foret, essetque uiuens ipsum unum per accidens, ut album, quia substantia est incorporea, nec elementaris esse potuit, solum, nec alio corpore constare cœlesti, quoniam tota uis
in

in semine est, nec ullam habet propriam functionem, quia coelesti tantum uirtute complectitur, qua duce opera sensuum, ac nutritionis exercet. Atque hoc modo quaestionem, quam in initio capituli Aristoteles proposuerat, quamque nos praetermisimus, absoluit. Vnum uero habet argumentum contra Platonis opinionem, non esse separabiles, quia sensitiuae animae, ac nutritivae corpore indigent ad operationes. Docuit uero nos, quod maxime desiderandum erat, animam scilicet in spiritu ipso contineri: ergo membra uasa sunt animae non solum, sed eius, qui animam continet, nec membra nisi propter spiritum creata, non solum ut illum custodiant, sed etiam ut operationes illius perficiant. Ergo opinione Platonis copiose, ac clare demonstrata, ad Aristotelis sententiam descendamus.

Aristotelis de animi immortalitate sententia.

x x i.

SEclusa omnis animae a philosopho de immortalitate sententia, opportunum uidetur, quid nunc ille de intellectu senscrit, declarare: ergo ne longius discedamus, in praecedentibus uerbis tres mouit de anima quaestiones. Primam, An omnes animae prius essent, quam in corpus ipsum illaberentur, an simul ex ipso prodirent corpore, an reliquae sic, aliquae non: ut non obscurum sit, illum uelle, quod innascitur, etiam simul gigni: quod accedit, prius esse. Altera quaestio est: Si innascantur omnes, uel plures, an ex semine maris, an in materia, scilicet sanguine menstruo, Tertia: An si prodeant ex maris semine

semine, in ipso gignantur, uel extrinsecus accedant. In omnibus his tria illa intelligit, scilicet, An omnis, an nulla, an aliqua. Nec tertia quæstio mēbrū est diuisæ secundæ, sed primam, atque secundam amplectitur, aliter sibi contradiceret: ergo quæ extrinsecus accedunt præcedunt. Tertiam igitur soluens quæstionem, dicit, nō omnes extrinsecus posse accedere: nam uel cum corpore, uel sine, de quibus nunc nulla cura est. Mentem uerò solam extrinsecus affirmat nobis accedere: ex quo fit, ut etiā præcedat corpus. Et ne mētem existimaremus uirtutem quandam cœlestem, sed substantiam, declarauit post, omnem animam uirtute cœlesti participare, nec tamen ullum genus extrinsecus aliud accedere dixit, quare mens ipsa substantia erit quædam corpore prior, diuina, extrinsecusq; accedens. Rationem etiam huius docet: quoniā eius operatio cum corpore non communicat. Vnde solutio argumenti, quod ultimo ex Aristotelis autoritate Cap. 1. primo de Anima induxeramus, manifesta est: aliquam enim intellectus operationem à corpore omnino seiunctam habet. Quæris, quam? Illam, quā duodecimo primæ philosophiæ descripsit his uerbis: Cap. 7. Degentia autem nobis qualis paruo tempore optima illi est, de Deo loquens. Subiungit autem post: Seipsum autem intelligit intellectus assumptione intelligibilis: intelligibilis fit nanque attingens, & intelligens, ita ut idem intellectus & intelligibile sit: susceptiuum autem intelligibilis & substantiæ intellectus est, operatur autē habens. Tunc uerò propria est operatio, quæ & delectabilissima est

est, & sine labore, corporisq; auxilio. Quod uerò substantiam appellauerit intellectum, nemini dubium esse puto, tum in primo de Anima, ubi argumentum hoc superius dissoluimus, dum dixit, ὁ δὲ νῦν ἰσικερὶ ἐγγίνεσθαι ὕστα πρὸς ὕστα. Id est, Intellectus quidem aduenire uidetur, substantia quædam existens. Et in tertio de Anima etiam:

Ἀλλὰ μὲν ὅδε τὸ λογικόν, καὶ ὁ καλόμενος νῦν ἐστὶν ὁ κινῶν ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς, ὁ δὲ νοεὶ πράκτορ, ὅδε λέγει πόρρ' φεύκετο καὶ διώκεται ὁ δὲ. αἰεὶ δὲ ἢ κίνησις ἢ φεύγοντος ἢ, ἢ διώκοντος ἐστὶν. ἀλλ' ὅταν θεωρῇ τιδόν, ἢ δὲ κελύει φεύγει, ἢ διώκει. οἷον πολλάκις δα νοεῖ τι φοβερόν, ἢ ἰδὲ ὁ κελύει δὲ φοβεῖται. ἢ καρδία δὲ κινεῖται. ἄρ δὲ, ἢ δὲ, ἐπερὶ τι μόνον. ἐπὶ καὶ ὑπὸ τῶν πάντων τῶν καὶ λεγόντων τὴν διανοίαν, φεύγει τι, ἢ διώκει, ὁ κινεῖται, ἀλλὰ ἢ τῇ ἐπιθυμίᾳ πράττει, οἷον οἱ ἀκρατεῖς.

Id est: At uerò neque ratiocinandi uis, nec quod intellectus uocatur, motuum est principium: contemplatiuus enim nihil eorum, quæ ad actiones contemplatur, neque de fuga aut persequutione quicquam dicit: motus autem semper est, uel persequentis, uel fugientis: sed neque quando speculatur aliquid, iubet fugere, aut persequi, ut cum sæpenumero agnoscit terribile, uel iocundum, non tamen fugere iubet, cor autem mouetur, si autem iocundum alia pars. Præterea intellectus nonnunquam iubet, & ratio appellata, aliquid fugere, aut persequi: sed non mouetur homo, uerum secundum cupiditatem agit, ut incontinentes facere solent.

Inde paulò pòst:

Νῦν δὲ ὁ μὲν νῶς ὁ φαίνεται κινῶν ἄνδρ' ὀρεξέως ἢ
 γὰρ βέλκσις ὀρεξις ὅταν ᾗ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῶ-
 ται, καὶ κατὰ βέλκσιν κινῆται.

*Quod est: Hunc autem intellectus quidem non uide-
 tur, sine impulsu mouere, uoluntas enim impulsus qui-
 dam: cunq; secundum rationem mouemur, & etiam se-
 cundum uoluntatem mouemur.*

Ergo intellectus ipse substantia est; nam mentis
 est, in qua uoluntas etiam. Aut dicendum est, uo-
 luntatem in intellectu esse, quare intellectus, cum
 uoluntas principium sit actiuum, & ipse substan-
 tia est. Quamobrem fabulosa est opinio. Alexan-
 dri, atq; Pomponatij, qui intellectum nihil aliud
 tandem statuunt, secundum Aristotelis opinionem,
 quam ipsum intelligendi actum, qui quidem cum
 sit consimilis actui diuinorum, atq; æternorum,
 ideo ab Aristotele æternus, ac diuinus merito
 nuncupetur, talisq; etiam natura propria sit, quan-
 quā in animi interitu intereat. Sed nō animaduer-
 tunt, præter reliqua, intellectum ab Aristotele sub-
 stantiam uocari. Sed infra hæc responsio, atq; opi-
 nio declarabitur quantum ualeat: nam nunc cum
 tractemus solum Philosophi mentem, atq; uerba,
 à quibus est remotissima, prætereunda uidetur.
 Nec uerò minus respōsiones, quas qui oppositam
 tuentur partem afferunt Alexander, & Pompona-
 tius, ostendunt, hæc de animi immortalitate auto-
 ritatem Philosophi sententiam clarissimè ostende-
 re. Alexander enim in libro de Intellectu, mentem

extrinsecus aduenientē Deum interpretatur, cū perfectissimo iam factō intellectu intelligitur: ille enim mens est, atq; immortalis: cūq; intellectus, & quod intelligit unum fiant, tunc mens ipsa pars nostri fit, atq; intellectus noster immortalis. Sed hæc responsio adeo absurda est, ut claritatem immortalitatis ostendat, atq; ideo recte à Themistio reprobatur: nam præter reliqua non una mēs, sed plures essent: quandoquidem x i i. primæ Philosophiæ, substantiæ illæ cœlestes, atq; diuine, numero orbium numerentur: ad omnem igitur illarum intellectum mens accedit, cū semper ex Alexandri supposito quod intelligitur intellectus fiat. Præterea uel prima causa uerè fit intellectus noster, euadetq; corruptioni obnoxia, quod nephas est uel cogitare: uel intellectus noster fit prima causa, atq; sic erit uerè immortalis, non autem per accidens: eritq; hæc operatio ligno uitæ Mosis admirabilior, cū mortalis existens, esu illius immortalis efficeretur. Vel dicendū, quod ut Proteus quidam intellectus iste noster modò mortalis, modò immortalis euadat: quare nunquā immortalis factus est, si mori potest: nec rursus mortalis, si non mori potest: uel unum sūt utroq; seruato, idemq; simul mortale erit ac immortale, atq; hoc admirabilius longè sacrificio Eucharistiæ, nos enim in cœlo, ac in terra CHRISTVM esse credimus, ac sub accidentibus panis contineri: hi uerò mortale atq; immortale unum esse dicunt. Est etiam illud aduertendum, intellectum nostrum secundum Alexandri mentem esse accidens quoddam; non enim aliud

aliud est,quàm operatio animæ,fundaturq; in anima ipsa,nec potest dici substantia corporea,nec incorporea: sed Deus undequaq; est substantia, ut nullo modo admittat accidens: quomodo igitur intellectus Deus efficietur? Sed illud postmodum etiam admirabilius est,quòd Deum ponat nos intelligere, mortales omnino existentes: nanq; si de intellectu confuso, & per nomen interpretamur omnes,in hac sumus unione: si autem de perfecto, quis Deum intelligit, nisi Deus ipse: nam qui immortalem,ac diuinum nostrum animum esse credunt,fabulosam cognitionem illam de Deo exquisitam existimant. Vellem equidem, si uiueret ipse Alexander,paululum ab illo percunctari, an ipse unquam ad hanc tantam sapientiam accessisset, ut Deum agnosceret? Ego sanè cùm multa difficilia ferè in omnibus disciplinis inuenerim, nec quicquam frustra quæsierim quantumuis arduum, atq; abditum, de Deo tamen me tantum scire fateor, quantum ex fide, atq; religione accepi, præterquàm quòd sit. Quid igitur impulit hos Philosophos,ut talia dicerent, atq; mentirètur? Nil nisi gloriæ cuiusdam inanis immensa cupido,ut uiderentur omnibus mortalibus ingeniosiores,cùm ea dicerent,quæ aliq; intelligere nunquàm possent. At uerò quàm futilis sit in multis,quæ clara sunt, causamq; habent manifestam, uelut cùm de herculeo lapide nugatur,meum nunc non est dicere: mores enim cum nostro tempore communes prosequor odio,non homines: euexerat illum Antoninus Imperator,uir certè dignus: sed (ut nunc fieri solet)

principum aut clementia, aut imperitia, prauis homines abutuntur. Ergo cum hanc responsionem Pomponatius rubore dignam uidisset, cum alias in omnibus illum sequatur, aliter respondet, dicens primò, intellectum, qua intellectus est, extrinsecus uenire. Secunda responsio est, quod intellectus etiam, qua humanus est, extrinsecus adueniat, quando-
 Cap. 60. col. 5 quidem ut secundo de Anima, & tertio eiusdem habetur, anima sensitua ab Auerroë censeatur fieri ab intelligentia agente: & ad hoc etiam adducit uerba, quæ nos addidimus ex secundo de Generatione animalium, dum de illa loquitur. Non conuenit igitur, & multo minus, quam sensituiam, quæ palam apud Peripateticos mortalis est, & tamen extrinsecus uenit, intellectuiam extrinsecus uenire, & tamen morti obnoxiam esse. Tertia responsio est, quod mens extrinsecus uenit, quoniam cæteris animæ partibus diuinior est, indiget enim corpore ut obiecto in sui operatione, non ut subiecto: non enim organo ullo utitur. Quis non uidet, has omnes responsiones uoluntarias, inanes, & sensus Aristotelis corruptiuas, cuius etiam causa in earum nulla perstat: namque quod intellectus, quo intellectus est, de foris uenit, non est uerum, cum præcedere illum uelit seminis generationem: nam Alexander hunc diuinum solum perfectio iam homine affirmat aduenire. Deinde iam & uirtutem illam cœlestē, quæ nusquam ex mixtione prouenit, non extrinsecus accedere dicit, quanquam & ipsa diuina sit: nam non mentem, sed solam mentem uerè diuinam, & extrinsecus accedere uult. Item, ut diximus,

mus, hanc mentem substantiam uocat; primo de Anima: hic intellectus nequaquam est substantia: quare nec corpus, aut semen potest antecedere. Altera responsio prima deterior est: nam cum Aristoteles omnem animam originem cœlestem ducere affirmet, sensitiuam dico, ac uegetatiuam, nullā tamen de foris, ut ille uertit, aduenire, aut diuinam esse, sed solam mētem dixit. Manifestum est igitur, mentem substantiam diuinam, & æternam, secundum Aristotelem esse, atq; extrinsecus accedētem. Ultima responsio uerū supponit, sed nihil ad rem: si enim anima intellectiua diuinior est, quia in sui operatione non indigeat instrumēto, non tamē necesse est, ut extrinsecus ueniat: quādoquidem illud extrinsecus uenire dicitur, quod non educitur ex maris semine: tota autē anima, secundū Pomponatium, ex semine educitur, nec quicquā illi aduenit, nisi accidens: hoc autem nō potest dici extrinsecus aduenire: nec etiam dicendum est, q̄ cognitio æternorum diuinitatē, aut æternitatē arguat, uel ostendat: nā & oculus Solis lucē uidet, ac Solē, & stellas nec ob id simpliciter, aut per similitudinē diuinus, aut immortalis à Philosopho appellatur: nec est, quod intellectū agentē, mentē exponas, nā Alexander adeptum, & nō agentē interpretatur, Pōponatius intellectū ipsum: hoc autē, quia nimis absurdū erat, nullus illorū ausus est dicere, Deū siquidem in semē humanū ingredi: quod si per intellectū agentem aliquid à Deo tanquā radiū fluēs exponas, cum id intelligat, & sit sempiternū, manifestū est, immortalē animū nostrū apud Aristotelē censerī.

Secunda autoritas habetur primo de partibus animalium cap. 1. in qua cum adducat tres has rationes, si ad naturalem spectaret considerare de omni anima, igitur & de mente, quare etiam de omni intelligibili: referuntur enim inuicem quare ceteræ scientiæ a naturali Philosophia essent superuacuae. Item de abstractis non considerat naturalis Philosophus, quoniam in ordine ad materiam omnia considerat, a qua illa sunt abiuncta, quare non de intellectu. Tertio naturalis considerat de motus principio: nam omnis animæ pars est principium motus: nam qua uiuunt stirpes, augendi principium est: qua sentiunt belluæ, sentiendi, ac mouendi: Sed qua intelligunt homines, nullius autor est motus: ideo subdit,

Ἀλλὰ μὲν ὅτι ὡς ὁ περὶ πάσης ψυχῆς λεκτέον. ὁ δὲ γὰρ πᾶσα ψυχὴ φύσις, ἀλλὰ ἡ μόριον αὐτῆς ἐν ἢ καὶ πλείω.
 Id est, Manifestum est igitur, non de omni anima dicendum esse, neque enim omnis anima natura est, sed aliqua eius pars, una uel etiam plures.

Manifestum est igitur, hic non intelligentias uocatas eum intelligere, quandoquidem animas illas nondum constet esse: quæ etiam ratio uni cõuenit, omnis ratio illi eidem cõuenit: at primam palam est humanæ menti cõuenire: de illa igitur & reliquæ, & cõclusio dictæ sint. Ad hæc non habet, quid respondeat Pomponatius: fingit autem Aristotelem loqui de intelligentiis, quare non obscurum est, illum nihil habere quicquam ueri, uel apparētis, quod adducat, cum aperto mēdacio insistant: multa tamē arguit contra illam, more quorundam Philosophorum nostri tēporis, qui cum paruo studio uideri uolūt multa scire. Sed aliud

aliud est respōdere, aliud arguere dicta Philosophi: sed de argumētis suo loco dicetur. Multa etiā toties repetit, ut longissimus euadat, inde Sueffano, quòd uerbosus sit, obijcit: sed nec sibi omnino cōstat, cū quæstionē de animi immortalitate problema neutrū statuatur. Inde uult, oblitus sui, quòd animā intellectiuā immortalem esse, de humana loquendo, repugnet principijs naturalibus: uerum tamē hoc dixit iratus, quoniā de heresi accusabatur. Mirum tamen est, cur dicta manifesta Aristotelis, argumētis ex autoritatibus suis sumptis, conetur oppugnare: nam si fides habēda est dictis Philosophi, cur non credendū adeò claris autoritatibus illius, quas cū multis modis eludat, peruertat, non tamen omnes effugere potest? Si uerò fide sunt indignæ, quanto minus est fidei tribuendū argumētis ex autoritatibus illius, longè etiā à sensu, in quo scriptæ sunt, abstractis, fundamentū uimēq; recipientibus? Sed hæc senex scripsit, & diuturno legēdi labore mēte nutans, cuius indicium est, quòd miracula nō solum admittit, sed aniles etiam fabulas, deinde naturalibus causis omnia tribuere conatur, ut in altero leuis, in altero impius habeatur. Nos autē dicimus, quamquā etiā animi immortalitatē tueremur, miracula quidē ad Deū pertinere, sed nō esse Philosophi, qui secundū naturā loquitur, ea admittere: de reliquis autē licere historicis, tū maximè, quòd Philosophi nō sint, multa admiranda uoluptatis gratia scriptis suis inferere. Quāobrem Pōponatius, alioqui præclarus uir, ac nostri æui nō leue decus, in hanc opinionem uoluntate magis, quā iudicio, & ob

nouitatem gloriæ studio delatus esse uidetur. In eandem sententiā adduci solet autoritas secundo
 1.Co.26. Physicorū, quæ cū ad idem tendat, & obscurior multò sit hac, ne morem hominum sequar horum temporum, qui nugis libros replent, cū contendisse diu sat uideatur illis, eam prætereo. Ter-
 Cap.11. tia autoritas habetur primo Ethicorum, ubi quærens Philosophus, an calamitosa, & prospera ad mortuos pertineant, sic ut ex his beatiores illi, uel calamitosiores euadant? Respōdet tandem post disputationem in hæc uerba ex propria sententia:

Συμβάλλει δὲ μὴν ὅν τι φάρον τῶν κέκμηκός τε αἰ
 εὐπραξία τῶν φίλων ὁμοίως ἢ καὶ αἰ δυσπραξία. καὶ
 αὐτὰ ἢ καὶ τιλικαῦτα, ὥς τε μήτε τὸς δυσδαίμονας,
 μὴ δυσδαίμονας ποιῆιν, μή τ' ἄλλο τῶν τίστων κινδύν.

Idest: Afferre quidem igitur uidentur mortuis felicitates amicorū, similiter autem & calamitates: talia autem, ac tanta, ut neq; felices, nec infelices faciant, neq; aliud horum talium quicquā.

Respōdet ad hoc Pōponatius ex expositione Eustrathij, Burlæi, & Thomæ, illā autoritatē loqui de hominū opinione, & secundū esse, quod habent in mente uiuentiū, sic ut calamitates uiuentiū amicorū & pronepotū gloriā, & opiniōē, quæ de felicitate defunctorū manet, infringāt, & minuāt, uelut Cābylis filij Cyri. Sed nō uidet, hāc respōsiōē, etiam cū sit impudētissima, extorquēs omnem sensum Philosophi uerborum, nihil satisfacere: nam hoc non de pronepotibus tantū quærit, sed de amicis magis, ut etiam de illis concludat: deinde non uirtu-

tia illorum, sed calamitates adducere: cum tamen constet, uitia longè plus ad gloriàm prædecessorū lædendam facere, quàm calamitates, ut de Tiberio, ac Augusto, Cōmodo, & Antonino Philosopho. Sed benè illud non uidet, quod ante dubitat, an hæ calamitates ad defunctos perueniant: inquit enim paulò ante,

Εοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ δικνέεται πρὸς αὐτοὺς
ὅτις ἔτε ἀγαθόν, ἔτε τὸναντίον.

Id est: Videtur igitur etiam si quidpiam ad ipsos perueniat, seu bonum, seu contrarium.

Non igitur de fama & glorià, uel opinione dubitat, nec si non erant omnino defuncti, dubitare decebat, sed ob id, quod recordabatur dixisse tercio de Anima, mortuos non reminisci: uidebatur igitur difficile, quo nam pacto mortui possent uiuorum amicorum miseria affici. Quare Pomponatius cum nihil habeat, nec opinionem Aristotelis intelligat, conuertitur ad argumentandum: nos autem ostendemus, quoniā ut primo Physicorum Cap. 71. dicitur, sermo demonstratiuus omnem ambiguitatem ac difficultatem tollere aptus est, Aristotelem undequaue sibi esse concordem: de Eustrathio, & Burlæo, sibi similes adduxit autores: Thomam uerò miror, quod inducat, quem nō modò quatuor interpositis uerbis damnat, quoniam non in suam sententiam in alijs exponendis locis uenit, sed ambiguum etiam textum tertij Ethicorū ad immortalitatis sensum de Anima traducat. Alij respondent, autoritates philosophi in libris Moraliū, esse ad institutionem rectè uiuendi, atque ob id mi-

nus habere ponderis, nam & Platonem hac causa multa ementitum esse, apologosq; illos potius utiles, quàm ueros esse. Sed hæc respōsio, nulla omnino est, nisi apud illos, apud quos aliquid dicere, est bene dicere: & qui honestam taciturnitatem, atque uerecundam, impudicis postponunt responsionibus: nāque ut reliqua præteream, nullibi locus minus aptus uidebatur, quàm hic, ubi de felicitate loquitur: sed ad locū potius de fortitudine, aut temperantia transferenda erat hæc tractatio: nec dici potest, hoc callidiorē consilio factum, ut dolus lateret magis: nam ad imperitos si scribatur, nihil hac rechina opus est: doctos autem nec hic latebit. Deinde hoc adeo ex contextu claret, ut etiam nihil ad rem talis immortalitas pertinere uideatur: nam Plato ultra immortalitatem præmia addit, & pœnas: hic uerò philosophus illud dubitat, nec admodum apertè fatetur, illos incommodis aut commodis nostris affici, superesse tamen pro cōperto supponit: at tertio eiusdem negat mortuos pœna, uel præmio trīstari, aut lætari: unde sic inquit, Et nihil post mortem homini bonum, aut malum esse uidetur: quare etiam hic auget mortis timorem, cum hæc præterire potuisset. Manifestum est igitur ex his, hoc dixisse de animi immortalitate, quoniam ita sentiret.

Cap. 6.

ponit: at tertio eiusdem negat mortuos pœna, uel præmio trīstari, aut lætari: unde sic inquit, Et nihil post mortem homini bonum, aut malum esse uidetur: quare etiam hic auget mortis timorem, cum hæc præterire potuisset. Manifestum est igitur ex his, hoc dixisse de animi immortalitate, quoniam ita sentiret.

Cap. 2.

Quarta autoritas habetur secundo de Anima, cuius contextus talis est,

Ἡ δὲ ἡ τῷ νῷ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, ὅδ' ἐπὶ φανερόν αὖτ' εἴκει γένεσθαι ἐπεὶ ψυχῆς εἶναι. καὶ τῷ

τὸ μόνον ἐνδιέχεται χωρίζεσθαι, κατὰπερὶ αἰσίου
τῷ φθαρτῷ τὰ ἡ λοιπὰ τῆς ψυχῆς μόρια, φανερόν
ἐκ τούτων, ὅτι ἂν ἐστὶ χωρεῖν κατὰπερὶ φασιν.

Hoc est: De intellectu autem & contemplatiua potētia
nihil adhuc manifestum, sed uidetur alterū genus animæ
esse, & hoc solum separari potest, tanquam perpetuum à
corruptibili: reliquæ autem animæ partes, manifestum est
ex his, quoniam nō ut quidam dixerunt, sunt separabiles.

Hæc cū dixisset Philosophus, Pomponatius
ad intelligentiarum intellectum suis rationibus ea
transtulit, non animaduertens sermonis proprieta-
tem repugnare: nam dixit, ἐνδιέχεται χωρίζεσθαι.
quod est, licet, uel contingit, aut potest separari: ac
diuini intellectus nequaquam possunt separari, sed
si uel ut intellectus cōsiderentur, separati iam sunt;
si ut motores, omnino inseparabiles: quare hæc se-
paratio, quam cōtingere dicit, de humano tantum
uera esse dici potest. At uerò ne quis duorum alte-
rum existimaret, scilicet uel intelligentias ipsas ra-
tione tamen separari posse ob diuersam considera-
tionem, aut hanc separationem intellectus huma-
ni, solum esse ratione, non re, subiicit statim, τῷ δὲ
λόγῳ ἐπὶ ἑτέρα, φανερόν, id est, ratione autem alias esse,
manifestum: de partibus reliquis animæ loquens.
Igitur si partes omnes animæ differre possunt ra-
tione, atque ita, ut subiungit illico, ut etiā quædam
animalia alias habeant, alijs careant, nec tamen uo-
cat separabiles illas, manifestum est, illum de huma-
no intellectu, quòd uerè separetur, intelligere: atq;
adeò manifestum est, hoc de uera separatione, ut

Pomponatius pro effugienda autoritate, non de illo suo intellectu chimerico, audet Aristotelem interpretari, sed ad intelligentias protinus confugit, quas nisi omnem sermonis Græci uim conuellamus, intelligere nemo potest, sed quod uerissimilius dici potuit, dicatur dubitâter dictum. Verum quod perpetuum sit, quod separatur, affirmare, ac tueri potest: quod autem non separetur, nequaquam. Quare cum ad separationem consequatur immortalitas, in eadem retia incidere uidetur. Illud etiam in rem facit, quod dixit, cæteras animæ partes non licet separari à corpore, ut quidam crediderunt, Platonem digito indicâs, qui sensitiuam etiam ponebat separabilem, atque immortalem, hoc autem dicit soli competere intellectiui: quare cum nō in modo separationis, sed in re tantum illum arguat, quæ separari potest, manifestum, quod ad immortalitatem & separationem intellectus pertinet, Aristotelem eadem, quæ Plato senserit, etiam sensisse.

Cap. 4. Quinta autoritas habetur in tertio eiusdem:

Τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν ἐκ ἀνδρὶ σώματι, ὃ ἢ νῦν
χωρεῖ

Hoc est, Sensituum quidem sine corpore non est, intellectus autem separabilis.

Hoc dictum sua opinione eludit Pomponatius, differentiam dicens inter sensum, & intellectum haud obscuram esse in separationis potentia: nam intellectus sui natura separabilis est, quia omnes præter humanum uere sunt separati, ut etiam celestium intelligentiarum. Humano autem accidit,

& si

& si natura sua sit separabilis, ut tamen ob subiectum eius, quod ab anima pēdet, ac deinceps à corpore, ut separari nō possit: at sensus omnino est inseparabilis natura, cū nullus absq; instrumento, & corpore esse possit: quare ad alias ibidē auctoritates existētes ueniamus: etenim dicit philosophus,

καὶ αὐτὸς ὁ νοητὸς ἐστὶν ὡσαύτε τὰ νοητά. οὐκ μὲν γὰρ τῶν ἀνδρῶν ὕλης, τὸ αὐτὸ ἐστὶ τὸ νοῦν, καὶ τὸ νόημενον.

Quod est: Et ipse autem intelligibilis est, uelut et intelligibilia: in his enim quæ sine materia sunt idem est intelligens, et quod intelligitur.

Quare iam ipse est substantia aliqua antequam intelligatur, aliter ratio nulla illius est, cur sibi ipsi sit idem, cū per alia manifestissimum sit, intellectum intellectui idem esse: omne enim quod est, sibi ipsi idē est: uoluit igitur, ut intelligeremus ipsum esse, sed materia omni carere: uerū nec hoc aduersus Pomponatium concludit, cū esse possit, ut sine materia existat, sed tamen nihil aliud sit, quā ipsum intelligere, quod etiam ex præcedentibus uerbis apertū est: propter hoc optime Simplicius, ac longē melius Aristotelem interpretatur de intellectu passiuo, quod corruptioni sit obnoxius, quā Themistius, & Auerroës, qui duos æternos in homine intellectus statuunt, agentem alterū, alterū autem patientē. Sed nec auctoritas hæc aduersus nos est, postquam in hos sermones incidimus, qui agētem intellectum tantum, quā etiam mentem dicere solemus, uerē æternum secundum philosophum ponimus: quare de illo philosophus sic scribit

Cap. 5. scribit paulo post,

Χωριθεὶς ὃ ἐστὶ μόνον, τὸθ' ὅπερ ἐστὶ, καὶ τὸ
μόνον ἀθάνατον καὶ αἰδίου.

Quod est: Separatus autē est hic solus, hoc quod est,
atque id solum immortale ac perpetuum.

Impudens sit, hoc exponere de ficta illa immortalitate: neque enim intellectus ipse, qui in homine est, si talis est, qualem Pōponatius prædicat, separatus est, sed separabilis tantum: nec oportuit ultra immortalitatem addere perpetuum, si natura tantum, ac imaginatione, non re immortalis erat. Sed si hæc uerba ad immortalitatem explicandam non sufficiunt, quæso quibus nam uerbis aut melius, clarius uē ipsi explicabunt, ut non modò uideantur hi contendere Aristotelem hoc non dixisse, sed etiam adimant illi facultatem, ut nullis uerbis hoc dicere potuerit: quandoquidē ego non sciam, quoniam pacto uera immortalitas clarioribus, aut significantiore uerbis possit explicari. Sed si hæc non sufficiūt, clariora etiam, si fieri potest, antè adiecta uerba interpretemur,

Ὁ ὃ τὸ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξισ τὶς, οἶον τὸ φῶς τὸ
ποῦ γὰρ πῦρ καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ ὄντα δινᾶμαι χρώ
ματα ενεργεῖα χρώματα καὶ ὅτ' ὁ νῶς χωριστὸς καὶ
ἀμειβνῆς καὶ ἀπαθὴς τῇ ὁσίᾳ ὡς ενεργεῖα αἰετὶ γὰρ ἡμε
ῶν τῶν τὸ ποιεῖν τὸ πάχοντ' καὶ ἀρχὴ τῆς ὕλης.
τὸ αὐτὸ δὲ ἐστὶν, ἢ κατ' ενεργεῖαν ἐπιστήμην τῷ πράγ
ματι, ἢ ὡς κατὰ δυνάμιν χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἐνί.
ὅλῳ: ὃ δὲ χρόνῳ, ἀλλ' οὐκ ὅτε μὲν νοεῖ, ὅτε ὃ νοεῖ.

Hic autem omnia facit, ut habitus quidam, ut lumen:

nam

nam quodammodo lumen existentes postea colores, actus colores facit, & is intellectus separabilis est, et immixtus pati; non potest, substantia cum sit actus, semper enim honorabilius est quod agit, patiente, & principium, materia: hoc autem est ipsum scientia actu existens, quod res: quæ autem potentia tempore, prior in uno: absolute uero neque tempore, sed nō nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit.

Argumentum est clarum, intellectus passiuus, seu patiens, separabilis est, & immixtus: igitur multo magis agens, quod est nobilius patiente. Non tamen sequitur, Separabilis est, & immixtus: igitur separatus & immortalis: nam per patientem intellectum intelligit ipsum lumen, quod quamuis, natura sua sit immixtum & separabile, subiecti tamē interitu corrumpitur, sic patiens intellectus: ergo cum idem de agente intelligi posset subiecit uerba illa, quæ antè exposuimus, scilicet declarantia, ipsum esse separatum actu: non separabilem tantum, & immortalem: quo fit, ut illum inesse nobis manifestè declararet, cum separabilem dicat: nam si in nobis non esset, non iam separabilis dici posset, sed separatus: uelut Sol oculi comparatione. Cum uero ultra id, quod est separabile, & immixtum, addit quod sit separatus, & immortalis, ac perpetuus, declarat ueram separationem, ueramque substantiam, ac perpetuitatem: nam nullum accidens separatum dici potest, uix autem ratione ipsa separabile: ergo per patientem intellectum, qui corruptibilis est, intellectum, ac animā rationalem. Pomponatij intelligit, in qua ille decipitur: nam agentem

tem uult esse rationalem animam. Melius tamen Pomponatius Auerroë, Themistio, & Simplicio, Aristotelem interpretatur: qui ambos immortales uerè, ac separabiles, quasi separatos posuere: cum patiens apud philosophum uerè corruptioni obnoxius sit, & si secundum quid, ut dicunt, separabilis sit, atque immixtus. Verùm Simplicius propinquius accedit ad ueritatem, cum et si corrumpi illum non fateatur desinere, tamen eum non neget. Hoc autem cum sit nimis superstitiosum, inferius quomodo intelligi debeat clarissimè declarabitur. Verùm si hæc adhuc non sufficiunt, ultima tandem illius uerba consideremus, ea autem sunt hæc:

Οὐ μνημονόνομι δὲ, ὅτι τὸ μὲν ἀπατῆς, δὲ δὲ πατητικὸς τὸς φεαγῆς, καὶ ἀνδρὶ τὸν ὁδὲν νοεῖ.

Quod est: Non recordamur autem quia hoc expers est affectus, patiens autem intellectus corruptibilis, & si ne hoc nihil intelligit.

Quasi dicat, agens intellectus est affectus expers omnis, patiens autem corrumpitur in morte, ideo agens recordari non potest: nec merito sui, quia pati, aut recipere quicquam, non est aptus: nec patientis ratione, quia ille corruptus est. Ex his uerbis plura debent intelligi, quæ nunc partim dicam, partim suo loco reseruabo, inferius tamen dicenda. Primum quidem, constare nostrum intellectum agentem uerè esse immortalem: absurdissimum enim, & cerdone, non principe philosophorum dignum, quærere, an recordemur post mortem, si a morte

morte nihil uerè superest. Deinde in responsione patientem intellectum mori affirmat, ac corrumpi: qui tamen, si de corruptione, ut intellectus est, loquamur, illi non est obnoxius, nec secundum Pomponatium, nec secundum Alexandrum. Agens igitur intellectus, non quatenus intellectus est, sed uerè superest. Deinde quid hoc est, quod nihil intelligit: cur aliena est quærenda causa, si ipse non est? Meminit Augustinus Eugubienſis uidisse codices, quibus annexa erant hæc uerba, POST MORTEM: ut legatur sic, Non recordatur autem post mortem: atq; id iure legi debet, cum Simplicius etiam sic interpretetur, & ratio ipsa suadeat: nam quomodo patiens intellectus corruptus esse potest, nisi in morte? quare nō multum refert, addantur ne illa uerba, cum ex ipso sensu necessaria appareant, Alterum quod sequitur, est: Intellectum agentem nostri esse partem: nam cum dixisset, nos non recordari: respondit, quia intellectus agens nihil intelligit: quare nostri reliquum putat esse agentem intellectum, tanquam partem principaliorē. Adducit etiam causam, ipsum per se nihil intelligere, nec adiuuari à patiente: quæ questio prorsus nulla, si intellectus agens nostri pars non esset: namq; uitiosum est, causam assignare deficientem, ut in Analyticis habetur: quæ tamen si adsit, nihilominus adhuc quæstionis ueritas non uarietur. Igitur etsi pariens maneret, & agens per se intelligeret, non tamen recordaremur ubi agens intellectus non esset nostri pars: aut si id fieret patientis merito, quorsum attinet dicere, agentem sine illo nihil intelligere

i ligere

ligere: sufficiebat enim dicere, patiens corruptus est, quare non reminiscimur. Neque uero de belluis hoc quaerit, quarum tamen anima solum per accidens corrumpitur: nec de luce solis, corrupto oculo, & si per illam oculus uideat, an animal uideat, quia lux solis uideat, uel non uideat oculo eruto, quia lux solis ipsa non uidet. Tertium est, quod passius, seu patiens intellectus non uere est immortalis, sed ut intellectus est: unde mala interpretatio Auerroem fefellit, si namque solus agens immixtus est, atque separabilis, ut secundo de Anima habetur, patiens etsi sit immixtus, & separabilis, corruptioni tamen est obnoxius. Quartum est, cum dixit, agentem esse separabilem, ab homine intellige: cum autem separatum, a materia, non ab homine. Hæ sunt auctoritates firmissimæ, immortalitatem animi ex uerbis Aristotelis ostendentes: quæ subsequuntur, non adeo clarè id ostendunt, neque duæ illæ primi libri de Anima, quæ responsiones potius sunt, quam determinationes, nihil enim ibi tanquam determinatum sumi debet, nisi quantum ad antiquorum pertinet opiniones. Ceterum cum rationes eius ibi ambas superius tractauerimus, non adeo fauentes parti immortalitatis tantum, quantum Pomponatius mortalitati, qui ex una auctoritate obiter ibi dicta, tanquam diuino quodam oraculo innumerâ erigit fundamenta, quæ tamē, admissio etiam illius intellectu, secundum Pomponatii interpretationem immortalitatem concludunt, ut inferius in declaratione opinionis Aristotelis ostendam. Verum nunc satis sit dixisse, Pomponatii fundamenta de patiente intel

intellectu esse: imò nos, quod nititur probare, libenter admittimus: agentem autem intellectum nullo modo per se corpore, uel ut subiecto, uel ut obiecto indigere, sed patiente tantum, ad hoc ut intelligat: hîc uerò corpore ut obiecto tantum opus habet.

Sexta autoritas habetur x 1 1, primæ Philosophiæ, ubi Philosophus declarans formas non præcedere composita, quærit etiam, an manere possint post illa: & ostendit ad hoc his uerbis, ἐπὶ ἐνίων γὰρ ὁ δὴν καλύπτει. οἷον ἐν τῷ, ψυχῇ καὶ σώματι, μὴ πᾶσι, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶν πᾶσι γὰρ ἀδύνατον ἵσθαι. Idest: In quibusdam enim nihil prohibet, ueluti si anima tale sit, non omnis, sed mens, omnem namque fortassis impossibile. Huius textus difficultates callidè extulit Pomponatius, ut qui uideret pro sua opinione illos esse: nam si mens non antecedit hominem, nec uerè subsequi potest: quod enim ingenitum est corrumpi nequit, atq; uersa uice incorruptibilia etiam omnia apud Aristotelem æterna. Si igitur mens cū homine exoritur, solum post mortem manet ea ratione, qua intellectus est, quare sic concluditur propositum. Sed nunc planè uerum est, quod Galenus dixit, eos, qui sectis addicti sunt, constantiores esse discipulis CHRISTI, ac Moysi: an ne adeò cæcus est Pomponatius, ut non uideat, eam autoritatem, quanquam pro nobis non sit, nulli tamen opinioni magis, quam suæ aduersari: nam si de intellectu loquitur, & sua ficta immortalitate Philosophus, quid attinebat aduerbium ἵσθαι, quod est fortassis, addere: an non declarauerat, omnem animam ea ratione superesse

i a corpori

corpori, ac immortalem fore: tum uerò quid hoc uti dicendi modo, ἡ δὲ ψυχὴ κελύε. nam apertè dicere poterat illam manere, nisi & illud in dubio uertatur, an intellectus ipse, qua intellectus est, corruptionis expers sit, quod tamen nec Alexander, nec Pomponatius negat. Deinde quomodo talis intellectus, cum sit accidens, forma substantiæ dici potest merito ab Aristotele: nam qui talem ponunt intellectum, non eum debent hominis formam uocare: imò si Alexandro credimus, talis intellectus, ut etiam patet experimento, si nihil aliud est, quàm operatio, non nisi iam perfecto homini accidit, quò nam pacto illius forma esse potest: nunquam enim ab Aristotele conceditur, formam posteriorem esse composito, sed natura præcedere, tempore autem simul esse. Illud uerò inexcusabile est, quod si de intellectu intelligit, ut huius hominis, non antecedit sanè ipsum hominem, sed nec subsequitur: si autem ut intellectus est, incorruptibilem illum esse fateor, sed etiam eadē ratione æternum, atq; ideo corpus præcedere: quare dubiè loquutus est, illud tamen uolens, quòd mens, seu agens intellectus ut forma est, non præcedit, sed tamen præcedit. Fit autem hominis forma, & manet non amplius forma existens: Sed tamen hæc propositio uera est, Forma hæc (mentem demonstrando) manebit: non tamen est completa forma: nihil autem interest inter hoc, quod subsequatur, & quod præcedat, nisi quia nondum nomen, aut relatio acquisita sunt, antequàm homo generetur, post autem ambo acquirit. Quæstio igitur logica est, nec multi

multis ponderis; quæ et si multis argumentis tentari possit, quia tamen & Philosophus eam leuiter, ac dubiè attingit, ideo nobis hæc sufficiant; tum maximè, cum nulli magis opinionì, quàm Alexãdri, & Pomponatij, hæc autoritas aduersetur.

Septimam autoritatem quidam ex secundo de generatione & corruptione asserere solent, ubi Aristoteles contra Empedoclem de anima disputans hæc habet, uolens illam docere nec elementum esse, nec ex elementis: Porro absurdum est, animam ex elementis constare, aut elementorum aliquod unum esse; quomodo enim animæ alterationes, ut musicum esse, & rursus non musicum, aut memoria, uel obliuio erunt? Perspicuum enim est, quòd si anima ignis sit, eadem illi quæ igni, ut ignis est, affectiones competunt; si uerò ex elementorum mistura corporeæ, at harum nulla corporea existit. Liceat admirari hîc Sueffani leuitatem, qui hanc autoritatē pro intellectus immortalitate adducat, adeò impertinentem, ut risum Pomponatio moueat; nam ratio hæc (ut reliqua prætermittam) non de intellectu tantum, sed de omni concludit anima: at nec de illa immortalitatem ullam, sed solum, quòd nec elementum, nec ex elementis. At nos iam declarauimus, uirtutem esse mistam, nec tamen ob id sequitur eam esse immortalem, imò etiam cum illud ostenderimus hanc temperaturam seu actum cœlestem iam recepisse impressionem, ut in prima autoritate docuimus; quare inanes has nugas horum profitentium prætermittamus, qui ut uelint scire uideri, adeò impertinentes in medium autori-

Probl. 9.

tates adducunt, ut non solum non probent, uerum aliarum fidem infirmant: quis enim iure puset, in tanta copia manifeste probantium autoritatum, his omnino ad rem ipsam nihil facientibus opus fuisse? Similis autoritas, sed tamen magis ad rem, habetur x x i x Particula problematum: querit enim, Cur iustius habeatur apud homines, defunctis opem adferre, quam uiuentibus? Respondet: quoniam uiuentes sibi ipsis praesidio esse possunt, defuncti nequaquam. Igitur & per praesidium adferre, & non posse mortuos, uidetur mortuos superesse Philosophus affirmare: uerum hic quia seu mortui sint, seu non, pietatis tamen ratio constat, atque ideo problematis solutio nihil concludere uidetur. Attamen si mortuos esse non existimabat, dicere potuisset in responsione, quoniam uiuentes retribuere benefacientibus possunt, mortui nequeunt. Verum quia problemata potius a discipulis, quam ipso collecta Aristotele uidentur, nil mirandum, si minus diligenter scripta habeantur: quod fit ut nec in illis enarrandis Graeco sermone uti uoluerimus, satis ducentes, emendatam esse interpretationem: quod uero in rem facit ex x x x. particula hic subiiciam.

Probl. 4.

Octaua igitur autoritas ex problematibus, Alexandri & Pomponatij figmentum oppugnat. Querens enim Philosophus, cur senes sint mente ualidiores, iuniores autem promptius, ac celerius discant? Respondet hoc ideo esse, quia natura duo nobis dedit instrumenta, manus. & mentem: & ne obliuisci nos sineret, iterum repetit his quasi uerbis: Est enim mens rebus a natura nobis datis annumeranda, uice sane in
stru

strumētī gerens; cæteræ omnes scientiæ, atq; artes, nostra opera sunt, mentē ipsam naturę opus esse fatendū est. Et paulò infra adhuc: Est enim mētis instrumentum scientia, mēti nanq; utilis scientia est, ut tibi cinī tibia. Vltimo quæ subiungat in rē addere his cōueniens esse puto, dicit enim, Mens igitur ea de causa nobis senioribus potius contingit: discimus autē ocyus iuniores, quia rem fermē nullam tenemus: cū enim res plerāq; scimus, non æquē præterea res alias capere possumus: quomodo etiā meminisse melius ea ualemus, quæ mane primum percepimus, deinde procedente die memoria hebetamur, quia multa iā perreptauius. Vult autem nos melius ualere seniores mente, quoniā scientia, quæ mentis est instrumentum, senibus iam melius accessit. Igitur intellectus noster, quē in Græco, codice *νῆν*, ut etiam alibi dicit, opus naturæ est, non ipsa operatio, & operatione prior, nec nobis senescentibus senescit. Et qui hunc Aristotelis textum considerat, planè mētem rem naturalem, & instrumentū, atq; substantiam, non intelligendi actum, aut animam forma intelligendi iam absolutam esse uidet: tum uerò maximè, cū dicat, naturam dedisse *σώματι μὲν κῆρα, ψυχῇ δὲ νῆν*. Vel igitur animam, uel perfectionem intelligere necesse est: animam quidem non: nam illi dari mentem dicit, igitur perfectionem: hæc autem scientia esse non potest, tum quia scientia non est opus naturæ, sed hominis, tum quia dicit mentis instrumentum esse animam.

Nona autoritas habetur septimo Ethicorum *Iuxta finem.*

ad Eudemum: quærens enim, quo nam pacto fortuna aliquibus suffragetur, principiumque docens esse ex anima, sic inquit:

Τὸ ἢ ζητούμενον, τὸτ' ἐστὶ τις ἢ τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν τῇ ψυχῇ. διὰ τοῦ διὰ ὧσπερ ἐν τῷ ὅλῳ Θεός, καὶ πᾶν ἐκείνω, κινεῖ γὰρ πῶς πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον, λόγος δ' ἀρχὴ τὸ λόγῳ, ἀλλὰ πᾶν κρεῖττον. τί ὅν ἂν κρεῖττον καὶ ἐπισήμης εἴποι, πλὴν Θεός.

Est autem sic Latine: Hoc autem quæsitum tale est, quale de motus animæ principio. Manifestum est autem, quemadmodum in uniuerso Deus, & omnia in illo, mouet etenim omnia, quod in nobis diuinum est: rationis autem principium non ratio, sed præstantius aliquid. Quid igitur scientia præstantius dicitur, præter Deum?

Non obscurum est ex his, aliud rationem, & scientiam, aliud principium quod in nobis est omnium existimare. Hoc autem principium diuinum esse uult: nanque qui dicunt, intellectum sic uocatum diuinum esse, ad id agunt Aristotelem, ut nihil doceat: aliud enim intellectum, & mentem, aliud scientiam & intellectum, quo intelligimus, facit. Stultum enim est diuinum toties appellare, quod corruptioni obnoxium sit, cum nemo tam absurdus sit rusticus, qui non intelligat intellectum ipsum in homine diuinitati cuiusdam esse simile, uel hoc saltem, quod omnes mortalium, animantiumque facultates, atque cognitiones superet: quo nam igitur euadet tanti Philosophi ratio? Simile penè

penè habetur Ethicorum decimo, cùm dixit: *Perfecta felicitas hominis sumpta si fuerit, profecto etiam à longitudine uitæ perfecta, nihil enim felicitatis imperfectum est; talis autem uita naturam hominis superat.* Non enim hoc ipso, quo homo est, ita uiuet: sed quo in ipso quid diuinum est. Quantum igitur hoc ab ipso cōposito differt, tantum & huius operatio ab ea distat, quæ à uirtute alia proficiscitur. Quòd si mens diuinum ad ipsum hominē est, & uita quæ ab ipsa manat, diuina est, ipsius humanæ uitæ comparatione. Ego cùm hæc cogito, tum aduersantium huic opinioni pertinaciā, nihil aliud intueri uideor, quàm illos, qui paupertatem plusquam diuitias laudant, stultitiam supra prudentiam, & morbos super bonam ualitudinem extollunt: quāquam enim ingeniosi uideantur, nemo tamen est, qui non aperte intelligat, illos mentiri: & si facilius sit, eas causas defendere, quàm Aristotelem in sententiam mortalitatis animi trahere posse. Nemo igitur Parisiensem synodum, aut Scotum, uel Britonem, Gregorium Nicenum, uel Augustinum, aut Gregorium Nazianzenum, Alexādrum uē Aphrodiseum obijciat: quinetiam Conciliatorem huius opinionis fuisse puto: nam quòd dixerit animum humanum esse mortalem, accusatum ipse se refert: sed & Galenus, sed & Plinius hoc existimant, quamuis de Aristotele quòd hoc senserit, nihil prorsus dicant. Sed audi quæso, unde hi uiri in lapidem impegerint, quantaq; fides his circa Aristotelis interpretationem sit adhibenda. Nanque Augustinus putat, Aristotelem crede-

re animam humanam esse corpus, facile est ex hoc intelligere, illum ne Aristotelis membranas uidisse. Nec magis oculati duo Gregorij, quamuis sancti alioqui: quid enim cum uitæ sanctitate doctrinæ peripateticæ? Porro quis hos homines tueatur, aut ferat? qui tot existentibus difficultatibus in tanta causa, qualis de immortalitate animi habetur, tam inconsulte iudicium ferant? ut homines illos Aristotelem totum euoluisse existimarent. Parcendum est Alexandro, parcendum est Scoto, ac Pomponatio, qui etsi aberrauerint, plurimum tamen laboris insumpsisse in exquirenda ueritate uisi sunt: sed Alexandrum gloriæ cupiditas impulit, ut cum Plato immortalem dixisset animum, Theophrastus quoque idem ex Aristotelis sententia affirmasset, melius Aristotelem discipulo suo Theophrasto intelligere uideri uoluit, ac simul Platonicos in certamen cum Peripateticis committere, ut fora singulis diebus in re tam magni momenti resonarent, Alexander dixit, Argumentatur Aphrodisæus. Verum Ioannem Scotum nihil magis adiecit ad immortalitatem negandam, studio contradicendi beato Thomæ, ac et si nunquam illum legissem, ut primum scirem Thomam immortalem illam pronuntiasse, illico quid Scotus dicturus esset, diuinarem: maluit etiam hac in re Auerroï contradicere, cum ferme nouæ opinionis inuētor esse, cum Albertus & ipse immortalē asserat, & Aphrodisæus, qui uix nūc in lucem exesus, ac paucis cum membris euasit, tunc nullius pretij haberetur. Verum decebat tamen, ut Alexandrum, & Pomponatium

natum rem hanc dilucidius explicare: sed confusus ingenij sui perspicuitati, cum longè melius propria moliretur, quàm interpretaretur aliena, sententiam uerisimilem prætermisit, absurdam amplexatus est: erat autem uerisimilis sententia Scoti, hoc modo si probata fuisset: Si principia Aristotelis sequamur, animam potius cogimur humanam mortalem dicere, quàm immortalem. Veruntamen si ex uerbis illius sententiam uenamus, proculdubio credendum est philosophum animam intellectiuam immortalem existimasse: sed nō sic protulit sententiam, uerum his uerbis penè. Non omnia uerba, etiam assertiuè prolata à philosophis, sunt probata per rationem naturalem, sed frequenter non habebant, nisi probabiles persuasiones, uel uulgarem opinionem præcedentium philosophorū. Iam enim dixerat antè, rationes illas apud philosophum pro mortalitate cōcludere, unde mortalitatem demonstrationibus tribuit, immortalitatem illi, tanquam ex præcedentium philosophorum sententia, non propria loquenti: cum tamen, ut ostendimus, manifestè pateat, & clarè, Aristotelem hoc dixisse, & sæpius, nec ex ullius philosophi præcedentis opinione, cum illis aduersaretur. Causa tanti erroris fuit, quòd hæc duo quæsitā confuderunt, quid senserit Philosophus: quid ex ratione naturali sit manifestum: Peccauerunt autem in utroque, timentes dicere, Philosophū aliquid aduersum rationes naturales sensisse: nam & de philosopho aliena existimauerunt, cum alij in opinionē mortalitatis illum traxerint, alij ambiguū eum fecerint, dubiæq; sententiae

tentiæ: cū tamen, ut sæpius etiam diximus, ne uel unum locum possint ostendere, in quo uel intellectus mortalitatem agentis, uel obscurè innuerit, uel illum esse animæ nostræ opus, aut ab animæ nostræ substantia alienum. Herueum autem Britonem, & Cōciliatorem ne mihi commemorares, nam si de autoritate certandum est, Ioannem Chrysostomum longè plus his omnibus magnifacio. De synodo Parisiensi nihil mirum: pontifices hoc uideant, qui dum per impulsū homines ad summos euehunt honores, non ex uirtutibus, synodos etiam constituunt ex his, qui ut diuitijs, & gratia, ac magistratu pollent, sic etiam in eruditione primas sibi uendicant partes, inde grauissimī errores exoriuntur. Sed iam penè suo malo plectuntur. Hæc enim quanquam (ut Philosophus rectè dicebat) parua in principio sint, maxima tamen euadunt in fine: sic minimo errore legati tota Germania à religione abalienata est; sic supra synodos synodus, & super concilia concilia. quare ne illud etiam nobis periculum adiicitur, ut pro fidei articulo credendum cōstanter sit, Aristotelem uoluisse animum humanum, uel unum in omnibus hominibus tantū esse, uel esse mortalem. Plinium relinquo, qui Solem & astra putat ignes à terra eleuatos. Dñ boni, ne huic homuncioni naturalium rerum iudiciū crediderim: cū etiam Aristotelem legisset, adeo obesæ Mineruæ fuit. Pomponatius de gloria decertat. Sed ne his meritò contuleris Theophrastum, Themistium, Simplicium, Ioannem Grāmaticum, Auerroēm, Auicennam, Algazelē

zelem, Thomam D. D. Albertū, Michaelē Ephe-
sium, omnes denique Peripateticos alios: ac ut Pla-
tonicos, de quibus iam satis dictum est, nunc præ-
teream, philosophiæ principes, qui omnes unā sen-
serunt, animam intellectuā non solum apud Ari-
stotelem, quod manifestissimum est, immortalem
censeri, sed etiam secundum Peripateticorum prin-
cipia dici debere.

Ergo Theophrastus ex Themistij relatione *ὡς κε
δ' ἔν ὧς ἀγίνετο, ἵππερ ἀφθαρτοι. ἐν ὑπάρχων δ' ἔν,
διὰ τ' ἕκ ἀεὶ ἢ διὰ τ' ἁλὴ καὶ ἀπάτη ἢ διὰ τὴν μίξις,*
Nimis superstitiosum existimo Græca ex his refer-
re, quos non obscurum est, quid dicant, sed potius
repetentes claram de hac re sententiam proferunt
tum maximè, cum præter id etiam diligentissimè
Latinis reddita sint. Sufficiat igitur nunc hæc in-
terpretari, reliqua Latinè addantur. Dicit igitur
Theophrastus, Videtur igitur tãquam ingenitus,
si incorruptus, asistens uerò cur non semper mo-
uet, aut unde obliuio, & deceptio, an ob permixtio-
nem? Et rursus ex eodem: Cum intellectus homini
extrinsecus accedat, cumq; tanquam appositus, in-
uectusq; sit, quæritur, quemadmodum cõgenitus
nobis dicatur? demum, quænam confirmatio, na-
turaue illius sit? Certè id quod dicitur, nihil esse
actu intellectum, ad potestatem si referatur, omnia
rectè hætenus dicuntur, quatenus & in sensu. Non
tamen eò usque ad uiuum res est resecanda, neque
tam nihil actu probandus, ut neque ipse sit: calu-
mnia hæc esset, & oratio cauillo proxima. Sed in-
telligendum, ut in animo talis sui generis potentia
sit pro

fit pro formarum gremio, qualis in rebus materia constantibus facultas illa est, quæ constitutioni earum infertur. Porro quod dicitur, mentem extrinsecus accedere: non ita statuendum est, ut uerè appositus, inuectusq; habeatur: sed qui statim ab ortu comprehendere nos soleat. Item, quo nam pacto res efficiuntur intellectæ? & qualis passio ea uidetur? necesse est enim, ut afficiatur animus, ac quasi patiatur, si prodire debet ad gestionem, quemadmodum sensus: sed cum incorporeus sit, quomodo fieri potest, ut patiatur, uel immutetur à corpore? utrum etiam ab illo, an ab ipso principium esse putandum est? Planè cum nihil à se ipso patiatur, ipsum pati à corpore uideri potest ortum habere. At uerò causam præstare omnium actionum, id est ut res intelligatur, uel non intelligatur, quemadmodum & in sensu perspicitur, ab ipso intellectu utique proficisci uidetur. Illud Hercules perabsurdum forte sit, intellectum, qui naturam materiæ refert, nihil ipsum esse, sed tantum potentia omnia continere. Hæc cum Theophrastus dicat, qui tãdiu Aristotelem audiuit, quem ferunt etiam à pedibus illius cubare solitum, cui scholam ille reliquit: nunquid etiam ad hæc habet Pomponatius quid respondereat, intellectus ille agens de foris uenit, & nobiscum connascitur: non igitur anima est intellectiua actibus formata intelligendi, cum ea non nisi tempore perficiatur, nec tamē sit agens intellectus, hunc tamen solum mentem Aristoteles uocat, hunc de foris, ut ille uertebat, uenire affirmat: non passiuum intellectum de foris uenire dicit Theophrastus

stus. Sed in re adeò clara longiusculi facti sumus ob hominum stultitiam, qui magnis nominibus, non rebus ipsiſ fideſ habent.

Sequuntur autem Themistiſ & Simplicii autoritates, quæ de agente non discrepant, patientē uerò etiam faciunt immortalem. Sed cū nemo neget, illos cū nouis de agente concordare in immortalitate, extentq; eorum libri apud omnes, tam clare hoc affirmantes, superfluum duxi ex his quicquam adijcere. Michaëlis Ephesiſ uerba tantū subungere libet: ea autem x. Ethicorum super illud Philosophi, βέλτερον μόνον ὁ νῦν ἢ πῶρ. Sic Latine translata se habent: Particulam inquit meliorem, & hominem dicit mentem nostram. Siquidem uerum, & maxime hominem in rationali uita constituit, eumq; duplicem: alterum ex rationali anima, & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, ui uere secundū uirtutes. Alterum autem qui primo, & uerè homo sit, mens nostra, de qua prosequens differet: quicquid autem hoc est, à corpore segregatum est. Et ex his item fit perspicuum, Eos, qui dicunt, Aristotelem opinari animam mortalem, nihil uerè loqui. Sed tamen hic forsitan & Philoponus, ac Thomas, tum Albertus parum nobis fauent, quoniam nimis aperte tum etiam, quod ne religionis amore moueantur, suspicari quisquam posset: nam Thomam, & Albertum, ut qui in diuos referantur, nemo est qui ambigat, illos fuisse religiosissimos: Ioannes Philoponus Alexandrinus contra Proclum, & Seuerum multa pro christiana

na fide scripsit, ausus etiam mundi ortum asserere, quod quàm piè, nemo dubitat; quàm peripateticè, omnes intelligūt; mihi unus Theophrastus sufficiet pro omnibus in Aristotelis sententia declaranda, alios autores ad pertinacium uirorum retundendam petulantiam adiecimus, quanquam adeò clara sint in hac disputatione uerba philosophi, ut nullo (ut diximus) iam interprete indigeāt; quin & ipse Aphrodiseus quasi ueritate ipsa rei cō- uictus, in hunc modum problema conscripsit, uolens rationem reddere, cur temperatura corporis ad animæ operationes sit necessaria. Animam rationalem per se quidem immutabilem, facultate manentem, assequutam actum propter immortalitatem, nactamq; rursum organum aptè dispositum, facultatem ad actum probè deducere. Hoc autem, ut uisum est, de omni concludit anima, dissolutumq; prius: sed tamen non id uerum est, Alexandri pace; nisi hoc intelligatur, quòd anima ipsa rationalis habeat impressionem illam cœlestem, per quam semper manet, nec uitietur organi intemperatura. Hoc autem ex animæ substantia pendet, & (ut declaratum est) cōmune omni animæ: quare non ad uim rationis, aut immortalitatem referri debet, quæ ex opinione Alexādrī soli intellectui competit, atque ei, ut actioni, uel affectui cuidam, non substantiæ, nec uerè, sed secundum similitudinem: quamobrem plus ad Alexandri inconstantiam ostendendam, quàm ad declarandam Philosophi mentem, hæc autoritas facit. Sed iam tempus uidetur, ut rationes, quibus ad tantam rem asserendam

afferendam Philosophus deductus, imò compulsus est, in medium proferam.

*Rationes Aristotelis pro animi
immortalitate.*

ETenim quid eum coegerit, cum tot, tantasq; X X I I.
uidisset difficultates, neque enim quicquam
eorum, quæ diximus, aduersus animi immortalitatem Aristotelem præterijt, confiteri tam aperte animi immortalitatem, non enim leue aliquid existimandum est, dicendum nunc puto. Nanque plurimos, imò omnes expositores hac in re, non solum inter se discordes, sed etiam indigna tanto Philosopho sentire uideo: illorū autem neminem, prohi superi, illius mentem intellexisse. Alius mortalem eum credidisse affirmat, alius inconstantem, cum nemo firmior, nullus cautior extiterit in scribendo. Mortalitatem uerò adeò semper in hac causa exhorruit, ut ne unquam in scriptis suis uestigium reliquerit. Quid igitur mirum, etiam nunc philosophos nostri æui supercilio intolerabili nihil scire, sed perstrepere, nullisq; conuinci rationibus, etiam si demonstratiuæ sint. Sufficit enim ne quis in hominum turba, aut coram adolescentulis posterior dicat, aut ut nugetur copiosius: quin etiam, ut admirabiliore uideantur, ea dicunt, quæ nec intelligunt ipsi: nanque alios quis credat intelligere, quæ illi, qui dicunt, haud percipiunt, consulteq; nullo consensu proferunt, ut docti uideantur, imitantes obscuritate uerborum meliores, sed non inanitate sententiarum. Alij ex his, prauos
k semper

semper,ambitiososq; ac nugaces appello, non putant se philosophos,ni primum hæreticos, ac flagitiosos se ostentent,adinuenere etiam uerba inusitata, ut postquam nihil sani,nihil ueri proferunt, barbarie incondita ab eruditis se tueantur. Qua de causa non purum dicendi genus nos seruare uolumus,ne illorum socordiam atq; ignauiam imitati, non tam eorum imperitiam arguere, quam reprehendi ab illis posse uelle uideremur. Ergo,ut ad tractationem ueniam, cum non tantum flagitiosa horum ignauia,atque superbia à proposito, quantum me fatum quoddam, quo adigi me sentio, reuocauerit, non secus Aristotelem in animæ rationalis enucleanda immortalitate,quam Archimedem in Sphæræ, atque Cilyndri hemiolia ratione demonstranda processisse uideo. Hic enim admirandum Theorema,ac basim multarum contemplationum omnibus neruis, multisq; problematibus ac rationibus construxit: ille omnium naturalium cõsiderationum finem, ac perfectionem, cum uideret esse rationis participem animam, ad illam declarandam omni studio, & multis demonstrationibus conuersus est:neque enim diuina, nisi tenuiter nobis patent, neque in humani nostri intellectus substantia quicquam nobilius est, aut scitum iucundius. Quamobrem nil mirum, non solum diligenter, atque studiosè de illo, sed etiam longa præter suum morem oratione tractasse. Quid enim, ut quidam fabulantur, illum adlegit, ut tam admirabilis rei inuentor diceretur, an timor legum, an populi uerècundia, an ambitio nouitatis? Cum
Plato

Plato ante ipsum iam animum dixisset esse immortalem: ipse uero nec Deorum, nec originis mundi, quæ ad pietatem tunc pertinere uidebantur, ullam rationem habuerit. Secundo etiam primæ philosophiæ leges irridet, puerilia, & fabulosa illas continere dicens: quod quæ maius est, referunt, sacra Cereris illum pellici mortuæ factitasse, ob quod etiam crimen in exilium actum in Eubœam ex Athenis: sed certum uidetur, ob religionem sprete Academia pulsum. Itaque quod sensit, scripsit, neque in gratiam cuiusquam, aut ob spem, uel metum: quandoquidem nec felicitatis, nisi tenuiter, aut miseriæ post mortem meminere: & palam secundo primæ philosophiæ atque audacter in omnes leges inuestus sit, fabulas eas appellando.

T. cap. 14.

Quæ autem in rem faciunt hæc sunt: Inspexit quod haud dubium est in homine plurimas esse facultates, uiuendi, sentiendi, imaginandi, memoriæ, rationis, impulsus, uoluntatis, intellectus: atque hæc omnia quidem homini inesse propter animam, cum inanima omnia prorsus his careant: cernebat etiam, quæ uiuebant, principium habere quoddam in se, quo alerentur: at contra, quæ anima ipsa carerent: ob id igitur, libro de Animalium motu, Inanimata exteriori principio moueri dixit, animata interiore: mouentur etiam quæ animam habent ad omnes differentias, atque in ambitum quasi circulari motu, seu cum augetur, seu cum nutriuntur: quod sit, ut uel ex omnium elementorum uiribus constent, uel etiam cœlestem

Cap. 2.

aliquam habeāt facultatem. Sed postmodum cū in unoquoque uirtus sibi simile generandi indita sit, ubi tot instrumenta, tot functiones necessariae erant, diuinam quandam, ac coelestem in omnibus uirtutem affirmauit, ut in secundo de generatione Animalium ostendimus, quam etiam in secundo Naturalis auscultationis asserere uidetur. Itaque haud dubium est, cū coelestia omnia natura sua sint immortalia, hanc uirtutem alicuius immortalitatis esse participem. Sed quia non secus, ac in aëre Solis lumen coelestis illa uis est in corpore nostro, cū quoddam sit accidens, nec per se subsistat, subiecta re corrupta corrumpitur: sic lumen aëre permutato, uel corrupto, uel obice interiecto: sic uis illa diuina corpori quadam solum similitudine inhaerens, eo corrupto dissipatur, atque dispergitur. Hoc igitur primum est eorum, quae Aristoteles non dubie animaduertit.

Post sensus ipsos exteriores contēplatus aliquid etiam dignius, quā quod uiuerent, habere cognouit: nam sensum à materia seiunctas formas
 Cap. 12. comprehendere pronuntiauit, secundo de Anima, atque ob id non sentire plantas, nihil enim habent illae, quod à materia uel separari queat, aut sit separatum, nec tamen ab omni materia illi separant, sensus dico, sed ab ea tantum, quae corruptioni subiacet: nam longitudinem, latitudinem, ac cætera accidentia, quae etiam cum materia coniunguntur, sensus apprehendunt: diuinius igitur aliquid habent sensus, quā animae uiuentium: quam ob causam non solum Plato belluis animo-
 rum

rum concessit immortalitatem, sed Philosophus ipse illis meliorem immortalitatis rationem tribuit, quàm eam, quæ uegetatrici est ab illo concessa. Dicit igitur, (nec enim repetere piget) primò de Anima: Si oculus iuuenis senex accipiat, non secus ac iuuenis uidebit. Quasi dicat, anima nihilo ob senectutem deterior eo, quod prius erat, facta est: eandem enim rationem cum intellectu subicit sensus, neque in ullo differre uidetur, si ad animam tantum referantur: uterque enim uiolari per se nequit, uel imminui, sed illi uel ob instrumentum deficiunt ab operatione, uel anima sublata corrumpuntur. Ob hoc igitur non solum sensus corruptionis expers est, quòd nec in morbis, nec in senectute anima languescat, id enim posterius est eo, quod demonstrari debet, quamuis apertius: sed quoniam & ipse sensus à materia abiunctas res apprehendit, quod & Alexander ipse non semel declarat. Atque huius forsitan locus esset demonstrationis, sed cum omnes id fateantur, ille uerò inter cæteros pulchrè hoc docuerit, multaq; alia sint iam declaranda, cum quilibet in se hoc experiri possit; prætermittam: atque docebo iam, quid sit inter sensum, atque intellectum similitudinis, nempe maxima, atque multiplex: primum quòd uterque (ut dictum est) res à materia separatas agnoscat, uterque etiam ab alio mouetur, ab obiecto siquidem: sensibilia enim sensus, & quæ intellectus intelligit ideo uterque apprehendit, quoniam ab illis mouetur: quòd etsi agentem constitueres in hoc sensum atq; intellectum, facilius esset animi immortalitatē ostē-

dere: sed tertium est, in quo cōsentiunt, non solum sensus, & intellectus, sed imaginatio: omnes enim, (ut in libro de animalium motu dictum est) eandem habent sedem, siquidem animam: atque hoc ea ratione (ut ibi docet) demonstratur, quod omnes hi, de his quæ agnoscunt diiudicant: nam quod magnum sit uel paruum, idem an aliud, agnoscit imaginatio & sensus, ac multo melius inter hæc rerum differentias intellectus agnoscit: non sic autem memoria, neque enim illa diiudicat. Porro quod ibi rationem per mentem, quam etiam *νῦν* solet sæpe appellare, intelligat, nemo est qui dubitet. Rationem autem dico cogitationem ab Auerroë dictam: sed siue hanc, siue intellectum patientem, uel materiam intellexerit, nihil hoc nos torquet, quandoquidem hoc solum ad demonstrationem Aristotelis pertineat, quod inter intellectum, ac sensum plurima intercedat similitudo, quæ tamen ad immortalitatem nos nihil iuuat docendam, sed ad sensum tamen Aristotelis interpretandum est necessaria.

Vnum uero adieciſſe operæ pretium est, animæ sedem omnis in ea parte cordis esse, ut ibi ille subtili demonstratione ostendit, quæ quiescit: quod enim mouet immobile esse decet, & eo in loco, in quo omnis motus origo esse cernitur: tale inquam est cor, atque eius pars, maxime quæ in se quiescit: anima igitur illic est in magnitudine, non tamen magnitudinem habens. Sic inquam philosophus elegant, atque admiranda disputationis serie nos edocens etiam quomodo per conatum moueat spiritum, & quomodo membra assuetudine etiam sine spiritu

ritu pareant uoluntati, non secus ac in bene ordinata ciuitate. Sed & illud animaduertendum, reliquas corporis partes animatas dici debere, nō quoniam in his sit anima, nāque in solo corde sita est, uel etiā maximè in eo, quod ibi cōtinetur: uidentur enim propter contenta esse uasa, non propter uasa quæ in eis cōtinentur: nobilius enim est, cuius causa alia sunt, quàm quod alterius causa est: igitur in cordis meditullio ad complantatum spiritum, non solum in hominibus, uerum etiam in belluis, quæ corde non carent, anima ipsa sita est. Manifestū est autem, quod iuxta Hippocratis sententiā, in sinistro illius uentre mens ipsa habitat, inquit enim in libro περι καρδίας, seu de corde:

Γνώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἐν δὲ λαίῳ
καρδίῳ. καὶ ἀρχὴ τῆς αἵτης. Ψυχῆς,

Id est: Cognitio enim hominis genita est in sinistro uentre, & principium reliquæ animæ.

Sed ad sensus rationem denuò reuertor. is sua natura medio modo se habet: mortalis enim est, quoniam nō sine corpore, nec quod sentiat ullum, mortis expers inuenitur: qua autem ratione à materiis res seiunctas sentit, & qua in anima est, immortalis quasi est, atque nobilior, cum sit proculdubio sensitiua animā ipsa, qua uiuimus: liceat tamen, ut inferius docebimus, eam sub eodem gradu nobilitatis, seu actus collocare, atque cum his etiam imaginationem, memoriā, & rationem: sed de illis ut humana sunt, inferius dicemus.

Merito igitur patiens intellectus huic sensitiuæ

facultati succedebat: atque cum similes illi esse uideretur, Philosophus in secundo de Anima inuicem eos distinxit, ne tandiu in hoc errore moraremur: nam plerique ex antiquis, cum Epicurei omnes, & Pyrrho, intellectum sensum esse credebant: itaque illud subiunxit, De intellectu autem, & contemplatiua potentia nihil adhuc dictum est. Rationem autem differentiae subiungit dicens, aliud nos opinari, ac sentire non obscure esse, quod utriusque ratio principij sit diuersa intelligere, uerum posterius hoc (nam locus admonendi non demonstrandi erat) edocturum. Igitur cum ad initium tertij libri peruenisset, nil amplius docere se cupere ostendit, quam sensus atque intellectus differentiam: capite enim tertio inquit, Cum autem duabus Prisci differentijs animam, motione scilicet accommodata, intelligendoque ac discernendo, & sentiendo diffinierint, considerandum est, quid inter intelligere, sentireque intersit. Unde etiam alij iuxta id initium tertij libri statuunt: sed hoc nihil ad rem: Illud potissimum ostendere nititur, patientem intellectum sua ac propria natura esse talem, ut pati non possit, & ideo immortalis etiam, atque similis cæteris diuinis substantijs. Hoc autem maxime nititur fundamento, quod cum sensus à forti sensibili lædatur, dico autem excellens sensibile, etiam si organum sensus nulla ex parte lædat, intellectus à nobili intelligibili perficitur: nam cum intellectus nequaquam in materia ipsa fundamentum tanquam in subiecto habeat, imò nihil sit eorum, quæ ante ipsum intelligere: haud dubie patet, illum à materia esse sua, ac propria

propria natura seiunctum, atq; ideo diuinis per-
similem. Et hæc ratio minimè cum possit infringi,
nihilominus Alexandrum, atq; Pomponatium
auxiliatores habet: nam & ipsi fatètur, intellectum
hunc patientem materia subiecta carere, ac sua na-
tura immarcessibilem, tum deniq; diuinis per-
similem: atq; nos hoc uoluisse Aristotelem concedi-
mus, tum & omnia, quæ insuper addunt, scilicet,
quòd uerè tamen corrumpatur in morte, & quòd
forma sit hominis, & quòd à corpore, ut obiecto
pendeat, & quòd nihil sit eorum quæ sunt ante in-
telligere, Aristotelē proculdubio sensisse fatemur:
quare nec in his, nec in differentia, quam cum sen-
su habet, eam autem nunc dicemus, nullo modò
aut de rationibus, aut de sententia Aristotelis au-
dubitemus, aut inter nos ulla est dissensio. Est
autem multiplex differentia inter sensum & inte-
lectū: Prima igitur, quòd sensus semper est in ma-
teria, tanquàm in subiecto: intellectus semper ab
illa remouetur. Altera, quòd sensus ab excellenti
sensibili corrumpitur, etiam si organum non læda-
tur, intellectus ab excellenti intelligibili perficitur.
Tertia, quòd sensus instrumento indiget, intelle-
ctus autem nullum habet propriū instrumentum.
Quarta, quòd sensus est aliquid antequàm sentiat,
intellectus autē nihil est eorū quæ sunt antequàm
intelligat, si illius auferas præparationem. Quinta,
quòd intellectus ab omni materia res seiungit, non
in illis magnitudinem, aut motum, aut situm con-
siderans: sensus quanquam absq; materia compre-
hendat, non tamen absq; his materiæ conditioni-

bus. Sexta, quòd intellectus uniuersale ipsum in-
tuetur, at contrà sensus singulare, quibus aliæ non
paucae conditiones, ac differentiae succedunt, nam
intellectus infinitus quodammodo est, sensus ter-
minũ habet, tum maximè qui in belluis, aut etiam
in homine, si sit exterior. Est etiam intellectus suc-
cessionem quadã perpetuus: nancq; scientia, qua Con-
choydes ego noui lineas semper appproximari re-
ctis, ac nunquam cũ illis tamen concurrere, eadem
illa est, qua etiam Nicomedes earum inuentor il-
las nouit: nancq; medium est idem, angulos opposi-
tos inuicem æquales esse, & duas rectas nullam
posse concludere superficiem: at sensus, quo uidit
has in tabella depictas alius fuit, quàm is, quo ego
illas descripsi: nam nec necesse est, easdã lineas, aut
eiusdem speciei, uel magnitudinis conchoydes ab
illo, & à me in tabella esse depictas. Quare cogni-
tio quidem per intellectum una est in omnibus ho-
minibus, manentẽ obiecto eodem, ac modo intel-
ligendi, At sensus operationes quò nã pacto omni-
bus possunt esse eadem, cum alter altero melius ui-
deat, audiat ue, nec sint eadem, quæ uidentur, aut
audiuntur, numero, imò necq; similia: quò sit, ut sen-
sum suum in alium transferre nemo possit, intelle-
ctum certè possit. Atq; id si intellectus patientis im-
mortalitatem, ac unitatem appellassent Auerròës,
& Themistius, certè parum à uero aberrare pòte-
rant: Sed cum substantiam quandam, nec formam,
(ut multi putant) nec patientem, sed materialem in-
tellexissent, ne uel Cícero orationibus, uel Chrysi-
pus illos defenderit syllogisimis, atq; fallacijs, Acce-
dit

dit ultimò, q̃ intellectus hæc ex illis struit, atq̃ continuo à materia magis recedit: uelut si quis in altũ extruat molem, sensus nihil horum efficere potest: sed ut primũ à materia recessit, eadem semper in distantia manet, nec ab illa plus solito recedere potest: quò fit, ut nec augeri alia alijs superstruendo ualeat ipsum ad modum intellectus, qui ex prioribus alia semper inuenit, nullum sibi statuens talis functionis limitem, nisi uel morbum, aut debilitatem, aut mortem, aut obliuionem, uel impedimentum: quare etiam super se ipsum retorquetur, ac semet comprehendit, cum nullus sensus hoc efficere ualeat: ad diuina etiam penetrat, omni sensuum generi abdita. Quæ omnia, cum ab omnibus, etiam qui animum uolunt apud Philosophum esse mortalem, ex quo concessa sint, atq̃ demonstrata, nullum mihi nec in ostendendo negocium exhibent, aut controuersiam excitant aduersus quenquam. omnia igitur hæc tanquam non solum ab Aristotele demonstrata, sed ab illis etiam confirmata admittimus: cum certum sit, intellectum, quatenus intellectus est, patientem natura immortalem, uerè mortalem esse, ad amussim medium diuinorum, & corruptibilem. Nec his cōtentus, nam illis morem gerere cupio, quantum possum, qui mortalitatem animi testantur: homines enim clari sunt, atq̃ eruditi. Fateor igitur, hominem etiam mortaliũ rerum esse medium, ac diuinarum: nam intellectus, qui suprema illius pars esse uidetur patiens, ut uisum est, eiusmodi est: necq̃ uerò, si materialem uelis, hunc esse non patientem digladiabor tecum

tecum:quemuis ex his statue,nam naturalis est antequàm recipiat,cùm receperit patiens:qualẽcunq; igitur ex his talem statueris , qualem nuper diximus,nostri nihil refert:nam de ipso contentio non est:quæ si esset,diligentius hoc discuteremus: nunc satis sit,quendam esse intellectum præter agentem, quem quilibet esse intelligit, ac uidet, qui natura quidem materia caret:quoniam tamen ab obiecto pendet,non uerè potest separari, sic ut mortuo homine per se maneat: at uerò de intellectu agente, quanquàm quòd sit,concordes simus: quia tamen imperitorum more disputantium, cùm ex hoc sequi aliud præter opinionem cerneret, negare possent:tum quia non ex uerbis nunc deducendæ rationes sunt, sed illud demonstrandum, quid Philosophum ad immortalitatem credendam impulerit: ideo quomodo hoc Philosophus ipse ostendat, paulò altius est repetendum. Igitur cùm in omni natura agens & passum inueniatur,tum uerò actus,atq; potentia:nam actus,quo Deus est purus,eiusdem generis,tum potentia materiæ, quæ actu caret,cùm aliorum actibus atq; potentijs non est: ergo in sensu non solum est quod patitur, uerùm & quod agit,primaq; impressio patiẽdo fit, nam formas rerum recipit sensus,atq; eas,ut dictũ est,absq; materia:neq; enim oculus, dum albũ cernit,candidus:aut auris,dum concentum audit, sonora,& harmonica: Communis autem sensus,qui diiudicat, quiq; uerè sentit(ut Philosophus censet in libro de Somno & uigilia) actiue concurrat, & cum illo anima:organum igitur uerius,quàm sensus

sus patiēdo concurrētum uerò quæ potētia sensibilia sunt ad actum per aliquid aliud reducūtur: nam colores per lumen ex potentia in actum prodeunt: similiter & in generationibus omnia quæ in potentia materiæ sunt, ad actum saltem per calorem cœlestem deducūtur: & generaliter, quæcūq; imperfectionem sortita sunt, ut passa potentiæq; ad hoc ut perficiantur, mouente, agenteq; indigēt: nec æqualis est necessitas imperfectorum ad perfectā, ut perfectorū ad imperfecta: similiter & in intellectu accidit. Quapropter tertio de Anima cap. v. rectè inquit, Cum autem in omni natura sint quædam, quorum alterum quidem unicuiq; generi materies est, ac id etiam patere potest, cum potentia cuncta sit: alterum uerò causa est & efficiens, omnia nimirum agendo, atq; efficiendo, talem subiens rationem, qualem ad materiæ cōditionem ars subit: necesse est in anima has differētiās easdem inesse. Atque quidam est intellectus talis, ut omnia fiat, quidam talis ut omnia agat, efficiatq;: qui quidem ut habitus est quidam, ac perinde, ut lumen: nam & lumen colores qui sunt potentia, actu colores quodāmodo facit. Nisi anima haberet actiuium aliquid, imperfecta omnino esset, & multis alijs deterior rebus, quæ tamen illa genere sunt inferiores. Hæc ratio est prima atq; clarissima. Altera, Sensibilia quæ solum potentia sunt intelligibilia quomodo intelligentur, nisi ab aliquo efficiente, seu agente intelligibilia actu efficiantur: uelut colores, cum non sint actu colores, nisi à lumine illustrentur, si uideri debeant, lumine proculdubio indigent

indigent: igitur intellectum aliquem agentem esse
necesse est: huius quæ cum nulla sit cum alijs discor-
dia, qui animum censent esse mortalem, negligenti-
us paulò egimus, tum maximè cum argumentū
id ostendat, quod quilibet in se manifestè agnoscit,
esse scilicet in nobis actiuam quandam uim seu in
sentiendo, seu in intelligendo. Omitto quòd Auer-

Ca. 37. & 149. roës, maximus Aristotelis interpres, hoc in expo-
sitione secundi libri de anima concesserit, tum Ale-
xander in paraphrasi, & cæteri expositores, è quib-
us unus Magnus Albertus, quis hoc iure negare
possit in sensu: cum aliud sit iudiciū sensus, aliud
sentire: sentimus: nec nisi sensu nos sentire, atque cum
hoc adeò in sensu sit manifestū, in intellectu etiam
clarius est, ut Auerroës affirmat: quare ut sensum
agentem, sic intellectum ponere nobis necesse est.
Sed cum (ut diximus) hoc nemo nobis neget, ad
alia transeamus, ostendentes quòd superest, Intelle-
ctum agētem hunc in nobis esse: sed prius obicem
quendam discutiamus, ne more Philosophantium

XXXXIII. nostro tempore in facilibus nugantes, in difficillimis
conniueamus. Itaque iam dictum à nobis est,
animam esse in spiritu, atque id ratione confirma-
tum, quod illi membris sint nobiliores. At uerò & id
rationi consentaneum: sunt enim spiritus, ut actus,
& artifices ab anima ad membra ipsa delegati: at
contra membra instrumenta, atque ad animæ facul-
tates in potentia se habentia: quare animam in spi-
ritibus cordis, firmioreque parte habitare consenta-
neum esset, nisi illud obstarat, quòd cum spiritus
perpetuò generentur, corrumpanturque, anima au-

rem non solum in illis resideat, sed etiam eorum sit forma, atque actus, necesse erit animam singulis momentis permutari, nec ullum hominem eundem esse, qui pridie fuerit. Hanc uero difficultatem Galenus mouisse uidetur in libro, cui titulus est, de utilitate respirationis: respondetque in hanc ferme sententiam Asclepiadi, qui hoc (ut puto) argumento ductus, singulis momentis alium hominem fieri affirmabat, anima (ut dixi) permutata. Ostendimus autem animam, & si non una per totam uitam permaneat, longo tamen tempore eandem esse. Itaque hoc argumento (ni fallor, nam aliud fortius ad hoc demonstrandum inuenire non queo) adductus est Galenus, ut fateretur, uel hominem eundem permanere non posse, aut animam corpore ipso non secus ac nauam naui uti. unde in v. digestorum Iurisconsultus Alphenus, sub titulo de Iudicijs, lege proponebatur: sanxit, Hominem quamuis tempore secundum omnem partem transmutetur, uelut & senatum, qui perpetuo successu reparatur, etiam post aliquot secula eundem dici debere. Quare & ex exemplo, quod totus homo immutetur, clarum est, & quod sententia ea sit Iurisconsulti uerba declarant, & quod haec opinio olim celebris fuerit autoritas, ostendit cum inter leges ab Imperatore relata sit: quae tamen omnia quis non uidet ex hoc uno pendere fundamento, quod animus ipse mortis legi obnoxius sit. Quare ne adeo neglecta ratio pro Platonis opinione, atque pro communi omnium animorum immortalitate fuerit haec, quod necesse sit, si anima mortalis sit, etiam idem animal per totam ui-

Cap. 20.

tam non idem numero esse: nec turpe mihi duco, si ambitiosus Galenus argumentum hoc, quod, aduersus opinionem suam aperte militat, diluere non est ausus, quod ego & ipse nunc ad ingeniorum experientiam pretermittam illud: tum presertim, quod in libro Floridorum dissoluere aggressus sim. Id tamen nunc non filebo, esse aliquid medium in corde inter spiritus ac membri substantiam, quo corrupto, uel minimū uitiato exhalat anima, substantia quidem spiritu durior, ac perennior, facultate non illi absimilis: nam quod quisquā animam membrīs, aut cordis substantiæ infigat, non est, cum & ipsa ut reliqua motum recipiat, nō det, uirtus uerō per eam partem uniuerso corpori distribuitur, per quam totum dicitur corpus animatum, arteriæq; sponte uelut & cor mouentur?

Ergo ut ad intellectus agentis rationē accedam, duas de nobis mouet quæstiones Philosophus admirabiles, ac quasi inuicem pugnantes: Alteram, Cur cum uolumus intelligimus; alterā, Cur non semper intelligimus? Videntur autem inuicem pugnare: nam si agēs intellectus intra nos est, cur non semper, ut reliquæ intelligentiæ intelligimus? nam proprium munus est intellectus intelligere, uelut animæ, ut uiuat: nec uerō anima sine uita esse potest. At si extra nos est, cur uolūtatis arbitrio subiicitur? experimento enim deprehenditur, nos longè melius eum uolumus intelligere, quā sentire. Itaq; hanc tanquā clarissimam silentio prætermisit, contentus docere, agentem intellectum eandem rationem subire eum sensu, quod in nobis sit, & quod

& quòd non alius sit à patiente: nam patiēs imago est quædam agentis. Soluit autem primam, docēs, agentem intellectum non esse eum, qui intelligat, cum iam patientem præsupponat: sed facere, ut patiēns ipse intelligat, Propterea lumini illum comparat. Itaq; postmodum quærit, Cur non reminiscitur hic intellectus post mortem: hunc igitur, ut declaratum est, manere uult, & nostri esse partem: nam si alteram istarum conditionum sustuleris, quæstio nulla est: Nam si nō uerè manet, quomodo recordatur: si non est nostri pars, quī potuit scire? Sed hæc per transfennam, neq; enim nunc necessaria ad probandum intentum rationis Aristotelis sunt. Nec duo solū animaduertere decet, illum docere, agentem intellectum non semper intelligere, quia nec patiēns semper intelligit: patiēns non semper intelligit, quia nō semper est, pendet enim à corpore, nec ullam habet substantiam, nisi semetipsum: ut igitur in morte cessat, sic & cum non operatur. Reliquum quòd intellectus noster agens in nobis est, quia cum uolumus intelligimus. Propterea etiam quærit, qui prior sit: & manifestum est, quòd quomodo patiēns prior est, natura autem agens: nam intellectus agens non intelligit, nisi iam patiente existente: patiēns autem mouetur à sensibus, sensus ab obiecto, inter quos etiā memoria adnumeratur. nam ut habetur in libro de Animalium motu, memoria mouet mentē spe media, iocūdo, ac tristi simulachro proposito: nam bona, & sperata (dicit) appetimus, & ad ea accingimur, fugimus mala, si adesse crediderimus: sed hæc,

ut dicunt, potius in practico intellectu. Verum memoriae (ut in libro de Memoria docetur) sensus suggerunt similitudines, atque inter sensus imaginatio annumeratur, est enim sensus interior: quare agens intellectus non semper intelligit, quia patiens non semper. Ridiculi igitur sunt, qui agentem intellectum Deum esse statuunt: nam nec ille in nobis est, nec nunquam non intelligit, nec patiente indiget, & si ille sit, iam nos non actiue intelligimus, sed passiuè tantum. Quamobrè benè dixit Auerroës, de agente sensu siluisse Aristotelem, non de intellectu, quod hic obscurus non esset. Nunc igitur quid intersit inter nos, & Alexandrum, facile est intelligere: nam agentem hunc nos declarabimus immortalem, aliumque à patiente intellectu, non quidem, ut duo omnino sint, sed quoniam patiens separabilis inquam est, sed agens separatus, hunc etiam esse substantiam aliquam, neque ipsummet tantum. Est uero illud apud Alexandrum difficilimum, quod si agens intellectus nulla natura est, sed actus tantum eius qui intelligit, quo nam pacto primam formabit intelligendi actionem, nullus iam actu existens. Verum fortasse Deum agentem constituit, qui illuminet: alium uero facit agentem, qui in nobis sit, & qui diiudicet: quare melius sic defendi poterit, quanquam hoc non ipse dixerit. Sed si Deum facimus agentem intellectum, aut semper faciet uniuersalia hæc, aut non: si sic, iam ad ideas Platonis necessario confugimus, nec ex singularibus uniuersalia colligetur: si non semper, quo nam pacto intellectus cum uolet, intelliget; hanc ob causam

X XIII.

sam agentem intellectum Deum noluit (ut existi-
 mo) ponere Alexander His tandem declaratis, ui-
 detur argumentum ipsius Philosophi demonstran-
 dum, si prius tamen quædam quæ in nobis sunt,
 edocuerimus: ea autem sunt hæc: Cùm nobis, ac
 belluis cōmunes sint sensus exteriores, interioresq;
 maxima tamen in interioribus hominum, & bel-
 luarum differentia intercedit: nam imaginatio, &
 ratio ipsa ad infinitum se extendunt, cùm nullis li-
 mitibus in homine circumscribantur: at belluæ so-
 lum ea imaginantur, quæ uiderint, aut senserint,
 nec infinitam uim habent illorum uirtutes: existi-
 mant & belluæ, sed in paucis illarum hæc uis ap-
 paret, & obscurissima est: maximam enim credun-
 tur habere elephantes, & simiæ, post quas canes:
 nam & dum hæc emendaremus, quidam simiam
 circumferebat equos regentem, multaq; alia uisu
 atq; auditu mira faciebat: hæc tamen animalia ue-
 lut implumes aues à nido, sic ipsa à præsentis sensu
 discedere non queunt: uerùm memoria adiuuan-
 tur, quæ in illis adeò eminet, ut non secus, ac sen-
 sus exteriores communis, ac sine discrimine ullo
 hominibus, & belluis impartita uideatur, atq; id
 ratione: nam reminiscenciam solis hominibus na-
 tura dedit, quæ memoriæ uice in nobis fungitur,
 & huic quemadmodum imaginationi, & rationi
 sine termino uim, ac potentiā largita est: nimirum
 igitur homines nulla in parte facilius lædi faculta-
 tum animæ interiorum, quàm in memoria, quòd
 ea maximè corpori annexa sit: est enim memoria
 quasi etiam in membris ob consuetudinem sita:

nam nulla cogitatione citharam pulsamus, & rectè, ut digiti absq; memoria moueantur; nam memorantes etiam aliquando nihil comprehendimus, uelut pueris accidit, cum longas orationes recitant uelociter, ubi nec intelligunt quicquam, & si illos morêris obliuiscuntur. Igitur nihil mirum, memoria pollere belluas, & pueros, quod ea uis rationi nullo pacto misceatur: quinimò si mentem exhibeamus, obliuiscimur multorum: at contra remi- niscentia uiris melior est optimaq; mente magna præditis, cum etiam ab illa iuuetur. quare quod homo alijs in partibus internis uim quandam diuinitatis præferat, si memoriâ excipias, abunde ostensum est, cum uideatur memoria non solum cerebro, sed omnibus corporis partibus manifestè inesse. At exteriores sensus nihilo secius alijs longè sunt in homine, ac belluis. Nam ut ab auditu incipiam, Homo solus harmoniam, & concentum percipit, nulla bellua huius est capax, quanquam uocibus sui generis aut consuetis, uel etiam clarioribus delectetur, uelut equus tuba, & ceruus fistula: similiter & in pictura, nec enim uarietatem colorum, ac pulchritudinè, nec cœli sereni uenustatem, nec pratorum florentium amœnitatè sentiunt aues, uel belluæ ullæ: sic & in odoribus, nam præter odores ciborum, nullos, quamquam suauissimos, sic percipiunt, ut ullam ex eis capiant uoluptatem, & si incertum sit, an eos, qui ad cibum non pertinet, sentire possint: nihil tamen in rem facit, cum manifestè constet, atq; hoc certè magnum est, nullum genus auium, uel piscium, aut quadrupedum harmoniam

moniam, uel colorum uarietatem, uel odoris suauitatem, quæ præter ciborum usum est, sic percipere, ut illa delectentur. Possem & hoc ad gustum, tactumq; extendere, sed cum difficillimum sit, ac magis curiosum, quàm utile, nunc id prætermittam, ad argumentum Aristotelis properans, contentus solum id ostendisse, hominì cum belluis & si multum similitudinis, parum, aut nihil ueræ affinitatis naturæ intercedere. Quamobrem rectè dixit Auerroës in fine libri de Sèsu ac sensibili, homines medullam sensibiliùm comprehendere, belluas autem quasi illorum tantum cortices, atq; omnia hæc & ipse iuxta ea, quæ diximus, edocet. Igitur his suppositis, declaratisq;, ad Philosophi argumentum deuenio. Intellectus agens perfectio est patientis, atq; omnium eorum, quæ sunt in homine, imò perfectior ipso patiente: cum igitur patiens iam sit separabilis, agens inquam ipse erit separatus. In uno quoq; enim entium genere, in quo multa secundum ordinem constituuntur, quæ propter aliud, & ad consequentiam talia sunt, necessarium est ad unum, quod sit per se tale, deuenire. Ostensum est autem, omnia in homine, quæ cognoscunt, quodam immortalitatis, ac diuinitatis genere participare: igitur oportet illud esse, quod per se tale sit. Neq; uerò est ulla perfectio maior patientis intellectus dignitate, quæ non sit absolute immortalis: ille enim iam separabilis esse conceditur, nec quicquàm obstare, quin separetur: utitur toto corpore, ut organo, quia nullā partē habet illius præcipuam, est enim absolutus: quia tamē nec substan-

tia quædam est, nec sine corpore, tanquàm obiecto intelligit, & si natura propria sit immortalis, non potest à corpore separari: quam'nam igitur maiorem agentis perfectionem dabimus, ut intellectus hîc non sit uerè immortalis: manifestum est etiam; omnia illa ex hoc pendere, igitur hic ipse per se talis erit, uel ex alio rursus pendet: at si pendet & substantia est, nihilominus æternus est, quod enim ab æterno profluit, si substantia sit, æternum est: nam si lumen solis esset substantia, sicut est accidens, indubiè æternum esset, perit tantùm quia substantia non est. At uerò intellectum esse substantiam declarat hoc quòd mouet, & agit non tanquàm instrumentum: si enim calor per se ageret, utiq; esset substantia: sed non calor agit, uerum calidum. Est etiam homo absolutum animal, nec ullius exterioris indigens, quare intellectus suus per se talis est, & non alterius causa: hic autem agens quo'nam pacto, etiam si ab alio pendet intellectus agens, in nostra hic erit potestater: quare relinquitur, ut hæc substantia in nobis sit, & immortalis.

Hanc ob rationem, quæ certè si non est demonstratiua, attamen omnibus argumentis, quæ in contrarium sunt adducta, ualidior, etiam simul sumptis, longè est, ac plusquàm probabilis. Philosophus quasi gloriabundus toties repetit, ubiq; tantî inuenti memor, mētem solā uerè immortalē esse, solam immarcescibilem, extrinsecus uenire, nec unquàm mori. Inde Auerroës, Theophrastus, Themistius, Simplicius, omnisq; Peripateticorum turba cū hoc unū scirent, illū animū censuisse immortalem

talem, nec satis qua ratione inductus hoc ille dixerit perciperent, sed pro uno tantum argumento multa subiicientes, quodq; sic erat ualidissimum, in plura dissecantes, infirma singula reddidere: sed iam de modo, quo illum tueri possent, maxime soliti, in diuersas abiere sententias: attamen omnes ferme, quæ in illius unitatem descenderent. Quam obrem nunc de illa propositum esset tractare, nisi prius reliquas rationes, quæ ab alijs adduci solent, annectere propositum esset: non quod cum hac una Philosophi illæ sint conferendæ, sed quod, ut in cæteris plerumq; homines ineruditi, uel ingenij hebetioris his magis rationibus persuasius, quàm demonstrationibus moueantur, quod & cõfirmat Auerroës. Verum non tam propositum est, illos persuadere debilioribus rationibus, quàm docere, ne multitudini rationum confidant, sed ponderi: ergo una ex his argumentatio est.

Rationes reliquæ pro animi immortalitate.

SI homo medius esse debet inter mortalia, ac im-
mortalia, necesse est cum corpus uerè corrup-
tioni obnoxium sit,
ut animus uerè sit im-
mortalis: namq; cum
Deus purus sit actus, π
Materia prima pura \circ
potentia ille diuinus, π
& immutabilis: mate-
ria prima corruptio-
nis subiectum, ac mortis, proximæ Deo intelligen-

x x v.

D E V S.

Intelligentiæ cum suis
ordinibus.

{ Intellectus agens
Intellectus patiens
Sensitiua & uegetatrix.
Elemētum uel mistum

Materia prima

ciæ. Materiæ uerò elementa, & mista inanimata, ut æterna corruptibilibus, materialia immaterialibus copularétur, homo factus est ab utroq; æqualiter distans : nā perfectissimā mortalium, imperfectissimā immortalium adeptus est: ut uerò etiam hæc iungerentur, intellectum patientem quasi illorum medium sortitus est, natura immortalē, & immaterialem, at uerò dispositione morti obnoxium, & qui alicui tanquā fundamento inniteretur : animæ quidem dico, ac formis, & simulachris sensibilibus rerum. Ergo hunc hominem, qui sic constar, quis non uidet medium esse, atq; participem diuinorū, atq; humanorū, qui si agente intellectu careret, uel nō omninō medius esset, uel nō particeps, essetq; querendus alius quispiā medius ab hoc, qui utriusq; particeps naturæ esset, quē cū inuenire non queamus, lōgē melius ipsum hominem talem esse fatebimur, qui ab utroq; extremo æqualiter distat, quiq; eorundem æqualiter etiā sit particeps.

xxvi.

Est etiam illud magnificandum, quod si animus noster non esset immortalis, nulla est à morte pœna, uel gratia, quare nec hīc uerē bonum, aut malum : nam omnia inania erunt, & ad nihilum redigentur. Quid enim proderit fuisse, uel non fuisse : aut in quo homo mortuus à figmento distat & uiuens etiam quid habet, cū uerē sit nihil?

xxvii.

Tum uerò illud ad rem facit, quod nunc sum, & esse me intelligo, cur nunquā aliās fui, aut futurus sum & modō nunc sum hoc intelligens & nam intellectus cum sit res necessaria, non potest contingenter esse, quis distulit & quis seruauit?

At

At uerò idem, dicent, de lapide & boue obijci potest. Nequaquam: nihil enim horum se intelligit, nihil uerè actu est, sed omnia sunt partes suarum specierum. Propterea & qui intellectum unum esse dicunt, nihilominus huic argumento satisfaciunt: ob id igitur nunc sum, quoniam materiae huic contingit, ut huic perenni substantiae copuletur.

Considerandum est etiam, hanc nostram animam undequaquè infiniti argumenta prodere, tempus æternum non solum intelligimus, sed imaginamur, magnitudinem quoque infinitam, ac numerum: ipse intellectus perpetuò progreditur, & si uitæ breuitas non impediret, nihil non aggredere-xxviii.
tur, omnia illi peruia, ac patentia, sine limite, sine meta, omnis expers concussione: sensu utimur, qualis datus est nobis, intellectu uerò etiam aliorum adiuuamur, quod in sensibus efficere non possumus.

Illud quoque nos admonet, quod diuina intel-xxix.
ligit, nec mortalia nisi sub diuinitatis forma quadam: quod esse non posset, si ipse diuinus non foret: nam quod promiscuus: & sine differentia, uitiorumque capax esset, defendi potest: quod uerò mortalia concipere non queat, nisi sub immortalitatis effigie, ipse mortalis existens, omni rationi, omni quoque experimento repugnat.

Cessaret etiam ratio omnium horum inferiorum: nam elementa quorsum facta sunt: ob mixta nempe, hæc ob animata, hæc autem propter illa, quæ sensu prædita sunt, animantia propter hominem.

At uerò hic, si mortalis est animus, cuius causa esse potest, nisi sui ipsius. En præclaram responsionem: nam qui animum fatentur esse mortalem, diuiniorem hominē faciunt, quàm qui immortalē: nempe illum sui ipsius causa tantum esse fateri coguntur, quamuis propter se esse soli Deo competat. Evertunt igitur, qui sic dicunt, uniuersi ordinem.

x x x i. Adde quod à Cicerone inducitur, Frustrā ne tot sacra, ceremoniæ, obseruationesq; Deorum, religio, pietas: omnia ne hæc, in quibus tandiu uniuersum genus consentit, quanquā ob ignotas causas diuerso ritu, pessum cunct?

x x x i i. Est ne etiam quicquam aut menti nostræ cum Deo dissimile? aut cum mortalibus simile? Cur tāta celeritate mens mouetur? cur cœlestia penetrat? cur fundamētum tot uirtutibus exhibet? cur adeo sapientiæ auida? cur tot disciplinas nouit? cur sine medio ullo ab animalibus cæteris recedit, si potest esse mortalis? Denique cur solus super seipsum flētatur? non ut oculus, qui cū reliqua uideat, se ipsum non cernit.

x x x i i i. Dubitabat etiā, & meritò, Petrus Manna Cremonensis, nam si animus noster mortalis est, uelut & belluæ, cœlo subiicimur, nec liberum est uelle, quæ nolumus. Respondet ad hoc Pomponatius, Ideo non subiici, quia natura sit æternus, quamuis per consequentiam alterius corrumpatur. Hæc responsio est uoluntaria: nam illud ego quæro, Unde hoc nanciscatur, unde illam naturam immortalē, cū undequaque mortalibus circumscripiatur, adeptus est? At dicit, ab intellectu agente, qui exterius

rius est, abstrahitq; hic intellectus ducit originem. Quomodo iam abstracta ista recipit, ac intelligit, & quando uult: Respondet, Illis se applicat. Iam uero istud declarauimus, quod si diuinus aliquis intellectus uniuersale colligit ex singularibus, nec nobis sensibiles formæ, ac idola erūt necessaria, erūtq; uel ideæ cum Platone iāciendæ, aut cōcedendum intellectum diuinū singularia intelligere. Sed quid opus est uerbis, cū unusquisque hoc in se percipiat, quod propria mentis ui uniuersale colligit ex singularibus.

Simile ferme est, quod dicitur à Suessano: Si XXXIIII.
animus noster mortalis est, ex potentia materiæ educitur, quare esse à corpore habet: habet igitur & ut operetur, ac generaliter, non secus, ac belluæ, à sensibus dominabitur, nec suis actionibus præerit. Est etiam aliud, sed quasi iam dictum, illius argumentū: Vniuersalia quæ ex indiuiduis sumuntur æterna sunt, nō autem per essentiam: nam ideæ essent Platonis, participatione igitur tales sunt intellectus humani, qui per essentiam æternus est.

Verū sunt & qui existiment has rationes aliquid momenti habere, Anima inquam est impartibilis, forma igitur etiam immarcescibilis erit: nam quod impartibile, nō pēdet à materia, omne enim materiale est quantum. Si dicas quod corrumpitur ad corruptionē corporis, non quia ipsius pars, sed quia terminus, ut etiam punctus. contra quia punctus est solum in potentia, & posterior natura corpore anima prior illo, & actu.

Similiter, quod separata iungere potest, separa- XXXV.
tum

tum est: anima iungit separata, nam & in materiis libus ex pluribus hominibus unum facit hominē specie, ex pluribus animalibus unum genere animal; sic etiam separata quæcunque coniuncta sunt, ut in lacte dulcedinē ab albedine distinguit: agnoscitq; perinde differentia, ac si in duobus essent corporibus. Anima etiam se separatis substantiis intelligendo assimilat primò, deinde iungit, quod (ut dictum est) Aristoteles xii. primæ philosophiæ fatetur, ut superius docuimus, & Aphrodiseus concedit, quia anima separata est. Nemo autem est, qui non intelligat harum duarum Plotini rationū primam etiam belluarum animis conuenire.

xxvii. Auicenna etiam sexto Naturalium sic pro animi immortalitate argumentatur: Anima non corrumpitur per se, cum per se cōtrario careat: nec ad consequentiam alterius, cum opus habeat extra illud, cuius corruptione corrumpi deberet, ipsa nunquam corrumpi non potest, nisi ad corporis consequentiam extra quod operatur: nam intelligere, ut sæpius dictum est, nullo modo fundatur in corpore, rāquam in subiecto, sed in anima tantum, ut ab illo separata intelligitur.

xxxviii. Sunt etiam morales rationes Girardi de Odonis, quarum prima est: Si animus humanus mortalis est, nulla est felicitas: quia non post mortē, toto homine dissoluto: nec in uita, nam sic in uirtute maximè esset. At uirtutes uel propter se, uel propter spem sunt desiderandæ, ac exercendæ: spe igitur sublata, relinquitur, ut sint propter se expetendæ: hoc autem esse non potest, cum uirtutes sensibus

bus repugnent, ut tēperantia, liberalitas, sed omnibus magis fortitudo. Quis mente sanus, si omnia simul intereunt, spōte morti se obijciat? Ergo quis iure præsētia fugiat bona, si nulla est spes futuri præmij melioris, atque maioris? Reliquas autem illius rationes, quod ex Aristotelis dictis originem sumunt, non absque causa prætermisimus: superuacuum enim esset ambiguis, ac detortis sententijs eadem ostendere, quæ iam clarissimis uerbis expressimus.

Solet etiam argumentum fieri de circulari animæ operatione, reddit enim intellectus supra se, ac perfecto quasi in circulo reuoluitur in operando: hoc autem non est facultatis, quæ prodierit ex elementis, sed ut uidemus, diuinorum proprium, & ab omni animalium potestate ualde remotum. Et quanquam fateatur Pomponatius, hoc etiam uegetatrici accidere, nam nutriendo corpus seipsam alit; peccat tamen apertè, nam anima ipsa nusquam alitur, nec incōueniens adducere est soluere: sed hoc illi adeò familiare est, ut non obscurum sit, illum minimè potuisse satis commodè tueri positionem suam de animorū interitu; uerū in illam uel gloriæ studio, uel ui rationum aduersus immortalitatem recitatarum declinasse. Sed ad rem redeamus: Intellectus si reuoluitur supra se, nō potest esse corporea uirtus: nam ut habetur ab Auicenna sexto Naturalium, instrumentum medium est inter uirtutem, & obiectum: at si obiectum idem est quod uirtus, quomodo poterit esse medium aliquod: si etiam est reflexius supra se, est indiuisibilis, quoniam

niam quod habet quāritatem, si reflectatur, non poterit sibi ipsi uniri: constat etiam organo illum non uti, cum sit determinati generis ea uirtus, quæ organo utitur, ut uisiva ad colores, & audiendi uis ad sonos.

X L. Alij sic arguunt: Intellectus omnia comprehendit materialia, igitur ipse est immaterialis: nam recipiens debet esse denudatū à natura recepti. Quod si quis dicat, per hoc idem probari, quod cum omnia immaterialia cognoscat, non erit etiam immaterialis: quare nec materialis, nec immaterialis erit. Respondemus, quod propositio illa assumpta generalis, scilicet quod oportet recipiens esse denudatum à natura recepti, in materialibus tantum uera est: quia ratio ab Aristotele adducta, & sensus docet hoc: ratio inquam, quia intus existēs aliquid materiale ex eo genere impediet, & obstruet, ut color in oculo, & sonus in aure: unde experimēto patet, quod si splendidum colorem fixè intueamur, inde conuersi nihil rectè uidemus: idem de ingenti sono, at immaterialia non obstruunt.

X L I. Cum etiam intelligat uniuersalē, intelligit quod si paratum à loco ac tempore: quare nō solum hīc, sed in omni cognitione intellectus liber est, & in ijs, quæ recipit, & in sua natura, non tantum omni materia, sed omni eo quod ad illam consequitur: nam simulachra colorum nō sunt materiæ partes, neque tempus, aut locus, & tamen impediunt alter sensum etiam, alter intellectum: manifestum est igitur ex his, intellectum penitus esse absq; omni materia, ac conditione, quæ ad illam pertineat.

Duas etiam ex uoluntate rationes non uulgares X L I I.
 Albertus princeps Carpi, nam titulum libro non
 ascripsit, addidit. Docet autem quemadmodum in
 intellectu duplex est cognitio, altera principiorū,
 circa quæ nec decipitur, nec laborat, aut hæsitat: al-
 tera circa orationes, ac rationes, in quibus nō adeo
 firmiter hæret, nisi uideat illarū cum primis prin-
 cipijs necessariam connexionem: sic & de uolunta-
 te, nam primus eius actus erga finem est, secundus
 erga illa, quæ ad finem sunt: in horum utroq; im-
 mortalitatis ratio apparet: nam in finis desiderio,
 cū summum bonum appetat, atque desideret, hic
 uerò nullum tale sit: nam scientia nos nō satiat, sed
 quantò plura scimus, multò plura adhuc scire cu-
 pimus: ueram igitur beatitatem, ac summum bo-
 num consequi naturaliter appetit: appetitus natu-
 ralis frustra esse non debet, ideo cū illum hic con-
 sequi nequeat, oportet alium post mortem esse sta-
 tum, in quo, quod desiderat, assequatur.

Eadem ratione in ijs, quæ ad finem sunt, uesti- X L I I I.
 gium immortalitatis apparet: nam cū triplex sit
 appetitus, Naturalis, qui sine cognitione, & dire-
 ctione est: Sensitiuus, qui sine directione, sed tamen
 cum cognitione est: & Rationalis, qui cognitionē,
 & directionem habet: Naturalis cū simpliciter
 corporeus sit, Sensitiuus uerò medius, ac mixtus,
 Rationalis omnino incorporeus, ac immaterialis
 erit: nam Sensitiuus ut cognitione utitur immate-
 rialis est, ut sine directione similis Naturali atque
 materialis: purissimus igitur appetitus est, seu uo-
 luntatis opus, quo ad ea quæ sunt ad finem dirigi-
 tur

tur. Hæ rationes satis probabiles sunt, ac aliquid ut Græci dicunt *ὑψηλὰς* in se continent.

Quòd si quis ad primam dicat, Cætera animalia quiescere absque illo fine. Respondemus, quòd uerum est, quia nec alium habent, nec homini datum agnoscunt, atque ideo non frustrantur, nec inquieta fiunt ob id, aut manca: homo uerò cum cognoscat, & naturaliter appetat, nec quiescere sine illo potest, nec frustrari naturali fine debet. Et hæc ratio est, quòd belluarum plures quietè uiuunt: & sua sorte contentæ: solus homo sua cōditione non contentus existit, nec ab orbe cōdito historijs mandatum ullis est, quēquam fuisse, nisi stupidum, aut læsa mente, qui nil amplius cuperet: quod ex hac causa apertè ducit originem. Est autem roboris huius argumenti indicium, quòd Pomponatius cum innumera uerba effundat, tandem per interemptionem (ut dicunt) arguendo, respōdet suo more: tandem cum nihil sani habeat, quod dicat, concludit, Quòd uoluntatis finis nō est, qui omnia bona contineat, sed qui conuenientia tantum. Inde redit ad conuitia, quod tunc solet facere, maximè, cum pro rationibus uerba danda sunt: utitur igitur nō parua arte in re difficili illam uerbis obruēs: quare (ut dixi) magis studio, quàm iudicio uidetur in eam adductus sententiam. Verum quòd responsio non satisfaciatur, apparet: nam dictum est, uoluntatē summum bonū naturaliter quærere, in quo nihil mali sit: hoc autem non potest esse, nisi Deus: quòd uerò à sensibus illecta, ac quasi illaqueata, modò in id, modò in illud inclinet, nunquā ea deferente primum

mun institutum: id non facit: ut propterea uoluntatis alius finis à summo bono censi possit.

Est etiam illud mirum in hoc uiro, quod de intellectu asserit: nam uel per illum animam intellectiuam informatam intellectu intelligit, uel antè quàm intellectu utatur, uel intellectum ipsum uult formā esse corporis humani. Si intellectum tātum, erit modò corpus humanū sine forma; modò cum illa: si compositum ex utroque, id est animam intellectiuam informatam, erit, dum puer est, corpus illud absque forma: si uerò animā intellectiuam formam facit, intellectum autem pericientē rem, uel ille erit animæ intellectiuæ pars, uel non: si non, sed separatum aliquid, nos ipsi nō intelligimus, sed est aliud quoddam separatū, si est perfectio quædam ipsius animæ intellectiuæ, & eius opus: igitur in prima operatione res materialis intelligit: nam in prima operatione nondum est formata illa perfectio: igitur in re omninò materiali recipitur immateriale: præterea tale nullo modo poterit dici immateriale, cum sit ipsamet anima quæ operatur, & quæ intelligit: & si quis rectè consideret, hæc opinio difficillimè potest sustineri, & multò minus intelligi. Sequitur etiam, quòd ante operationem talis sit potentia: quare etiam tunc immortalis, in eodem enim genere sunt actus, & potentia, nō igitur intellectus tantum.

Experimentum etiam Auicennæ sexto Naturalium ad hoc facit: dicit enim ille, Si quis seipsum consideret facillè intelliget, se non esse oculos, aut cerebrum, uel cor, aut manus, neque hoc totum, sed
m aliud

aliud quoddam, quod omnia hæc agit, mouet, regit, atque gubernat.

XLVI. Est etiam argumentum Scoti secundum ab alio sumptum, quod ab eo recitatur tale: Simplex forma in diuersa distrahi non potest, nec à sua natura separari, per quam consistit: anima est forma simplex, quoniam non ex elementorum confurgit mixtione, non enim sic supra seipsam, ac supra mixtum ipsum corpus dominaretur: igitur anima à sua natura, per quam consistit, non potest separari, atque ideo nec interire: formæ enim mixtorum compositæ sunt, ideoque soluentur: ipsum etiam mixtum à forma sua derelictum corrumpitur. Non obscurum est autem, hoc argumentum pro Platonis opinione facere, cum de omni concludat anima secus quam primum, quod ab illo inducitur, quod nos iam cum esset Auicennæ sub illius nomine recitauimus, nam id de hominis anima tantum concludit. Hoc uero non ut Scotus recitat, sed locupletius declarauimus, atque ad mentem (ut existimo) auctoris, quicumque ille fuit: nam mirum, quam oscitantur has duas rationes tradiderit uir ille alioqui tam egregius, & quam frigide totam questionis partem, quæ pro immortalitate facit, cum uix præter eas duas rationes, unam, atque eam uulgatissimam, ex tanta copia superaddiderit: quid causæ fuerit in hoc, præter sancti doctoris inuidiam, inuenire (ut dixi) nequeo.

XLVII. Est etiam famosissima ratio illa à miraculis, præcantationibus, ostentis, futurorum prouidentia, somniorum prædictione, necromantia, umbris, prodigijs sumpta: quæ omnia ad hoc tendere uidentur,

ut Dei

ut Dei de inferioribus curam ac animi comprobēt
nostri immortalitatē: quæ omnia cū in libris de
Arcanis luculēter tractauerimus, hic tantū quæ
necessaria sunt, atq; ibi prætermissa loco suo subij-
ciemus.

Extremum est, ut duas etiam Leonici rationes
ex dialogo suo sumptas adiiciam, quas ille suo mo-
do Platoni adscribit: est autem prima, Animus uel X L V I I I.
à meliore se, uel à deteriore, uel ab æquali, si corrū-
pi potest, corrumpetur: à deteriore quoniam pacto
uincetur: ab æquali etiam uinci nequit: imò quis ei
æqualis, nisi ipse sibi, aut sui similis: an ergo ab alio
animo, uel sibi met infensus exitiū sortietur: omnia
autem ex illius genere, cōtrarietate, & noxa carent
uitæ, cū sint causæ: à meliori etiam corrumpi ne-
quit: nam etiam eorū, qui illum interire affirmant,
opinio, quæ animo meliora sunt, æterna, ac in-
noxia sunt, illiç fauent.

Altera: Quod à seipso mouetur, immortale est: X L I X.
animus eiusmodi est, quare animus αὐτοκίνητος exi-
stens, perennis est. Declarauimus enim in Platonis
cis rationibus, animum seipsum mouere, atq; ideo
sic à Græcis uocatum: quare & ipse à seipso moue-
bitur: sed nō ea ratione immortalis est, qua seipsum
mouet, & qua à seipso mouetur, quāuis hæc uicif-
sim haud dubiè se inferant: nāq; quod seipsum mo-
ueat, ostensum est, illum esse principiū, atque ideo
desinere non posse: quod uerò à seipso moueatur,
facit ut perpetuò moueatur, abesse enim causa sui
motus nō potest, tale igitur æternū est, atq; immor-
tale: quod autem à se moueatur, id magis ex nutri-

cis animæ ui patet clarissimè, quæ spōte trahit, non impulsu aliquo alieno, cū sensu careat: unica em̃ fuga à Peripateticis inuenta est, dicētibus, animum à sensibilibus moueri. Porro hīc non existente ullo sensu, non ne ipsa à seipsa mouebitur, impelleturq; hoc autem æternum esse decet, non secus ac cœlestia, quæ & ipsa sponte, & à seipsis mouentur.

Nec me præterit duas alias rationes pro animorum immortalitate adiecisse, alteram quidem in libro de Consolatione, à principij interni, & externi comparatione sumptam, quòd in homine quidem intrinsecus, in belluis extrinsecus uideatur: alterā à diuina iustitia, in libris de Arcanis, cui plures alias, etiam probabiles adieci argumētationes, quas huc transferre nolui, non tantum ne quis repetitū quicquam in nostris libris arguere queat, sed quòd ratio à iustitia Dei sumpta prouidentia illius de singularibus præsupponat, quā Auerroës negat. Aristoteles non adeo aperte docet, ut illius autoritate, tanquam clara, hīc uti possimus: ibi uerò cū longa oratione pertractetur, inconsulti hīc esset illam præterire, & addere quid sequatur ex ea: multo uerò magis nugacis integram libri, ac magnam partem huc transferre, tum præsertim, quòd hæc non pauca sint ad ostendendū propositum, neque debilia si cum ijs, quæ subiiciemus, adiungantur, unum tamen subiecisse uelim, Pomponatiū in suo libro, de Fato, non alia magis causa, quàm prouidentia diuinæ laborare. Porro cū hæ rationes maxima ex parte nihil concludant, solutionē his adiiciam, nec tamen quisquā operam in illis, tum in respon-

sionibus

tionibus perlegendis lulisse fe putet: nam ex utrifq;
tandem uera omniũ natura deprehendetur animo
rum, & humani intellectus immortalitas quãtum
ad agentẽ ſolum extenditur, clarẽ eluceſcet: ex qui-
bus cõiectionari, quid Philoſophus de animo noſtro,
ac cæteris, tum de intellectu ſtatuerit, quid uẽ ſecũ-
dũ naturalia principia credendũ eſſet, facile lice-
bit. Nec uerò in his quicquã ſtatuiamus, cũ uerita-
tem ipſam ſolus Deus ad unguem teneat, impar-
tiens quibus uult per legem, ac prophetas. Nos ue-
rò naturales ſumus, non Theologi: æqueq; perab-
ſurdum eſt, in naturalibus Theologũ agere, ut in
Theologia philoſophum. Quòd ſi per hæc non ad
exquiſitam rei huius ſcientiam peruenerimus, cum
Galeno dicemus illud, περὶ χρείας ἀναπνοῆς, ſatis eſſe
in difficillimis quæſtionibus propius acceſſiſſe.

Reſponſiones ad argumenta præcedentia.

ITaque animum humanũ qua parte agens non
eſt intellectus, corrumpi iam, ac deſinere, philo-
ſophorum Peripateticorum ſententia docuimus,
atque id uerẽ: nam quod ſuper eſt, reliquarũ intelli-
gentiarũ munere fungi debet, quare pati nõ poteſt:
deſunt etiam ſimulachra rerum, quæ ab imagina-
tione, ratione, ac memoria ſuppeditantur: quare ne
propria careat functiõne, interire illum necelle eſt:
hoc autem pati mortalibus cõmune eſt, agere im-
mortalibus: quare prætermiſſo argumento de or-
dine, in quo nihil diſſentiens à philoſophi ſententia
concluditur, ad ſequens reſpondeo, bonũ eſſe in or-
dine uniuerſi, quãdo omnia in finem ordinis mũdi

sunt cōstituta: illa tamen portio infinitæ paruitatis est, si ad totum cōparetur: idem autem de partibus terræ dicendum erit, quæ in toto non per se ad curam diuinam pertinent, idem de belluis, atque alijs mixtis succedens argumentum pro immortalitate agentis intellectus rectè concludit. Cū uerò dicimus in sequente nostra, habere infiniti uestigium, quanquam nihil aduersus nos cōcludat argumentum, sitq; pars argumenti philosophi, animaduertendū tamen, hæc omnia esse potentia infinita, atq; ob id solum de agente probare, à quo ortus est. Quod succedit etiam in rem nostram facit, nec tamen sequitur, ut patiens sit immortalis, quia ratio illa, qua nō potest intelligere singulare, ut singulare est, pendet ex agente intellectu, sine quo nihil intelligit. Sequens etiā, & si nihil probet à nostra opinione alienū, attamen non uidetur cōcludere, cū multa animalia sint, quibus homo nō indiget: non igitur homo est finis omnīū, sed perfectio uniuersi: homo autem apud illos est propter intellectum, ut Deū intelligat, qui hæc fecit: & hæc est necessitas in specie, & nō in indiuiduo, uelut quod generet: propter hoc autem uelut ad generationē calcar uoluptatis additū est: sic ad hanc cōtemplationē sciendi inextinguibilis cupiditas, quæ per totū genus sparsa humanū facit, ut nūquam frustretur hoc fine, ad quem productus est. Ad id Ciceronis respōdemus, in uia Philosophorū esse eam rationē imperfectam præcedentis contēplationis propter rudes inductā, qui uia Philosophorū Deum nō possunt, nec eius opera admirari, quibus per hæc auxilia etiā ultimi

finis

finis perfectio impartitur: nec quantum ad hoc est necessarium ponere animi immortalitatem, cum nec nos, etsi illam admittamus, possimus confiteri multam, & poenas separatis animis incubere, quaquam de hoc dubium sit hic, nec locus dicendi uideatur. Sequens etiam innititur probabilibus usque eo, quod supra se reflectatur: hoc autem ei per se non contingit, sed uelut oculus se uidet in speculo, sic intellectus simulachrorum aliorum auxilio: ideo potius concludit oppositum, cum intelligentiae semet per seipsas intelligat. Quod uero a Petro Manna adducitur, difficile est, non ratione coeli, sed obiecti potius: nam sensitiua necessario ab obiecto mouetur: quia tamen est pro opinione nostra, nam actiuus solus est qui deliberat, ideo non laborabo, sic & ad sequens, ut dictum est, illud tamen de uniuersalibus falsum est: nam si intelligit per uniuersalia species immateriales, prout uerae sunt, corrumpuntur, & decidunt intellectu non considerate: sed dicuntur aeterna propter propriam naturam, sicut & patiens intellectus: eadem enim est ratio utriusque in ambobus. Ad aliud cum de omni anima concludat antecedens primò est dubium, ut patet de anguillis, quae diuisae habent partes uiuentes, & sentientes etiam, & de omnibus arboribus: nec tamen ualeat argumentum, quia impartibile, quod a materia non pendet tale est per se, & etiam ad consequentiam omnium aliorum, nec causa, quod materia careat, est quod diuidi non possit, sed quod prior sit corpore: quid enim uetat, ut sit tamquam punctus, & tamen in actu: hoc autem inferius melius declarabitur. Quod si quis dicat, uirtus in non quanto est infinita, ut facile demonstrari potest:

sed anima gubernat corpus existens nō quanta, igitur infinita. Breuiter dico, quòd oportet fateri illā ad consequentiā corporis esse diuisibilē, licet per se nō talis sit: ad id de separatione dico, quòd in materialibus sensus, & maximè ratio hoc facit, nec ideo est separata: de cōiunctione cū separatis substantiis dico, ut docui in argumentis ad oppositum, quòd quantū ad huius uitæ actus pertinet, quòd est cōiunctio ualde abusua: sicut nō ualeat, oculus uidet Solem & stellas, illæ sunt æternæ, igitur & oculus: sed oporteret ut uideret tāquam æterna, & intellectus intelligeret Deū, ut Deus est: at hoc esse non potest, aliter fieret Deus, & hoc superius etiam declarauimus. Ad id Auicēnæ dicimus, quòd nō habet illā operationē, quæ à corpore, ut obiecto nō pendeat, nā de hoc est tota lis. Cū uerò subiicitur in argumento Girardi, quòd non assequemur uirtutē: dicimus ad id de fortitudine, tanq̃ ad difficilius, quòd postquā hominī mors necessariò aduenit, maxima felicitas est in maxima uoluptate, etsi sit breuissimi tēporis, hæc autē est in opere perfectissimo secūdū uirtutē: nemo est enim qui nō dicat, Hectorē & Achillem fuisse Iro feliciores, etsi illi iuuenes mortui sunt: nec uidetur felicitas uitæ lōgitudine cōstare: nā Alexander Magnus trigessimūquartū agens annū mortuus est, quē tamē felicissimū fuisse cōstat apud oēs. Idē uidetur in amātibus, qui ut potiātur ea incredibili uoluptate, manifestissimis se exponūt uitæ periculis, & fortis uir nō certē morti se obijcit, sed ingēti periculo. Et quanq̃ Martius ille, qui se in hiatū præcipitē dedit, manifestæ morti se obtulerit, nihilomi

nihilominus forſan erat aliqua à Dijs ſpes, quẽadmodũ de Iphigenia fabulatur Euripides, nã pro ſacrificio à Dijs poſtulata à Diana uiua in Tauris trãſlata eſt, ſacerdote qui illã mactabat eluſo. Ariſtoteles autẽ diceret, quòd ille nō fuit actus fortitudinis, ſed amẽtiæ potius, quãdoquidẽ fundabatur in reſponſo Deorum, quos ille eſſe negabat, nec po teſt caſus ullus fingi Dijs ſublatis, in quo certa mors patriæ ſalutem ſit allatura, ſic ut aliter ſeruari nequeat, quanquam innumeri de manifefto diſcrimine nec etiam Dijs poſitis, ut patet de Iſaac cũ ſacrificaretur à patre: poſtquam enim leges ſequimur, incertum eſt, an talia reſponſa ſint tentandi gratia, quia multò minus certũ erit de illis, quàm de ijs, qui ob naturalem rationẽ periculo ſe exponunt, cũ etiam Lacedæmoniũ tam pauci innumeram Perſarum multitudinem expectarent, ſolus Leonidas Dux periculum maximũ intelligebat, & cũ nec illi omnino ſpes ſublata foret ſalutis, nam & poterat Xerſem poenitere itineris ad Thermopylas, tum etiam poterat ille prohiberi, quòd & ſignificauit, cũ dixit, Virtutem, non multitudinem in bello ſpectandam: quare omnes fuere fortes, & in omnibus ſpes aliqua, in multis etiam multa, ſalutis erat, nec tamen ulla in hiſtoria euidentioris periculi exemplum liceat inuenire: at ex his liquet fortes uiros uel eſſe ſtupidos, uel ſapientiſſimos, mediũ nanq; timidi ſunt. Sequenti autem argumẽto iam reſpondimus, ad aliud reſpondetur, quòd illud arguit, uerũ non tamen ſequitur immortalitas: nam ultra hoc, quòd ſit immaterialis,

requiritur etiam quod sit substantia quædam, uel quod nullo modo dependeat ab objecto; quorum neutrum uerum est, de patiente loquendo: unde miror, quod tales concedant, intellectum esse substantiam, nam sic esset magna difficultas, nisi per intellectum intelligant animam intellectiuam. est enim sic uocatus intellectus accidens quoddam immateriale, & talia etiam sunt uniuersalia, quæ uocantur secundæ substantiæ, intelligendo substantiam uerè, sola prima substantia talis est per idem: ad sequens argumentum ad id de uoluntate, quia uoluntas secundum Philosophum non est intellectus agentis, sed practici, ut dicunt, uel patientis, sed uerius ex sententia Philosophi, rationis. Ideo respondemus, quod uoluntas, uel capitur pro naturali desiderio absque electione, etenim nihil est absque illo: nam & belluæ, & elementa uidentur quadam uoluntate prædita, quanquam elementa uideantur ab anima mundi contineri in suo loco, & ferri ad illum, si sint extra ipsum: & hoc modo uoluntas naturalis est ad bonum; non ad summum bonum. Si uero loquamur de ea uoluntate, quæ fit præuio discursu, illa non est naturalis, prout naturale à rationali distinguitur: non est autem inconueniens rationale desiderium frustrari: quod si contendas illum impulsu naturalem esse ad summum bonum, quanquam uix hoc uerum esse possit, dico intellectus agentis tanquam principalis hunc esse: namque ut diximus, & intellectus agens, ut substantia quædam aliquo impulsu mouetur, adeo autem hoc est generale, ut materiam primam, quæ solum potentia

est, di

est, dicant appetere aliquid, scilicet formam: quid igitur mirum est de agente intellectus? Argumentum sequens est ualde probabile, stat enim sensitiuam facultatem, imò (ut dixi) Aristoteles concedit habere duos impulsus: & quamuis non concedat solam esse sensitiuam in homine, rationi tamen uoluntatem, non contemplatiuo intellectui, qui solus uerè est intellectus, tribuit. Ad sequens non respondemus: concludit enim supposito, quòd intellectus agens sit corruptioni obnoxius, aliter dicimus animam totam esse formam, sed pars immortalis perfectio est mortalis: nec est uerè forma intellectus agens, nam non maneret: post compositum aduenit extrinsecus, unitur tamen homini sic, ut fiat unum per se: & quia hoc requirit longam declarationem, ideo suo loco reservabitur. Experimentum Auicennæ concludere uidetur, quòd non sit uirtus in corpore, tanquam in subiecto. Attamen Galenus diceret, quòd uidetur esse in cerebro: illud etiam omnino non excludit, quia uirtus, qua hoc experimur, est ratio, non intellectus, cum sit de singulari: bellua etiam si hoc posset considerare, non secus diiudicaret, cuius anima mortalis est. Argumentum ex Scoto factum æquiuatione peccat, nam forma est simplex, non tamen ita simplex, ut non sit aliud quàm esse, suum autem esse corrumpitur cum ipsa: illud clarum est etiam in elementorum formis, quæ corrumpuntur, ut partes compositi, idest materiæ, & formæ, non autem in partes, unde duplex corruptio. Ad sequentem suo loco dicemus, tum de causis horum: ad aliam, anima

corrum

corrumpitur per alterius consequentiam quod corrumpitur à fortiore, aliter non corrumperetur, si quod corrumpit esset debilius: unde ensis, & uenum, & tegula fortiora sunt corpore in eo, quòd illud corrumpunt, nō autem anima. Ad illud quod sequitur responderi potest dupliciter, uel ut Albertus tenet, quòd anima uegetatrix habet sensum conuenientis, & contrarij, unde trahit humorem radice, & expellit lachrymam, non tamen habet sensum delectantem, uel contristantem, sicut canes sentiunt odores florum, non tamē ut delectabiles, aut ingratos, & sic trahit anima mota ab obiecto, & est responsio magis ad rem: uel dic, quòd mouetur ab anima mundi, ut elementa. Quòd si quis argumentaretur, Intellectus est in corpore secundum esse, non quātum, & indiuisibile, nec ullo modo mouetur, ut alteretur: igitur esse illius est ex toto abstractus, & immaterialis: dico, quòd ut intellectus est, talis est, uerūm ut est in anima, & dependet ab obiecto materiali, corruptibilis est: & hoc est clarum, quia concludit de patiente: neganda igitur est sequela, cū sit à non absoluto, nec per se tali ad per se tale, est enim non absolute immobilis, nec absolute in non quanto, sed ut intellectus est: cū igitur concluditur, ergo absolute est immortalis: plus assumitur in conclusione, quā sit præmissum in antecedentibus propositionibus.

Opinio unitatis intellectus cum suis fundamentis.

His tot difficultatibus Philosophi coacti, cū necq̃ intellectū mortalem fateri possent, nec
 si im

si immortalem ad corporum multitudinem numerarent, facile erat tot obiectis respondere, ad illius unitatem confugerunt: Fundamenta autem erant hæc:

Primum, quod cum mundus esset æternus, hominum multitudo erat infinita, atque ideo etiam animorum numerus: ostensum est autem in tertio Physicorum, quod ad infinitum in multitudine sequitur, multa etiam esse infinita, & unum altero maius: sequebatur etiam alterum duorum, uel sine facultate substantia, uel sine opere facultas, si numerus ille infinitus admittatur: tum uero, ut omnino non cognoscentes animæ, & ociosæ essent, uel ut in finitæ cognitiones, infinitæque alterius ad alteram orationes, ac significationes, auditiones uel, manebat & difficultas de illarum ad corpora inclinatio: relinquebatur etiam ambiguum, cur Philosophus nec in libro de Anima scripserit de intelligentiis, nec dum de prima Philosophia tractat loquatur de intellectu: supererat & causa distinctionis illorum toties quesita, an à corporibus ipsis sumenda esset: erat & illud difficile, quo nam pacto ad corpus esset in potentia, edocere: nam in omnibus, quæ fiunt, actum potentia præcedit: & quomodo ad illud ueniat, an per motum, subitam uel mutationem: & si prius est, quam corpori iungatur, quo nam pacto homo fit unus: inæqualitas etiam, comparato tempore, quo solus manet ad id, quo corpori iungitur, obstabat: namque ratio ea est, quæ infiniti ad finitum, ac magnitudinis ad punctum. Erant & argumenta uerisimilitudinis, ut quoniam eadem uidea

uideatur scientia discipuli & præceptoris, ex uno in alium migrante, quod unum est; quod non contingit in sensibus, namque in illis alio modo uidet unus, ac alter, nec ex uno in alium transit imago illa: omnes etiam homines, ut in adagio est, omnia sciunt: quò fit, ut omnes simul intellectum unum habere uideantur: uniuersum etiam genus humanum procedit, perpetuo artibus ac disciplinis proficiens, homo singularis nequaquam, sed ut effloruerit, intercidit. Est autem perfectio formæ ultimum, tum maximè eius que materia caret: Sic etiā tuemur, hominum speciem non esse intelligentiis locupletiores, uel digniores, quandoquidem & homines omnes simul tantum unum habeant intellectum, atque illum ultima intelligentia imperfectiorem, qui uniuersis præteritis, presentibus, & futuris satisfaciatur. Itaque multorum opinione Theophrastus primus, inde Themistius, ac Simplicius, tum Auerroës in hanc sententiam descenderunt: sed non unanimes. Platonem etiam in eorum sententiam trahere conati sunt, uel inuitum: indicio quoque magno fuisse putant, quod Aristoteles, tam acer antiquorum insectator, Anaxagoræ mentem omnia miscentem non prosequitur oppugnando, sed quòd non admodum explicite locutus sit, illum arguit. Accedit, quòd Mentem ipse Philosophus singulari numero semper, plurali autem nunquam appellat, uix eam uocans, ut eam non plures, quemadmodum intelligentias, sed unam tantum esse intelligamus. Maximum autem argumentum

Cap. 5. in fine pro intellectus unitate est, quod Auerroës adducit
tertio

tertio de Anima, Si intellectus essent numero plures, & specie unuissent, & formæ intellectæ numero plures, specie autem una, igitur ab his denuo per intellectum alia forma uniuersalis excipi posset: at uero formæ exceptæ pariter numero differrent, conuenirent autem in specie, quare sic in formis intelligibilibus eiusdem rei processus in infinitum esset. Verum inter hos unitatis intellectus defensores non satis benè conuenit: nam quidam unum, quidam duos esse uolunt æternos, atq; uniuersis mortalibus communes. Nam & Theophrastus ex Themistij recitatione, ut supra retulimus, & ipse Themistius, & Simplicius, ac Auerroës. p. 72 agentem & patientem immortales, ac communes omnibus hominibus statuunt. Sed nec inter ipsos satis conuenit: quidam patientem tantum nostri partem faciunt, ut uidetur innuere Theophrastus: quidam neutrum, ut Auerroës sentire uidetur: quidam ambos, ut satis aperte Themistius. Auerroës namq; primo de Anima, & ex uerbis etiam Philosophi tertio Cœli, quod omnis forma naturalis cū composito initium & finē habeat, inquit, animam in quibusdam partibus nullo modo moueri nec per se, nec per alterius consequentiam, quamuis cū nulla in parte per se moueatur, alterius tamen causa moueri possit: formas autē omnes aliorum causa, idest subiectorum moueri, haud obscurum est. Quamobrem animam, quæ est intellectus, asistere potius, quàm hominis esse formam iuxta illud existimandum est. Quod uero Themistius patientem, aut potius (ut dicunt) possibilem etiam Cap. 66.
T. Cap. 1. pro

pronuntiauerit immortalem, atq; ideo unum, patet ex illis uerbis, dum declarasset ea Philosophi uerba,

Ὅτι δὲ ὅκ' ὁμοία ἢ ἀπαθεία τῷ αἰσθητικῷ καὶ νοητικῷ inquit ἀλλὰ μὴ πρὸς γὰρ τῷ δυνάμει νῦν, διαφέρουσιν φησὶν ἀπαθὴν δὲ αὐτὸν εἶναι καὶ χωριστὸν καὶ διηλεκτὸν τῷ εἶδος καὶ δυνάμει τοῦτον ἀλλὰ μὴ τὸ τοῦ καὶ μὴ μένειν αὐτὸν τῷ σώματι. μὴ δὲ ὄργανον ἔχειν σωματικόν. μὴ δὲ ὁμοίαν τὴν ἀπαθειαν εἶναι τούτου τε καὶ τῆς αἰσθήσεως.

Cap. 4. Dixerat Philosophus tertio de Anima,

Quoniam autem non similis est patiendi immunitas sensitiui, atq; intellectiui.

Themistius ex his colligit patientis, aut potius potentia existentis intellectus perpetuitatem illis uerbis hoc fermè significantibus.

Sed de potentia intellectu quidem disputans, pati illum dixit non oportere, esseq; separabilem, & formarum capacem, & talem esse potentia intellectum, sed non hunc, & non mistum corpori neq; corporeo instrumento utentem, neq; huius ac sensitiui similem patiendi immunitatem.

Nullibi uerò clarius quid sentiret Auerroës, quàm in disputationibus quas senex, ac quasi maturus composuerat nulli interpretationi alligatus, de ipso intellectu intellectiuaq; anima declarauit: disputatione enim prima, inquit, aduersus Algazelem differēs, Ideo anima Petri, & anima Gulielmi, quodā modo una, atq; eadem anima dici possunt, si con

Dub. 8.

si considerentur ex parte formæ: & sunt multæ alio modo, scilicet ratione subiectorū. Inde paulo post subiungit, Ideo dicimus, quod anima uerè est similis luci, quia sicut lux diuiditur diuisione corporum lucentium, postea unitur lux remotis corporibus lucentibus: sic ad unguem est de anima cum corporibus. Simplicius autem agentem mentem uocat, seu illum ex quo, uel à quo procedit, potentia autem procedentem, ut duo sint tantum quasi ratione, unde ille ἀπὲρ καὶ αὐτὸ πρῶτον τῷ προϋόν-
τῳ. Themistius uerò unum fermè alteri immisceri putat: namq; (ut dixi) ambos homini inesse credidit, & illos simul mentem constituere: unde ait,

μικτὸν γὰρ πῶς ὁ νῦς, ἐκ τε τοῦ ποιητικῆς,
καὶ τοῦ δυναμικοῦ.

Idest, *Mistum quidem quomodo intellectum? ex agente & illo, qui potentia est.*

Satis dictum esse de his iam putò, quandoquidem non satis dicere quid sentirent ausi sint: sed per ambages, ut admirabiles uiderentur, multa & inuicem sibi contradicentia iunxerint. Quid mirum igitur, nullum in his finem ad hanc usq; diem inuentum: sed ex ambage in ambagem, ex uortice in uorticem profundiore descendimus. Unitatem certè intellectus, si de natura, origine, & essentia loquimur, illis concedimus: nam non plus homines inter se differunt, quàm equi, uel canes: uidetur etiam una omnium origo, quoniam omnes indita ab ineunte ætate eadem habent principia, uelut & hirundinibus nidum construendi ratio.

omnibus eadem; At uerò si per intellectum scientiam intelligamus, quæ intellectus potentia dicitur apud aliquos, quamquam nos patientem à natura, & rei proprietate potius appellemus, hunc, ut iam diximus, eundem in omnibus esse fatemur hominibus: namque scientia Pergei Apolloni, quod hyperbole quamuis perpetuo continentibus trigoni lateribus approximetur, nunquam tamen coniungatur, eadem est cum nostra: nam res scita, atque cognita una est, atque ipsam medijs intellecta, ueluti quod quadratum aggregati ex dimidio lineæ, & addita superat rectangulum ex addita in aggregatum eiusdem & lineæ diuisæ: sed hæc scientia est accidens quoddam sui natura perpetuum, atque sic unum, ut autem in singulis hominibus diuersa, nec perpetua, cum in dies accipiat incrementum: nam quod ex illa post hæc nos inuenimus nemo intellexit: nec est dubium, quin ante Archimedem latuerit quod ad secandam sphaeram in partes, quæ sub ratione data essent, necessarium esset scire cubi, & numeri dati ad latus ipsius proportionem. Ergo manifestum est, scientias rerum non esse uerè perpetuas, nisi extra nostram ponantur mentem, sed augeri, minui, ac deleri, subireque uicissitudines, uelut & mortalia omnia reliqua: nam & subiecto numero differunt, quod & ipse Auerrroës, dum de dissectione loquitur, confessus est. Ergo unitatem hanc in intellectu potentiae ponere superuacaneum est, cum non ob aliud unus intellectus censeatur, quam ob uitandam multitudinem formarum, quæ post mortem

manent

manent: illo igitur corruptibili existente, quorsum
attinet unum facere: nam formas materia exortas
pro subiectis compositis numerare nullum est in-
conueniens. Relinquitur igitur, ut de agente denuo
altercatio supersit: itaq; cum multa à beato Tho-
ma rectè, & à Pomponatio aduersus hanc opinio-
nem, tum à recentioribus omnibus dicta sint, &
nos illam in secundo de Cōsolatione oppugnaue-
rimus, hoc unum tantum dixisse ante illius decla-
rationem sufficiat, quod neq; Scotus uir tanti in-
genij, neq; nos, quibus nihil ex arduis quæstioni-
bus Philosophiæ, aut medicinæ uel Archimedis,
aut Ptolomæi, uel etiam difficillimis alijs inuen-
tionibus negatum fuit, nec ullus alius ingenuus
uir ex ipsius Auerrois expositoribus intelligere,
uel multò minus explicare potuit: sed inuoluentes
uerba sententijs, ac sententijs uerbis, in idem sem-
per, ut mulierculæ, cum de religione ac fide inter-
rogantur, redeunt: nunquàm uerò uel explicare,
uel docere hanc suam unitatem ausi sunt. Nam
si per intellectum lucem quandam intelligunt, di-
uersum hoc est à lucis similitudine: nam cum simi-
litudinem intelligi uolunt, ut lucis imago Solis,
quæ in pluribus est oculis, duo sequuntur incon-
uenientia, imò tria: Primum, quòd intellectus hic
substantia non erit, nam similitudo substantiæ, sub-
stantia non est: intellectus uerò substantia quædam,
ut docuimus, existit: & imagines illæ, etiam quòd
lux una sit, diuersæ tamen sunt: non enim imago,
quæ est in meo oculo, est imago quæ est in tuo,
quàmuis lux, quam uidemus, eadem sit: illa etiam

lux non erit in nobis, neq; sciētia in nobis erit, sed in re exteriorē, uelut si lucis imago, quæ à nobis uidetur, seu uidendi medium est, si ipsa uideret aliud, non tamen nos per illam uideremus. Quod si lucis imago & ipsa substantia est, nihil amplius quærimus: nam quod omnes animæ intellectiue ex una principali substantia exoriantur, pendeant, nec reprobamus, nec uolumus reprobare: at si una est, eademq; lux in omnibus, si ponatur forma hominum & indiuisibilis, profectò erunt omnes homines unus homo, nec esse potest, ut quod unus, sciat, alter ignoret: sin autem non est forma, quomodo nos per illam intelligimus, non autem magis sentire, quàm intelligere, nosmet percipimus. Porro hoc ipsum quod esse non possit, infra ostendemus: quia unus est uerè homo, ac ita unus, ut indiuisibilis sit, nec nisi per instrumēta successionem admittat. Hæc autem *παράδοξα* sunt, & incredibilia, dignaq; his Philosophis, qui solo fastu, ac nomine Philosophiam exercent: nec enim esse potest, ut eiusdem speciei accidentia in uno sint subiecto, quomodo ergo plures erunt Geometræ, aut Architecti? Sed quorsum hæc ijs, qui nihil sibi impudens fateri arbitrantur. Porro quomodo intelligentiæ cœlum moueant, & quomodo in illo sint, non est presentis negotij explicare, quanquam frustra quæ tam longè absunt quæramus, cum nos ipsi ignoremus; neq; enim gloriosum, & laude dignum est, maximas aggredi quæstiones: sed longè laudabilius est, quas præ manibus habemus soluere, etiam si tenuiores non parum illis
fue

fuerint. Vnum tamen constat, ibi unicam esse intelligendi operationem, atq; eam omnino indiuisibilem, & inuariabilem: uis autem, an natura quædam toto cœlo sparsa sit, quæ illud ad intelligentiæ contemplationem moueat, uelut ad boream magnetem, nondum liquido constat, & si constat, non est presentis negotij, tum maxime sine ratione demonstrare.

*Declaratio quorundam præmissorum
ad demonstrationem intellectus
humani.*

Igitur tanquàm ab initio rem tractaturi, illam non leuibus argumentis tentemus, Galeni methodo, ac dialectica utentes: nemo enim ubi animum intendit acrior, aut subtilior, uel intentior fuit: ubi contemptim, eò periculosior, quò audacior: quare hinc à manifestissimis exordiamur. Principiò illud supponimus, Hominē esse unum, nāq; specie homo unus est, singularia igitur unum sunt numero: est etiam homo unus, quia omnia uoluntati subiiciuntur, ac parent: & est illius una forma, unaq; diffinitio: & si homo non esset unus, esset hoc ob animam rationis participem, nam illa in belluis non adest: igitur nec belluæ unum erūt, cū ad plantas comparabuntur: omnes etiam operationes in eum referuntur, idem est qui uidet, intelligit, memoratur, audit, tristatur, desiderat, dolet, ratione utitur. Est autem adeo unum illud, ad quod omnia referuntur, ut si sentiat, nō duo simul percipere possit: atq; primò de his, quæ uno sensu

Cap. 7. sentiuntur, docet Philosophus libro de Sensu, ac sensibili, tum de pluribus dicens,

Οὐκ ἄρα ἐνδέχεται δυοῖν ἅμα αἰσθάνεσθαι τῇ μιᾷ αἰσθῆσει ἀλλὰ μὴν εἰ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν αἰσθησιν ἅμα ἀδύνατον ἐὰν ᾖ δύο διακνόντι. ἤτοι τὰ κατὰ δύο αἰσθήσεις ἐνδέχεται ἅμα αἰσθάνεσθαι, οἷον λευκὸν καὶ γλυκύν.

Idest: Non igitur contingit duo simul sentire uno sensu. At uerò si quæ sub uno sensu cadunt simul duo sentire non qucat? manifestum minus quæ sub duobus sensibus sunt simul sentire eam posse, uelut album, & dulce.

Forſan quis obiiciat, illum inferius sentire contrarium, fuiſſeꝑ hanc argumentationem, non ſententiam. Verùm inferius de coniunctis agit ſenſibilibus: ſimul autem illa ſentire, quæ iam in unum conuenerunt, nullum eſt inconueniens: itaq; illud ipſimet experimur, aut ſuccedente altero alteri non per inſenſibilia tempora, uel ſimul in unum pluribus coëuntibus plura nos ſentire, atq; ea de cauſa longè difficilius per plures ſenſus id agere, quàm per unum: nam album nigro coniungitur facilius, quàm dulci, aut quàm conſonantiæ. Quòd ſi duo ſimul aliquando ſentire uideris diuerſa, nec miſta celeritas temporis teipſum fallit non animaduertentem, uelut cùm triſulcam linguam uiperæ uidere arbitramur, aut rotundam ignis imaginem, cùm lignum ardens circunuoluitur: nec hoc negat Auerroës, nam & in aqua celeriter corrente duas ſolis

folis imagines spectare nos posse affirmat, cum antequam prioris sensus exciderit, alia aqua subterfluente, secunda excitetur: atque ideo, quod unum est, duo sensus esse diiudicat. Idem etiam in imaginatione, & sensu, & ratione contingit, nam nemo simul uidet, & imaginatur, aut audit, ac intelligit: imò cum lego, scriboque, ac intelligo, magna hoc, ac celerrima cum spiritu fit permutatione, ac uicissitudine: unde hæc si ab insuetis fiant, corpus, & robur non parum exhauriunt. Quod si quis intentus uideat, aut cogitet etiam, uehementibus sonis aut doloribus non commouebitur: felicemque arbitror tum alias ob causas, sed ob has præcipue Archimedem, quod patriæ miseriam morte præuentus non uiderit, & quod mortis sensum contemplatione ferme totum effugerit: namque magna ex parte iam uita considerat, cum ad sensum doloris ex contemplatione animus est reuocatus: ob id etiam, qui noxios in equuleo examinant, non permittunt, ut sileant, sed uerbis illos perpetuis stimulant: qui uero consuetudinē secuti sunt, existimant, ob id tantum illos uerbis detineri, ne tempus sumere possint ad compositam responsionem molendam. Plurimum igitur facit ad dolorum remissionem intenta cogitatio: sed plures nō sciunt, pauci nouerunt. Verum in tormētis publicis plus obest miseria, & circumambiens calamitas, tum uero uel grauissima iniuria, uel conscientia sceleris, quam dolor: at in morbis non difficile est, quod nunc dicimus cuicunque experiri. Causam habet hoc, quod anima (nam & id Aristotelem confiteri palam est,

etiam si in alijs dissentire illum contendas) una est, atq; omnino indiuisibilis. Est etiā huius rei, quam diximus, argumentum, quod quæ uidemus imaginari nequimus dum ea uidemus, sed cū absentia fuerint, imò si protinus mentem adhibere uelimus, cū oculos subtraxerimus non succedit imago. Quod uerò nos fallit, est iam constituta impressio quædam, quæ omnibus membris, omnibusq; uirtutibus concessa uidetur: oculo enim inspectante, imago non illico, etiam si oculum claudas, excidit: hoc in medio tempore si audiendo animum admoueris, simul uideberis uidere, ac audire, cū tamen solum audias. Hanc ob causam qui initio cytharam pulsare discantes tentant, multum fatigantur, coguntur enim in multa, ac diuersa animum partiri: cū uerò iam didicerint, impressio illa in digitis ad motum aptum retenta relinquit aures liberas. Facillimæ igitur operationis argumentum est, dum scribis, aut cytharam pulsas, posse loqui: unde etiam multi cytharistæ, & choraules, pauci cytharædi. Horum omnium causa est, animæ indiuisibilis unitas, quæ quidem celerrimè spiritus distribuit ad omnia munia: illa, cū una sit, pluribus simul sufficere non potest: sed tamen dum imaginatur, intelligit: dum per sensus operatur, communi sensu inter sensibilia diiudicat. Porro uidetur intellectus ad imaginationem quasi se habere, ut communis sensus ad singulares: nihil autem prohibet, quæ sunt ut imperfectum, & perfectum simul in anima esse, uel quæ sunt ut actus ac potentia.

Ordo autem in rebus octo gradibus finitur. Primus quidem est, quo res ipsæ sunt materiæ, ac magnitudini coniunctæ, existentes pro naturæ cuiuslibet qualitate. Secundus, quo in medio sunt, neque prorsus materiæ iunctæ, nec prorsus seiunctæ, sed medio quodam modo se habentes. Tertius, quo sunt in sensu iam à propria materia, & magnitudine separata: neque enim, ut inquit Auerroës, si colores cum materia ac magnitudine essent, simul candidum, ac nigrum, oculus per idem medium uideret: nam unus alterum impediret, uel alter alteri cum in medio, tum in oculo misceretur, nec oculus tam paruus turrim posset intueri, si turris imago cum illius magnitudine oculum ingredi deberet. Quartus est, quo sunt in sensu communi, & sic etiam magis à materia separantur: nam inter unum sensibile, & reliquum diiudicat, necesse est etiam ut res sensibilis sit ibi sub puriore modo, quàm ulla quæ in sensu ullo exteriori, idest puriore, quàm in oculo. Quintus est in imaginatione: nam hæc concipit sensibile, postquam recesserit, quod facere nequit communis sensus: & propterea hæc virtus est uerè media inter intellectum, & sensum exteriorem, ideoque quodammodo comprehendit infinitum, & quodam modo non: & quodam modo uniuersale, & quodam modo non: & quodam modo infinita, & quodam modo non: & idem dico de immaterialibus. Et hæc fuit causa, quòd Galenus secundo De arte medendi, credidit, Cap. 7. belluas cognoscere uniuersale: nam belluæ habent imaginationem. Sed errauit: quia, ut iam diximus,

sola hominis imaginatio, intellectus beneficio adiuta, hoc facere potest: experimentum autem suum docuimus qua de causa illum fefellerit. Verum tanta est imaginationis ad intellectum similitudo, ut qui in mathematicis solum exercetur, ambo ea in unum confundant, idem esse existimantes. ¶ Sextus est, quo res sunt in ratione: hæc uero resilit, ac componit, quod imaginatio facere nequit. Est autem tanta inter intellectum, & rationem affinitas, ut non raro Philosophus nomina illarum in unum miscuerit, tum maxime, cum non ex proposito de eis agit: atque ob id etiam multi antiqui rationem crediderint esse intellectum: debemusque hoc primo beneficium Aristoteli, qui unus ante alios illa distinxit, sed & nunc nisi maxime exercitati differentiam inter eas facultates agnoscunt: nam ratio de singularibus agit, cum intellectus de uniuersalibus. Est tamen multiplex inter hos similitudo: nam uterque componit, ac diuidit, resilitque ex uno in alterum necessaria connexionem: nam sine ea etiam imaginationi, & sensibus ipsis exterioribus hoc facere concessum est: utraque etiam uirtus imagines, quas Græci *φαντάσματα*, præsupponit. Septimus est in patiente intellectu, seu materiali, seu qui potentia est: quomodo hic purior sit præcedente, iam satis dictum puto: ad perfectionem tamen deest, quod ipse ille non est qui hanc efficiat puritatem, quod recipiat, quod ab altero moueatur. Igitur Octauus modus solus perfectus erit, quo in agente est, sed non ibi est quicquā præter seipsum: esset enim patiens, dum reciperet, & materialis postquam recepisset: igitur

igitur tunc ille ipse suo modo in rem conuertitur, & intelligit, An par est his tot functionibus; cum per unam administrentur animam, totidem substantias, an potius unam tantum substernere, cuius diiudicandum relinquo; uerum si illa una tantum, est negocium peractum: si plures, aut coniunctæ sunt, uel una alteram assumpsit: nam unum hominem, unamque illius animam, atque indiuisibilem esse docuimus. Porro quid ex his sequatur, inferius demonstrabimus.

Post hæc uidendū, quæ nam sint animæ, quotque illius genera, hoc unum supponentes, quod omne quod mouetur, ab aliquo mouetur: at nunc de motu, qui è loco ad locum est, loquor, ueluti manifestissimo, quippe quem solum ex omnibus belluæ cognoscant: in reliquis autem potius quod per motum fit, quam ipsum motum agnoscunt. Ergo elementa ipsa mouentur, atque ea à forma sua cum extra locum suum fuerint: & quamuis motorem in illis extrinsecus assignent, illum tamen medium esse uolunt: & est dupliciter medium, & in quo mouetur, & quod motum à forma mouet ipsum elementum, uelut lapis in aëre sua forma aërem diuidit; hic ne uacuum detur lapidem inferius trahit: quare si in uacuo esset lapis, nec moueret, nec moueretur: hanc tamen uiam formæ elementi tribuit cœlum, ut primo Metheororū apparet. Clarum etiā est illud in aqua maris, quæ astrorum cursum sequi uidetur, & ignis in sua sphaera circunagitur: omnia etiam hac uirtute contineri est existimandum, ut etiā Auerroës fatetur in disputationibus: 3. cœli. ca. 18.

atque

atque hæc uirtus non materialis est, sed à Deo benedicto in intelligentias, & cœlum, deinde in hæc mortalia diffusa est: itaque uerè dicimus, elementa ipsa à mundi anima agi, tendunt enim omnia ad ordinis uniuersi conseruationem per se, quâquam per consequentiâ uel impediuntur, uel secus agant. Verùm post hæc in quibus primò appareat hæc uirtus clarior, uiuentia sunt, quæ solùm nutriuntur, in eis uerò, cum artificiosè ac eodem modo semper natura procedere uideatur, non casu, sed ratione quadam ipsa gubernari necesse est: nam non uidemus quòd ex lapidum proiectione domus erigatur, sed & si semel hoc accidat, nemo tam duræ ceruicis est, qui hoc semper accidere fateri uelit. Triū igitur unum concedere necesse est, uel quòd uirtus hæc in ipso uiuente latitet, alioqui excellentior, sed non nisi ad hanc perfectionem possit educi uiuæ materiæ obumbrantis: uel quòd extrinsecus hoc principium sit, uel quòd sola consuetudo, seu iam facta ab initio impressio hoc agat: nam & quidam scripserunt, columbos in insulis nouis repertos, desertis tamen, homines nō timere: quòd si uerū est, apparet nō ob aliud nostros fugere, nisi quod à parentibus uestigium traxerint, quo illi homines formidare soliti erant, neque id rationi admodum repugnat. Sed quocunque modo statuatur, indignum est, eam uirtutem, quæ longè excellentior sapientia humana uidetur, in uermis, aut plantæ corpore collocare: neque enim ullus homo tam sapiens est, qui uermem absolutum undequaque effingere sciret.

T. cap. 18. Quamobrem Aristoteles duodecimo primæ philosophiæ

Iosophiæ, & secundo Physicæ auscultationis, & secundo de Generatione animalium, cœlesti impressioni meritò illas tribuit: neque enim quicquā est in istis inferioribus, quod si ab omni intellectu, ac illius operatione, auxilio ue secludatur, quod talia efficere possit. Hanc uirtutem passim disseminatā esse ait, quæ cum corporibus natura mixtis temperatè iuncta anima uocatur, unde ille omnia animarum plena dixit, περι ζωῶν γενέσεως & c. his uerbis:

T. cap. 26.
Cap. 3.

Ἐν ᾧ τὸ τῶ μαντὶ θερμότητά ψυχικὴν ὡς τῶ τῶ πνὶς πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη.

Quod est: In hoc autem omni calor animalis, ut quodammodo omnia animæ plena sint.

Ergo & in generatione, & in sensu principium cognitionis extra esse uidetur, sed non eodem modo; nam semen generat nihil prorsus cognoscens, animalia sentiunt, atque cognoscunt. Non igitur ex consuetudine tantum ad hoc mouentur, quæ tamen agunt, cum non cognoscant se agere, sed impetu ferantur, à ratione quadam dirigi necesse est, nec tamen illam eis inesse: ut enim puer, qui ichnographiam pingit, ex architecti ichnographia similitudinem ducens, rectè quidem; ac quasi melius exemplum exemplo refert, cognitione carens, quàm ille exemplo rem; sic in artifice artem, ac scientiam, in puero uestigium rectè operandi sine ratione esse dicemus. Animalia igitur hæc cū nidum in orbem, aut speciem multiplicem faciant, cum paleas & puluerem aqua madefaciant, nō lutum, quoniam per se hæreat, proculdubio à sapientissimo agente gubernantur

bernantur, cuius origine cōtractum est uestigium rectè operandi: neque uerò in illis rationem esse putēs, cū uiliora ex ipsis artes tamen calleant pulcherrimas, uelut apes, ac bombices, quinimo si piscam, aut psitacum loqui edoceas, nihil tamen eorū quæ agit unquam uerbis ad hoc etiam edoctis applicare sciet. Est igitur in omnibus uis quædā cœlestis, per quam ad operationes sibi utiles, ac necessarias diriguntur: uerū quia extrinsecus est principium, ideo ipsa quæ ratione carent, quid agant nō intelligūt, finem tamen ipsum desiderio prosequuntur: nam ereptis filiis, uel diruto nido eiulant, ac conquerūtur. Quid ergo est? Aliud longè principium talium operationum, aliud cognitio ipsa, nam hæc sensuū beneficio perficiunt: quare anima illorū & ipsa huiuscemodi impressiois capax est, sed tamen nullum illorū ratione uel mente participat, nullum mouet se, sed ab obiecto mouetur. Si igitur pars animæ mūdi, si qua talis est substantia hominibus ac belluis communis esset, quanquā in cæteris cognitione belluæ carerent, nihilominus quid agerent, intelligerent: adde quod (ut dixi) anima hæc tam nobilis abdita lateret uilissimis rebus.

T. cap. 82. Cur igitur philosophus primò de Anima, animā dignissimam appellauit? quia illa tanquam intrinsecus existens, principium moueret, & agnosceret. Sed cur nō spōtè mouet, sed ab obiecto titillationem sentiens? Quoniam ex se nō est perfecta: quicquid enim actu & actione participat magis, apud Philosophū diuinis etiā magis assimilatur: quod uerò patitur, & in potētia est, imperfectissimæ materiæ

teriæ. Porro tamen materia æterna est, sed ob id
 æterna est: quia potentiam æternam esse necessariū
 erat, ut actus etiam æternus foret. At ab ipsa poten-
 tia, materia in nullo differt. quid est hoc igitur, ma-
 teriam esse æternam? Potentiam rerum generabi-
 lium semper esse: hæc si tolleretur, etiam genera-
 tio ipsa periret. Porro ut ad rem ipsam reuertar,
 subiunxit Aristoteles, diuiniorē etiam anima esse Cap. 3.
 se intellectum: sed iam illud ostēderat superius, lon-
 gè melius esse intellectui ut à materia ipsa separare-
 tur: at animā necesse est corpori iunctam: quoniam
 pacto igitur hæc esse simul possunt, considerādum
 erit: nam sic unū esse intellectus, & anima nequeūt:
 nec uerò posterius accedere quisquam illum nobis
 iam adultis dicat, quemadmodum enim & in alijs
 sensum ad intelligendum procedimus, nec ulla est
 dies, in qua primò dixisse liceat, hodie cœpi intelle-
 ctu uti: quare cum sensum prorepat, ab initio illum
 nobis inditum esse necesse est. At mortalis anima,
 immortalis intellectus: necessariū igitur est, ut quē-
 admodum Auerroës inquit secundo Collectaneo-
 rum, anima nutritiua loco materiæ sit sensituiuæ, il-
 la quoque menti denuò: at uerò istæ permutato or-
 dine eis formæ erunt, modum tamen coniunctio-
 nis singularem habere necesse est, cum & ipse ho-
 mo in sua compositione talis sit, hoc est, quod dixit
 Aristoteles, animas imperfectiores inesse perfectio-
 ribus, tanquam trigonum in tetragono, nō tamen
 eodem modo sensituiua in potentia est ad intellecti-
 uam, uelut nutritiua ad sensituiuam, si per animam
 intellectuiuam intellectus intelligatur: nam non ille,
 sed

sed intellectiua anima, id est sensibilis iam intellectu illustrata, in potentia est in ipsa sensitua, antequam intellectus adueniat: nam nisi talis potentia esset, uō posset unquam euadere intellectiua: nam si intellectus humanus animæ equi aduenire posset, non tamen efficeretur equi anima intellectiua, quia non talis potentia natura prius erat: nam de tempore, an una alteram præcedat, incertum est. Igitur ut translucida corpora, uelut cristallus, & uitrum, radios Solis intra se possunt recipere, ac sola ipsa etiā iridis formam in adiacentia emittere, sic fiet de humana anima cum intellectu: quare animæ huius ad intellectum unio, assumptio quædam est, & ipsius ad illam quædam illustratio: nimis uerò absurdū fuerit, tantam uim elementorum mixtioni soli tribuere, cum uix immortalī parte addita, quantam homo habet tueri ualeamus, præsertim cum nullius horum, quæ homini insunt tam multiplicia, uestigium in ulla bellua, uel uolucres, aut alia mortali re deprehendamus. Ergo intellectus noster, quod anima mundi non sit, quodq; nec accidens diuinæ substantiæ, quod non ex ui elementorum, quod non in potentia animæ intellectiue iam præfuerit, quodq; anima non eadem sit qua parte intelligit, ac sentit, iam abundè declaratum est: tum quomodo animæ nostræ uniatur, atque quod multas facultates habeat sibi quidem proprias, animæ autem partibus communicatas, etiam aperte ostendimus, ut non mirum sit, philosophum nec simpliciter plures appellasse animas, nec facultates uires eas, quæ in anima hominis essent, sed semper animæ

mæ partes. Huius autem cõmunis uirtutis, quam Deus in mūdum influit, nullum familiarius exemplum sumere me posse credo, quàm ex Herculeo lapide, ex hoc enim in ferrum, quod illo oblitum sit, ac etiam ei superpositū, uirtus profluit, qua ferrum ipsum ad septētriones dirigat: igitur quid mirum est, eam ex Deo in uniuersum eadem ratione posse emanare: nulla tamen subiecta alia substātia, quæ uirtutem eam deferat. Sed tamen ex hoc oritur dubitatio, cur nam lapis dirigat ferrum? nam si ea uirtus in ferro est, & tamē agit, esse potest etiā, ut animus noster sit uirtus sola sine substantia, & tamen intelligat. Respondemus causam esse cur nihil seipsum moueat, quod idē actu erit, ut mouet, & potentia ut mouetur. Quamobrem aliud mouere nihil prohibet formas substātijs proprias, uerū seipsas per se est impossibile, igitur intellectus æterni mouēt, sed immoti sunt: at corpora mouentur, & nō mouent: intellectus igitur noster seipsum mouet consequentia obiecti: nam obiectum illuminat, ab ipso intellectus mouetur, atque sic intelligit: Hercules autem lapis impressionem in ferrum facit, à qua ferrum mouetur, non à lapide, sed à cœlo, uel parte cœli terminata, ita quod hic lapis ferrū præparat ad motum, sed non mouet: nunc non loquor de motu, quo illud attrahit, & hæc est una ex rebus, quam si quis quæsiuisset ab Alexandro Aphrodiseo, uel Galeno, respondiissent, esse planè impossibilem, & super hoc suas, quas uocant, demonstrationes attulissent, & non paucas. Experimentum autem docet ita esse, cum multa alia in eo lapide mirabilia

rabiliora etiam lateant, quæ omnia simul cum mo-
 tu, quo ferrum impellit ad septemtriones, illos phl-
 losophos latuerunt, & nunc etiam pauci, uixq; nul-
 li omnes illius uires agnoscunt. Sed ad reliqua trās-
 eamus: Forsan aliquis posset (ut Platonicus existi-
 mant) credere, intellectus nostros particulas esse ani-
 mæ mundi, sic tamen ut illa non ubique diffusa
 sit, nec substantia sua mortalibus communis, hoc
 enim demonstrauius esse non posse: sed nec sic,
 nam deciduæ illæ partes aut comminuēt animam
 illam, fietq; quanta, ac etiam cōminuta simul: utrū-
 que autē inconueniens: si enim intellectus esset cum
 quantitate, unius eiusdemq; rei essent infinitæ in-
 tellectiones, ut rectè inquit Aristoteles: multò au-
 tem turpius, atque absurdus est, illum comminu-
 tum facere, cum præter quantitatem superadda-
 mus, quod etiam in belluis, & lapidibus damna-
 mus: at si nō comminuitur, quod defluit si tantum
 uirtus est, non substantia, in eosdem incidimus la-
 queos, omni enim rationi repugnat, accidens esse
 quod intelligat, & nos ipsos esse id accidens: quilibet
 enim, uel quantumcunque stupidus, agnoscit
 semet quandam esse substantiam, non accidens, sed
 qualis sit ignorat: causam huius inferius assignabi-
 mus. Sed neque anima hoc lumine illustrata sic po-
 test intelligere: nam quæ actu intelligit, cum semet
 agnoscat, lumen illud erit, uel non erit: si quidem
 lumen, in idem reuertimur: si non est ex re mate-
 riali, & diuisibili, res immaterialis, & indiuisibilis
 efficietur. Ostensum est autem, quando non neces-
 sarium sit, tunc animam eandem esse cum lumine
 idem

primo de Ani-
 ma. Cap. 3.

idem belluis accidere, nec tamen intelligere: reuertimur etiam ad leam difficultatem, quoniam pacto abstrahimus, quando uolumus, si anima tantum illuminatur, & non est ipsum lumen: at si substantia quædam deciditur, nec comminuitur, quasi iuxta Auicennæ sententiam manifestum est, quod creationem, & nouitatem, & infinitatem admittere cogimur, quæ omnia non solum philosophis, sed magna ex parte etiam legibus repugnant, cum substantiarum creatorem Deum solum, & merito statuunt: neque tamē ob hoc, quin omnes ex una pendeāt, credere prohibemur, at magis cogimur: nam & quæcunque plura numero sunt, atque ea mortalia, aut ab uno omnia originem ducunt, uel inuicem ordine quodam disposita referuntur. Igitur hæc de animorum substantia dicta sint, nunc de affectibus illorum dicere iam tempus est: sunt animi etenim affectus plurimi, Iracundia, Dolor, Amor: sed qui pertinaciter hæreant illi, eumque transmutent tres, Cupiditas, Spes, ac Fides: quæ enim desideramus, partim sub manibus nostris sunt, eaque cupiditate prosequimur: nam amor insperatæ rei, amentia potius pars est, quam ullius animi affectus, quæ aut sub manibus nostris non sunt: si præsentia, uel præterita fuerint, fidei subiacent: quæ futura sunt, spei: in omnibus autem incertum est, ac minimè firmum quod subiicitur, præterquam in cupiditate. Cupiditatis igitur fortissima effectus, si paria essent quæ affectibus subiiciuntur: uerum fidei, ac spei plerumque nobilissima ac *maximè* præmia sunt, ob id homines maximè his tribus

o 2 ducuntur

ducuntur affectibus : horum fortior spes, fides autem firmior: cum uero in unum (ut plerunque accidit) iunguntur, animum ipsum sic in se transferunt, ut totus in illis esse uideatur : uacuas autem mentes spes, & fides, totas occupant : & ob id maior in stupidis idiotis, ac plebe, quam in eruditis, nobilibus, ac ingeniosis : cum uero uelut habitus quidam confirmatæ paululum hæ opiniones fuerint, adeo in immensum euadunt, ut primò hominem ipsum totum arripiat, inde etiam alios secum trahant, tum demum in hominum corpora, atque in res ipsas etiam inanimatas, tum in corpora animalium prodigiosos effectus pariunt. In hominum quidem corpora quomodo agant, non difficile est intelligere, immutatis prius illorum animis: concessum est enim, animam forti fide, ac spe, tanquam proprijs quibusdam instrumentis corpus immutare: nam in uehementi terribili imaginatione multi mortui sunt, alij ex toto permutati, uelut Laurentius Sannutus patritius Venerus, qui captus à Gallis cum classe, inuolutusque uelis cum alijs pluribus ut mergeretur, dum diuturna mortis expectatione torquetur, horarum quatuor spatio canus euasit, inde periculo solutus, ab adolescentia talis semper permanfit. Alij ob uehemens gaudium à morbis liberati, alij autem ob tristitiam insani facti sunt. Porro ad fortem imaginationem dilecti scorti in uenerem incitamus, plurimis etiam, si firma manserit, semen sponte effluit. Mouent spiritus fortes affectus animi iam illi parere diu assuetos, unde ex parte in partem trahuntur

trahuntur spiritus, humor, ac sanguis concomitatur. Verum de Fide, quod necessaria sit huic negotio, in alijs quid mirum est, cum apud Lucam in Euangelio legatur, Christum pauca signa in patria sua edidisse ob illorum incredulitatem: ob id igitur, si mente mens immutatur, imaginatione imaginatio: nam hæc uirtus (ut docuimus) intellectui maximè inferuit, nil mirum est, ex eodem principio corpus illud immutari. At in belluis cum animus noster diuina natura sit præditus, inferiores animas mouet, atque ideo in equos maximè operatur, quoniam sensibilis illorum anima plurimum excellit, & corpori etiam dominatur: non sic in capras, aut oues: inde præcantationum ratio, quanquam plurimis illarum doli, uel medicamenta immisceantur. Ergo ut ad initium reuertar, hinc summa patientia ad tormenta, summa constantia ad pericula exoritur, quod animus his affectibus immutatus, à corpore totus separetur, & abscedat, aliusq; fiat. Sunt porro & in belluis hæ affectuum differentia, sed minimè adeo euidentes, cum in caduco, & subiecto mortali sitæ sint: nam canibus erga dominos fides, ac spes, uerum non affectus ipsi, sed potius illius effectus, amant enim eximè, & nil amplius cogitant, quoniam hoc ei natura negatum est: at inanimata, & arbores difficilior fide moueri possunt. Attamen si in nobili anima fides, ac spes fortis extiterit, etiã illa immutare potest: unde apud Romanos lex erat, Fruges ne excantato: sed de his tertio de Va- Cap. 4. 6. 7.
& 9.

gimus, ut intelligant omnes, hominem fide, ac spe ingenti munitum, corpus quasi seponere, & diuinum, aut demoniacum effici: at de his seorsum etiā dicemus: inde ueneficarum malefica origo ortum habuit. Neque uerò mortuos resurrecturos, aut montes transferendos hac fide, & spe credas, hoc enim leges naturæ transgreditur: sed ea efficit hæc animi uis, quæ magna arte etiā, ac plurimis auxilijs indigent, effici tamen possunt. Verum Cupiditas mentes, ut creditur, prudentiorum agit: nam diuitias primum, post honores, ac magistratus, & uoluptates adeo ingenti desiderio tractant, & amplectuntur, ut miseriam humanā hoc errore subterfugiant, nanque ad mortis usque ianuās tuto accedunt, uelut qui per montium periculosos calles iter habent, securius progrediuntur, si faciem ad montis summū cacumen uertant, quā si ad profundam, & confragrosam conuallem. Ergo de affectibus animæ principalibus hæc dixisse sufficiat: nunc uerò de totius hominis communi opere, seu affectu (nam quod nam illorum Somnus dici debeat, Galenus in libro de Odoratus instrumento satis dubitat) iam dicendum arbitror.

Est igitur Somnus, ut Aristoteles inquit, affectio quædam sensoriæ partis, qua communis sensus immobilis redditur, ac uincitur, quam diuaporatio committit alimenti: etenim in animi defectu, & syncopa, & morbo comitiali, magisq; in attonito, sensus ipsi uinciuntur, sed non ab alimento, uerum à morbosis causis. Rursus, cum omnes sensus simul concidant in somno, & tamen maneat
 imagina

Imaginatio, & memoria, necesse est, ut non singuli uinciatur, sed omnes propter unius uinculum redantur immobiles: at illud uinculum anima non est, neque enim imaginatio, & memoria nobis in somno relinquerentur: igitur uinculum hoc est communis sensorij. At uerò Sensus, ut ille inquit, est motio animæ facta interuentu corporis: nam ad idem pertinere actum, ac potentiam, satis clarum est. Sensus autem communis nil aliud est, quàm uis sensibilis in anima existens, quæ à sensibus exterioribus mouetur: in hanc autem, uelut in centrum, concurrunt ex circumferentia lineæ, sic ex quinque sensibus formæ omnes: cum uerò indiuisibilis sit hic sensus: plura tamen comprehendere potest, non quidem una actione, sed si debet inter sensibilia iudicare iam illum oportet seruatim præcedentium sensibilibus formis componere inter illas tanquam præsentem, diuidereq;. Sic & intellectus per hunc modum facit, sed tamen indiuisibilis est, cum illas comprehendit, aliter nulla complexorum sciëntia, uel cognitio, nihilominus ut unum quæ plura sunt in illo sunt. Quare autem sensui communi nullum instrumentum, cum imaginationi pars cerebri concava anterior, memoriæ postrema, rationi media inferuiat: hoc ideo est, quia ultima perfectio cuiusque in anima est: anima autem organo (ut docuimus) per se non indiget, imaginatio enim, & ratio non in anima, sed ab anima fiunt, quare organo indigent, & parte cerebri singulari: sensuum enim ultima perfectio est anima,

ac sentire : imaginationis uerò, & memoriæ ac rationis, quæ in homine est intellectus, ac intelligere. Verum hæ uirtutes etiam in belluis sunt, sed (ut docuimus) ab anima in illis proficiuntur, in homine ab intellectu, ob idq; nomine solo, non re ipsa conueniunt: sed uelut ab igne, & à Sole lux prodit, ac lumen, nomine, & etiam quadam imagine rei similia, altero mortali, ac elementari, altero diuino ac immortalis: sic etiam de his uirtutibus dicendum erit. Porro quod belluis imaginari contingat per somnum, manifestum est, cum canes adlatrent. Duo igitur motus sunt in anima, Ab anima, & Ad animam: In somno, qui ad animam est, motus spirituum impeditur, non qui ab anima: necesse enim erat illum motum seruari, ob multas necessarias causas, & ob pericula non leuia spirituum, etiam qui naturali inserviunt facultati, nec sensibiles sunt: eandem ob causam motus reciproci relictus est, ob id media parte somni exteriora calidiora redduntur. In initio igitur somni animæ sensibili inservientes spiritus ad cor ipsum contrahuntur, motus uerò ab anima non cessant, nisi grauior etiam ingruat somnus: unde fit, ut bene potius raro somnia uideant, & similiter in prima somni parte: ac cum crapula deferbuerit, tunc primò ab anima spiritus mouentur, & imagines uident, inde cum multiplicati fuerint in extremis partibus, ac exuberantes, motum contrariū ad animam faciunt, & tūc euigilantur. Ob id debiles, & humidi, & in hyeme longiores habent somnos, quoniā tardius exteriora

exteriora replentur spiritibus, hiq; etiam sunt pa-
tiores. Aristoteles igitur duo uidetur prætermi-
sisse: Primum, quia nō dixit, quomodo sensus com-
munis alligetur, anima non alligata: Secundum,
quia causam ipsius somni in humiditatem, ac frigi-
ditatem, tum maximè ab alimento refert. Hoc au-
tem non sic se habet, nam somnus fit ob quietem
spiritus à motu ad exteriora: hic autem uel ab
anima, uel à cibo, uel à corpore accidit: ab anima,
cū aliquid iocū dum imaginamur, nam spiritus
intenti quiescunt, somnusq; illico superuenit. For-
tior est hæc causa, etiam ipso papauere: nam cū
Principium quiescit, spiritus & ipsi quiescunt: non
igitur ab humido, & frigido tantū fiet. Erunt
autem talium imagines luci, prata florida, colles,
flumina, herbidi campi, aura suavis: atq; ideo etiā
horum imagines pictæ somnum conciliant. Op-
posita ratione, uehementes animi motus, ut ira,
dolor, timor, curæ, illum impediunt, uelut & spes.
Altera uerò à corpore sumitur resolutio spiritus:
quamobrem post fortes labores, post tristitiam
longam, post diuturnam uigiliam, post opij po-
tum, somnus non leuis irrepit, quoniam spiritus
deest, qui ad animam feratur: ex his solus, qui ex
tristitia fit, perturbatus plerūq; est, & plenus ima-
ginibus, nam anima mouere non desinit, paucitas
spirituum prohibet, ne redeant. Pugnantibus igi-
tur causis, ut primum magna ex parte restaurari
cœperint, soluitur somnus. Tertia uerò causa ex
humido, & alimento proficiscitur: hanc solā attulit
Aristoteles, nam laborem ad colliquationem re-
fert,

fert, atq; si hic esset potius ante lassitudinem in laboris initio, quàm iam exsiccatò per laborem corpore somnus oboriretur. His igitur causis coëuntibus in unum placidissimi, profundissimi, ac longissimi fiunt somni: dissidētibus perturbati, leues, atq; breues. In causa etiam, quòd humiditas, & frigiditas somnum pariant, non satis conuenimus cū expositoribus: nam quòd uapor ille obstruat, sicut nubes prohibens radios solis, sic ille trāsitum spirituum, est omnino falsum: esset enim aliquādo somnus in aliqua parte corporis, & uigilia in alia: nos autem uidemus, quòd semper simul, & sine sensu aliquo ingruit, ac repente: ex quo patet, quòd necesse sit, ut motus, seu causa illius sit ab uno principio, ipsoq; indiuisibili, scilicet anima. Quòd uerò maximè superueniat hora concoctionis cibi, hoc uerū est, quia anima utitur spiritu sensibili ad concoctionem, quare prohibet motum illius ad extra, & hæc prohibitio est somnus: & ideo contemplari, dum quis cibum concoquit, cruditates affert, quia prohibet, ne quid spiritus sensibilis concoctioni auxilietur. Et si dicas, qd hæc obstructio sit in uia cordis, uel cerebri, & ideo potest simul esse communis toti corpori: tunc sequeretur, quòd quilibet in somno incurreret magnum periculum obstructo loco principali, cū tamen nemo dormiens moriatur, imò si maxima causa superueniat, ut casus domus, uel uulnus cordis, uel morbus, attonitus expergiscitur antequàm moriatur. Esset etiam hæc prohibitio necessario causa deterioris concoctionis, saltem in aliquo mēbro, cū tamē nunquam melius

melius concoquamus, quàm in somno. Humor igitur, & frigiditas somnum cōciliant, si spiritum non extinguant, quia motum illum spirituum sedant, & mulcent animam, ut spiritus tranquilliores efficiantur: oppleto enim uaporibus cerebro, spiritus illi conquiescunt, fitq; quædam ueluti tranquillitas (quam Græci melius exprimunt per hoc nomen *χαλὴν*) in ipso principio, inde omnes alij spiritus à motibus suis supersedēt: nec enim omnes ad principium redeunt, ut iam aliàs declarauimus. Hac igitur etiam ex causa soni leues, ut aquæ murmur, & fabularum narratio, somnum prouocant sedato impetu spiritus animati. Ergò in corpore animalis motus omnes ab indiuisibili anima proficiscuntur, sedato uerò illi propiore spiritu una omnes, aut incitato, tanquàm ad uexillum respecientes milites sedantur, uel incitantur; quò fit, ut in grauib; illius affectibus nulla pars corporis, uelut in ira, timore, uerecundia, dolore, amore, conquiescat, & eius symptomatis, quòd ex illo affectu exoriri solet, immunis sit. Insomnia uerò existimat esse sensoriæ partis, quantenus imaginaria est. Conatur autem horum rationem reddere per specierum in sensibus conseruationem: unde quæ uiderimus in uigilia, per somnum etiam nos uidere existimamus. At uerò hoc difficillimū est, & ab omni experientia remotum: namq; conseruari in sensu, puta oculi lucem, momento temporis, uerum est; & ita de tonitru in aure: quòd autem per plures horas, nimis hoc est à fide remotum. Impedirētur etiam omnes illius sensus operationes, quæ inter ueram

ueram sensationem, & imaginem somnii caderent. Sensus etiam tactus non uidetur esse absq; præsentia rei quæ tangitur. Homines etiam non quæ pridie uiderint, sed illos quos amant, uel oderint uehementer, uel à quibus plurimū uexantur, frequentius per somnium uidere se existimant. Præterea si conseruata imago in sensu hoc agit, ut uideamus imaginē per somnium, cur homines, & alia uidemus, quorum uix memoriā retinemus? homines etiam semper somniarent, & tum maximè in prima somni parte, cuius oppositum è directo contingit. Galenus autem uidetur uelle, imaginem hanc potius in spiritu seruari: nam & cæci, qui non tales sunt, à natiuitate uidere se somniant, cum tamen tunc facultate uidendi sint omnino priuati: igitur neq; sensus exteriores, nec communis, quicquam cum in somnio commune habent, cum & hic obiectum præsens requirat. Si igitur in spiritu sunt, & in uigilia latent imagines ob fortem motum, quibus igitur interior sensus fortis est, nec spiritus multo humore obrutus, sensibilisq; impressio uehemens, his multa, & clara apparebunt infomnia, tales melancholicos, & atra bile laborantes esse uerisimile est: sensum, nunc imaginationem dico. Qui igitur imaginationem debilem habent, ac impressiones leues recipiunt, hi tum præcipuè si humidioris cerebri extiterint, pauca leuia, & incerta uidebunt infomnia, ut ebrii, ac pueri. Verum cur iam tot annis imagines uisas somnus reuocet, si in spiritibus sitæ sint, difficile est intelligere. Denuo igitur ad Aristotelē reuertor: is particula trigesima Problematum infomnia

insomnia ad mentem refert. Hoc autem optimè dictum est: illud uerò ambiguum, quòd qui suauissimè dormiunt, ob id non uideant insomnia, quòd in illis maxime concitus sit motus animæ ac spirituum ob caloris motum: neq; enim hoc uerum ex toto esse uidetur: sed (ut iam diximus) ubi somnus profundissimus, ibi non solum spiritus à motu uersus cor quiescunt, hoc enim omni somno commune est: sed etiam à motu à corde, quem necessarium est adesse his, qui imagines per somnium uidere debent. Quamobrem etsi forsan paucula propter impressiones in spiritibus factas uideantur, maximam tamen illorum partem à mente, seu anima ipsa prodire necesse est: seruato enim leui motu spirituum comprehensas imagines ex anima in imaginationem referunt: ab humoribus etiam excitantur, cum halitus formam aliquam indiscretam pro discreta & perfecta retulerint, uelut in nubibus uidemus, in quibus oculus serpentes, & equos fingit, cum imaginatione adiuuatur, quanquam in eis nihil horum distinctum appareat. In instrumento igitur imaginationis, ut in tranquillitate maris spiritus leuiter mouentur, sunt enim ex aëria, igneaq; substantia, uel etiam si qua melior est, unde animæ repræsentant rerum imagines. Sed cur uidere nos per somnum, non imaginari arbitramur, sic & audire? nam quod imaginamur non adeo clarè nos uidere putamus, uelut quod per somnium apparet. Ratio autè huius satis est manifesta, nam in somno imaginationis functio spiritibus iam sensibus delegatis perficitur, in eo etiam anima magis

gis libera est, quò fit, ut perfectè operari se credat, atq; id indicium est, animam per se omnium sensuum perfectionem continere. Sed cur magis nos uidere, quàm audire, minimè uerò tangere arbitramur? Hoc ideo est, quò loco instrumenti imaginationis propinquissimi sint oculi, tactus uerò remotissimus, ob id plures spiritus ad imaginationis locum ex oculis reuocantur, quàm ex ullo alio sensu: plus etiam anima in uidendo oblectatur, quàm in audiendo, uel odorando, tangendo uel.

Illud uerò sciendum est, spiritus sensibus delegatos impressionem ex suis instrumentis recipere, qua ad munia illius sensus obeunda potius, quàm alterius sint promptiores: ob id etiam spiritus uisioni apti decidunt his seruatis, qui ad audiendum sunt opportuni. De somni uerò sine illud quærendum est, quoniam uita est propter operationem in animali, somnus autem propter uitam: nam in uigilia, ut secundo Coeli habetur, animam ob corporis resistantiam fatigari necesse est: somnus autem est quidam retrocessus, nam belluis homines, plantis belluæ, inanimatis plantæ per somnum efficiuntur similes, ut hyeme apparet. Sed iam non paruæ exoriuntur difficultates, an formæ rerum in spiritibus, an in membrorum substantia, an in anima ipsa referuentur: similiter & de anima, an in uno, uel pluribus spiritibus sit: tum uerò, quid cogat, ut hoc magis, quàm aliud per somnum uideamus? Deinde quomodo si imagines in anima sunt, cur contingat obliuisci, uel decipi? tum etiam quomodo memoria antiquas res reuocemus, præsentium.

sentium penè obliuiscamur: cur etiā, & quando, & quomodo, undeque, & an uera insomnia sint? Ergo ad harum primam dicimus, formas rerum in uia Aristotelis in anima conseruari: nam illis reponi illas consentaneum est, ubi locus ultimus est earum, ac summa perfectio, & ad quem locum tandem perueniunt. Anima autem talis proculdubio est, erit & Intellectus patiens aliquo modo uniuersaliū subiectum. Sed duo uidentur obstare: primum, quòd cerebri posteriore parte affecta memoria patitur, ut inquit Galenus tertio de Locis affectis, igitur formæ illæ in anima non esse uidentur: item quomodo obliuio accidit, & deceptio in intellectu. Respondemus, quòd (ut Theophrastus inquit) ex permistione deceptio oritur, obliuio uerò quia organo indiget ad hoc ut possit repræsentare, patiens enim intellectus corruptibilis est, & est lumen illud in anima ab agente profectum, seu lucis similitudo, quia quædam perire, quædam seruari necesse est. At uerò cur accidit, quòd memoria per medicamenta reuocata multorum reminiscimur, quæ ante illius amissionem cognoueramus: nam si ob id illorum obliti sumus, quòd subiectum corpus corruptum sit, necesse est post reparationem illius ea quæ exciderant, nisi denuo discantur, ex toto euanuisse. Quòd si dicat, seruari quidem hæc in parte illæsa, uerum ad actum exire propter impedimentum: quid igitur obstat, ne idem de anima dicatur? uerisimilius autem est in anima hæc sita esse, ut diximus, quoniam actu nulla penè existant, potentia autem quasi infinita. Hoc autem

autem in loco scientes differentiam memoriæ & reminiscentiæ, ob breuitatem prætermittimus: satis hoc unum rei argumentum ducentes, quod qui casu aliquo repente deciderint, ut quasi mortui iaceant, reuiuiscetes quomodo ceciderint non recordantur, nondum enim in anima impressio eius facta fuerat: eorum uerò quæ iandiu didicerint, memoriam illico recipiunt, quoniam anima morbo non læditur. Sed cur scalpētes cerebri posteriorem partē recordamur celerius? hoc in causa est, quod (quemadmodum inquit Philosophus) memoria per consimilia reuocatur: ex illo autem motu multa, ac magna fit spirituum cōmotio, unde ex multis imaginibus aliqua persimilis excitatur, cuius similitudine ad quæsitæ recordationem peruenimus: inde etiam contingit, ut nimis celeri spirituum motu transeat res ipsa, cum iam apprehendisse illam putauerimus. Ex quo dignoscitur, quoniam pacto in memoriam reuocemus: nam necesse est sisti spiritum cōsam anima, ex illa uerò cōceptam formam elucescere: igitur si transeat spiritus concitato motu, reminiscitur, simul ac obliuiscitur, quod frequētius in eadem re contingit ob multos spiritus: atq; ea de causa fit, ut qui celeriter discunt, celeriter obliuiscantur. Senes autem obliuiosi sunt, quoniam frigus tarditatem motus spiritibus ingerit: & hoc est quod optimè Galenus dixit, non siccitatem memorię senum obstare, sed frigiditatem. Melius igitur est dicere, animam esse, formam suscipientem penè infinitas similitudines rerum, sed non ad actum reducuntur, nisi cum lux illius ea
ad

ad hoc conuerſa quod in omnibus illius operibus commune eſt, ac ſæpius dictum, in ſpiritibus reſulſerit. Velocis igitur memoriæ, quorum ſpiritus celeres: tardæ, quorum lenti. Non igitur hoc ex animæ ratione, quāquā nil prohibeat, animam animam eſſe meliorem: hoc autem tribus modis, uel quia anima ipſa ex temperatiore corpore prodeat, uel quia nobiliore intellectu illuminetur, hoc autē ſolum erit demonſtrandum: uel quia melius illuminetur. Dicere autem, animam in ſpiritibus eſſe, omnino eſt impoſſibile: nam in pluribus plures habebit partes, & corrumpetur etiam ſecundum illas: in uno autem tantum, multo minus eſt uerifimile. Eſt igitur, uelut Sol in mundo, in una parte: radij uerò illius per totum corpus extēduntur, ut ſolis radij per orbem. Anima autem plantarum ex toto eſt diuerſi generis: nam ſubſtantia illius & ipſa in una parte eſt, & uirtus propter imperfectionem per totam diſſeminata anima eſt potētia, quæ cum à toto diuellitur anima actu fit: inſectilium autem anima non diuiditur, neq; enim unquā duæ partes inſectilis ſimul uiuunt, ſed potentia animæ remanet in una parte, & in alia ſubſtantia, aliter pari ratione innumeras conſtituere oporteret in eodem inſectili animas: non eſt autem anima, niſi poſſit in debitas operationes exire: nā & boum linguæ, & partes circa caput diu mouentur poſt bouem occiſum, corq; illius immobile redactum. Verū inter animam, & ſolem, uel ſaltem inter intellectum & ſolem differentia eſt, quia ſol habet eſſe cum quantitate, intellectus autem non: eſt igitur

intellectus indiuisibilis: indiuisibile autem duplex, uel ut punctus, uel ut intelligentia: quod autem ut punctus est, pars est, ac terminus corporis: tale autem omitto, quod corporeum dici debeat, nequaquam corpori posset imperare: est igitur intellectus indiuisibilis, uelut intelligentia: at uero qui talis est, etiam ut punctus est indiuisibilis, ad hunc sensum, quod caret quantitate, non autem quod sit terminus alicuius lineæ, sicut dicit Euclides de puncto: igitur existentia intellectus in corpore est, secundum modum magis indiuisibilem, quam puncti in linea: nec propter hoc inconuenit, quod sit magis in corde, quam in alia parte: nam & Deus (iuxta Philosophi sententiam, si illum secundum Auerroem interpretemur) est in extrema cœli parte ultimi, cum tamen Deum constet longè magis nostro intellectu esse à materia separatum. Ut autem hoc magis, quam illud, per somnium uideamus, duplex quidem responsio est: nam si credamus somnia tantum casu euenire, respondebimus, ut de memoria dictum est, quo nam pacto obliuiscamur præsentium, & recordemur iamdiu præteritorum, ob spirituum ad animam conuersionem, ea parte, qua imaginem similem continet. Sed dubitabit merito aliquis, quia in uigilia hoc causam manifestam habet, scilicet uoluntatem, quæ iam imaginem uersalem animæ subiicit, uelut uolo recordari carminum Vergilij illorum, in quibus loquitur de Didonis morte, iam subiicitur animæ, quæ ex Vergilio sumenda est hæc res, non ex alio poeta: secundo, quod mors Didonis tractatur in quarto libro

Æneidos:

Aeneidos : non ergo ex alijs quæreda libris erunt :
memini etiam, quod ante mortem cœpit conqueri
de Fortuna sua: igitur his tribus imaginibus à uo-
luntate rationis medio ab anima spiritibus propo-
sitis illi mouentur, atq; adeo aliquando celeriter, ut
etiam hæc ipsa generalia excidant. Porro spiritus
in quibus relucet iam hæ tres imagines quiescunt,
& si aliorum spirituum motu perturbetur, etiam
hoc ipsum excidit uniuersale quod subiiciebatur:
huius quietis causa forsitan etiam aqua illa uentricu-
lis cerebri indita est, nam reticularem plexum ad ef-
se negat Vesalius in hominibus : & si adesset, po-
tius nutritionis cerebri, quam memoriæ causa fa-
ctus uideretur. Ex hoc quoq; manifestum est, cur
uerum sit, quod dixit Philosophus, Anima seden-
do, & quiescendo fit prudens. Verum in somno
& si uoluntas nulla sit, est tamen animæ affectus
quidam, atq; ob id non magis aliud, quam de quo
per uigiliam impense sumus solliciti, in somno ui-
demus: alias autem rerum formas uapores sugge-
runt, seu à cibis, seu ab humoribus eleuentur: unde
cepas, & caules, mala ac terribilia somnia parere
passim creditum est, & qui illarum assiduo usu te-
nentur, in ueneficij opinionem ob frequentia in
somnia spectra transcunt. Sed cur nam atra bilis,
aut talia formas potius horribiles, quam iucundas
excitet, in libro Floridarum disputationum decla-
rauimus, quæstio enim hæc non tantum natura-
lis est, sed etiam ad medicum spectat de illa pertra-
ctare. At uerò qui somnia à superis immitti putat,
etiam longè facilius quæstioni huic satisfaciunt.

Quamobrem huic & ultimæ propositæ questioni respondere non ab re esse puto. Igitur Auerroës illud primo existimat non solum aliqua, sed partem maiorem somniorum ueram esse, eaq; quæ uera sint, hoc signum relinquere, quod cum experrecti à somno fuerint, anima quasi timet, & admiratur, cum id etiam in ipso somnio contigerit. Addunt reliqui somniorum interpretes quod sub diluculo uideatur, & iam discussa crapula, & ab homine cui euentus frequentes uisis simillimi succedere soleant. Cum igitur intelligentias solum uniuersalia cognoscere crederet, multis uerbis, quorum tamen sententia clarior paucis subiñciatur, id tentat ostendere: est autem horum hic sensus, Generales formæ cum plures fuerint simul iunctæ impressione in anima singularis efficere possunt. Id exemplo satis claro est manifestum, nam tres superficies planæ omnes uel etiam regulares ubi se dispescant simul solum in puncto coeunt, ut ab Euclide in undecimo libro demonstratum est. Est autem superficies ad lineam, uelut uniuersale ad singulare, & linea ad punctum ut uniuersale etiam, siquidem in superficie infinitæ lineæ, in linea infinita puncta esse possunt. Similiter & in numeris proportionis consimilis tres infinito inuenire licet, licet & inuenire infinito, quorum secundus in se ductus tertium producat, atq; rursus infinito tres numeros, quorū producta ex primo in se, ac secundo in se simul iuncta producto tertij in se sint æqualia: tres autem numeros inuenire, quorum secundi ad primū eadem sit ratio, quæ tertij ad secundum, quorumq; secun-

secundus in se ductus tertium producat, & rursus quodd tertio in se ducto tantum fiat, quantum coniunctis productis primi, ac secundi cuiuslibet, scilicet in se, non nisi uno modo licet, atq; in his tantum tribus numeris unitate scilicet tum dimidio unitatis, latere quadrato illi unitatis, ac quartæ partis eius adiecto, ut sic maximus constituatur seu tertius, hic numerus, cuius quadratum latus, secundus seu medius numerus erit: manifestum est igitur quàm paucis uniuersalibus in unum iunctis, quorum singulum infinita sub se continet, in unum singulare perueniant: hæc autem infinita ferme esse, seu potius innumerabilia declarat; additur insuper cœli uarietas, quàm ex motu singulis refert momentis, nam sine cœlo nihil intelligentias in hæc inferiora influere putat. Manifestum est igitur, & quomodo sine motu, & quanto magis cum illo generales causæ futurorum in singulare ipsum tãquàm superficies tres illæ in indiuiduum punctum reducantur, atq; hoc modo futura per somnum præuidere licet iuxta Auerrois sententiam, cum simulachra illa per cœli motum tãquàm per causam uniuersalem ab intelligentijs in humanam animam immittuntur. Ego uero hæc causam ualde dubiam esse existimo: nam oportebit, ut uel uniuersalia imprimantur in anima, & hoc nemo uidet, aut si uidet, intelligere non potest; si autem singulare querendum est, à quo agente illæ formæ uniuersales in unum redactæ sunt: nam in rebus ipsis materia est illa, quæ ea in unum cogit, ita quod si illa sentiret, & intelligeret, & loqui posset, diceret, recepi

formam huius pomi, quia in hoc loco, in hoc tempore, ab his causis talia, & talia passa sum. Anima igitur necessario prius uniuersalia ipsa sentiret. In somnijs etiam intelligimus nouas demonstrationes, ut nobis accidit quâdoque, dum libros nouæ Geometriæ scriberemus. Abstracta autem cœlo non subiiciuntur. Sed forsan ad hoc dici posset, quod simulachra tantum imaginatiuè repræsentata sunt, intellectus autem ut etiam in uigilia ex opportunis formis demonstrationem collegit, sicut accidit etiam ex figura oculis proposita, quod si in ea nulla desit linea ad perfectionem demonstrationis, facilius inuestigamus quæsitum: unde multum solemus laborare in erigenda figura apta, antequam inueniamus demonstrationem. Sed dimittamus hoc, Cur est, si somnia à cœlo & intelligentia immittuntur, quod per flumina cogamur iudices intelligere: quoniam libera sunt, nec cuiquam subiiciuntur: & per montes, saltus, ac ualles, tristitias, timores, ac perturbationes: quod uiæ uitæ assimilentur: anfractuosa, & aspera, ut circa prædicta esse solent, uitam infelicem, ac duram. Quomodo igitur, si cœlum causas habet difficultatis, parit imaginem montis: aut si iudicium sim subiturus, flumen mihi ostendit: an ab eisdem causis iudices in mundum, & flumina prodeunt: & paupertas cum labore, & montes: si igitur solum ex operatione nostra hæc sortiuntur similitudinem hanc, quoniam pacto simile pro simili cœlum subiicit: nam si natura similia subiiceret, uerisimile hoc forsan esset, sed hæc casu potius subiiciuntur:

ñciuntur : nam esse difficilem nobis montem , accidit, quia crura æqualia habemus, ideo capreæ, & quæcunq; longiores posteriores anterioribus habent pedes, facilius per montes, quàm per plana currunt: hoc igitur nobis contingit casu, seu per alterius rei consequentiam, non natura ipsa. Præterea quid agunt cœli, cum nondum res ipsa sit, nam eiusmodi prouidentia est de futuris: an igitur iam causæ ipsæ sunt, an non? Si non, quomodo imprimunt in animam? si sunt, uel in materiam imprimunt, quia igitur effectus nondum est, aut nondum imprimunt, quia nondum exactæ sunt in materiam? cur igitur in animam, quæ est remotius subiectum, celerius quàm in materiam ipsam agere possunt? omitto. quòd præteritorum nulla ratio poterit assignari, tum eorum, quæ ut erunt, ad unguem uidêtur, uelut de Calpurnia cum confodi Cæsarem in gremio suo uidit nocte, quam illius cædes secuta est. Sed non in gremio dices, at in senatu confossus est. Illud respondeas quæso, quoniam pacto cædes cæde ostendi potuerit? & quanquã, sed tamẽ ægrè, hæc opinio, ut pleraq; talia, quæ falsis innittuntur principijs, defendi possit, clariorem tamen, nec tam longè expetitam huius rei causam nunc subiiciam. Primum, in omni re, quæ fortunæ subijcitur aut naturæ, homines circa ingentia pericula, atq; ingentes spes solliciti admodum esse consueuerunt: illa quidem, ut si possint deuitent, hæc ut celerius, ac tutius consequantur. Ergo tunc minimis quibuscunq; rebus mentem adhibere solent, atq; ideo multa quæ casu con-

tingunt, seu auguria, seu somnia tanquàm illorum demonstratiua interpretantur, cùm in cæteris temporibus innumera talia non animaduertentes, præterire soleant: hanc ob causam cùm pestis sæuit ob multitudinem animos adhibentium ac morientium, & terroris magnitudinem, tum in cladi- bus magnis, aliquibus uera somnia, & auguria contingunt non secus diuinantibus, quàm in frequenti talorum iactu: sed si modò aliquid in his diuinum inest, id etiam ab animi nostri diuinitate proficiscitur: ille enim diuino coniunctus (nec enim talia bobus, aut asinis insomnia futuri præsaga su perueniunt, quòd non per somnum, ut homines, terreantur: aut si terreantur, fortuitò, & sine euentu id contingere solet) ab eò illustratur, quod diuinum est, tum maxime, cùm incipit à corpore separari: habet autem aliam quandam uim separatus ab ea, quàm dum coniunctus est possidet: uerùm de his in fine dicendum erit, dum problemata soluemus, quæ ex hac pendent quæstione: nunc illud satis sit adiecisse, memoriam in uacuas mentes rerum, ac uerborum melius ingredi ob hoc, quòd spiritus nō sint imaginibus alijs occupati, sed quieti, animaq; ad hoc unum sit intenta, uelut nuper à somno excitatis. Verùm aliud ex dictis emergit dubium, quomodo esse potest, ut anima in corde collocata, principalior illius operatio, scilicet memoria, ratio, sensusq; in cerebro sit: Peripatetici negāt hoc: sed cùm cor pro uita calidissimum esse oporteret, minimè poterat spiritus animatos efficere, qui sensibili uirtuti inseruirent: ob id igitur creatum

tum cerebrū est, atq; in eo diuersæ partes. Quamobrem necessarium est dicere, spiritus qui imaginationi inferuiunt, memoriæ uel rationi aptos non esse, aliter læsa parte cerebri posteriore, non magis memoria cæteris partibus læderetur. Illud uerò argumento esse debet, quòd sensus omnes in corde fiant: quoniam inartificiofum est cerebrum, ac in homine magis, quàm in belluis, ut optimè Vesalius animaduertit, & quòd per somnum homo nec tam benè imaginatur, intelligit, memoratur, ut in uigilia, nullo autem modo sentit, quoniā non transferuntur è cerebro ad cor spiritus: hoc autem falsum est, neque enim iugulares uenæ constrictæ somnum prouocant, sed nerui reuertentes qui sub illis positi sunt, & quoniam corde male affecto omnes operationes sensibiles perturbantur, tum etiam, quod aqua quæ in uentriculis est, magis apta ad spiritum temperandum, quàm ad operationes perficiendas uidetur. Qui uerò Galenum sequi uoluerit, dicat, Operationis principiū fieri quidem in cerebro, ob causam necessariam dictam à spiritibus, uerū ipsam animam in corde habitare, quæ sentit, memoratur, ac intelligit: nec distantia obstat: nam & apud Galenum sensus tactus in cerebro est, illius autem instrumentum ad pedes usque extenditur, qui à cerebro plus distant, quàm cerebrum à corde: igitur hoc modo, uel illo anima & intellectus se habent. Sed de anima quòd patiatur, cū materialis existat, nemo dubitare debet: intellectum autem incorruptibilem existentē quomodo quis illum pati posse dicat: nanque ut doce-

bimus, agens ipse intellectus non eodem modo in hac uita, & post mortē se habet. Verūm & in æternis mutationes sunt, & quædam imperfectiones: nam Luna ipsa tenebras in ecclipsi patitur, & maculam in se non obscuram uisu continet: uidentur etiam in lacteo circulo partes cœli inæquales, quāquam optici ad multitudinē stellarum ibi existentium hoc referant: sunt etiam stellæ nebulosæ, & obscuræ, ut eā inæqualitas in partibus eiusdem cœli manifesta sit. Igitur æterna, si modo hæc æterna sunt, uarietatem suscipiunt, patiç possunt, uerūm non sic alterari, ut ad corruptionem uia sit hæc alteratio: talis ergo generis est, illuminari, uel non illuminari in corporibus: in incorporeis intelligere, ac non intelligere. Ex his manifestum etiam est, cur nulla planta actu calida sit, animalia autem, maxime sanguinea, calida sint: nam in plantis sensus nō est, ideoç non motus ullus, nec calor: omnis enim calor actu, qui ab internis procedit, à motu est, quoniam dissolueretur sic mixtum, animalia motum in se continent, ideoç calida sunt: & quæ calidiora, sensus acutioris: frigidiora, hæbetioris. Hunc autem calorem, hoc motus principium, cœlesti uirtute contineri necesse erat, quòd anima dicitur sensibilis. At quæ ex his sanguine carent, cum à nobis tanguntur, propter paucitatem caloris, frigida iudicantur. Simile quoddam in plantis accidit omnibus, arboribus, fruticibus, herbis ut uiridia habeant folia, flores autem, & fuctus, ac cortices nō sic: nam folia mediocri calore gignuntur, humida materia, ac terrea æqualiter mixtis. Sol insuper in ea agit. Quamobrem quod inter album & nigrum æqua-

liter est positum, uiride est: at rubeum maiori indiget calore: nam quæ uiridia sunt, ubi magis inaruerint, sanguinei coloris fiunt: foliorum autem substantia, ut dixi, aquea, ac terrea: tale autem cum soli exponitur, nigrum primò, inde uiride efficitur, quod in aquarum putrescentium exemplo patet, primò enim nigræ, ut Aristoteles inquit, post uirides euadunt in summa superficie. Virent autem semper folia, quoniam omne indeficiens humidum cum à perpetuo corrumpitur calore uiride seruetur, nec sanguinæ uideri queunt, nisi uel terra perturbata, uel humido deficiente. Arborum autem flores plerumque albi: nam tenuissima substantia, & concocto iam succo prodeunt: ab aëre igitur dealbantur, nisi proprium ex concoctione colorem susceperint. Fructus autem ante maturitatem uirides & ipsi existentes, indicant colorem concoctione acquiri, nec uerò corrumpi, aut degenerare tam facile in alios colores possunt, quod eorum humidum copiosum sit, ac iam in arboris stolonibus truncosq; concoctum, horum utrumque folijs deest, concoctio uerò ab anima, uel animæ instrumento. Folia quasi superfluitates plantarum sunt. Corticibus autem terrea magis substantia ac densior inest, ob id ferruginei interius, exterius ob Solis & aëris uim quasi cinerei. Hæc igitur de anima: animatisq; dubitare sufficiat.

Aristotelis de animarum immortalitate opinio.

Aristoteles autem in his, ut in cæteris, multa adinuenit pulchra: at de animæ successu ad dubit

dubitasse plerique putant, cum nec mortalem, nec unam, nec infinitas admittere iuxta sua principia posset. Mihi uero haud dubium est, illum hac causa numerum finitum animorum statuisse in corpora redeuntium, iuxta poetæ sententiam dicentis,

Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti.

Atque quod hoc necessarium sit existimare, argumento à diuisione sumpto, satis manifestum est. Quinetiam cum Pythagoram & Platonem hoc dixisse uideret, belluas hominibus commiscantes, illos tantum de belluis coarguit, fabulas ob id Pythagoricas dicens: animam enim eandem

primo de Ani
ma. Cap. 3.

ceu fabrilem artem in his, quæ tractat aliam, atque aliam operationem pro belluarum natura subire impossibile existimat: inde ortus error non levis, quasi transmigrationem fabulosam arguerit, non autem animarum humanarum ac belluinarum unitatem: inquit enim,

Περὶ ὃ τῷ δεξιόμην σώματι, ὅθεν ἐπὶ πρὸς διορίζοιμι, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τὸς φυσικοὺς μύθους τὴν τυχεῖαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχόν ἐνδύεσθαι σῶμα. δοκεῖ γὰρ ἕκαστον ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφὴν. παρὰ πλῆθοις δὲ λέγουσι ὥσπερ εἰ τις φαίη τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐλὸς ἐνδύεσθαι. δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι.

Quod est, De susceptiuo autem corpore nihil omnino de

no determinant, quemadmodum fieri possit iuxta Pythagoricas fabulas, ut quaelibet anima in quodlibet corpus ingredi possit: uidetur enim proprium unum quodq; habere species, ac formam: simile enim dicunt, ueluti si quis in tibiis artem fabrillem ingredi dicat, oportet enim artem instrumentis uti, animam uero corpore.

Haud dubium opinor, hanc illum transmutationem non reprehendere, uerum corporum dissimilitudinem: atq; ideo etiam Auerroës nobiscum sentit, quod multo magis, si aliter interpretemur, cum illius, quam cum nostra opinione repugnet. Ergo quid Aristotelem retinuit, qui minima quæque antiquorum errata redarguendo prosequetur, ne & alteram opinionis partem à Pythagora, & Platone adeo celebratam, & in omnium ore existentem reprehenderet: nisi quod & ipse idem ratione superius adducta sentiret? Illud uero tam aperte significat tertio de Anima illis uerbis, Non autem recordamur, quia hoc quidem expertus est affectus, intellectus uero patiens extinguitur, & sine hoc nihil intelligit. Si enim (ut diximus) perit, cur quærit, an reminiscamur? si autem manet, cur de agente non quærit, cum expertem affectus pronunciet, nos uero recordari negat? An non ad idem refertur, non recordari, & affectus esse expertem? Nos igitur censet intellectum agentem esse, aut ex agente, & patiente mixtum quoddam. Si uero unum intellectum censuit, cur non potius, quod in promptu erat, addubitauit scilicet, cur unus alterius non habet scientiam: neque enim hoc alibi quæsiuit, qui sciam. At si non reuertitur in corpora, manet tamen

intelle

Cap. 5.

intellectus, quis nouit, an reminiscatur post mortē: neq; enim ratio illa demonstratio est; nam tāquam notū hoc supponit; interrogat enim uelut in problematibus, cur non reminiscitur seu recordatur? nunc enim parū ad negociū refert, uno uel altero uerbo utamur, quasi id manifestū supponens, nos post mortem non recordari. At confugiunt, quoniam nemo affines, uel amicos inuisit, inuiserent autem si recordarētur. Sed cur hoc? aut enim per uigiliam aliquid agentes, hoc autem intellectui puro non licet, omni enim substantia corporea caret: aut per somnia, & spectra, hoc autem cū multis contingat, quamuis non ob mortuos, tanquam falsum Aristoteles præsupponere iure non potuit. Illud autem optime congruit, cur cū in corpus denuo reuertamur, præcedentis uitæ haud recordamur tamen, quod & multi aduersus Pythagoricos dubitare consueuerunt. Respondet pulchrè, neque propter agentem, quia huic pati non conuenit, memoria autē in patiando constat; neque propter patientem, quia ille corruptus est: quare nec merito sui, nec merito agentis, quia sine patiente nihil agens intelligit, nō recordatur. Sed dicere potes; an non adest post nouum ortum alter patiens intellectus? Certè sic: sed agens (dicit) nihil intelligit sine patiente; illa autem: quæ in alia peregrinamus uita, à patiente intellectu illo cognoscebatur, non ab hoc, ideoq; illorum obliuiscitur: uoluit tamen & per hæc uerba, ut intelligeremus, posse etiam nō denuo ingredi in corpora, sed in unum coire, & ad unum, ut opinio Plotini erat: sic tamen ut essent diuersa

uersa in numero, & unum in principio, & essentia sicut partes lucis in Sole, quæ numero diuersæ sunt, ita quòd una non est alia: habent tamen idem principium, & eandem essentiam. Quia ergo solæ hæ duæ opinioniones ueræ esse poterant, per hæc uerba utrâque declarauit, esse posse, sed tamen ei quæ diceret, denuò animas in corpora reuerti, magis assentiri.

Accedit, quòd ille huius fuit opinionis, ut in Politicis apparet, quòd ciuilis ratio ciuitatum in idem post multa secula rediret: idem de opinionibus censet in Metaphysicis, hoc non alio magis fundamento credendum est, quàm quòd iidem homines reuertantur. Inde etiam Pomponatius in secundo, & in procemio quinto, de Fato confitetur hanc opinionem solam immortalitatē animi tueri posse apud philosophos. Sed hæc satis de hoc nunc, reliquum est, ut rationem dubitationis superioris exponamus.

Ergo propter hoc dubitauit meritò Philosophus. Omnia quæ in anima sunt hominis, aut in intellectu, aut in mortali anima sunt: hoc nemo negare potest. Horum uerò, ut iam dictum est, accidentium & formæ substantiæ solum subiectum esse possunt: agat materialis intellectus, seu præparatio ipsa animæ, agat patiens, seu qui recipit formas, agat memoria, agat intellectus potentiæ, tandem omnia ad intellectum agentem, uel animam reduci necessarium erat. At non consentaneum uidetur, cum omnia ad alterum duorum reducantur, maxime autem sensibilia ad mortalem animam, intelligi

intelligibilia ad intellectum, ut mortali sublata anima, omnia funditus interirent: maximè autem remanere duo uerisimile erat, memoriam quòd in substantia maneat, unumquodque enim uidetur uiuens, ac sentiens quodam memoriæ genere polere: nam uix in herbis memoriam quandam, seu consuetudinem sustuleris, cum multa illarum genera & tempore còstituto, & eodem foliorum numero, & totidem neruis, atque uenulis germinent, intellectum quod propria uideretur illius operatio. At contra uidebatur in rerum successibus: apparebat enim illum tanquam tabulam nudam esse dum homo nascitur, nec recordari præteritorum, ut aiebat Plato. Hac igitur causa subiecit, utriusque rationem simul, ut dixi, declarans, alterum illorum duorum fore necessarium, & cui magis ex illis duabus opinionibus esset adhærendum: sublato enim infinito, non aliter certo numero animorum perpetuæ, ac sempiternæ hominum successioni, infinitoq; illorum numero satisfaciemus, quàm si eundem animum infinitis reciprocationibus in corpora reuerti concesserimus: atque id etià exemplo orbium cœlestium, nam & hi cum cursum suum peregerint paucis annis, uel diebus, denuò ad initium reuertuntur, æternitati æui breuibus temporum spacijs satisfaciennes, nec tamen idem in diuiduum reuerti uult, ut ille dicebat,

Atque iterũ ad Troiã magnus mittetur Achilles.

Sed additione corporis noua, alium, atq; alium fieri: sicq; diuinus hic Philosophus, ac admirabilis

bilis, ex omnibus de animi natura sententijs optimam, ut Philosophus nobilissimam, ac uerissimillimam elegit, ab ulteriores abstinens, non solum quod incerta essent, sed quoniam fabulis anilibus similia forent, grauitatem suam, ac iudicij proprii dignitatem undequaque imitatur, cum meliorem non haberet. Sed iam protinus non paucae emergunt difficultates, ut primum rei ueritas patuit. Dicit quispiam iam, quid mea refert, si intellectus sine intellectu sui oblitus maneat, non ne idem est, ac si interiret. Respondeo, non de desiderio nostro nunc est disputatio: sed quænam mens Philosophi fuerit, quid ue rationi naturali innitendo tenendum sit. At uerò & istud maximum est sic manere: nanque si magno morbo correptus memoriam totam præteritorum amittas, ut in Thucydidis pestilentia accidisse affirmant, an non tamē magnifaceres sanari, ac superuiuere, dummodo denuo iterum discere posses, quod animo contingit, cum ad corpus iterum accesserit, neque uerò tam omnia illum ignorasse existimes, ut etiam seipsum, nanque hoc ut demonstrari non potest, sic neque firmiter improbari: unum sufficit, eorum quæ hic illi contigerint, à morte non meminisse. Sed quo nam pacto plures, cum in eadem sint specie, numero differentes esse possunt? At ego te interrogabo, quo nam pacto tot sidera uno in cœlo, uix enim pauciora animis nostris esse credam: neque enim assentior astrologis, qui ea M. X. X. I. I. affirmant esse, sed cum sacra pagina potius, Multiplicabo semen tuum (dicebat Abrahæ Angelus in Dei persona) sicut stel-

las cœli, & uelut arenam maris. at nisi infinitum stellarum numerum constituas, abusiua comparatio est. At nec hoc à ratione naturali absonum est, cum notabilium minimæ centies terram contineant, paruas igitur, ac pusillas absque numero, (quod & lacteus edocet circulus) esse credendū est.

At hæ materia non differunt: nam materiam non

Cap. 63. c. 79. continet cœlum, ut primo & octauo Physicorum,
T. cap. 20. ca. & primo Cœli, ac octauo, & duodecimo primæ
4. & 12. philosophiæ, & in libro de Substantia orbis ab
T. cap. 10. Auerroë colligitur. Sed dices materiam quæ est

actu contineri, illi uerò negant potentiam. At ego dico, intellectus perfectione per se differre, quæ tamen sub eadem forma cõtineatur: nam & hoc Philosophus concedit, quod stella à stella perfectione differt, quia forma à forma: & Auerroës in secundo

Ca. 49. & 59. Cœli aperte bis confitetur, stellas sub una specie contineri, reprehenditq; Auicennam, qui illas sub eodem genere tantum collocabat. Sic dico intellectus esse: & distinctio formarum materialium facit semper diuersitatem in specie, quia est aliquid sub illis, & est prima materia, à qua fit compositum. Et ex hoc apparet, cur tam pauci homines sint eruditi, & magni ingenij: nam requiritur intellectus præstans, & corpus benè præparatum: nam ex quatuor cõiunctionibus, scilicet intellectus nobilis cum corpore nobili aut ignobili, item intellectus ignobilis cum corpore ignobili uel nobili, solum est una, in qua contingant Philosophi clari, & in ea etiam requiritur regio, educatio, ualitudo, uitæ longitudo, facultates. Esse autem sic, ostendit

dit Aesopi fabularū autoris historia, cuius animus excellens in corpore uili non solum fortuna, sed etiam natura habitauit: alij cum ingenio, memoria, & commodis polleant, non tamen in magnos uiros euadunt: nam illorum agens intellectus ignobilis est, licet præparatio optima sit.

Sed iam multa occurrunt difficillima: Primum quod Philosophus tertio de Anima inquit, Is igitur intellectus, qui animæ nuncupatur (dico autem eum, quo ratiocinatur anima, et existimat) nihil est eorum prorsus actu, quæ sunt antequam ipse intelligat. Subijcit rationem: quoniam qualiscunque natura ponatur, impedit, ne quicquam intelligat. Concludit igitur, quod nulla sit illius natura: nos autem lumen quoddam agentis intellectus illum esse posuimus. Rursus infra, Intellectus potentia quodammodo est intelligibilia ipsa, actio uero nihil est eorum antequam ipsa intelligat: oportet autem in ipso nihil esse, perinde atque in tabula nihil est actu scriptum, antequam scribatur. Deinde affirmat hunc eum esse intelligibilem, ut reliqua: quod uero intelligitur, si sine materia sit, idem est ei, quod intelligit: at uero iam dictum est, illum qui intelligit, nihil esse, nisi postquam intelligit, id est purum actum: igitur omnino etiam intellectus agens talis erit: nam & uniuersalia, quæ per intellectum tantum sunt, nihil sunt extra intellectum.

Tertium, quod difficilius uidetur est in capite quinto, dum dixit,

ἡ δὲ ψὴ δυνάμει χρόνω πρότερον ἐν τῷ ἐνὶ

q 2 ὅλως

ὅλως δὲ ὅδ' ἐχόνω, ἀλλ' ὅχ' ὅτε μὲν νοεῖ, ὅτε ᾗ
ὅ νοεῖ.

Id est: Quæ autem potentia tempore prior in uno, omnino autem neque tempore, sed non quandoque quidem intelligit, quandoque autem non intelligit.

Igitur agentem intellectum cum semper intelligere uelit, uel unus erit in omnibus hominibus, ut Auerroës cum alijs censet, uel extra nos: nam nobis constat ipso experimento, nos ipsos haud semper intelligere.

Cap. 7. Quartum, quod subiungit in eodem tertio, hæc uerba,

ὅλως ᾗ ὁ νῶς ἐστὶν ὁ κατ' ἐνέργειαν τὰ πράγματα νοῶν. ἅρα δὲ γινώσκειται τῶν κεχωρισμένων τι νοεῖν ὄντα αὐτῶν μὴ κεχωρισμένων μεγέτους, ἢ ὅ, σκεπτόμενον ὕψους.

Quod est: Generaliter autem, Intellectus est secundum actum, ipsæ res intellectæ. An uerò esse possit, ut separatorum aliquid intelligat existentem ipsum non separatum à magnitudine, posterius considerandum.

Quæ hic duplex ratio, difficillima etiam utraque emergit, & quod intellectus nil sit, nisi res illa
Cap. 1. intellectæ, & quod non separetur, octauo etiam de Natura animalium dicitur enim in homine ars, sapientia, prudentia, sic in nonnullis belluis inest uis quædam eiusmodi altera naturalis: constat hoc esse planè argumento puerilis ætatis, in qua futurorum habitum, & quasi semina uideris. Et tamē per id tempus animam hominis nihil differre à belluarum anima propè dixerim, Ad horum primum, negat

negat Theophrastus adeò absolutè hoc debere intelligi, ut nihil omninò sit, imò nec ipse idem: uerum nulla iam est substantia: nam nec materialis, obstrueret enim: nec materia carēs, essent enim duæ substantiæ immateriales in homine, quod neq; uerum est, nec uerisimile: & hic fuit Themistij error, quem quasi secutus est Auerroës: hunc tamen intellectum postmodum scientiam rerum philosophus infra esse docet, uelut Philosophiam, Geometriam, ac Theologiam. Sed de his paulò post clarius in terminorum interpretatione dicemus, quanquam & superius iuxta Alexandri principia non pauca ostenderimus. Esse autem lumen intellectus agētis potentiæ intellectum, si propriè loqui uelimus, nō negamus: nec hūc, sed qui postmodum perficitur, nihil esse affirmat Philosophus: clarum autem est, nihil nec hanc, nec sequentem cum dictis pugnare auctoritatem: nam in secunda auctoritate docemur, intellectum potentiæ seu patiētem, seu materialem (differunt enim plus nomine, quàm re ipsa) esse etiam intelligibilem, ut idem in seipso recipiatur: atque hoc ad propositū perinde maximè est, quòd scientia de anima intellectiua ea ipsa est: nam & intellectus est, & trahitur in libro tertio de Anima: prout tamen est in ipsa mente, non ut scripta, quia intellectum patientem sui ipsius receptiuum nemo negare potest, neque repugnat dictis, quinimo auctoritates hæc adeò illis, quæ iam demonstrata sunt, nulla ex parte repugnant, ut etiam non minimum fundamentū eis præstent. Verum tertia longè difficilior est, ut qua nullum aduersus opinionem no-

stram argumētum efficacius inueniri possit, ut nisi omnibus parem afferret difficultatē, seu qui unum seu qui mortalem censuerint intellectum, aut duos, ambosq; immortales, aut formas hominum, aut principia tantum, uoluntariam nostram interpretationem in Aristotelis uerbis quis posset suspicari. Verum cum nullis alijs ea autoritas minus exhibeat negocium, nobis etiam penè solis nullo contorto Philosophi sensu, aut uerbo responsio clara patet. Liceat igitur, quod in singulis penè argumētis Pomponatius sibi usurpauit, nobis tantum in hoc uno difficillimo argumento facere, ut scilicet contra argumentantes argumentemur, ita tamen ne argumentatio hæc pro responsione satisfaciat. Ergo tria proponit Philosophus, intellectum agentem sine patiente nihil intelligere: intellectum agentem semper eodem modo ad ipsum intelligendi actum se habere: intellectum patientem corruptioni obnoxium, atq; ideo non semper intelligere, atq; hæc omnia intra parui spatij metā. Dicat igitur, quo nā pacto finis hic tractationis de animæ immortalitate secū non dissidebit. Auerroī certè nō licet etiam ultra suum cōmentum id tueri: nam patiens intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit agens, at uerò si dicat, semper aliquē intelligere patiente intellectu, uel igitur agens nō uerè est immortalis, uel patiens est corruptionis expertus: quorū utrūq; tam cōtradicit illius opinionī, quā etiam philosopho repugnat. Addit autē præter hæc Auerroī opinio illud absurdissimū, quod intellectum agētem facit Deū, Ergo Deus sine nobis nihil intelliget, quia uerba hæc

ba hæc extrema ad potētiae intellectū cōuertit : sed par hic labor, & maior absurditas: nā & hūc præter agentē facit immortalē. At sine patiēte hic nihil intelligit. hoc autem iam falsum, quod prior illo sit. Sed prætermittatur hoc inconueniens: hic autē uel in uno, uel in uniuersis cōsiderādus est hominibus: si in uniuersis, igitur & hic immortalis, erūtq; iam tres in homine intellectus immortales, aut si hoc nō sufficit, nec erit qui potētiae est immortalis, cū & ille solus respectu omnium hominū, nō unius semper uigear: si uerō ad unum referatur hominē, planē uterq; erit mortalis: nam non semper intelligit, uel non intelligit. hæc autem ratio præcipua animi immortalitatis. seu agētis intellectus. Deteriora uero, ac absurdiora, cū ad reliquas sequatur opiniones, ad responsionē me conuerto. nam de Alexandro, uel Pōpanatio quid dicam: qui nō solum nihil habent uerisimile quod respōdeant, sed neq; quod fingant. Ergo Philosophi sentētia incōcussa, & nulla ex parte sibi absimilis manet: intellectus hic immaterialis agens ex uno fonte proficiscitur in plures distributus, sua natura illuminat semper, & semper habet primas secū notiones, quas quidā cōmunes animi sentēcias, aut prima principia appellant: ipse uerō nec nunc modō intelligit, nec modō non: sed ad suam quidē intellectiōnē eodem modo semper, ad humanā autem nō semper se habet, sed cū immiscetur, tūc intelligit, cū patiēs ipse intelligit. At hoc neq; arguit, ut in unū omnes intellectus cōueniant, sed potius, ut differāt. Quod uerō nihil sine patiente intelligat, clarū est, de acquisita scientia illū

loqui, non de primis notionibus: nam has illi naturaliter inditas esse fatentur: hoc uero tantum dum corpori iungitur dicit: nā (ut diximus) si de separato intelligat: quis illi hoc retulit: manifestum est igitur quā clarè, quid uellet, quasi enigmate nobis expressit. Succedēti authoritati respōdeo, proprietatē sermonis Græci ostendere, si per κατ' ἐνέργειαν, ἐνέργειαν intelligamus schema esse. Ergo propriè loquēdo, quod secūdum actū est actu est, & ad actū exit, nō quod antea solūm potētia, ut prima materia, uel præparatio sit: sed quoniā actu existens non exhibat ad actum: igitur antea substantiā erat, quare hīc de intellectu speculatiuō loquitur, hīc proculdubio res est intellecta, quare istud cōtra Alexandrū, & Pōponatiū est, qui agentē, & patiētem nihil esse putāt, sed solam præparationē: præparatio autem ἐν ἐνέργειαν esse potest, κατ' ἐνέργειαν esse nō potest: extrema pars utrāq; amplectitur dubitationē, An in magnitudine existēs intelligat: an intelligēs possit esse in magnitudine. Alia autoritas ordinē, quē diximus docet: nam extrema perfectiō intellectus humani proxima est intelligētis, minima uero materialibus formis perfectissimis, sic intellectus humanus per gradus hos distributus mortalia diuinis continuat, habetq; in altero extremorū diuinis penē homines, in reliquo, ac ex toto sibi cōtrario extremo belluinos. Porro adhuc magis in imperfectis, ut pueris, ac mulieribus hoc apparet, ut nō absurdè quidā seu fingāt, seu doceāt, Mahumethē lege sua statuisse, dixerint, Mulieres carere humana anima immortalī: nā ad operationē fermè rectè di

etè dictū, cū nō sit sexus, ut puerorū ætas, permu-
tabilis. Porro nō minus difficilis (ut diximus) auto-
ritas duodecimi primæ Philosophiæ, quam multi
pro immortalitate adducūt ad euadendū: sed cū
illam etiā superius interpretati simus, nunc eā præ-
terire decet: unum tantūm adiicientes, hominis for-
mam esse intellectiuā animam, corporis autem ma-
terialē, utranq; corruptioni obnoxia: animæ in-
tellectiuæ formam, actum, principium, quo omnia
agimus, intellectum hunc esse agentem, atq; uerè
immortalem, & incorruptibilem.

Solutio Argumentorū cōtra animi immortalitatē.

VErū cū multa aduersus hæc pro Alexan-
dri opinione ab initio dicta sint, alia uerò
pro Themistij, & Simplicij, ac Auerrois unitate,
nam de Theophrasto cū eius libri, qui de anima
inscripti erant, exciderint, incertum est, quam ille
de animi substantia sententiam habuerit: operæ
pretium nunc esse duco, ad singula obiecta respon-
dere. Cū itaq; primo dicitur, illum in senectute
deficere negamus secus, quā in morbis: at uerò
in morbis restituto instrumento redit, in senectute
non redit, quia instrumentum non fas est restitue-
re, igitur instrumenti causa perit: at hoc manife-
stum est immortalitatis argumentum, cū inua-
lidus non fiat uiribus decrefcentibus, sed ad mul-
tam augeatur senectam: non sic ulla uis corporea,
quid igitur? maius habent negocium, qui sequun-
tur Aphrodiseum ex hoc argumento, quā nos:
nam ex superstructis iam imaginibus hoc accide-
re dicunt: Sed tamen memoria adhuc pereunte ma-

net mens in senibus, atq; prudentia: indicio sunt acta Tiberij, & Augusti sub extrema senectute, atq; Seueri Pertinacis, qui Getæ pater fuit. De Intelligentijs non est quod nunc dicam: non enim ignoro mouētes orbes quān paucas esse docuerit Philosophus duodecimo primæ Philosophiæ. At uerò quispiam me doceat, quid hæc uerba significant primo Cœli, cū dixit,

Cap. 9. Διόπερ αὐτ' ἐν τόπῳ τὰκῇ πέφυκεν, ὅτε χρόνῳ αὐτὰ ποιεῖ γκράσκειν, ὅδ' ἐστὶν ὁδὸς ὁδεμία μεταβολῇ τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φορᾶν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα καὶ ἀπαθῆ τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωὴν, καὶ τὴν ἀνταρκεσιάντην διατελεῖ τὸν ἀπαντα αἰῶνα καὶ γὰρ τὸ τ' ὁνομα θεῶς ἐφθεκται παρὰ τῶν ἀρχαίων. τὸ γὰρ τέλ' τὸ περιέχον τῆς ἐκάστου ζωῆς χρόνον, ὃ μὴ δὲν ἔξω κατὰ φύσιν, αἰῶν ἐκάστου κέκληται.

Hoc est: Quapropter neq; in loco esse nata sunt, neq; tempus ea facit senescere, neq; est ulla ullius mutatio eorum, quæ super extimam lationem (cœli) posita sunt: sed nec pati, nec qualitate ulla permuari optimam habentia uitam, et sufficientissimam omnibus indefinenter seculis. Etenim hoc nomen diuinè pronuntiatum est ab antiquis. Quod enim finis est unius cuiusq; uitæ continens tempus, cuius nihil secundū naturam extra est, sempiternitas uniuscuiusq; nuncupatur.

Hæc cū ille dicat, pluraq; extra cœlum faciat sempiterna, non est quod de Deo tantum interpretari ea uerba possimus, sed neq; de reliquis intelligentijs, cū illæ non possint extra suum orbem esse

esse. Itaq; Auerroës confusus, quid exponeret non habebat, tum maxime, quod non tam clarè in sua uersione mentem Philosophi hæc uerba reddebāt. Sed hoc mittamus: nam suspicionem adducit, uoluisse Philosophum, quod & fides nostra sanxit, non mouentium intelligentiarum numerum esse maximum: aut forsan de animis ipsis intellexit. Quicquid sit, ego longè facilius argumentum diluero, quàm his uerbis uerisimilis adhibeatur interpretatio illorum sententiæ, qui solum mouentes intelligentias iuxta Philosophi opinionē statuunt. At uerò animalia quantò uiliora, tantò numerosiora, ut pisciculi, ac formicæ: Deus unus est, quia perfectissimus: nostri animi, quia medium inter æterna, & mortalia possident, illis conuenienter numerosiores, his pauciores erunt, deniq; stellas (ut iam diximus) non pauciores animis esse crediderim, etiam si octo tantum orbes statuuntur: at plures esse necesse est, quinimo si uera fateri uolumus, illorum incertus erit numerus: nouem Alphonsus statuit, Purbachius decem, Vernerius undecim: omnes rationibus uerisimilibus numerum auxerunt. Quod si animi etiam ex uno prodeant principio, quid absurdi continet opinio nostra? non ne aquæ partes sunt innumeræ, nec unius substantia, cum alia eadē numero existit? quod si per se etiam stare credantur, nullum incōueniens sequitur. Ego tamen nulli intellectus nostros assimilari rei magis, quàm stellis ipsis posse crediderim, seu numerum, seu naturam spectemus, seu reuolutionē, quā unaquæq; in suo orbe perficit. Sequenti argumen-

to di

to dicimus propriam habere operationem intelligere, sed nō huius generis, quanquā nihil obstat cūm rediturus sit animus, uelut etiam in corpore torpere per somnum. Succedenti uerò rationi occurrimus, dū Aristotelis dicta octauo de Natura animalium interpretaremur: omnis tamen scientia quantuncunque exigua diuinæ naturæ particeps est. Neminem ad nos uenire nondum tam certum est, nisi Philosopho credamus, qui negat illos recordari: esset etiam labor, ostendere, si recordentur, quomodo nostris sensibus se ingerere possint. Ferimur ad malum, quia portio diuina non ad mores, sed intellectum instituta uidetur. Mores compositi sunt, triplex enim operatio homini, Intellectus, & est sapiētia, Corporis edere bibere, hominis totius audere, iustum esse, decuit quæ communia essent & in quibus homo probaretur, unam partem tantum sibi adscribere, gloriæ cupiditatem habemus, quia præsentia et si minora sint nō quæ absunt, quanquā ualidioribus plus mouent. Celebramus autem Homerum, & Achillem, quia comparatio inter homines est, non inter iam exutos corpore animos: uam & pueri pueros obseruant, magis de illis curātes, quā de magistratibus, plusq; aliquos coæquales, quā reges admirantur, an ideo diminutionis regiæ Maiestatis hoc argumentum? an potius illorū imperfectionis ob ætatem? nobis autem ob miltionem? Mortē formidamus, quia uel dissolutio, uel interitus, utrunq; per se malum, & est sensitiuæ hoc priuilegium: plantæ non timent, & nos timere non deberemus: belluæ ti-
ment

ment solæ sic, ut meritò timeant: cur uerò non semper intelligat, & quomodo etiam semper, iam declarauimus. Porro diuersitas opinionum difficultatem parit, de pœna lex nostra tradit causam esse diuinam offensionem, Philosophi aut non concedunt, aut illam reuertente animo in corpora finiūt tempore: an non reges morte fontes puniunt, & est hæc pœna ad temporis rationem collata infinita: alij ad carceres perpetuos, qui sententiæ causa, licet non uitæ humanæ conditione, perpetui sunt. De Philosophis autem, poëtis, ac historicis, non est, ut contendat illi, qui mortalem animum statuunt, cum ijs, qui eum asserunt immortalem, neq; enim est cōparatio ulla, nec quisquàm qui sapiat, uelitq;, Aphrodisei sententiam tueri, ad calculum eruditorum hanc deducet controuersiam. Ostendimus autem hæc in libris de Archanis æternitatis. Esse autē aliquem poëtam leuem, qui de bonis maledicat, quid mirum: multò minus mirum in Platone, qui eos è republica censuerit explodendos. De belluis satis diximus, tueri illam sententiam posse, sed non adeò, ut de sola hominis intellectuua cōsentaneam, tum rationibus, tum Peripateticorum dictis. Fate-mur, hoc unum tantum esse in homine à belluis distinctum, rationem siquidem, idest intellectus substantiam: sed ex hoc uno plura pendent, propter quæ & necessarium est, eam dicere, & esse immortalem: dormientibus autem, sicut & morientibus, spirituum operatio, non intellectus substantia tollitur, quanquàm nec id perpetuò, sed in morte, uin-culo, & carcere liberatur. Infinitum numerum no-stra

stra opinio non admittit, cum certis legibus constitutus illorum numerus satisfaciat. Plurima uero indicia cum immortalitatis animorum sint, nobis scire modum non est concessum, forsitan finis ratione: non enim liberi essemus, sed metu coerciti. Illud tamen constat manifestis prodigijs aduersus inualefcentem hominum petulantiam, ac pertinaciam singulis æuis declaratam: unde fabulosas inuentiones pro his dissoluendis, ac commentationes ridiculas Pomponatius sæpe molitus est, quæ adeo absurdæ sunt, ut si modo historia constaret, fidem immortalitatis non parum augere possent. sed qui callidiores sunt, negant ea fuisse uera, ut referuntur: machinas uero responsionis irrident: eandem ob causam prohibemur nos ipsos, qui sumus, agnoscere: ui enim, non uoluntate boni essemus. hic autem finis. Cæterum efficiens huius causa est, quod sensus intellectum apprehendere nequit: intellectus autem sentire non potest: at ut in corpore est, sensus ui potius, quam intelligendi indiget, ut sciat ubi sit. De partitione dictum est, nullo tempore defuisse, qui animos dicerent immortales: nam & qui colunt simulachra, credunt tartara, & animos superesse: fateor plurimum interesse ob fidem, cum quis mitius mortem ingruentem, & æquiore fert animo: sed seu credas, seu non credas, superest tamen. argumentum uero ex memoria sumptum non inualidum fuit apud Academicos, qui omnia nos recordari putabant, eandemque esse memoriam, & scientiam: belluas uero ob id animum, & intellectum habere, quæ si ita essent, dilucidius quam ab ullis

ullis alijs animi immortalitas ostēderetur: sed non est, dicit Philosophus, hæc æterna memoria: at nec nouam hanc pro argumēto Plato commemorat, non nescius, eam aut non esse, aut uim esse corpoream, at cū uideret nobis naturaliter indita principia, atq; inter ea hoc unum magis, quàm aliud, illud etiam edocuit nos ut spectaremus, an & idem in reliquis, quæ à nobis cognoscuntur, contingeret. Aristoteli autem uisum est omnē doctrinam, & omnem disciplinam ex præexistenti esse cognitione. quare si aliæ propositiones, aut sensitiuæ cognitiones necessario procedunt, non est memoria hoc nostrum scire: nam illos uidemus, qui aliquid memoriæ mandauerint, non alienis, sed eo ipso quod didicerint, ut recordentur, indigere. Galeni fundamenta satis iam, & ex abundanti sustulimus, Plinij ignorantiam, & Aphrodisei ambitionem declarantes. Quod de pœnis subiicitur, tribus modis, sed tamen difficulter, apud Philosophos defendi potest: primus, ut mergi corporibus pœna sit, diu abesse uoluptas: inde qui fœtibus imperfectis excedunt, aut forsàn qui diu hic uersantur, miserī sunt: hoc enim declarauimus in libris de Consolatione. Alius modus est, ut intellectus hi plenius, abundantiusq; perficiantur, aut tenuius, ac exilius. Tertius, ut redeundo fiant puriores, retardeturq; ultima, ac extrema perfectio, qua unī tantūm copulentur. Sed Philosophis non ob pœnam, uel gratiā exorta immortalitatis intellectus opinio, sed ob illius potius substantiam. Itaq; secundum illōs non dum decretum est singulariter de anima. In uniuersum

sum autem uidetur omnis æterna substantia cruciatus, imò affectus cuiuslibet expers. Continuitatis, & affinitatis in homine omnium uirtutum causam declarauimus, quoniam medius ille sit, & participatione & mistione substantiæ inter æterna, ac mortalia: & si talis non esset, sed magno discrimine uirtutes disiungerentur, non posset esse homo perennis. At uerò ut ad belluas confertur, differentia maxima, ac tanta apparet, ut quæ in homine sint, quia intellectu afficiuntur, parum differre potius ab intellectu existimes, quàm à sensu intellectum. Quomodo autem in loco sit, & quomodo adueniat, dubitationem non paruam habet, quam etiam Auerroës non subterfugit: habet autem tot longè hoc uno difficiliora opinio illa, ut ad hanc dubitationem nemo aduertat: si enim in semine mens est, nec diuiditur, quomodo est immaterialis? & si non est, quomodo nobis aduenit? Parem autem habet difficultatem seu ex India, seu ex corpore matris in filium, qui in utero est, transmigret. Esse autem in loco, parem habet difficultatem, etiam si mortalis existat. Ergo & ut adueniat, & ut sit, commune aliquid habet cum contrarijs opinionibus: qua enim ratione intellectum in nobis esse dixeris, eumque mortalem, eadem ratione ego, si immortalem dixerero, tuebor in nobis esse: nam quod ad immaterialis substantiæ modum pertinet, unde difficultas consistendi in loco exoritur, par, atque una eadem causa, atque conditio est. Stultum uerò est credere, ut in loco actu sit, atque ei coæquali, nam nec quantitas est, nec ulla quantitatis ratio: non est punctus in loco, quia

co, quia indiuiduus est, multominus intellectus: neq; uerò querendū est, an sit in puncto, an in loco, an in magnitudine: est enim hæc dubitatio prorsus eorum, in quibus imaginatio abundat, & deficit intellectus: siue enim Deum, aut intelligentiam, aut intellectum, in loco posueris, seu in uniuerso, seu in puncto, inaudita sequentur inconuenientia. Quare Aristoteles dixit, Deum non esse potētiam in magnitudine: nisi quia non est nec in indiuiduo, ut punctus, nec diuiduo, ut corpus, linea, uel superficies. Sed tamen opus hīc, uel ibi manifestum est. Fateor, sicq; determinatum locum habere uidetur, hoc autem ut mouet, non ut intelligit: nam quod mouetur, corpus est, & omne corpus est in loco: neq; uerò ut intelligit, est in ambitu totius, seu in loco, ut quarto Physicæ auscultationis describitur locus. At uerò hoc durū quibusdam uidetur, qui nil nisi corporea cogitant: an uides, cū intelligis cœlum, te in cœlo esse secundum intellectum? cū mare, in mari & nullibi igitur est, cū terminos cōcipit uniuersi aut Deum. Rectè, inquam, seruator dixit, Vbi thesaurus tuus, ibi cor tuum: quæ enim intelligimus, intellectui patienti eadem fiunt: & si duo simul concipere posset, duobus in locis esse uideretur. Verū nec in aliquo, ut diximus, loco est, nec duo intelligere potest: intelligit complexa, sed unum facit: quæ autem omnino libera sunt à materia, multa quidem intelligunt, sed omnia tamen ut unum, eoq; ut nobiliora, sic simplicius ea intelligunt. Deus igitur seipsum intelligit tantum, nam ipso nihil est nobilius, nobilius autem intelli-

Cap. 41.

git ex omnibus unum si tantum intelligit : at uerò in hoc uno cuncta. Intellectus noster ab hac unitate est remotissimus, ut qui solus successiones habeat: ergo tamen à natura generali intellectus non discedit, ea est, ut unum tantum intelligat : complexa autē quasi duo facit, quia duobus simulachris indiget, ut id intelligat: ut si hominē lapidem non esse intelligo, & hominis, & lapidis simulachro indigeo. Concesso autem, quòd intellectus media uoluntate moueret nostrum corpus, solet quæri, quo modo hic incipiat mouere, an ne transitus aliquis sit, aut quomodo contingat: neq; uerò illud, ut indiscussum, prætereundum, quod Philosophus iuxta quorundam sententiam supponere uidetur, Induiduum scilicet moueri per se non posse, imò nullo modo, ut quidam putant : non est enim indiuiduum, quia omnis forma aut corruptioni obnoxia est, atq; ideo & in materia, & in corpore, aut cœlestis, & ea corporea, aut materia caret: hanc autem declarauimus non esse quantitate diuiduam, aut indiuiduam : differentia enim rerum præsupponunt genera, quare non erit intellectus, cum nec quantitas sit, nec quantitatis principium, nec diuiduus, nec indiuiduus. Hoc autem non absimile est, de intellectu quærere, an sit indiuiduus; ac si quærat, an albedo sit calida, frigida uel remota enim est natura calidi, ac frigidi ab uniuerso genere albedinis, & colorum: at longè magis abest intellectus à quantitate, cum omnis quantitas quandam materiam præsupponat: intellectus autē materia prorsus caret. Igitur albedini calor non conuenit, neq; frigus

frigus: at intellectui diuiduū esse, uel indiuiduum etiam repugnat. Ergo ut ad primam reuertar dubitationem, quod mouetur successionē habet, & mobilis, & spacij ratione: hæ ambæ insunt his, quæ perfectam habent successionem: nihilominus indiuiduum, & punctus continuo motu procedere possunt, nec tamen linea, aut continuum ex indiuiduis componetur: hoc enim planè impossibile est, sed in qualibet temporis parte pūctus lineam perficit: esse autem punctum, & lineam, haud dubium est. Nam radij solis cum stellam, uel lunam tågunt, ex Euclide in tertio libro, si radij solis omnino recti sunt, & lunæ corpus, aut syderis exactè rotundum in superficie tangunt obliqua, ac exactè rotunda, cuius terminus circulus minor est: at uerò duobus radijs cōcurrentibus linea perficitur, tribus autem punctus, quod nos ostendimus præter cæteros in libris Elemētorum, ubi de solidis loquuti sumus: quare & punctus est, & punctus mouetur, uerū successionem à spacio habet, ac continuitatem: non autem ex se, ipsum etiā per se moueri nequit, quia per se esse non potest: nam omnis punctus est alicuius lineæ extremum, omnis linea superficiē, omnis superficies corporis, corpus nunc & naturale, & mathematicum intelligo, huius autem propriē, illius autem uerè idest corporis naturalis. Sed iam ad propositam dubitationem. reuertor; est autem difficillima, quomodo nobis adueniat: & cur? an sibi imperet: dicere enim, quod in nobis est, quia operatione incipit se manifestum facere, nihil aliud est, quàm Anaxagoræ assentiri: neque enim quod

Cap. 5. in pri.

ad substantiam attinet, magis in nobis est, quàm in uermibus, uel in cœno: hoc autē falsum esse ostensum est. ergo intellectus mouet corpus, non ad corpus mouetur, neq; enim indiget illo, nec ab eo pro uocatur: sic intellectus cœlestes subiectū suum mouent, at hos, quia diuersi sunt, ab uno profluere uerisimile est: & sicut sol hoc quidē lumine domū meam, alio autē tuā illustrat: sic est de intellectu, unum hominē hic, alium alius illuminat: quod Auerroës fermē tertio de anima fateri uidetur, inquit enim, ut materia prima omnium sensibilibium formarum subiectū existit, sic intellectus materialis uniuersalium: palām enim est, materiā primā unā esse, sed tamen diuersis partibus, diuersisq; tēporibus formas successiuē recipere, non simul omnes, nec secūdum eandem partē. quare hæc opinio Auerroës opinio ni quasi similis est, nā nec ille indiuisibilē dixit, sed dicit, non aliter se habet materia ad suas formas, quàm intellectus ad suas, nisi quod materia illas nō cognoscit, intellectus autē cognoscit. Sed hinc plures prioribus, nec minus difficiles oriuntur dubitationes. Quid enim impedit intellectum, ne alium illum lumine: nam in Solis lumine manifestus est obex, corpus non peruium: at in intellectu nihil non est peruiū. Declaratū est etiā, intellectum esse in anima, hanc autem in parte cordis, quæ quiescit, in spiritu siquidem substantiæ illius, intellectus igitur hoc modo & in loco est, & ad locū uenit. Veruntamē nobis magis arduū est explicare, quàm docere solutiones: est autē ratio intellectus mei ad me, & tui ad te unio; ergo neq; tuus me, nec meus te illuminabit unquā m

unquàm: unitur autem, quia hoc placet ei, qui est illius origo secundum naturam: neque enim minus est uerisimile, intellectus distribui hominibus, quàm solis lumen, ac uirtutem illam generationis, & tutelæ horum inferiorum fontem elementis: at de illis satis constat, & quòd distribuantur, & quòd diuersis partibus ipsis assistant, quare huius intellectus eadem fermè ratio est: est autem in corde, quatenus in anima est: motor enim illius, & principium assumit eam, nec tamen illius legibus circumscribitur, nec in hoc lumini potest assimilari, non luci: nam lumen est ubi corpus est, intellectus autem non est ubi corpus est, cum nullibi sit: neque uerò est secundum imaginem ut lux. nam Solis lux in Sole est, imago inter mortalia uolat: at oculi uident luce solis, non lux ipsa est quæ uidet. Porro intellectus ipse est qui intelligit, non aliud quicquàm ob intellectum, igitur huius omnis differentiæ causa est, quòd prorsus materia uacat, atque ideo solus intellectus pro exemplo intellectus nostri assumendus erit, solusque conuenit: itaque ut intellectus, qui orbem Lunæ mouet, sic noster, nam ille nec in superficie est, non enim mouere posset: nec in parte ulla, reliquum enim uiquadam moueretur: nec in toto, esset enim diuiduus ad diuisionem cœli partium: ipse igitur per se est, uirtus illius æqualiter per totum diffusa, aut forsan non æqualiter: namque quæ iuxta polos aut non mouentur omnino, aut tardius mouentur cæteris partibus, si concentrici sint omnes orbis, ut Peripatetici sentire uidentur. An uerò in tempore aduentus hic accadat, an in instanti: quo ad ipsum

quidem neutro modo, diuina enim & prorsus æterna nec in tempore sunt, nec subiiciuntur illius terminis, aut partibus: intellectus autem ut noster talis est, ad nos uerò comparata ratione non in tempore fit, habet enim rationem potius formæ inducendæ, quàm motus: uerùm & quietis primus est terminus, motus autem nullum est initium, formæ autem perfectio instanti completur: sed nunquid in discessu, ac morte? uidetur enim non dari primum hoc instans, quo aliquid esse definit: uerùm ut in motu diximus, quietis hic primus est terminus. Difficilia hæc sunt, & ob id etiam hanc tractationem difficillimam Aristoteles appellauit ob tria: primum, quòd singularis: in nullo enim alio mortale cum immortali iungitur, præter quàm in homine, ideo exemplo caret, & comparatione: secundo, quia immaterialium essentiam tractat, quæ à nostris sensibus est remotissima: tertio, propter nouitatem, quæ in elementaribus claram causam habet, in æternis deest: oportet autem & hanc, & materialia simul & immaterialia intelligere: non est autem obscurum, difficilius esse tria tractare quàm unum: ergo ut ad primam redeam rationem, causa cur motus esse in instanti nequeat, est, quoniam quòd mouetur in loco diuerso, etsi in instanti esset motus, esset idem simul diuersis in locis: at formæ aduentus non talis est, antea non erat, & nunc est, ut etiam quies: quietem uerò in instanti incipere ex hoc clarum est, quòd non mouetur in eo, etsi post desinat moueri, nec amplius moueatur,

quis

quis dubitat tum primum quiescere cœpisse? Ergo neq; id dubitandum, an nobis motis moueatur intellectus, an etiam per media illum deferri necesse sit: nam cum non moueatur ullo modo loci motu, ut qui in loco non sit, nec mouetur in nobis, nec à nobis dum mouemur, nec spatia ulla cogitur pertransire. Itaque ut tandem colligam rationem, homo, & corpus in loco sunt, intellectus operatione ipsa in loco est, diffinitione etiam est in hoc homine, non in illo, nam & hoc terminum habet, nec tamen mouetur. Diuidit autem ac enumerat mutationes formarum materialium, cum hæc una sit immaterialis, nec plane forma nec tamen ut uector, sed forma quidem patiens intellectus, & anima, in qua ille est, hic uero totius animæ pars, & eam partem, quæ extra ipsum est sibi assumpsit, ob id solus sibi imperat. Miramur cur tam difficile hoc intelligitur? at non miramur quæ prorsus esse nota deberent, & non sunt, quale est, quoniam pacto ignis pabulo perpetuo indiget, si elementum est? & ubi nam illud habet, dum in sphaera sua est? ob hoc alterius rationis hic inferior esse creditur ab Auerroë, sed hoc adhuc difficilius: nam nec calidior hic illo esse potest, aut siccior. Diffundi autem illic intellectus uim ostendit Solis lumen, & reliqua diuina: & non lucis sola imago lumen est, ut quidam aiunt: neque enim calefaceret, nec clarius medium redderet, sed est aliquid maius pura ea imagine. Porro ex subtilioribus rationibus ueritatem intellectus substantiæ quærere non debemus, difficillima enim omni ex

parte, & quæ uix conciliare possis, occurrent: sed ex sensatis, ex experimentis, ex his quæ quotidie oculis subiiciuntur, ex ipsa denique intellectus substantia: nam difficilia difficilioribus quærere, nihil prorsus aliud est, quàm seipsum seducere, aliosque fallere uolentis ob ambitionem, atque temeritatem: neque enim obscurum est, cum tot quæ sub oculis iacent, ignota nobis sint, diuina alijs modis ferri, intelligere, gubernari, quàm noster hic animus corporis uinculo alligatus, & sensuum lege arctatus credat, aut existimet: & forsan hæc dubia, aut uoluntaria dici possent, nisi eadem difficultas, quo ad hoc argumentum attinet, urgeret. Alexandrum: nam inter nos & illum hoc tantum interest, quòd ille accidens putat esse intellectum, nos substantiam: esse autem immortalem ex substantia, mortalem ex accidente protinus sequitur: separatus autem intellectus, intelligit ut separatus est, sed non perfecte, desertur autem ut ens naturale in hoc magis quàm illud, impulsus habet, nam nihil hoc prorsus caret, igitur non sine cognitione omnino, esset enim ut elementum, nec cum perfecta cognitione, non enim immiscetur corpori, nec minor esset natura atque perfectione intellectibus celestibus. Morales uirtutes manere Theologi concedunt, negant Peripatetici: quid enim eis tunc opus est? cognoscit tamè intellectus reliquos, sed non exactè, quādo nihil perfecte præter Deum quicquā intelligat: atque ob id adeò uoluptate ingenti afficimur, cum perfectionis similitudinem fuerimus assecuti, quod enim in nobis diuinum est, mens quidē opifici assimilari

alsimilari nititur, quod & cæteris substantiis separatis accidit, sed non ut intellectui: non sunt autem infiniti, ut declaratum est, sed numero plures, origine uerò unus tantum; inde illo intellecto, reliqui omnes in eo intelliguntur: intelligit autem propria natura, neque enim quicquā intercedit inter id quod intelligit, & quod intelligitur: loqui uerò & audire fabulosum, cum nec id sine corpore fieri posse Theologi affirmēt. Ad sequentē rationē nulla opinio melius nostra satisfaciet, neque enim meminit, et si recoretur: nō perpetuò discruciat, etiā si optet; nos autem sic existētes mori uerè cōtingit, quoniā patiens intellectus moritur: neque enim imaginatur discurretque per singula, non sentit, non recordatur, uereor potius, ne hoc sit nimis interire; est enim præparatio sola in anima patiens intellectus, ut rectē inquit Alexander. Sed cur immortalem pronuntiat Philosophus hanc solam præparationem: nam omni conuenire hoc deberet præparationi Auerroës inquit, quod Aristoteles soli patienti tribuit intellectui: nobis, non Alexandro respondere licet, quia sola ab immortali causa procedit, scilicet agente intellectu; ergo Auerroës nos non conuincit, conuincit Alexandrum. Operatio autem, quæ non dependet ab alio, formam arguit: senes bis pueri sunt, nō ob iudiciū, quod plerisque integerrimū manet, sed ob impotentiam, quam ægrè ferunt, ut natura mortalium est, uelle uitæ incommoda uoluptatibus aut sopire, aut obnubilare. Sed quid Pontij pater ille senex, quid Appius Claudius, qui cæcus etiam rempublicam consilio, totque benè oculos

solus seruauit: De principum autē consilio quid lo-
 quar: quando nihil magis oderint, quā seipsos,
 atque eo magis, ut meliores fuerint, ac generosio-
 res. Cæterū à morte nec amicitia est, nec inimici-
 tia. De Philosopho autem cur in libris primæ phi-
 losophiæ non locutus sit de intellectu, satis perspi-
 cuum est, cum ut corpori iunctus est, in libris de
 Anima docuerit: ut separatus, hoc unum habeat,
 quod intelligat, atque ideo alijs subiiciatur: ut uerò
 diuiditur, neque huius, nec illius planè est conside-
 rationis, uerū forsan alijs in libris locutus de eo
 est, qui interierunt, ut in libro de Anima ad Eude-
 mum, uel in quæstionibus. Moueri autem intelle-
 ctum motu quidem à sensibilibus uero ne concesserim;
 habere autem quod re ipsa testante negare nō
 possumus, quo seipsum ex ipsis perficiat, non incō-
 uenit, quandoquidē & terra Lunæ tenebras, quod
 ad ipsam attinet offundat. Non differt autē ob ma-
 teriam, ut declaratum est, intellectus ab intellectu,
 sed ob perfectionem: & quia duo unum nunquam
 esse possunt, subiici uerò rem aliquam duobus ar-
 tificibus adeò frequens, ut nihil mirum, intellectus
 cœlestes ut mouentes ad naturalem pertinent Phi-
 losophum, ut intelligunt ad diuinum: pugnae uerò
 nullum miraculum: nam & mōstra gignuntur ob
 materiæ peruicaciam: parent autem omnia uolenti
 uti ratione, sed usus & educatio hoc facit belluarū,
 hos uirorum uestigia imitantes, inde hī sensum, illī
 intellectus uim, quæ ratio dicitur, sequuntur. Post
 discessum autem patiens extinguitur, agens nihil
 sine hoc intelligit horum quæ in hac uita: est enim
 ordo

ordo, quo sublato nihil in postremis est, mediōrū aliquo intercepto: quomodo tamen intelligat, declaratum est: quomodo etiam hoc utile esset, etiam si non intelligeret, ostensum est: uult autem memoriam esse rerum præsentium, ut qui fueris, talium autem nihil sine patiēte intelligit: nam reliquorum intellectus similis diuinis efficitur: ante uerò quàm mens ingrediatur intellectiua in semine est, non enim ut diximus mens belluæ iuncta intelligeret, ad mentem autem non est in potentia illa, qua materiae partes ad suas formas, uerū intellectiua nō semen iam actu existens, ut dictum est, ad mentem in potētia est: propria uerò operatio antequam immergatur, intelligere est, nec per se, sed ut in aliquo uno est: quare non eodem modo hic, & tum intelligit. Quod uerò mens nullo modo ad corpus in potentia sit, declaratum est: sed, ut diximus, anima ad mentem, corpus ad animā, utrunque autem potētia est in semine: ubi autem animā mens ingreditur, illa ei potentia fit: nec inconueniens reor, mortalia immortalibus mixta unum facere, ut ex mouente & moto, ex aëre & lumine: at lumen non est antè, actum tamen per se habet: esse autem antè, nihil impedit, sed potius actu hoc unum esse per se, anima uerò intellectiua mente seiuncta nō talis est: cæteris autem animalibus quod nobis intrinsecus est, eis est extrinsecus: neque enim ex materiae elementaris commixtione sensus, & imaginatio exoriri possunt: propterea non omnino malè existimauit Plato, ut sæpius diximus, belluarum animas etiā immortalitatis esse participes: cū igitur cor-

pori

pori mens adiuncta fuerit, nutriendi non est principium, hoc enim omnino elementare quasi est, & ab alijs uirtutibus adiuuatur; nec prohibet tamē quicquam, ut non una ratione, sed diuersa, imperet etiā nutritioni: nam Sol & homo hominem generant,
 Cap. 26. secundo Physicorum, at in sensu manifestum prebet auxilium: ob id ostensum est, in singulis humanis sensibus aliquid omnino inesse diuersum, ac excellentioris cognitionis, quā in uniuerso cæterorum animantium genere: corrupto autem interiore quodam, id est spiritus temperamento, qui in corde, non in cerebro est, corrumpitur intellectus actio: nam corrumpi dicitur, quod non reuertitur: aliter in somno diceremus corrumpi intellectum, & uidendi potentiam: abrupto autem cerebri temperamento, si restitui contingat, reuertitur: igitur internū illud est in corde, quo sublato homo dum uiuit, paululum autem superest, non amplius quicquam intelligit, operatio autē illa propria manet, sed ad actum nō deducitur: eadem est autem huic, ergo idem est, ac diuersum, uelut Luna, dum tenebras interposita terra patitur, menti dum nobis inest assimilatur, lucens tātum proprio lumine, dum separatur clarius lucet: nec tamen duo sunt modi in mente, sed cū comparatur quod unum est duo uidetur: uelut caliditas ignis dum cæram liquefacit, & lutum cogit, una est, & duæ uidentur, & Sol dum crystallum illuminat, Iridemq; spargit, Iris aliud uidetur à lumine Solis, nec tamē est unū lumen, sed aliud dum purum est, aliud esse uidetur dum corpori immergitur: animam autem quam diffiniuit

diffiniuit mentem non cōprehendere, palàm declarant uerba illa Philosophi, de parte autem animæ qua cognoscit, & sapit, nihil adhuc dictum est: separabile igitur, imò uerò separatum, nullo modo diffiniuit: manet autem nō semper ut dixi separatum, sed corporibus denuò mergitur intellectus: at qui in me est, infinito etiā aliàs fuit in alijs, eritq; iuxta Peripateticorum sententiam: abrumpitur autem leuissima causa, quia non difficilius frangitur uitrū, quod Solis radijs illustratur, quàm quod in tenebris est: nec facilius conturbatur aqua, quæ in umbra est, quàm illa, quæ illuminatur à Sole, igitur hi materiæ casus sunt. Aut igitur mens in separatione nihil patitur, iuxta Peripateticorum sententiam, uel si patitur, iuxta Academicos, sæpius reuertitur, exireq; pro pœna illis scelerū erit: uerum hoc, ut dixi, nondum Peripateticis exploratum est, sed nec repugnat. Quod uerò ex anima & corpore, imò ex mēte & anima, unum uerius fiat, quàm ex substantia & accidente, uerum est: sed tamen diuersa ratio militat, in utroque accidens à subiecto, at contrà anima à mente pendet. Irridet Philosophus de animis Pythagoricorum sententiā, ut inanem, qui diuersis corporibus specie illas tribuerent, quāobrem nos eisdem in specie diuersis in numero solum mentem eandem tribuimus: sic autem unitur, mens animo, ut eundem semper in omnibus effectum pariat: ostendit autem educatio homines hominibus, mētem menti esse simillimam: hominem igitur à belluis genere differre, haud dubium est, id est magis, quàm specie: nec tamen ob id homo
genus

genus est, sicut lapis ab homine differt genere, nec tamen sequitur, ut homo sit aliquod genus: eius igitur anima sensitiva intelligit, dum formas recipit agente, atque actiuo adiuta intellectus: duo uero non sunt anima & mens, quoniam mens animam subiungit, & copulat, illa uero nobis dormientibus non operatur, nec semper dum uigilamus. Quod autem intellectus aliud non sit, quam intelligendi actus, in actiuo quidem falsum: est enim substantia aliqua, quæ intelligit, & tamen hæc operatio potest impediri, ac mergi, sed non diu: at patiens secundum actum primum manet nobis quiescentibus, & impeditis, & hic est illuminatio: nam agens adest, & præsens est animæ: intellectus autem uerè patiens actum secundum propriè comitatur, dum est in eo: atque sic nec substantia est, nec post mortem manet. Propter ea Theophrastus, optimè seiunxerunt materialem (ut uocant) intellectum à patiente, cum materialis cōcomitetur agentem, patiens simulachra. Est autem apud Auerroem, tertio de Anima, patiens intellectus ipsa imaginatio, tum ratio, quam cogitationē uocat: materialis autem, qui recipere omnes formas potest, is cum recipit actu, speculatiuus efficitur: sed agens est, qui potentia intellecta actu intellecta facit, hic prior est patiente: nam intelligere solum ad passionem refert. Sequenti autem argumento abundè satisfactum puto: nam numero differunt, & formæ perfectione, non forma. Quod autem nec irascamur, nec uoluptatem, quæ corporis est affecta, post mortem capiamus, illud sanè nobis nihil detrahit, sed potius utile est liberari ab his cupiditatibus

bus, ab his tyrannis, neque enim diuinorum aliquod hæc habet, & tamē ea solū sunt beatissima: quin-
 imo & Aristoteles in primo magnorum moraliū, Cap. 4.
 Cæterum (inquit) benè uiuere, & benè agere, nihil
 aliud dicimus, quàm felicem esse: ergo & feliciter
 agere, & felicitas in benè uiuendo est: uerū benè
 uiuere est in uiuendo ex uirtutibus, hoc igitur finis
 est, & felicitas, & optimum. Et hæc quidem ille de
 nobis, dum in corpore sumus, existimat: quid igitur
 liberis iam existentibus continget? Verū nō
 absimile est desiderare à morte uoluptatem, quàm
 si quis scabiem ob delectationem in scalpendo desi-
 deret: uel, si uelit esse puer, ut puerilibus illis ludis
 possit oblectari, & astragalis fallere. Homo autem
 sine mente imperfectus est: & potius mens totus,
 quàm sine illa homo, non igitur iam perfecto ad-
 uenit. Sed uis unum ab altero seiungere: mentem
 intelligendo confirma, inde partem aliquam corpo-
 ris uellica, qui intelligit tu es, pars ea quæ dolet,
 pars est quæ ante mentem inerat: manifestum est
 autem, modò supersit quod intelligit, nihil ad rem
 pertinere, uel ad hominem quod sentit: contristat
 autem dolor, quia anima corpori, & mens animæ
 iungitur: cū autem separata fuerint, nulla pars tui
 est corpus. Ergo quod utile est totum separatur in
 morte, dico, sentiendū uis exterior, & interior: nam
 omnia hæc ut à mente prodierunt in animam, sic
 in mente denuò colliguntur, nec sunt tamen men-
 tis facultates, quia non ex illa sola pendent, sicut nec
 Iris ex Solis radijs. Propterea etsi nunquā Iris fiat,
 Soli tamen nihil perit, quoniam à nube pendet: sic
 sensitiua

sensitiva facultas in mente est, sed non ut sensitiva:
 fit autem sensitiva cū in corpore est. Ergo ut pau-
 cis colligam, totum quod perfectum est, cum men-
 te discedit: quod imperfectum, ac cognitionis ex-
 pers, cum corpore corrumpitur. Quid autem sit,
 quod perfectum est, intelligere ex hoc licet, quod
 in hominibus solis est, & non in belluis, nec secun-
 dū speciem tale, nec simile: hoc uerò & si non si-
 mile sit prorsus diuinis: nam nec uniuersale quic-
 quam est in re, nec diuina ex singularibus, aut ex
 sensibus intelligendi originem ducunt: attamen à
 mortalibus differt, estq; ipsis omnino aliquid præ-
 stātius. Nec uerò intelligere aliud in nobis est, aliud
 in diuinis, cū illud sit nihilominus longè præstan-
 tius, quā nostrum hoc, sed in modo planè diffe-
 runt: nam intellectus noster à simulachris sensuum
 ducit originem: habet autem se intellectus noster
 ad cœlestes, uelut sensus belluarū ad hominis sen-
 sum: medullam enim rerum diuinus quisque intel-
 lectus intelligit, noster corticem: medius est, qui se-
 paratus est: longè tamen maius discrimen est inter
 nostram, & cœlestium mentem, quā inter bellua-
 rum sensum, ac nostrum. Igitur tripliciter hic no-
 ster intellectus à cœlesti differt, modo, perfectione,
 & magnitudine: certus enim est, nec hæsitat, aut
 hæret. Quemadmodum igitur qui scit, quoniam
 omnis figura duabus rectis lineis, & circūferentiæ
 partibus æqualibus contenta, æqualis est alicui su-
 perficie à duabus rectis, & parte circūferentiæ
 eiusdem circuli contenta, quoniam in eodem circulo
 æquales lineæ æquas periferiæ partes resecant.

& si

& si æqualibus æqualia addas, auferas'ue quæ fiūt. æqualia sunt, generaliter hoc nouit, & à prioribus causis: ille uerò qui eandem figuram sectori quādoque facit coæqualem: quoniam utraque portio fit ex diametro in dimidium circumferentiæ portionis, dempta proportionali linea ad residuum sagittæ, uelut dimetientis ad maiorem: & quod contingit hanc differentiam portionis dimidio alicuius partis periferiæ coæquari, is singulariter nouit: & à posteriori signo, & tamen scientia singularis eadem est in ipso singulari, sed coartata, & imperfecta. Duplex igitur sciētia, generalis, & propria: singularis & à posteriori, & quæ ex his postmodum cōponitur finis ratione imperfecta: talis igitur animi nostri, & mentis ad cœlestes intellectus comparatio: aut enim ut sensus ad intellectum, aut ut sensus belluarum ad humanos sensus, aut ut posterioris demōstrationis quæ aliquem neaniscum sectori, is autem à centro est, ostendit posse esse coæqualem ad eam, quæ docet unicuique neanisco figurā conoidalem æqualem dare. Ad ultimam uerò rationem non arduum est respondere: nam nec memoria in mēte sita est, nec supplicijs, aut gratia Philosophi mentem teneri putant, quòd quiddam diuinum sit, nec si omnino plectatur, aut gratiam recipiat, hoc superuacuum est: nanque & ad exteriores intellectus, & ad perfectionē primæ causæ hoc attinere posset: bonum etiam, ac malum, talia sunt natura, & si quis cuius causa ea recipiat, ignoret. Ergo ad Auerrois argumenta, quæ non in his, quibus iam responsum est, continentur, nunc iam trāf-

eamus. Obijcitur, ut uero simile scientiam migrare ex hoc in illum, omni ratione æqualitatis ac unitatis seruata, in sensibus autem non eodem modo: at si intelligis genus intelligēdi, & modum, uerum est: nam & nos substantiam intellectus unam in omnibus esse fatemur, si eius perfectionem, experimentum contrarium esse declarat: nam non æquē perfectē, nec absolute unus atq; alius etiam iisdem medijs nouit: quod tamen magis ex simulachrorum, quàm intellectuū differētia procedit. Quod uerò humanū genus semper proficiat, falsum est, si Philosophi opinionem de æternitate mundi prosequamur: nam necesse esset nos longē plura scire, quàm sciamus, scientia etenim nostra est tenuis, uariaturq; pro æuis: nam ab Aristotele ad Cæsarem maior noticia linguarum, & mathematicarum habebatur, quàm post Seuerum imperatorē. Denuo uerò iam abhinc centum fermē annis reuixere linguæ, & philosophiæ Peripateticæ magna pars, mathematicæ adhuc torpent, præterquam quod Ioannes Monteregius Ephemeridum usum, rem memoria dignam, adinuenit: cætera potius ad ostentationem, & captandam gratiam principum, ac populorum, qui talibus fauēt, superaddita sunt: nam orbis totius cognitionem Auo Cæsaris, & Cæsari, ac fortunæ illorum, nō mathematicis debemus. Itaque hoc disciplinarum argumentū casu potius, quàm ratione sit, unde à pace, & dignitate principum originem ducit. Quid Platonem philosophari adhortatur? Dionysij iunioris liberalitas. Quid animalium historiam mortalibus dedit? Alexan-

dri

dri magnificentia. Quis Archimedem dignum posteris reddidit? Syracusanus Hiero. Nunc ihs, qui tabellas, ac tabellulas, & labores menstruos in publicum edunt, fauēt principes: res æterni nominis immensiq; laboris non agnoscunt. Optimi igitur deterioribus cedūt: quia ab ignaris, qui in unum aduersus eruditos conspirarunt, principes persuadentur, uixq; historicis ipsis locus relictus est: en uideas cui principi opus nuncupatū sit, quod eius nomen in pronepotes nostros possit perducere, & tamen liberales multi sunt principes, atque bonorū amatores. Facilius igitur peccatur inscitia, quā prauitate. Itaque ut ingenia, ut pax, ut magno iudicio præditi principes effloruerint, sic literæ, & artes augentur, cōtrarijs horum decidunt. Antōninus euexit Alexandrum Aphrodiseum, & Galenum, duo lumina, alterum philosophiæ peripateticæ, alterū medicinæ. Plutarchum euexit Traianus: en uides, quod maximi iudicio maximos etiam adiuuerūt: Virgilium Augustus, Horatiū illi Mæcenæ præripuit: illud sanē in Auerroë absurdissimum, quod scientiam eandem, eorundemq; apud homines perpetuò manere putet: stultum uerò, quod homine scientiam omnium absolutam consecuto agens intellectus illi copuletur, ut tertio de Anima inquit, Cap. 36. nunquam enim hæc fiet copulatio. An Aristoteles ille fuit, qui omnia sciuit? cur igitur tam dubiè locutus est? an non hæc omnino somnia? neque omnes homines solius philosophiæ eam partē tenent, qualis est arenæ granum littoris mediterranei maris: nec ante Archimedem quisquā partium sphæ-

ræ proportionem agnouit, quod esset ut uicissim coniunctarum rectarum quæ ad sectionem terminantur sub composita ratione partium dimetiētis. Ergo aniles hæ fabulæ, Alexandroq; & Auerroë indignæ, ad quas falsis iactis fundamentis fugere coguntur. Quanquam uerò literæ unum quasi corpus efficiant, non tamen id ab intellectus unitate procedit, sed ab imitatione: quinimo potius contrarium hoc argumentum opinionis suæ probat, cum nulla de re, præterquam in mathematicis, omnes eandem habeant sententiã. Igitur ut hoc non contrarietatis naturæ est argumentũ in animis nostris, sic nec superstructio unitatis, tum præsertim quod quæ ab alijs tradita sunt, uix qui succedit unus in eodem sensu interpretatur: hic uerò etiam si sit unus, nihil cum intelligentia cõmune habet superiore, dico autẽ intellectum, quia non distinguuntur: declaratum est autem quot modis ab illo deficiat, uerũ ut distinctus est tanto imperfectior: nec tamen negamus, quin ad unum omnes colligẽtur, sed tamen quisq; seorsum est, ac manet: plures autẽ philosophos in unum cõsensisse, eosq; minimẽ contemnendos fateor, si tamen Platonẽ & Theophrastum excipias: ille enim plures posuit manifestẽ, hic non negauit esse, si solũ his quæ supersunt ex illius monumentis fides uerbis habenda sit: id uerò nec illum, nec Aristotelem somniasse putãdum est, tum maximẽ, cum à Themistio, qui huic causæ fauebat, in medium non adducatur, quanquam reliquis in rebus eum non prætereat. Quod uerò mentem singulari numero semper protulerit, cum id
etiam

etiā in ratione, ac memoria obseruet, tum in homi-
ne, num ob hoc homines, & rationes, ac memorias
plures non esse putabimus? Sed non reprehendit
argutus homo. Anaxagoram hoc dicentem: sed
nec Anaxagoras indiuisam illam affirmabat, imò
ubique mixtam: quamobrem una sit hoc modo
mens, seu plures, nihil refert, & sic iuaret Ana-
xagoram non reprehendisse: sed reprehendit ta-
men in primo Physicorum, an non reprehensione T. cap. 39.
dignus, qui dixerit, mentem perpetuò laborare, ut
separèt, nec ad finem unquam peruenire: ergo mul-
tis etiam alijs locis meritò coarguitur: liceat igitur
omnia potius credere, quàm quòd illius opinionē
Philosophus secutus sit. Ad Auerrois autem ratio-
nem dicimus, formas secundas rerum in infinitum
extendi posse, sed nulla ex necessitate.

*Digressio de animi immortalitate secun-
dum naturaliter loquentes.*

ERgo Philosophorum opinio Peripatetico-
rum de Intellectu, quodq; præter lumen legis
cōsentaneum est rationi paucis perstringatur. Ani-
ma quidem quòd forma sit corporis omnis mor-
talis est, quæ infra Lunam posita est: de hac quæsi-
uit Philosophus, an posset ut Plato inquit, esse per-
ennis: respondet, si nullum opus habet à corpore
omnino abiunctum, necesse est illam interire. De
Intellectu autem hoc nō dixit: quoniam animam,
si debuit esse immortalis, oportuit neutro, uel sal-
tem uno modo à corpore non dependere, ut quæ
iam esset corporis forma, Intellectum, qui separa-

tus erat natura non necessarium erat: hic igitur intellectus semper manet, atque id Philosophos sensisse omnes, qui ratione aliquid dignum dixerunt, haud obscurum est, uno excepto Alexandro. At quorsum aut scribere, aut laborare, si nihil nostram superest: nobis certò existentibus cum dubium sit an hæc sciamus, imò etiam si non omnino quicquam ad nos de his perueniat, utile est optima, & digna gloria peregrisse: nunc uerò, ut uideo, quidam solum eam gloriam quærunt, atque etiam admodum auidè quæ uiuentes comitatur religionem præferentes: at si religiosè uiuendum est, potius gloria, quæ post mortem manet, admittenda erit, ut minus efficax, & magis laudabilis: indicio est Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, Ambrosium illam omnino, quæ post mortem habetur, non contempsisse, quòd tam diligenter multa, totq; laboribus posteris legenda reliquerint, cum pompam omnem, & uitæ præsentis laudem refugerint: alius latitauit in ædicula, alius se abscondit in eremo: nunc uerò gloriam contemnentes nec gloriam, nec religionis exemplum sequuntur: quid enim aliud mente sua testantur, quàm animorum interitum, cum tam anxie præsentis honores, adeò neglectim in posterum superfuturam gloriam amplectantur? & nunc hic mos est, ut nomine quidem solo censeamur esse Christicolæ, re uerò ipsa Epicurei habeamur: nam & Epicurus tale quiddam docet, præsentibus fruendum solum, delitiosam agendo uitam, nihil in posterum cogitantibus: quanquam nec ipse tamen talis fuerit, ut qui multa con-

ta conscriberet: at malo certè, ac insulso instituto, non solum quòd exemplo suo doctrinam propriam reprobaret: sed quòd nihil etiam proficiat felicitas uitæ, si animus intereat, nedum gloria post mortem. Quid ergo laborandum, cur scribèdum? & ob id quia nec labor malum est, ideoq; nec euitandum: Pyrrhionica hæc sunt deliramenta, aut solus sapiens Pyrrho, & tamen nihil sciens, si animus ipse mortalis est: ergo quid agendum? nullus finis, nullum initium rerum humanarum, imò nec uniuersi, animi immortalitate sublata. Ratio igitur ipsa, & in nobis diuinitas quædam mentis docet, illum esse mortis expertem. Non ego me ad spectra conuerto, cùm naturalis ratio, & cuique de se ipso experimentum sufficiat. Quæret enim sedulus aliquis, ac curiosus, quis nam hortorum custodes inquietauit noctibus occiso Caligula, si cum corpore unà extinctus est animus? Sed hi superstiosi sunt, non Philosophi. Neque uerò unum omnibus conueniebat esse, nec infinitos, sed numero certo constitutos, aut ex uno prodire innumerabiles existentes, & reuertentes: intelligentes uerò non ut hic, sed quasi ex uno principio omnes: uelut Solis radij diuersi cùm sint, ab uno tamen Sole, & in uno lucent, & ipse in illis. Plato uerò etiã post mortem pœnas addidit, & uoluptatem: sed hoc pusillum est, & quasi uestigium habens tantum ueritatis apud Peripateticos: neque uerò nobis aduenit hic intellectus, nisi cùm formatur homo, sensim enim (ut dictum est) eius operatio augetur, non ut uideatur semel incœpisse, aut perfecta ætate iam ac-

cessisse: nec est perpetua, ut materia, nō enim extrinsecus accederet: nec ut uis formatiua: nā & illa quoquomodo æterna est, sed tamen in nobis est, quia substantia nulla est, sed uirtus: nec est quod cogatur ætate quasi dens, nihil enim horum conuenit ei, quod solum extrinsecus accedere dicitur, quare sedem habet aliò, quod accedit, uniuersam in uniuerso, singulæ autem mētes propriā: nec uerò semper inesse hominibus possunt: nā semper certus, ac cōstitutus esset hominū numerus, quod per absurdum est. Longis uerò an paruis interuallis temporum absq; corpore maneāt, nondum est declaratū: est autem necessaria ad perfectam cognitionē horum, sciētia eorū quæ in libris de Archanis æternitatis sunt demonstrata: tum uerò reliqua dicere, facto, ac monitis nunc prohibemur, cū tamen nihil præter religionis instituta sentiamus, sed tractatio tota Physica est. Existimādum est autem ut lucem quandā esse hāc mentē, & si reuertatur in corpora, nō ideo illi duo unus erūt magis, quā in unitate intellectus Auerrois, sed tamē ualde similes, & coæuales: uerū nihil prohibet, maius, ac minus decidi, ac quasi illas p̄misceri, sed tñ uerisimilius est immixtas esse: sed & hoc ad apparētia tuenda necessariū est, hæc uerò cū animæ copulatur, materialē spargit intellectū, quasi lumē à luce, unde lucē Deū, ut homini se immiscuit, beatus Ioānes dixit, ut nō multum ab eo aberrent Peripatētici, quorum placita si uideas imaginem etiā resurrectionis uidebis, quāquam non sit propositū nunc hæc illis immiscere, sed solum docere, quā sint consentanea, quanq

quanquàm prope ad religionem nostram illi solo adiuti lumine naturali accesserint. Esse uero operationem tātū ac manere, ut eam, quid absurdius, cū substantiam quidem illius manere potius Aristoteles primo de Anima cēseat, operatione corrupta, non secus ac in Irīde deficiente nube corrumpitur. Solis operatio illa, quæ Irīm facere poterat. Hoc igitur modo nil mirum est Paulum dixisse, Nos genus esse Dei, nam uel à Deo sumus, atq; is est, in quo cogimur, uel ob nostram impuritatem secūdam naturam uerisimilius est, nos in unam cogi mentem quæ & in alia sit, atq; eodem modo secundum ordinem tandem ad Deum per multa media referatur: hæc uero unitas, & infinitum tollit, & numerorum discrimē: nam nos seiungimur, sicut reliquā, quæ in unum nullo modo cōeunt. Igitur quinque sunt capita in quibus Peripatetici omnes fermē concordant, & quæ ratio ipsa nos docet, Mentem esse lucem quandam, & æternam, & impatibilem, & ab uno principio proficiscentem in corpora nostra, & illorū numero distributam: ex quibus cogimur etiam confiteri, quod denuo eadem mens in alia corpora reuertatur. Est autem eius multiplex pars, Agēs, qui totam substantiam continet: materialis lumen eius, patiens cū simula chra rerum recipit. Est autem lumē reflexum post modum illius in ratione, imaginatione, & reminiscētia. Porro mens uoluntate caret: est enim illa rationis non alicuius intellectus, ut uoluntas est quæ eligit: aliam habet uoluntatem mens, quæ illi propria est, ac naturalis, appetitq; intelligendo perfici:

nam nec materia prima adeo uilis hac tamen caret facultate: cum autem separatur à corpore fit una mens in principio ut lux, sed lux diuersas habet partes: hæc autem non habet neque principium ipsum, sed est quasi hæc unitas media inter absolutā, & ueram unitatem, ac lucis: cum in illa nihil desit, & in hac superabundet quantitas. Nec uero dicendum est quomodo, cum astra, quæ perpetuo subiiciuntur oculis, nesciamus quomodo moueantur, etsi ad unguem ferme uelocitatē, & experientiam loci illorum simus assecuti. Ergo Philosophi ad rectum fidei nostræ tramitem proximè accessisse uidentur, neque enim, nisi sicut qui prope, & acutè uidet, ab eo qui procul, & obtusè, ab illis differunt: qui enim procul abest, non alia uidet, sed nō distinctè uidet, umbrasque quasdam fingit, & in quibusdam dubitat. Vna igitur Philosophorum, ac religionis nostræ de anima ferme sententia est, differens solum uelut imperfectū à perfectō: uelut puer à uiro: sic delineatio à pictura. Concordant in lucis exemplo, in originis diuinitate, in immortalitate, in cognitione beata, qua cuncta post mortem nouit, in resurrectionis genere quodam, nam reuiuiscere uidetur quodcunque eandem animam ab obitu retinet: & quamuis non meminerint, intelligunt tamen: non patiuntur autem nisi merito corporis annexi: hoc autem hæretici Fræticelli existimabāt: itaque paruum hoc est, in quo à lege nostra dissidēt. Est autem id tale, nam singularia agnoscit intellectus, & post mortem reminiscitur, & uerè resurgit homo, non in aliud corpus intellectu transeunte, & ini

& initium habet, finem non habiturus, & patitur etiam nondū corpori adiunctus. Quis hæc omnia non uidet potius esse condiciones necessarias eius, qui arbitratur mūdum non esse æternū, & mortuos posse resurgere, quā illius, qui sponte à nobis discrepet: estq; potius hoc acutius uidere, quā alia sentire. Est autem triplex differentia intellectus nostri, ac animæ quæ in belluis est: Prima, quoniam intellectus intrinsecus est homini, belluis extrinsecus collucet: unus etiā satisfacere omnibus, quæ in una specie sunt potest, hominibus plures sunt necessarii: tertia est, quod hominis anima tanquā speculum est leuigata, splendida, solida, clara: belluarum autem tenebrosa, nec leuis: atq; ideo in nostra anima lux mentis refulget multipliciter conflata, inde ipse Intellectus intelligit. Ceteris autem potentijs, ut diximus, nullus limes præscriptus est: at belluarum internis facultatibus tantum licet agnoscere, quantum per exteriores sensus accesserit: ab obitu uerò mentis est una tantum operatio, ac simplicissima: sed tamen his omnibus hic simul collectis melior, & honorabilior, qua omnia intelligit. Negant Philosophi tamen singularia mētem cognoscere, Theologi uolūt, sed beatis solū omnia licere: contrā Philosophi omnibus omnia: non semper autem hic intelligit, quia agēs non est, nisi cum à materia liberatur, subtrahitur enim hoc quod à communi agēte proficiscitur, sicut lumen Solis semper lucet, & æqualiter lucet, est enim illius substantia semper æqualis, in nebula non lucet: sic intellectus in seipso semper est in actu, & semper intelligit

git, sed in homine non intelligit, nisi cum adiuuatur à simulachris, hæc autem fiunt cum nebula illa aliquo modo loco cedit: ob id nec ebrj, nec dormientes, nec cibo pleni facile intelligimus, & qui obeso sunt corpore minus intelligunt: contra in aliquibus adeò clara est mēs, & corpus sincerū, ut etiam per somnum ratione utantur, imaginentur, reminiscantur, intelligant deniq;. Quare clara est differentia, cur nam in somno non intelligamus, post mortem autem intelligamus, cum ad utrunq; perueniamus nihil sentientes, aut intelligentes: nam in somno uincitur, in morte liberatur mens: sed si somnus morti simillimus euadat, & aliquo modo uinculis soluatur animus multa uidet, ut etiā per uigiliam, & quādoq; melius: igitur accessus ille ad mortem, cum similis sit ei, qui ad somnum, nō declarat mentem euauisse, sed septam tenebris, ac uinculis fore. Sic igitur animi natura Philosophis innotuit, sensim initio, ut diximus, facto à Trimegisto, inde per Pythagoram, Anaxagorā, Pherecidem, Alcmaeonem, Socratem, Platonem, Aristotelem, Theophrastum, Plotinū, Iamblicum, Synesium, Michaëlem Ephesium, Themistium, Amonium, Simplicium, Ioannem Grammaticum, Auicenam, Auerroem, Albertum, & Thomam, adeò res hæc proximè ad ueritatē accessit, ut in naturali lumine iam nil amplius desiderare possimus, cum ad scopum fermè peruenerint. Exemplum autem diuersitatis animorum si habere uis, nō melius, quàm ex operatione ipsa percipies animi: nam cum calorem intelligit, & frigus, contraria quidem intelligit: aut cum nigredi

gredinem & candorem, & candoris imago fermè nigredinis imagini est contraria, cùm tamen quælibet intellectui eadem sit: sic & mens menti penè contraria est, cùm tamen unum sint in communi intellectu: nec quis dicat lucis speciem eandem esse cum tenebræ specie, nec tamen ulla materia differunt, at specie differunt, & si sic differre specie est, minus est, quàm solo numero differre: hoc autem quid animos impediret? cùm quæ duo numero sunt, unum nunquam eodem numero esse possint, at idola hæc in intellectu eadem cum illo sunt: ut igitur Sol ipse nō potest parietem, nisi exterius, illuminare, aquam autem intrinsecus ingreditur, & illustrat: sic mēs belluarum animam, nisi exterius, illuminare non potest, at cùm in peruiam, ac specularem humani animi substantiam ingreditur, sapientiam, intellectum, scientias, artes, prudentiam, industriā, uirtutes, sales, lepores, uersutias, innumeraq; alia, quorum omne belluarum genus expers est, homini impartitur. Porro uarietatem substantiæ nihil impedit diuinitas, nam & in cœlestibus rara, densa, obscura, nubilosa, lucida, illuminata, æqualia, inæqualiaq; apparent: eadem igitur & in mentibus diuersitas est, sed maior etiam, cùm ad hominum animas comparantur. Forsitan autem quis puras animas principio suo, indiuiduas in posterum fieri credat, nam certum est, quæ illi hærent beatissimas esse: alij existimarunt tenuiuscula corpora hos intellectus secum habere, sed id minimè Philosophus affirmat: sinceri igitur sunt, & omnis corporeæ qualitatis, corruptioni obnoxia, expertes

tes: qui autem corpori immerguntur, non afficiuntur: deterior tamen est longissima uita quæ cum scelere coniuncta est, sed neque felix optima est, si careat contemplatione: uerùm reliquis tamen, maxime ijs, qui pecuniariæ rei totos dies incumbunt, infelicissima: si enim cogitarent, Cui nam tantos hos labores paro? quàm breui gauisurus sum partis? quanta pro his miseris opibus flagitia patraui? quàm cito nomen meum è uiuentibus excidet? quàm intoleranda pro his sceleribus me manent: nam & omnes leges supplicia, & delicias statuunt: Idolorum cultores Tartara, & Elisos campos, quosdam etiam in cælo locabant: Iudæi inferna, ac paradisum, nã Saducei minima pars illorum erant, nec populus eis assentiebatur: qui Maumethem colunt, & ipsi baratrum ingens habent, ac contra, hortos amœnos, & uoluptates ingentes. Quid hoc? nisi quædam scenographia ueræ miseriæ, aut beatitatis, quam nostra religio, quam Philosophorum dogmata clarissime docent: sed uulgus iners incitas magis fugit, maxima pars procerum uoluptates sequitur, sic à nostrarum calamitatum ac miseriæ intelligentia soli amor, & insania, tanquàm inebriata mente nos liberant, felicibus tantum his relictis, qui per uirtutem, ac sapientiam, qualis tu unus es Iacobe Philippe Sacce optime, diuinam & immortalem uitam futuram agnoscunt, & sperant.

Argumentum pro supradictorum fundamento.

DEmonstrandum est autem fundamentum omnium supradictorum hoc modo, & constat

stat hæc ratio in duabus propositionibus, quarum una est & minor, Quod anima intellectiua est omnium formarū capax: & hoc declarat Philosophus tertio de Anima: nā ut intellectiua est omnium formarū materia carentium, ita sensitiua omnium sensibilibum & cum materia coniunctarum: igitur ipsa est capax omnis formæ: nam forma omnis uel materiam habet iunctam, uel illa caret: & formæ materia carentes intellectui subiiciuntur, quæ autem materiæ sunt coniunctæ sensui: item quæ sunt uniuersales ab intellectu recipiuntur, singulares autem à sensu. Omnis autem forma cum necessario sit uel materiæ coniuncta, uel ab illa separata, singularis, uel uniuersalis, erit etiam sensus, uel intellectus obiectum: omnes igitur formæ sunt in anima, ideo dixit, quod anima intellectiua est quodammodo omnia sensibilia per sensum, intelligibilia per intellectum. *¶* Secunda, & maior propositio est, Quod omnis forma, quæ est potentiæ receptiua, uel productiua omnium formarum, est immaterialis, & incorruptibilis, ut patet de cœli uirtute respectu productionis, & materia prima respectu materialium formarum, & de diuino intellectu respectu omnium formarū simpliciter: hæc enim omnia apud Philosophos Peripateticos sunt incorruptibilia, ideo probatio hæc est inductiua, & Philosophus pleracq; sic demonstrat, ut quod sensus uisus patiendi sentiat, quia alios sensus sentiendi pati sit manifestum, & quod tactus habeat medium, indigeatq; illo, quia reliqui sensus, & quod caro sit instrumentum tactus, quia omnes formæ in determinatis

minatis subiectis recipiuntur, & quòd Stellæ lumen à Sole recipiant, quia Luna recipit. Et ad hoc adducitur ratio per cōtrarium, quia omnis forma ex materia ad unum genus determinatur, igitur quæ non determinatur, non est forma ex materia habens originem.

Ad hoc argumentum dantur plurimæ responsiones: Prima, quòd inductio non probat: nam aut assumit illud, de quo probandum est, & ita præsупponit quod probari debet: aut non assumit, & sic nihil cōcludit. Aliter non daretur propositio utilis habens exceptiuam singularem tantum, at tales dantur, uelut, Nullum animal intelligit præter hominem: nullus lapis trahit ferrum, uel mouet ad partem cœli determinatam, præter herculeum: nullum astrum per se lucet, præter Solem: nulla intelligentia per se est, præter primam: si igitur arguatur, nec asinus, nec bos, nec lupo intelligit, & ita reliqua connumerando omnia præter hominem, igitur homo cum sit animal nō intelligit: manifestum est, argumentum non tenere.

Secunda responsio est, quòd idem argumētum ostenderet imaginationem, & rationem, & memoriam esse incorruptibiles: nam utraq; propositio de his uerificatur. Et si dicatur, quod non, quia suscipiunt solum materiales formas: dicitur, q̄ hoc non prohibet, si inductio probat, nam in inductione assumitur, quòd materia prima, quæ solum formas materiales suscipit, est incorruptibilis: ideo concluderet etiam de his facultatibus.

Tertia responsio constat in hoc, quòd anima intellectiua

tellectiua non uerè ipsas formas suscipit, sed similitudinem. Probatur hoc ex ratione, & Philosophi dicto: nam Philosophus dicit ibidem, Quare anima est ut manus, manus enim instrumentorum est instrumentum: sic & intellectus formarum est forma, & sensus sensibilibus est forma. Itaque Philosophus, ut ibi dicebat, non sentit rem in anima esse, sed intellectum esse formam formarum: quare potius erit intellectus, & anima ut speculū quoddam intellectus uniuersalium, sensus singularium, anima autem utrorumque. Id etiam ratione demonstrari potest: nam si forma equi est subiectum hinnitus, erit & anima intellectiua: & si forma ignis à calido expoliari non potest, anima etiam talis erit, quod absurdissimum est. Si igitur anima talis est, secundum similitudinem tantum, maior autem propositio de ueris receptiuis, & causis intelligitur, manifestum est, quòd argumentum nihil concludit: aliter etiam forma speculi esset incorruptibilis, imò sensus communis clarè, quia si argumentum concludit, ut dictum est, sufficit, ut recipiat omnes formas materiales, hoc enim sufficit in materia prima: at sensus communis omnes formas materiales recipit, igitur & ipse erit corruptionis expers. Contra primam responsionem sufficiat mihi pro nunc autoritas Aristotelis: nam & in libro Posteriorum in initio, ubi maximè regulas demonstrandi obseruare nititur, hoc argumentandi genere utitur, quare illud probat, responsio igitur est dialectica. Ad instantes autem exemplorum contradictiones respondeo, hominem, ut dixi, à cæteris animalibus

t genere

genere differre:& ita dico de Sole,& astris cæteris,
& de Deo, & alijs intelligentijs, & de hoc non est
dubium:si autem inductio sumeretur, ut hic in ge-
nere etiam differentibus, ut Aristoteles solet facere,
concluderet, quod nos hîc facimus: nam Deus, cœ-
lum, & materia prima genere etiam generalissimo
differunt, quare demonstratio est manifesta. Est etiã
ratio adducta negatiua, deducendo ad contradic-
tionem, quæ facit semper inductionem demonstrati-
uam. De lapide Herculeo dico, quod alia trahunt,
ut electrum festucas, de alia uirtute, ubi antecedens
esset uerũ, quod nulli alijs lapidi similis uirtus con-
ueniret, diceremus quod non specie, sed genere ab
alijs differret, & ita credo: ut cuncq; sit illa inductio,
non potest firmari ex negatiua opposita, ut hic, nec
constat ex propositionibus uniuersalibus, quibus
communiores non sint, ut hæc, nec ex affirmatiuis,
sed negatiuis, nec habet rationem, ut sit per se, ut
hæc, ideo responsio est nulla in uia Aristotelis.

Contra secundam quæro, an de imaginatiua bel-
luarum loquaris, an hominis: si secundum, uel acci-
pis pro facultate, & tunc argumentum est nullum,
quia facultas non necessario est æterna: uel pro sub-
iecto, & sic confitemur, de facultate etiam potentiæ
uerum esse, quod sit, & quomodo iam dictum est:
si autem de belluarum imaginatione loquimur, fal-
sa est propositio, quæ assumitur: nam belluarum
imaginatio, ut dictum est, formas tantum, quæ sub
sensu fuerunt, comprehendit: & quod plus est, etiam
tantum sub forma, qua in sensu fuerunt, atq; ideo
non omnia neq; imaginantur, quod totum est du-
plum

plum dimidio, cùm in illa diuiditur, nec quòd quadratum lineæ, quæ est diameter quadrati, sit duplum illi quadrato, cuius est dimetiens, ideo his duabus causis in illis propositio non uerificatur. Videmus autem, q̃ forma quælibet, ut aëris, uel aquæ, non est susceptiua nisi quorundam obiectorum, nam homo, uel lepus ex aqua, uel aëre constare non potest, & ita de alijs: sed quia propositio etiam extenditur ad ea, quæ solo nomine causæ dicuntur, licet diuersa ratione, uidetur difficultas de lumine syderum: nam hoc potentia producit omnes formas, & tamen est generabile, & corruptibile. Respondeo ad hoc, quòd non per se hoc facere potest, sed alterius uirtute: nos autem loquimur de principali, nec constat, quòd lumine omnia hæc agat, nedum quòd eodem lumine, anima autem est principale: sed uidetur difficultas, quia sic patiens intellectus concluditur immortalis, & hoc iam nos negauimus: dico, quod (ut diximus) patiens recipit agentis uirtute, & habet rationem facultatis, non substantiæ: nos autem diximus prius, quòd facultatem non est necesse esse perpetuam, sed substantiam, quæ est fundamentum facultatis, sicut est necesse cælum esse æternum, quia productiuum omnium formarum, non tamen hoc lumen, uel hunc motum, & si hæc sint susceptiua infinitarum formarum, quantum merito sui, nos autem agentem substantiam constituimus, materialem autem facultatem, at in uia Auerroës concludit argumentum immortalitatem, etiam materialis, quia ipse eum intellectum substantiam per se

ab agente penitus separatam facit, & non facultatem tantum.

Sed in tertia responsione est longè maior difficultas: sed ut ad auctoritatem Philosophi ueniam, & ad Alexandri interpretationem, uidetur auctoritas concludere de uera forma: nam forma trigoni, ut trigonus habet exteriorem angulum duobus oppositis coæqualem, est in anima tantum, & forma equi est in anima, quia intellectus intelligendo, est illa forma, & in eam uertitur, & cœlum non continet formas inferiorum, nec uerè, nec perfectè: non uerè, nam sic esset cœlum corruptibile, quia formæ hæc sunt tales: nec perfectè, quia ex limo posset homo generari, quod est falsum: in perfectis enim formis requiruntur materiæ propriæ, & tamen cœlum est incorruptibile: causa igitur quod corrumpi nequeat, est continentia omnium formarum cum indifferentia ad illas: nam quod indifferenter ad omnia se habet, à nullo patitur: igitur anima cum talis sit, est incorruptibilis. Alexander opponit præparationem, sed præparatio non est subiectum horum, sed anima: igitur præparatio cum sit sola ratio, non est incorruptibilis, sed anima ipsa: aut igitur anima nihil est, aut incorruptibilis est. Ad id de sensu communi, illud fuit forsitan quod impulit illos, uelut Proclum, ad credendum, Platonem omnia animalia, & sola perfecti generis, uelle animam habere immortalem: sed ueritas est, quod sensus communis recipit formas omnium sensibilibus, sed tamen, ut solum comprehensas sub quinque generibus, ideo non comprehendit

hendit substantiam alicuius indiuidui, sed exteriora quedam tantum, tum maxime, quòd (ut diximus) nec medullam, sed solus hominis sensus, atq; ideo etiam illius fundamentum est incorruptibile, & est anima intellectiua, non ut intellectiua, sed, ut declaratum est, corpori communicata, atq; cõiuncta. Et si dicat Alexander, quòd intellectus est recipiens seipsum, hoc est omnino falsum: nam forma equi esset forma asini. ut igitur materia prima est aliquid præter formam, & priuationem, sic materialis intellectus existens solũ potentia, antequam intelligat, & est unus in omnibus eo modo ferme quo materia prima: nam per partes diuiditur, & cum moritur homo coniungitur actui suo, retinẽs omnes uirtutes, per quas potuit recipere formas, sensibilibium, uel intelligibilium, licet remaneant uirtutes illæ maxima ex parte tantũm secundum rationem principij, ut uirtus Iridis in Sole.

Ex quo facile intelligimus, quòd is, qui nuper scripsit de Anima, sumens historiam à corpore, & uiribus eius, ob nimiam ambitionem uoluit ut intelligeremus, illum credere, eam esse mortalem: nec minus deuius à Philosophis, quàm à Romana ecclesia.

*Solutio quorundam problematum in
hac Philosophorum uia.*

SEd, ut omnibus plenè satisfaciamus, ostendamusq; quàm uerisimilis sit hæc opinio, & quàm propè ipsam accedat ueritatem, tum ut quę dicta sunt, clarius elucescant, experimẽtorum quo-

rūdam, quæ sensui subiiciuntur, ratio à nobis reddenda est. Primò igitur quæri solet, cur iādiu mortuorum nec spectris mouemur, imagines'ue uidemus, aut per somnium, quales nunc sunt Alexander, aut Cæsar, aut Aristoteles: an quoniam iam uniti sunt primæ menti, uel, ut huic opinioni magis est consentaneum, alia ingressæ corpora, illorum mētes sub ea specie nos turbare amplius non possunt: uidemus etenim profectò sic accidere, ut iādiu mortui spectrū nemo se uidisse referat, dudum autem plures, aut uigilantes, aut per somnia.

2 Cur uerò quidam mutuò se amant, alij se oderunt, etiam minima causas quoniam parentum, & filiorum, aut fratrum corpora aliàs inhabitauerunt, aut inimicorum & hostium, uel à quibus pœnas, ac supplicia sumpsere: uerisimile est enim ualde hoc cum ab aliquibus uehementer irritati non irascamur, alios etiam gratuito oderimus: nam quæ mistio esse potest, si ex tam minimis homo cōstat, quæ hoc possit efficere? Porro remanet affectus ille naturalis, illa dissensio, seu consensus, etiam si memoria ex toto aboleatur, uelut olea, quæ myrtum diligit, uitem odit, teste Theophrasto: extingui autem eas facultates in morte diximus, quantum ad animæ rationem attinet, non in ipso principio iuxta Aristotelis sententiam.

3
Libro 20. Cur pueri in utero à matre desideratarum rerum uestigia in corpore contrahunt? Vidit hoc
Cap. 15. & Rhodiginus Cælius, quem nos audiuius, sed causam non adiecit, hæc autem sic se habet: dum foetus est in utero prægnantis imaginationi subiicitur

tur, indicio est tales concipi pueros, qualis fuerit imago parentum hora congressus, quod tamen nos non admittimus, quamuis Iacob historia de ouibus reluctetur: aliquid tamen facere imaginationem non negamus, uerum animula foetu contenta mouetur imagine animæ matris: indicio est, quod solis foetibus grandioribus hoc accidat, & quod illusionibus animæ mulierum, quæ absolutum infantem utero gerunt, uelut ut pueri ipsi eorum, quæ in urceis uidere se existimant haud dubiè patèt: horum omnium causa una est, quoniam menti, & imaginatio imaginationi annexa est, propterea quoniam animus corpori in homine dominatur, & in foetu iam perfecto similitudo alimenti iam imaginatione matris uiolenta defertur cum ipso alimēto, ac spiritu in foetus corpus, effingitq; rem similem ei, quam imaginatione conceperat, additq; plerunq; membris exterioribus: quoniam quæ format infantem uirtus, inutile existimat, ac extra ordinem membrorum intus illud retinere: ergo si propellere nequeat, abortitur infans. Quam ob causam, & cur non semper talia fiunt signa, manifestum est: & cur magno desiderio rerum foetus quandoq; abortiantur, quandoq; non, satis ex his patet, nam in tenui appetentia nihil horum efficitur, in ualida autem abortitur, aut uestigium manet, si iam foetus animum conceperit.

Cur homo solus rideat? quoniā solus admirationē habet, hoc enim mētis opus inquā est, ob hoc solus ridere potest: est enim risus eorū, quæ cum uoluptate admiramur, ob id repentina risum ciere

solent, quæ iam præuisa sunt non adeò, aut minus.

5 Cur belluarum etiam senectus maiorem præ se fert sapientiã, cum tamen mente omnino careat?

Cap. 24. sic enim inquit Aristoteles sexto de Natura animalium, de mulis loquens, Vita mulis ad annos multos, iam quidam uel octogesimum annum potuit agere: ut Athenis cum templum ædificaretur, qui quamuis demissus munere per senectam, cõmeans tamen, ac obiens, iumenta exhortabatur ad opus: quamobrem decretum est, à nemine eum arceri frumentorum aceruis. Inest ergo sapientiæ uestigium belluis: sed illud uel consuetudine faciebat, idque nil mirum, uel consilio, hoc autem prodigiosum, atque ex causa exteriori pendebat. In uniuersum igitur mens, quæ belluis exterius adest, adeò fortiter imprimere potest, ut uestigium in opere sapiëntiæ possit præferre, sapientiam nunquam: neque enim aliud præter id munus consuetum obire nouerat. Porro Græcis insitum, noua semper, quasi è re sua id esse putaret, in immensum extollere: gloriã, & diuinitatis opinionem, ex leuitate, & fabula etiã quæretes.

6 Sed cur ante clades, & cum ipsis, si ingentes fuerint, monstra, prodigiaque apparent, quale illud (neque enim maius autoritate, uel testimonio hominis proferre possum) Cæsaris, uerba eius subiungere libet, ea autem sunt: Eodemque die Antiochiæ in Syria bis tantus exercitus clamor & signorum sonus exauditus est, ut in muris armata ciuitas discurreret: hoc idem Ptolemaide accidit. Hæc ille. Quæ neque conficta esse poterant, teste tota una urbe, imò duabus, nec Cæsari deerat calum

calumniator, etiam usque ad contumeliam, nec quicquam fuit dignum, ut pro his mētiretur, qualia ea sunt, quæ accidisse iuxta Rubiconem referuntur. Ergo signa ante clades quædam à causis iisdem fiunt, à quibus & clades, ut monstra, ignes in cœlo, fulmina &c. Alia uerò ab agente intellectu, qui mentibus multorum præfagia magnorū malorum iniicit, sic ut animam moueant multorum imaginatione commota: nam non omnes audiūt, mentes etiam illas dum separantur, ut infra ostendemus, affines sibi commouent: unde in cladibus multæ à multis euocantur, sed mens illa communis, ac sempiterna, maiorem causam præbet, quoniam & ante cladem hoc accidit. Cur uerò magis Antiochiæ, quàm Romæ? ex sequenti ratione declarabitur.

Cur prophetæ dentur, & qui de futuris apertè ⁷ uerissimè doceant? qualis admirabilis fuit Esaïas. Mens ipsa, cum nullo modo corpori immiscetur, belluas facit: cum mediocriter, homines: cum autē copiosus effunditur spiritus, non repugnante ui corporea, propheta euadit. Propterea nemo eruditus Propheta est, quoniam mens illa pura doctrina nō indiget: nec in omnibus regionibus Prophetæ apparent: nam iuxta polos impossibile est ut nascantur, corpus enim eorum, qui illic habitant, densum est, ideoque repugnat tantæ mentis sinceritati: at uerò imbellè, & tenue corpus factum esse hominī ob excellentiam animæ, declarat Plato in Timeo, dicens: Potuerat Deus tamen solidum hominis corpus concinnare, ut nocumēto forinsecus occursan-

ti minus foret obnoxium, sed mollius efficere præoptauit, quo esset contemplationi paratius. Ergo in Palæstina tantum floruerunt Prophetæ: ea enim regio perquam temperata est, atque omnium cœli regionum amœnissima. Hi uerò tales nec timidi sunt, nec iracundi: affectus enim hi necessario corporis ualidioris sunt: unde & iracundos natura longius æuum protrahere uidemus. Sed & hi in cibo moderati sunt, nanque plenior uictus corpus obesum reddit: plures autem illorum propter id etiã in desertis locis inhabitauerunt, ob id etiam expertes sunt ueneris, ea enim corpus & mentem concutit. Declaratum est autem tales ab omni mentis concussione uacare oportere: progenitores uerò non impios illorum esse necesse est: talibus enim humores prauis insunt, unde tam sinceri uasculi generatio impeditur: mentem autem illam, quæ sic mouet, palam est ex uniuersalium cognitione, non singulariū procedere, quibus postmodum simul iunctis, efficitur singularis cuiusdã notitia, cui hæc omnia insunt: unde accidit, ut non, nisi post euentum, oraculum illorum intelligatur, tunc uerò ad uuguem omnia expleta cernere fas est. Velut enim in somniis dictum iam est ex Auerrois sententia generales apparent futurorum conditiones, quibus ad singulariū coniecturam peruenimus, sic uigiliantibus in prophetis: fortius enim mentem mens communis mouet, quàm per somnum cœlum imaginationem, præsertim cum corpus, ut dixi, paratum habeat: plurimos autem, imò populos ab his moueri necessarium est, quia mens communis multorum commouet mentem

tem, ob id assentiuntur plebei maximè homines: necesse est enim ut pars toti, & productum producenti pareat, ut lumen Soli, aut lux ipsa. Propterea nec cur illis pareant satis nouerunt, sed naturali impetu ad hoc mouentur. Ergo tantum à bellua homo, quantum ab homine Propheta distat: hic autè quasi medijs est inter separatam mentem, & hominem: mens separata uniuersalis mentis & Prophetæ rursus medium est, medijs etiam mens illa communis inter ultimam cœlestium intelligentiam, & singularem. Auicenna uerò decimo suæ primæ Philosophiæ arbitratur, quòd talis uis habeat uirtutem admirabiles res agendi, ut ob hoc à populo consensu omnium aliquid maius cæteris hominibus obtinere credatur: ostendunt autem dicta Prophetarum in uniuersali mentem illam nostrum originem singularia sub generali modo intelligere, atque hoc idem animus noster habet, postquàm fuerit separatus.

Cap. 2.

Cur multis contingat, ut mortem amicorum, aut affinium absentium sentiant? Hoc ideo euenit, quia lux illa utrisque coniuncta est. Propterea non nisi in cōiunctissimis animis accidit, tum maximè in matre, ac filijs, & fratribus, si nobis ualde chari sint: atque ideo illis contingit, quod crystallo si Solis radijs exponatur, nanque dum amouetur crystallus, motum quendam efficere uidetur in radijs, etsi non faciat: hora igitur illa cum lucem corpus relinquît, si proxima ualde sensibilis fuerit, & corporeis uinculis explicata, sentiet mutationem illam, quæ cum leuissima sit, facilius per somnum percipitur: nam & reliqua leuia, ut etiam exigui dolores

in so

in somno grauissima esse uidentur, quoniam uir-
tus animæ omnibus exterioribus explicita nego-
cijs, totam sentit alterationem: nō igitur omnibus,
sed multis hoc contingit, atque etiam ob hoc non
nisi ipso temporis momēto, quo obeunt: sic autem
cominota mens simulachrum ex imaginatione su-
scitat uel uidentis, aut audientis uocem, aut in som-
no etiam speciem eius, qui moritur, uidere se existi-
mantis: ob id igitur in magnis cladibus sic multos
affici necesse est, unde concursus & diuinatio. Cur
autem hoc hīc magis, quā alibi cōtingat, in præ-
cedenti dubitatione ostensum est. Palam etiam fit,
non omnes eiusdem loci accolæ hoc præsentire: nō
enim omnes mentem habēt à corpore sic liberam,
nec omnes propinquos: quare nō ex cælo hæ præ-
stigiæ fieri possunt, uereq; esse, nam omnes eas sen-
tirent; uidetur autem communis illa mens, ac no-
bis coniuncta, huic causæ non parum conferre. Ex
his non obscurum est,

- 9 Cur maximè per somnum diuinemus: nam (ut
diximus) mens minus à corporis sensibilibus fun-
ctionibus detinetur. Ergo si mens ualida fuerit, cor-
pus autē inane, & languidum, animus optimè ex-
politus, sensus interiores puri, tunc maximè etiam
simulachra ipsarū rerum intueri potest: nam mens
quæ nos illuminat, aut singularia agnoscit, quod

Cap. I. Auicēna fatetur decimo suæ primæ Philosophiæ,
aut omnibus uniuersalibus cognitis hoc ipsum sin-
gulare agnoscere, quanquam nequeat ostendere, ta-
men potest. Ex quo etiam maximè apertum est,

- 10 Cur morituri magis discessum suum præui-
deant

deant,quàm cæteri:nam tunc iam intellectus separari incipit à corpore;atq; à residuo animæ:ideoq; anima & corpus hanc sentiunt separationem, non ut aliquam rem, sed ut oculus tenebras, ac cæcitatem, aut ut quercus robur, ad quod radices dirigit: ipsa etiam mens principio suo hæere incipit, ob idq; simulachra futurorū excitat:inde morientium animus diuinior habitus, ut ex Cicerone retulimus,mādatumq; legibus,ut supremæ uoluntates feruentur.

Qui nam sunt homines maximè diuini, aut prau¹¹ u¹¹? Diuini qui ueritatem amant,assimilantur enim suo principio: nam mens ipsa omnem in se rerum ueritatē continet:quod & religiosè dictum,Christus enim ueritatē se dixit: est autem Veritas summa sapientia:nam falsa sciri non possunt. Alter gradus perfectionis est, ut eam agnoscas:nescire ergo, malum:odisse illam,flagitiosissimū, & diuinæ naturæ maximè contrarium.

Cur tantum musicis cōmouemur,ut ea nos anim¹² um immutare cogant? Mens ad mensurā est numerorum,& anima,& corpus:ideo his proportionibus,quæ numeris omnes integris continentur,maximè commouemur. Qui uerò non cōmouentur, ab hac proportionē multum abscedunt, unde tardiore ingenio sunt. In homine autē minima est terræ pars, si ad belluas comparetur, indicio sunt cadauera resoluta.Plato autem nos ob id commoueri putat musicis, quoniā animus ante ingressum similibus quibusdam uoluptatibus assueuerit. Verum nō uidentur infantes demulceri harmonia, sed simplici

simplici nutricum cantione, ut belluæ: Melius igitur dicere, animum oblectare ea, quæ ille intelligat; intelligit autem maximè discreta, & parua: in numeris autem infra decem omnis humanus concentus constitutus est.

13 Cur heroës, ac maximè quidam homines? Quibus plus de luce, seu perfectiore contigit in corporis temperamento optimo, his ingenium à natura est, corpusq; firmum, non solum ob temperamentum, sed quod animus ualidus, ut nauta fortis nauim, corpus optimè gubernat, & cōtinet, ut inquit Plato. His igitur spōte ab hominibus, uelut ab apibus suis regibus, honor, atque obedientia exhibetur, tum uerò & qui cum his habitant. Fortunati tales fuere Hercules, Theseus, Romulus.

14 Cur senes aliqui adeò sapientes? nam Isocrates annos iam nonaginta superans Panathenaicū scribere se refert, in ipsius orationis initio, quam cōstat pulcherrimā esse: Socrates septuagenarius optimè philosophatur: M. Varro octogenarius libros de Re rustica scribere cœpit, ut ipse testis est. Causa horum est, optimè instituta uita: sic enim consuluit Aristoteles illi, qui senectam inculpatam ducere iuuenis cupiebat, scilicet ut assuetudini potius confideret: nam mens ualida manet, sed corpus debile redditur: at uerò inualidū eius opus efficitur sublati spiritibus, & calore. Quamobrē imagines falsæ ut in atra bile laborantibus apparent, quas consuetudine opprimas necesse est. Non solum igitur calidiores corpore tardius senescunt, sed & mentis opere. Argumento uerò est, mentem in senio repurgari

gari, nec solum esse immortalem, quod nisi corporis intemperies præter senectam aliqua accedat, senes sint omnium sapientissimi.

Cur tãtus immortalitatis appetitus? Quoniam 15
optimam cõditionem naturaliter desideramus: est autem mentis optima conditio, quoniã æterna est: atque ideo nemo fermè tam improbus uir, qui nõ optet immortalitatem: belluæ uerò cùm hac parte meliore destitutæ sint, nullam eius curã gerunt: ratio uerò etsi in mortali animæ parte sit, quia tamẽ illuminatur ab immortalis, colligiturq; lumẽ illud, & uirtus ad suum principiũ, ideo desiderare potest.

Cur qui literis pollent hac conditione in actioni 16
bus minus ualere, ac quasi stupidi creduntur esse? Causa est, quod intellectus à uehementibus obiectis perficitur, sensus autẽ obtunditur: eadẽ igitur causa, quæ intellectum auget, uires animæ destruit. Sapientes ergo cùm intellectum habeant perfectum, rationem plerunque hebetem habent. Nec tamen ignoro, quãtum ab ineruditis falsò huic sententiæ adijciatur, cùm in proprijs exercitationibus hoc uerum minimè sit.

Quare quidam stulti, & expertes intelligentiæ? 17
Vanum est credere, illis deesse mentem, cùm illa à mente uniuersali, ac æterna procedat: nãque nec in minimo deformãdo articulo, nisi propter materiã peccat: nec uerò intellectus ille singularis cõtumax esse potest, cùm & ipse expers materiæ sit: alterũ igitur duorũ abest, uel leuitas, ac soliditas animæ, qua & lumen recipit, & repercutit, atque sic mentis impotes perpetuò sunt: uel spirituũ puritas, unde ad
tempus

tempus infānia illa manet, ut in atra bile laborantibus. Idola igitur uel non creantur, si desit specularis illa leuitas, unde nec in pueris, sed his solum humor impedimēto est, uel confusa, ut in atra bile, uel debilia & tarda, ut in extrema senectute.

18 Sed cur Demoniaci quidam esse uidētur? Accidit hoc diuisa luce, uelut in striatis subtiliter columnis, ac fractis speculis: nam in columnis lux diuisa, & in speculis plures repræsentat imagines, quæ cum diuersæ uideantur, accidit eis quod & oculo altero depresso: nā una res duæ esse uidentur: quoniam oculus eandem rem & altam & depressam simul esse non posse rectè diiudicat, ob id duo existimat, quæ unum sunt, nec plura, quia plures esse oculi nō possunt: at in anima lux illa cum innumeras patiatur diuisiones, ob id mens multiplicata, & spiritus immūdi etiam innumeri inesse creduntur, ut non negauerim fucum subesse multis, aliquibus etiā Dæmonem adesse, sed quod frequentius cōtingit, expono: ob id igitur exorcismis potius, quàm medicinis sanantur: nam anima fide (ut diximus) & imaginatione regitur, ac permutatur. Palàm enim est, plurimos ex eis uerbis, nō sacris, sed prophanis liberari. Dum uerò sic mouentur, ex halitū foedo caput tentatur, simile quid patientibus comitiali morbo, ob id in mulieribus frequentes, ob uteri corruptiones.

19 Cur lamiaē infantes extenuent? partim spiritu foedo pulmones uitiant, partim oculis, ut in speculis menstruatarum apparet: partim imaginatione, de cuius uī, etiā in aliena corpora, aliquid diximus, ea enim

ea enim infantium corpora & tenera sunt, ideoq; iniuriæ parata, nec à mente ualida reguntur aduersus fascinationem.

Cur prophetæ mundo necessarij? Vt ea, quæ sapientes eruditione intelligunt, plebs fide, & simplici auditu agnoscat: ne uel cuiquàm quod rectum sit, ac pium, in obscuro sit, uel omnes ob sapiētiam adipiscendam, artes, & reliqua uitę munia deferere cogantur. 10

Cur homo tantum polleat ingenio, ac memoria, tantumq; unus alteri præstet, ut rectè dixerit Philosophus, doctum ab indocto, ut hominem à bellua differre? Quoniam in his, quæ ad infinitum terminum extenduntur, accessus etiam differentię sunt infinitę, ac sine magnitudinis termino differentia: tale autem est mentis sincerum opus, cui homines ut mente meliori præditi sunt, propius accedere conantur. 21

An quæ ex belluis & homine nascuntur, humana animam, & mentem habeant, incertum est: nam Plutarchus in paralellis refert, Fuluiū quendam odio mulierum equam inisse, progenuisseq; formosam puellam nomine Hippo, & ex asina Onoscelin Aristonem Ephesium: ego librū illum indignū Plutarchi grauitate, non ob hæc tantum, sed ob multiplicem falsam historiam credo. Cæterum mirum est nunquàm hoc accidisse, sed si accidat, ex foemina nunquàm nisi bellua enascetur, si masculus expers sit rationis: à uiro uerò & bellua euentum oporteret obseruare, uerum nec in his mentem inesse uerisimile sit. 22

23

Sed quid de alijs statuendum erit mōstris, quæ ex uiro, & muliere nata sunt? Primum indicium ex ploratu sumendum erit: nam etsi aliqua animalia iam grandæua plorare uideantur, ut equus, & phasianus cū accipitrem sibi imminētem cernit, nulla tamen bellua, ut nata est, plorat. Quod igitur monstrum plorat, id & ridere sua ætate aptum est, idest quadragesimum iuxta diem, quare & ratione utitur. Manifestum est igitur, non tam serò infantes ratione incipere uti, quando risus ab admiratione exoriatur.

24

Cur demoniaci uidentur aliqua, quæ antea ne sciebant, cognoscere? Facta diuisione, si non colluceant partes, demoniaci fiunt stupidi, & amentes: si uerò quasi animus inflectatur, ut de columna striata diximus, in cæteris sunt prudētes, ob imaginum autem multitudinem demoniacos se esse putant. Ergo in tam multiplici imaginum apparētia illud idem accidit, quod in nebularū uarietate, & plumbi colliuatione, cū in aquam postmodum projicitur: namq; figuræ diuersæ, atq; admirabiles animalium, plantarum, hominum, instrumētorumq; emergunt, aliarumq; rerum, uisu quidem delectabilem, sed incognitarū: unde cū motus & iam illis quasi in circulo accedat, uarietates penè infinitæ exurgunt: ab hac igitur formarum multitudine, & mentis communis auxilio futurorū, & aliorum incognitorum accedit notitia: uerū si mens non coadiuuat, ut plerumq; fit, multa dicunt, sed falsa pleraq;: necesse est enim, ut in frequenti talorum iactu, etiam casu diuinare. Esse autē hunc motum, & hanc

& hanc simulachrorum multitudinem, declarat in quietudo illorū, sermonisq; abrupta series, & sine sensu, ac ratione edita. Porro qui fractam habent illam animi specularē leuitatē, tum lumē, nunquā pristinæ sanitati restituuntur: qui autem inflexam, plenè sanantur. Conquiescunt autē motiones hæ, cū motus spirituū sedatur: nam opinio quidem manet, sed affectus uexatio tollitur.

Cur cū uolumus, intelligimus? Hoc uerò supra declarauimus: illuminatio, & idola sunt nobis necessaria ad intelligendum: illuminatio deesse non potest: est in nobis, est causa æterna & pura, est absq; materia, absq; contrarietate, ideo cū uolumus, intelligere possumus, non tamen quæ uolumus, non subseruientibus simulachris.

Cur idem de eodem multi sentiūt, etiam si non inuicem conferant, quæ conceperint, antequā iudicium ferant, multò uerò facilius adhæreant doctū opinioni, aliq; uerò falluntur ut in sensibus, cū tamen mens ipsa diuina sit. Quicunq; igitur sana habent instrumenta interiora, ut imaginatiōnem, & memoriā ac rationem, idem de eodem necessario sentiunt, quoniam mens idem de iisdem semper iudicat: at si quid deficiat, aut corruptū sit, mens aberrare facit, non tamē ipsa aberrat: nam ex suppositis iudicium facit: ob id enim Solem magnū, & oblongum aliquando spectamus, aut pusillum, quia radius uitato medio occurrit.

Cur astra tam lucida, & mundus tam pulcher? An ut solis oculis uideatur animalīū, æternāq; res propter mortalē constituta erit: an nullus immor-

talium

aliū hāc uoluptatē capiet, sed quasi frustra erit: an cognitio intellectus uoluptati sensus in hoc æquiparari poterit? Certē non, cōtradiciente experimento. Quid igitur mēs corpore soluta? Quicquid sensui, dū in corpore esset, impartita erat, rursus assumēs, omnem quam cum corpore delectationē sensu capere poterat, nequid ei iucunditatis pereat, retinet.

Hæc igitur iuxta naturalium sentētiam de animæ, ac mētis partibus dixisse sufficiat, altiores quæstiones prætermittere coactus, aut aliò trāsferre, nō obscuris admonitionibus: uerū hæc ipsa multi in contradictionē nō intelligentes trahent: turpe uerò sit, si ab alijs nisi coacti nolumus à nobis ipsis dissidere: quāobrē nec clarius, nec breuius scribere potui. Hæc autē etsi non ad pietatē perfectā accedūt, non tamē ab ea, quantū reliquæ Philosophorū opinioniones, discrepāt: in fine uerò maximè conueniunt: nā cum lucē habeamus à Deo, atq; potiorē nostri partē mētē, illius, nō corporis actionibus inuigilare decet, plus Deū nostri autorē, qui nobis tā ingēs donū dedit, amātes, quàm nos ipsos, idest corpus, filios, diuitias, potētīā, honores: nā uerè nosmet diligere, est Deum diligere, si mentē nostrā diligimus & qui Deum diliget, semet ipsum necessariò diligit: lucem uerò nobis affinē, ut nosmet tāquā in dissolubili uinculo, & sempiterno æuo cōiunctam, ab eodemq; fonte splēdoris, & bonitatis nobiscum proficiscentem, atq; hoc uerè proximum diligere est, ac ut semet ipsum. Quare hic finis est beatitatis nostræ in hac uita, diuinis frui, diuinisq; coniungi, & post mortem perfectissima quiete gaudere.

INDEX RERVM

INSIGNIVM HVIVS

OPERIS.

*

A rgumenta contra animi immortalitatem. pa- gina	8.
Carmina contra Platonem.	pagina. II.
Galenī de animi nostrī mortalitate sententia, & ra- tiones.	pagina. 14.
De negligentia in custodia vitæ mortalium.	29.
Quatuor modi, in quos miracula referuntur.	30.
De rustico, qui milites decipiebat.	31.
An opinio de animi immortalitate conducat ad insti- tutionem rei publicæ.	34.
An oculus uideat extra mittendo radios, 36. &.	38.
Oppugnatio Galeni.	38.
Platonis rationes pro animi immortalitate.	40.
Solutio earum rationum.	46.
Decem prohibentia hominem à flagitio sublata reli- gione.	48.
Opinio de animi immortalitate, per sequelam malo- rum multorum causa est, bona autem per se.	49.
Alexandri Aphrodisעי de anima opinio.	49.
Perfectio humana, sublata animi immortalitate, quod duplex sit.	55.

- Sine religione mortales uiuere non posse.* 57.
- Quanam uita Græcorum ante Athenas cõditas.* 56.
- Themistiuss, & Simplicius, eandem Aristorelis, Platonis, & Theophrasti sententiam de animorum immortalitate putant.* 56.
- Nomina diuersa animæ partium quibus Philosophus utitur.* 60.
- Pythagoræ, Trimegisti, Pherecydis, Anaxagoræ, Democriti, Alcmaeonis de animorum immortalitate sententiæ uetustissimæ.* 60.
- Ad quid utilis sit cognitio immortalitatis animi.* 63.
- B. Pauli ratio ualida pro animi immortalitate.* 64.
- Sensus per somnum non ex toto tolluntur, secundum Galenum.* 67.
- Galenii accusatio, & temeritas.* 73.
- Platonem non tres animas, sed tres facultates possuisse.* 77.
- Trapezuntij insectatio in Platonem.* 78.
- Platonis de anima post obitum opinio.* 79.
- Aëri Armenij narratio ex Platone, Plutarchi, Diogenis, Pselli, Plethonis de Platonis opinione sententia.* 80.
- Epicteti sententia de anima.* 92.
- Plotini sententia de anima.* 92.
- Ciceronis Argumētum pro immortalitate animi.* 93.
- Epicharmi sententia pia de animorum immortalitate*

tate.	93.
Prima ratio ualida pro opinione Platonis.	95.
Angeli Cardani decrepiti historia.	102.
Cur morti proximi bene audiant.	103.
Autoritates Aristot. pro animi immortalitate.	110.
Testimonia Peripateticorum.	140.
Aristotelis rationes pro animi immortalitate.	145.
Intellectus & sensus similitudo triplex.	149.
Sedes animæ ubi sit.	150.
Intellectus à sensu decem differentie.	153.
Secunda ratio pro Platonis opinione.	159.
Cur memoria ceteris mentis partibus facilius uitetur.	163.
Quomodo homo omnes belluas sensibus uincat.	164.
Rationes alie diuersorum pro animi immortalitate.	167.
Ordo uniuerſi, & quomodo homo sit mediũ inter mortalia & immortalia.	170.
Responsiones ad rationes plures pro animi immortalitate.	181.
Digressio quomodo fortis morti se exponere debeat.	184.
Opinio unitatis intellectus cum suis rationibus.	188.
Oppugnatio unitatis intellectus Auerrois.	190.
Hominem simul duo non posse sentire, uel intelligere.	197.

<i>Octo rerum gradus.</i>	201.
<i>Triplex inter intellectum et rationē similitudo.</i>	202.
<i>De motu omnium rerum.</i>	203.
<i>Quonam pacto animarum una in alia sit.</i>	207.
<i>Animam non esse partem animæ mundi.</i>	210.
<i>Fidei, Spei, & Amoris uires, & ratio præcantationum.</i>	211.
<i>Somni ratio, cause, ac modus.</i>	214.
<i>Laurentij Sannuti casus.</i>	212.
<i>Cur homo in somno non sentiat, & tamen insomnia uideat.</i>	215.
<i>Cur in somno frequentius uideamus quàm audiamus.</i>	222.
<i>Cur in somno uisio nihil in uigilia simile habeat.</i>	222.
<i>De rerum omnium retrocessu, & quomodo per somnum fiat.</i>	222.
<i>Cur facilius recentium, quàm eorum quæ iandiu memoriæ mandauimus, obliuiscimur.</i>	224.
<i>Cur scalpentes occipitium recordemur.</i>	224.
<i>Quomodo memoria nobis fiat de rebus.</i>	224.
<i>Cur unus homo altero perfectior.</i>	225.
<i>De bouis lingua quæ auulsa mouetur.</i>	225.
<i>Indiuisibile duplex.</i>	226.
<i>Cur hoc magis illo per somnium uidemus.</i>	226.
<i>Signa uerorum insomniorum.</i>	228.
<i>Cur, & quomodo uera insomnia fiant.</i>	229.

- Oppugnatio opinionis Auerrois de insomniorum ueritate.* 229.
- Quomodo anima in corde existens cerebro possit sentire.* 233.
- Aeterna patiuntur mutationem, sed non corruptiuam.* 234.
- Cur nulla planta actu calida.* 234.
- Cur omnes plantæ uirides.* 235.
- Cur flores plantarum plerunq; candidi.* 235.
- Cur plantarum cortices cinerei coloris.* 236.
- Aristoteles quomodo statuerit animū humanum immortalē per regressum perpetuum in corpora.* 236.
- An intellectus post mortem agnoscat seipsum.* 238.
- Quomodo intellectus inter se differant.* 238.
- Intellectum agentem continere patientem rationem, imaginationem, memoriam, ipsumq; omnia hæc esse.* 239.
- Aristoteles uult, omnes intellectus in substantia unum esse, uel reuerti in corpora, uel ambo: sic tamen ut unum numero illos nunquam esse credas.* 241.
- Quatuor hominum genera, è quibus unum tantum perfectum.* 243.
- Rationes cōtra opinionem nostrā, & solutiones.* 243.
- Ordo formarum.* 249.
- Solutio argumentorum contra animi immortalitatem.* 249.

<i>Timere mortem solius sensitivæ privilegium.</i>	252.
<i>Cur nosmet qui simus non agnoscamus.</i>	255.
<i>Quomodo animis pœna secundum Philosophos.</i>	255.
<i>Quomodo intelligentiæ intelligant.</i>	257.
<i>Quomodo punctus detur, & moveri possit.</i>	259.
<i>Quomodo intellectus nobis adueniat.</i>	259.
<i>Auerrois opinionem parum à nostra differre exemplo suo.</i>	260.
<i>Cur tractatio de anima difficillima omnium sit, causetres.</i>	262.
<i>Interpretatio nominum apud Auerroem.</i>	265.
<i>Animus in morte discedit cum omnibus facultatibus nobilibus.</i>	267.
<i>Copulationem intellectus agentis cum patiente ab Alexandro, & Auerroë positam, esse fabulosam.</i>	276.
<i>Scientias augeri, minuiq; pro temporum diversitate.</i>	276.
<i>Digressio de animi immortalitate.</i>	277.
<i>Argumentum secundum pro supradictorum fundamento.</i>	277.
<i>Quinq; in quibus Peripatetici omnes concordant de animi nostri natura, à quibus sextum.</i>	281.
<i>Fides & Philosophia in quibus concordent, & in quibus dissideant.</i>	282.
<i>Triplex differentia intellectus ad hominem & bel- luas</i>	

Differētia somni, & mortis, quo ad opus animæ. 284.

Omnes leges præmia, & poenas animis à corpore solutis communi consensu statuunt. 286.

Cur iandiu mortuorum spectra nec uigilantes, nec somniantes uidemus. 294.

Cur quidam mutuò naturaliter se amant, alij oderunt. 294.

Cur fœtus in utero desideratarũ rerum uestigia contrahunt. 294.

Cur homo solus rideat. 295.

Cur belluæ etiam Senio sapientiores euadant. 296.

Historia de mulo octogenario. 296.

Cur clades prodigia ingentes præcedant. 296.

Cur dentur Prophetæ, & quales sint. 297.

Cur multis contingat mortem absentium amicorum sentire. 299.

Cur per somnum maximè diuinemus. 300.

Cur morituri discessum suum præuideant plus quàm reliquæ. 300.

Qui nam maximè diuini homines uel prauī. 301.

Cur tantum musicis mouemur. 301.

Cur, & qui nam heroës, & maximi homines. 302.

Cur senes aliqui adeò sapientes Isocratis mirum. 302.

Cur tantus immortalitatis appetitus. 303.

Cur eruditi ad actiones minus à uulgo ualere creduntur

Quare quidam stulti, & intelligentiæ expertes. 303.

Cur demoniaci quidam esse uidentur. 304.

Cur lamie infantes perdant. 304.

Cur propheta mundo necessarij. 305.

Cur homo ingenio, & memoria multum polleat. 305.

An quæ ex homine, & bellua nascuntur mentem habeant, si quid nasci possit. 305.

An monstra mentem habeant, & quomodo dignoscantur. 305.

Cur demoniaci quæ non didicerint scire aliqua uideantur. 306.

Cur cùm uolumus intelligimus. 307.

Cur idem de eodem multi sentiunt quamuis regionibus longinquis inuicem discreti. 307.

An mens separata uideat, sensibusq; quo ad cognoscendi uim prædita sit. 308.

Cur mente immortalis existente aberrare contingat. 308.

Finis hominis secundum Theologos & Philosophos unus, & qualis sit. 308.

F I N I S.

